

**T.C.**  
**BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**  
**PSİKOLOJİ BİLİM DALI**

**TEHDİT ALGISI VE SOSYAL KİMLİĞİN KOLEKTİF EYLEM İLE  
ALGILANAN AYRIMCILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

**DOKTORA TEZİ**

**Hazırlayan**  
**Orhan KAYA**


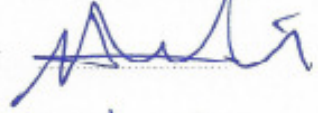



**Danışman**  
**Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU**

**BOLU 2019**

## Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Orhan Kaya'ya ait "Tehdit Algısı ve Sosyal Kimliğin Kolektif Eylem ile Algılanan Ayrımcılık Üzerindeki Etkisi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalında **Doktora Tezi** olarak oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

21. 02. 2019

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU	
Üye : Prof. Dr. Meltem NURTANIŞ VELİOĞLU	
Üye : Doç. Dr. Derya HASTA	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin ŞENYURT	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı



Doç Dr. Yaşar AYYILDIZ  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

## ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Doktora tezi olarak sunduğum **“Tehdit Algısı ve Sosyal Kimliğin Kolektif Eylem ile Algılanan Ayrımcılık Üzerindeki Etkisi”** başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Orhan KAYA

21.02.2019



## ÖN SÖZ

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma kolektif eylem ve ayrımcılık üzerinde tehdit algısı ve sosyal kimliğin etkilerine ilişkin kuramları bulguları ve tartışmaları içermektedir.

Dünya üzerindeki bütün toplumsal yapılar içerisinde dezavantajlı gruplar mevcuttur. Bu gruplar yere, zamana, mekâna, sosyal, siyasal iklime ve kültüre göre değişmektedir. Bu durum önyargıların ve kalıp yargıların oluşmasına, yaygınlaşmasına ve derinleşmesine yol açar. Bu sistemin içine doğan birey duruma göre avantajlı ya da dezavantajlı bir konuma sahip olur. Bu nedenle dünyada en yaygın tutumun ayrımcılık tutumu olduğunu söylemek mümkündür.

Tarih boyunca birçok olayın, savaşın ve çatışmanın temel sebeplerinin başında ayrımcılığın olduğunu görürüz. Bununla beraber ayrımcılığa karşı direnişin de ayrımcılık tarihi kadar eski olduğu bir gerçektir. Nitekim ayrımcılıkla mücadele etme, itiraz etme ve kolektif eylem de her zaman toplumların değişip dönüşmesinde önemli bir etken olarak kendini göstermiştir.

Kimliklenme; sosyal yaşam içerisinde var olmaya çalışan her bireyin temel problemidir. Kimliklenme sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi birey için ne kadar önemliyse toplum için de bir o kadar önemlidir.

Ayrımcılık tutumunun şekillenmesinde ve buna karşın kolektif eyleme yönelme üzerinde tehdit algısı ve kimliklenmenin etkisinin ne düzeyde olacağı ve ilgili değişkenler arasında nasıl ilişkilerin olduğu sorusu önemli bir sorudur. Bu doğrultuda bu çalışma, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde iki deneysel çalışma olarak tasarlanmıştır. İlk çalışmaya 136 katılımcı, ikinci çalışmaya 63 katılımcı dahil edilerek

bir deney prosedürü uygulanmış sonrasında yarı yapılandırılmış ölçekler ile veri toplanmıştır.

Hazırlanan bu çalışmanın sosyal bilimler literatüründe önemli bir yeri olan kimlik, ayrımcılık ve kolektif eylem kavramlarının tartışılmasına yeni bir boyut ve ivme kazandırması bizleri mutlu edecektir.

Çalışmamın başından itibaren rehberliği, anlayışı ve katkılarıyla yardımlarını esirgemeyen, gerekli zamanı ayırarak çalışmanın her aşamasını titizlikle takip eden, bitmek tükenmek bilmeyen sorularıma her zaman gülümseyerek ve sabırla cevap veren, tez sürecinin dışında da yaşadığım sıkıntılı süreçte desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Değerli önerileri, yorumları ve hoşgörülerini benden esirgemeyen, hocalarım Prof. Dr. Meltem NURTANIŞ VELİOĞLU 'na ve Doç. Dr. Derya HASTA'ya teşekkür ederim. Her kapısını çaldığımda benden güler yüzünü, bilgisini, eleştirisini ve zamanını esirgemeyen, benim için “başka bir akademisyenlik mümkün” kavramının karşılığı olan Dr. Öğrt. Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın en başından sonuna kadar oluşan bütün sorunların çözümünde aktif rol alan, bilgi ve birikimini hiç esirgmeden çalışmayı zenginleştiren değerli dostum ve hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin ŞENYURT'a minnettarım.

Kendisinin görüş öneri ve değerli paylaşımları olmadan bu çalışmanın çok eksik kalacağına inandığım değerli dostum Ercan ŞEN'e katkılarından dolayı teşekkür ederim. Bütün gergin ve stresli durumlarıma katlanan sevgili Öğrt. Gör. Ahmet ERDEN'e teşekkür ederim.

Doktora eğitimim sürecinde dahil olduğum ve bir parçası olmaktan onur ve gurur duyduğum “Barış için akademisyenler” oluşumunun her bir üyesine gösterdikleri dayanışmadan ötürü sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazma ve düzenleme sürecinde yardımlarını benden esirgemeyen en stresli anlarda bile alternatifler sunarak moral ve motivasyonumun yükselmesi için emek veren, varlığıyla bana güç veren yol arkadaşım, yoldaşım Şeyma KOÇ'a minnettarım.

Bu süreçte bana inanan, güvenen ve desteklerini esirgemeyen, sevgili hocalarım Dr. Yasemin Gülsüm ACAR'a ve Dr. Canan COŞKAN'a, gösterdiği destek ve anlayıştan dolayı, kardeşim Muhammet KAYA'ya sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak bu tezin hazırlanması ve sunulmasında her anlamda destek veren yanımda olan heyecanımı paylaşan; Şaban ÖZELER, Sibel BİLMEZ, Tuğçe ERDOĞAN, Berivan AKKUŞ Turhan ALAGÖZ, Ömercan ÜNÜVAR ve Ayşegül AKKUŞ'a desteklerinden ötürü minnettarım.

**Orhan KAYA**

**21.02.2019**

## ÖZET

### TEHDİT ALGISI VE SOSYAL KİMLİĞİN KOLEKTİF EYLEM İLE ALGILANAN AYRIMCILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

**Orhan KAYA**

**Doktora Tezi**

**Psikoloji Anabilim Dalı**

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU**

**Şubat 2019, 194 + xxv Sayfa**

Bu çalışmanın amacı ilk olarak farklı kimliklenme biçimlerinin (ayrık kimlik, ortak kimlik) ve algılanan ortamsal tehditlerin ayrımcılık süreçlerini nasıl etkilediğini incelemektir. Ayrıca açık ve örtük ayrımcılık durumlarında farklı kimlik koşullarındaki bireylerin haksızlık algıları, haksızlığa karşı kolektif eyleme yönelme eğilimleri ve önyargı düzeylerindeki değişiklikleri test etmek de bu çalışmanın amaçları arasındadır. Bu amaçlar doğrultusunda; bu çalışma Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin katılımıyla, iki deneysel çalışma olarak gerçekleştirilmiştir. İlk çalışmaya 54 kadın (% 40), 82 Erkek (% 60 ) olmak üzere 136 katılımcı ikinci çalışmaya; 21 kadın (% 33), 42 erkek (% 67) olmak üzere toplam 63 katılımcı dahil edilmiştir.

Deneylerde kimlik (ortak kimlik, ayrık kimlik), tehdit algısı (olumsuz koşul, olumlu koşul, kontrol) ve ayrımcılık (açık ayrımcılık, örtük ayrımcılık) manipülasyonları dezavantajlı bir grup olan eşcinseller konu edilerek oluşturulmuş ve katılımcıların söz konusu manipülasyon koşullarında eşcinsellere yönelik tutumları ölçülmüştür.

İlk deneyde kimliklenme şekli (ayrık, ortak) ile tehdit durumunun (olumsuz koşul, olumlu koşul, kontrol) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum (İEYAT) ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı (EYAA) üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonuç olarak ayrımcılık algısı üzerinde hem kimliklenme şeklinin hem de tehdit durumunun temel etkisinin olduğu görülmekle beraber değişkenlerin ayrımcılık algısı üzerinde ortak etkisinin olmadığı görülmüştür. İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde kimliklenme biçiminin ve tehdit durumunun hem temel etkisinin hem de ortak etkisinin olduğu görülmüştür.

Birinci deneyde, tehdit durumu ile ayrımcılık algısı arasında ayrımcı tutumun aracı değişken olduğu bulunmuştur. Ayrıca; ayrımcı tutum ile ayrımcılık algısı arasında kimliklenmenin aracı olduğu görülmüştür. Son olarak ayrımcı tutum ile kimliklenme şekli arasında tehdit durumunun düzenleyici etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Çalışmanın ikinci deneyinde, kimliklenme şekli (ayrık, ortak, kontrol) ile ayrımcılık biçiminin (açık ayrımcılık, örtük ayrımcılık) eşcinsellere yönelik haksızlık algısı (EYHA), kolektif eyleme yönelme (KEY) ve eşcinsellere yönelik önyargı (EYÖ) üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonuç olarak haksızlık algısı üzerinde hem ayrımcılık hem de kimliklenme şeklinin temel etkisi görülmekle beraber ayrımcılık biçimi ile kimliklenme şeklinin haksızlık algısı üzerinde ortak etkisinin de anlamlı olduğu görülmüştür. Ayrımcılık biçiminin kolektif eylem üzerinde temel etkisi görülmezken, kimliğin kolektif eylem üzerinde temel etkisinin olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, kimliklenme şekli ile ayrımcılık biçiminin kolektif eylem üzerinde ortak etkisinin olduğu görülmüştür. Son olarak eşcinsellere yönelik önyargı üzerinde kimliklenme şeklinin temel etkisinin olduğu görülürken, herhangi bir ortak etkiye rastlanmamıştır.

Yapılan analizlerden elde edilen sonuçlardan biri de haksızlık algısı ile kimliklenme şekli arasında ayrımcılık biçiminin düzenleyici etkisinin olmasıdır. Elde edilen sonuçlar ilgili literatür ışığında tartışılmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Kimlik, Kolektif Eylem, Ayrımcılık, Önyargı, Eşcinsel Bireyler



## **ABSTRACT**

### **THE EFFECT OF THE PERCEPTION OF THREAT AND SOCIAL IDENTITY ON DISCRIMINATION AND COLLECTIVE ACTION**

**Orhan KAYA**

**Doctoral Thesis**

**Psychology Department**

**Thesis Advisor: Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU**

**February 2019, 194 + xxv Pages**

The purpose of this study is to examine firstly how different forms of identity (separate identity, common identity) and perceived conditional threats affect discrimination processes. In addition, it is among the aims of this study to test differences in perceptions of injustice in individuals with differing identity conditions in situations of explicit and implicit prejudice, the tendency towards collective action against injustice, and changes in prejudice levels. To these aims, this study was carried out as two experimental studies with the participation of students from Abant İzzet Baysal University in Bolu. The first study consisted of 54 women (40%) and 82 men (60%) for a total of 136 participants; the second study consisted of 21 women (33%) and 42 men (67%) for a total of 63 participants.

In the experiments, identity (common identity, separate identity), threat perception (negative condition, positive condition, control) and discrimination (explicit discrimination, implicit discrimination) manipulations were developed and measured the attitudes of participants toward homosexuals.

In the first experiment, the type of identity (separate, common) and the threat status (negative condition, positive condition, control) were examined with the

Discriminatory Attitudes toward Homosexuals in Workplace (DATHW) and the Perception of Discrimination against Homosexuals (PDAH) scales. There was a main effect of both identification and the threat condition on perception of discrimination, but there was no interaction on the perception of discrimination. On the other hand, there was both a main effect and interaction of identification and threat condition on discriminatory attitudes toward homosexuals.

In the first experiment, the discriminatory attitude was found to mediate the relationship between threat condition and the perception of discrimination. Identity was also shown to be a mediating factor between discriminatory attitude and perception of discrimination. Finally, threat condition moderated the relationship between discriminatory attitudes and identification.

In the second experiment of the study, identification (separate, common, control) and the form of discrimination (explicit discrimination, implicit discrimination) were examined for the Perception of Injustice towards Homosexuals (PITH), Collective Action Orientation (CAO) and for Prejudice towards Homosexuals (PTH) scales. As a result, a main effects of both discrimination and identification on perception of injustice were observed. It was also found that there was a significant effect of discrimination on the perception of injustice. While the main effect of form of discrimination on collective action was not observed, it was observed that identification had a main effect on collective action. On the other hand, identification and discrimination had an interaction effect on collective action. Finally, the main effect of identification on prejudice against homosexuals is seen to have a main effect.

One of the results obtained from the analyses is that there is a moderating effect of discrimination between the perception of injustice and the identification. Results were discussed in light of the relevant literature.

**Keywords:** Identity, Collective Action, Discrimination, Prejudice, Homosexuals

## İÇİNDEKİLER

<b>ONAY SAYFASI</b> .....	<b>ii</b>
<b>ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI</b> .....	<b>iii</b>
<b>ÖN SÖZ</b> .....	<b>iv</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>vii</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>ix</b>
<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	<b>xi</b>
<b>TABLolar LİSTESİ</b> .....	<b>xviii</b>
<b>ŞEKİLLER LİSTESİ</b> .....	<b>xxii</b>
<b>GRAFİKLER LİSTESİ</b> .....	<b>xxiii</b>
<b>KISALTMALAR LİSTESİ</b> .....	<b>xv</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>

### I. BÖLÜM

<b>1. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ LİTERATÜR</b> .....	<b>3</b>
1.1. Kimlik.....	3
1.2. Sosyal Kimlik Kuramı .....	5
1.3. Gruplar Arası Temas Kuramı .....	11
1.4. Ortak Kimlik Kuramı.....	12
1.4.1. Ortak Kimlik Konusunda Yapılmış Bazı Çalışmalar .....	18
1.5. Ayrımcılık .....	19
1.5.1. Doğrudan Ayrımcılık .....	21
1.5.2. Dolaylı Ayrımcılık .....	22
1.5.3. Cinsiyet ve Cinsel Yönelim Ayrımcılığı .....	23
1.5.4. Açık ve Örtük Ayrımcılık .....	24
1.6. Algılanan Ayrımcılık ve Sosyal Kimlik .....	28
1.7. Kolektif Eylem .....	30

1.7.1. Kolektif Eyleme İlişkin Yapılmış Bazı Çalışmalar .....	31
1.7.2. Kolektif Eylem ve Kimlik.....	33
1.8. Tehdit Algısı .....	35
1.8.1 Bütünleşik Tehdit Kuramı .....	36
1.9. Çalışmanın Amacı .....	38

## II. BÖLÜM

<b>2. DENEY-1 .....</b>	<b>40</b>
2.1. Yöntem .....	43
2.1.1. Örneklem .....	43
2.1.2. Veri Toplama Araçları .....	43
2.1.2.1. Eşcinsellere Yönelik Tutum Ölçümü (Sıfatlar) .....	43
2.1.2.2. Beyin Fırtınası Yönergesi .....	44
2.1.2.3. Kimlik Manipülasyonu Metni.....	44
2.1.2.4. Tehdit Manipülasyon Metni.....	45
2.1.2.5. Ayrımcılık Senaryosu .....	45
2.1.2.6. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ).....	45
2.1.2.7. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ).....	46
2.1.3. İşlem.....	46
2.2. Bulgular .....	48
2.2.1. Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğine (EBYSÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri .....	48
2.2.1.1. Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğinin Faktör Yapısı.....	48
2.2.1.2. Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğine (EBYSÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları .....	51
2.2.2. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Tutum Ölçeği (İEYATÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri .....	52
2.2.2.1. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ) Faktör Yapısı.....	52
2.2.2.2. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları.....	54

2.2.3. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri .....	54
2.2.3.1. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) Faktör Yapısı .....	54
2.2.3.2. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları .....	56
2.2.3.3. Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar ile Kimliklenme Şekli, Tehdit Algısı, İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Arasındaki İlişkiler.....	56
2.2.4. Kimliklenme Şekli, Tehdit Algısı, EYBSÖ, İEYTÖ, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkiler. ....	57
2.2.4.1. Korelasyon Analizi Sonuçları .....	57
2.2.4.2. İşyerinde Eşcinsel Bireylere Yönelik Tutumlar ve Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları (MANOVA Sonuçları).....	59
2.2.4.3. İşyerinde Eşcinsel Bireylere Yönelik Tutumlara İlişkin Varyans (Tek Yönlü ANOVA) Analizi Sonuçları .....	66
2.2.4.4. İşyerinde Ayrımcılık Tutumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği, Tehdit Durumu ve Kimliklenme Değişkenlerine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları.....	69
2.2.4.4.1. Aracılık Analizi Sonuçları (İşyerinde Ayrımcılık Tutumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı ve Tehdit Durumu) algısı) .....	70
2.2.4.4.2. Aracılık Analizi Sonuçları (İşyerinde Ayrımcılık Tutumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı ve Kimliklenme) algısı).....	71
2.2.4.4.3. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (Kimliklenme, İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum, Tehdit Durumu) .....	72

2.2.4.4.4. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı ve Kimliklenmenin Düzenleyici Rolü .....	76
2.3. Tartışma .....	78
2.3.1. Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık) İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Tutumu ve Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması .....	78
2.3.2. Kimliklenme Şekli (Ortak, Ayrık) ve Tehdit Durumu (Olumlu, Olumsuz, Nötr) Durumunun İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Tutumu ve Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması .....	80
2.3.3. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçlarına İlişkin Tartışma (Kimliklenme, Tehdit Durumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı, İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum) .....	83
2.3.4. Aracı Regresyon Analizi Sonuçlarına İlişkin Tartışma (Kimliklenme, Tehdit Durumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı, İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum) .....	86

### III. BÖLÜM

<b>3. DENEY II .....</b>	<b>88</b>
3.1. Yöntem .....	95
3.1.1. Örneklem .....	95
3.1.2. Veri Toplama Araçları .....	95
3.1.2.1. Kimlik Manipülasyonu Metni .....	95
3.1.2.2. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) .....	96
3.1.2.3. Kolektif Eylem Ölçeği (KEÖ) .....	96
3.1.2.4. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği (EYÖÖ) .....	97
3.1.3. İşlem .....	98
3.2. Bulgular .....	99
3.2.1. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeğine (EYHÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizleri .....	99

3.2.1.1. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeğinin Faktör Yapısı .....	99
3.2.1.2. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) Yapılan Güvenirlilik Analizi Sonuçları.....	101
3.2.2. Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizleri .....	101
3.2.2.1. Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) Faktör Yapısı .....	101
3.2.2.2. Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) Yapılan Güvenirlilik Analizi Sonuçları .....	103
3.2.3. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizleri .....	103
3.2.3.1. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) Faktör Yapısı.....	103
3.2.3.2. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) Yapılan Güvenirlilik Analizi Sonuçları.....	105
3.2.4. Kimlik, Ayrımcılık biçimi. EYHÖ, KEÖ, EYÖÖ ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkiler .....	105
3.2.4.1. Korelasyon Analizi Sonuçları .....	105
3.2.4.2. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık, Eşcinsellere Yönelik Önyargı ve Kolektif Eyleme Yönelmeye İlişkin Varyans Analizi Sonuçları .....	106
3.2.4.3. Eşcinsel Bireylere Yönelik Haksızlık Algısı ve Kolektif Eyleme İlişkin Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları.....	115
3.2.4.4. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (Kimliklenme, Eşcinsellere Yönelik Haksızlık ve Ayrımcılık Biçimi ) .....	120
3.3. Tartışma .....	121
3.3.1. Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık, Kontrol) Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Tutumu, Kolektif Eyleme Yönelme ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı Tutumu Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması .....	122
3.3.2. Ayrımcılık Biçiminin (Açık, Örtük) Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Tutumu, Kolektif Eyleme Yönelme ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı Tutumu Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması .....	124

3.3.3. Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık, Kontrol) ve Ayrımcılık Biçiminin (Açık, Örtük) Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Tutumu, Kolektif Eyleme Yönelme ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı Tutumu Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması .....	126
3.3.4. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (Ayrımcılık Biçimi, Kimliklenme Şekli ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı).....	129

#### **IV. BÖLÜM**

<b>4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>131</b>
4.1. Sınırlılıklar .....	133
4.2. Katkılar .....	134
4.3. Öneriler .....	135

<b>KAYNAKLAR .....</b>	<b>137</b>
------------------------	------------

#### **EKLER**

Ek 1: Eşcinsellere Yönelik Sıfatlar Ölçeği .....	163
Ek 2: Beyin Fırtınası Uygulaması .....	165
Ek 3: İş Yönergesi .....	166
Ek 4: Ortak Kimlik Manipülasyonu .....	167
Ek 5: Ayrık Kimlik Manipülasyonu .....	168
Ek 6: Tehdit Manipülasyonu (Olumsuz Koşulunun Koşulu) .....	169
Ek 7: Tehdit Manipülasyonu (Nötr Koşulu) .....	170
Ek 8: Tehdit Manipülasyonu (Olumlu Koşul) .....	171
Ek 9: Ayrımcılık Senaryosu .....	172
Ek 10: İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği .....	173
Ek 11: Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Algısı Ölçeği .....	174
Ek 12: Olumsuz Koşulunun Koşuluna İlişkin Manipülasyon Kontrolü .....	175
Ek 13: Nötr Koşuluna İlişkin Manipülasyon Kontrolü .....	176
Ek 14: Olumlu Koşul İlişkin Manipülasyon Kontrolü .....	177
Ek 15: Demografik Bilgi Formu .....	178
Ek 16: 2. Çalışma (Ortak Kimlik Manipülasyonu).....	179



Ek 17: 2. Çalışma (Ayrık Kimlik Manipülasyonu) .....	180
Ek 18: 2. Çalışma (Kontrol Grubu) .....	181
Ek 19: 2. Çalışma (Vaka) .....	182
Ek 20: 2. Çalışma (Açık Ayrımcılık Manipülasyonu-Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği).....	183
Ek 21: 2. Çalışma (Örtük Ayrımcılık Manipülasyonu-Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği).....	184
Ek 22: 2. Çalışma (Kolektif Eylem Ölçeği) .....	185
Ek 23: 2. Çalışma (Eşcinsellere Yönelik Genel Önyargı Ölçümü) .....	186
Ek 24: Katılımcı Bilgilendirme Formu.....	187
Ek 25: Onam Formu .....	189
Ek 26: Geri Bildirim Formları .....	191
Ek 27: Tez Başlığı Değişiklik Belgesi .....	193
Ek 28: Etik Kurul Belgesi.....	194

## TABLOLAR LİSTESİ

<b>Tablo 1.1:</b> Sosyal Kimlik Kuramı: Sosyal Kimliği Geliştirme İnanç Sistemleri ve Stratejiler .....	9
<b>Tablo 2.1:</b> Deneysel Desen ve Tahmini Örneklem Sayıları.....	40
<b>Tablo 2.2:</b> Eşcinsellere Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeği'nin (EBYSÖ) Varimax Faktör Rotasyonu Sonuçları .....	50
<b>Tablo 2.3:</b> Eşcinsellere Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeği'ne (EBYSÖ) Ait Temel Bileşenler Faktör Analizleri .....	50
<b>Tablo 2.4:</b> Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeği'ne İlişkin (EBYSÖ) Alt Faktörleri Arasındaki İlişkiler .....	51
<b>Tablo 2.5:</b> Eşcinsellere Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeği (EBYSÖ) Maddelerine Ait İçsel Tutarlılık Analizleri .....	52
<b>Tablo 2.6:</b> İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ) Faktör Analizi Sonuçları.....	53
<b>Tablo 2.7:</b> İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ) Maddelerine Ait İçsel Tutarlılık Analizleri .....	54
<b>Tablo 2.8:</b> Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) Faktör Analizi Sonuçları.....	55
<b>Tablo 2.9:</b> Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) Maddelerine Ait İçsel Tutarlılık Analizleri .....	56
<b>Tablo 2.10:</b> Betimleyici Analiz Sonuçları (Demografik Değişkenler, EYAA, İEYAT ve EYBSÖ ve Alt Boyutları, Kimliklenme Şekli, Tehdit Durumu) .....	57
<b>Tablo 2.11:</b> Korelasyon Analizi Sonuçları (Demografik Değişkenler, EYAA, İEYAT ve EYBSÖ ve Alt Boyutları, Kimliklenme Şekli, Tehdit Durumu) .....	57
<b>Tablo 2.12:</b> Tehdit Algısı Koşullarına İlişkin Betimleyici Analiz Sonuçları (İEYAT, EYAA).....	60

<b>Tablo 2.13:</b> Kimlik Koşullarına İlişkin Betimleyici Analiz Sonuçları Kimliklenme Şekli [(Ortak, Ayrık), İEYAT] .....	60
<b>Tablo 2.14:</b> Manova Varsayımlarına İlişkin Analiz Sonuçları (İEYAT, EYAA) .....	61
<b>Tablo 2.15:</b> İki Yönlü Manova Sonuçları (Kimliklenme Şekli-Tehdit Algısı).....	61
<b>Tablo 2.16:</b> Kimliklenme Şekli ve Tehdit Durumunun Bağımlı Değişkenlere İlişkin Varyans Analizi (Manova) Sonuçları.....	62
<b>Tablo 2.17:</b> Tehdit Durumunun Bağımlı Değişkenler Üzerindeki Posthoc Analizi Sonuçları (EYAA, İEYAT).....	63
<b>Tablo 2.18:</b> Kimliklenme Şeklinin Bağımlı Değişkenler Üzerindeki Etkisine İlişkin Ortalamalar Tablosu.....	64
<b>Tablo 2.19:</b> Tehdit Durumunun Bağımlı Değişkenler Üzerindeki Etkisine İlişkin Ortalamalar Tablosu .....	64
<b>Tablo 2.20:</b> Kimliklenme Şekli ve Ayrımcılık Biçiminin Bağımlı Değişkenler Üzerindeki Etkisine İlişkin Ortalamalar Tablosu.....	65
<b>Tablo 2.21:</b> Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (Tehdit Algısı, Kimliklenme Şekli) .....	67
<b>Tablo 2.22:</b> Koşullara İlişkin Betimleyici Analiz Sonuçları [Kimliklenme Şekli (Ortak, Ayrık), Tehdit Algısı (Olumlu, Olumsuz, Nötr)].....	67
<b>Tablo 2.23:</b> Tukey Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Anova) .....	68
<b>Tablo 2.24:</b> Koşullar İçin Oluşturulan Kukla Değişkenler .....	73
<b>Tablo 2.25:</b> Nötr Grup Referansında Tehdit Algısı ve Kimliklenmenin Etkileşimi.....	74
<b>Tablo 2.26:</b> İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutumu (İEYAT) ile Kimliklenme Şeklinin Etkileşimi .....	76
<b>Tablo 3.1:</b> Deney Deseni ve Örneklem Sayıları [Kimliklenme Şekli (Ayrık, Ortak), Ayrımcılık Biçimi (Açık, Örtük)] .....	90
<b>Tablo 3.2:</b> Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) Faktör Analizi Sonuçları.....	100
<b>Tablo 3.3:</b> Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) Maddelerine Ait İçsel Tutarlılık Analizleri.....	101
<b>Tablo 3.4:</b> Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) Faktör Analizi Sonuçları .....	102
<b>Tablo 3.5:</b> Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) Maddelerine Ait İçsel Tutarlılık Analizleri .....	103

<b>Tablo 3.6:</b> Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) Faktör Analizi	
Sonuçları .....	104
<b>Tablo 3.7:</b> Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) Maddelerine Ait	
İçsel Tutarlılık Analizleri.....	105
<b>Tablo 3.8:</b> Betimleyici Analiz Sonuçları (Kimliklenme Şekli, Ayrımcılık Biçimi.	
EYH, KE, EYÖ ve Demografik Özellikler) .....	105
<b>Tablo 3.9:</b> Korelasyon Analizi Sonuçları (Demografik Değişkenler, EYH, KE,	
EYÖ Kimliklenme Şekli ve Ayrımcılık Biçimi) .....	106
<b>Tablo 3.10:</b> Kimliklenme Şekli (Ayrık, Ortak, Kontrol) ile EYH Algısı	
Koşullarına İlişkin Betimleyici Analiz Sonuçları .....	107
<b>Tablo 3.11:</b> Kimliklenme Şekli (Ayrık, Ortak) ile EYÖ Algısı Koşullarına İlişkin	
Betimleyici Analiz Sonuçları .....	108
<b>Tablo 3.12:</b> Kimliklenme Şekli (Ayrık, Ortak) ile Kolektif Eylem Koşullarına	
İlişkin Betimleyici Analiz Sonuçları .....	108
<b>Tablo 3.13:</b> Ayrımcılık Biçimi (Açık, Örtük) ile Kolektif Eylem, Haksızlık Algısı	
ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı Koşullarına İlişkin Betimleyici	
Analiz Sonuçları .....	109
<b>Tablo 3.14:</b> Manova Varsayımlarına İlişkin Analiz Sonuçları .....	109
<b>Tablo 3.15:</b> Ayrımcılık Biçimi (Açık, Örtük) ve Kimliklenme Şekli (Ayrık, Ortak,	
Kontrol) İlişkin İki Yönlü Manova Sonuçları .....	110
<b>Tablo 3.16:</b> Kimliklenme Şekli ve Ayrımcılık Biçimine İlişkin Varyans Analizi	
Sonuçları (Manova).....	111
<b>Tablo 3.17:</b> Bağımlı Değişkenler (EYH, KE, EYÖ) ve Ayrımcılık Biçimi (Açık,	
Örtük) Koşullarına İlişkin Ortalamalar Tablosu .....	112
<b>Tablo 3.18:</b> Bağımlı Değişkenler (EYH, KE, EYÖ) ve Kimliklenme Şekli (Ayrık	
Örtük Kontrol) Koşullarına İlişkin Ortalamalar Tablosu .....	113
<b>Tablo 3.19:</b> Bağımlı Değişkenler (EYH, KE, EYÖ), Kimliklenme Şekli (Ayrık	
Örtük Kontrol) ve Ayrımcılık Biçimi (Açık, Örtük) Koşullarına	
İlişkin Ortalamalar Tablosu.....	113
<b>Tablo 3.20:</b> Betimleyici Analizler (Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Algısı ve	
Kolektif Eylem).....	116

<b>Tablo 3.21:</b> Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (Eşcinsellere Yönelik Haksızlık, Kolektif Eylem).....	116
<b>Tablo 3.22:</b> Varyanslara İlişkin Homojenlik Testi (Eşcinsellere Yönelik Haksızlık, Kolektif Eylem).....	116
<b>Tablo 3.23:</b> Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Algısına İlişkin Çoklu Karşılaştırma Sonuçları.....	117
<b>Tablo 3.24:</b> Kolektif Eylem Yönelimine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Sonuçları.....	119
<b>Tablo 3.25:</b> Ayrımcılık Biçimi ile Kimliklenme Şeklinin Etkileşimi .....	120



## ŞEKİLLER LİSTESİ

<b>Şekil 1.1:</b> Bütünleşik Tehdit Kuramı.....	37
<b>Şekil 2.1:</b> Aracı Regresyon Analizi Değişkenler Arasındaki İlişkiler (İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum, Tehdit Algısı ve Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık .....	71
<b>Şekil 2.2:</b> Aracı Regresyon Analizi; Değişkenler Arasındaki İlişkiler (İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum, Kimliklenme Şekli ve Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık .....	72

## GRAFİKLER LİSTESİ

<b>Grafik 2.1:</b> Eşcinsellere Yönelik Sıfatlar Ölçeğine İlişkin Scree Plot Grafiği .....	49
<b>Grafik 2.2:</b> İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ) Faktör Analizi Scree Plot Grafiği .....	53
<b>Grafik 2.3:</b> Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) Faktör Analizi Scree Plot Grafiği .....	55
<b>Grafik 2.4:</b> Tehdit Algısı ve Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık) Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Üzerindeki Etkiye İlişkin Ortalamalar Analizi Grafiği.....	65
<b>Grafik 2.5:</b> Tehdit Algısı ve Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık) Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutumu Üzerindeki Etkiye İlişkin Ortalamalar Analizi Grafiği.....	66
<b>Grafik 2.6:</b> Tehdit Algısı ve Kimliklenme Şeklinin İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Üzerindeki Etkiye İlişkin ANOVA Grafiği.....	69
<b>Grafik 2.7:</b> Kimliklenme Şeklinin İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Üzerindeki Etkisi.....	75
<b>Grafik 2.8:</b> İşyerinde Ayrımcı Tutumunun Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Üzerindeki Etkisi.....	77
<b>Grafik 3.1:</b> Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) Faktör Analizi Scree Plot Grafiği .....	100
<b>Grafik 3.2:</b> Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) Faktör Analizi Scree Plot Grafiği .....	102
<b>Grafik 3.3:</b> Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) Faktör Analizi Scree Plot Grafiği .....	104
<b>Grafik 3.4:</b> Ayrımcılık Biçimi ve Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık, Kontrol) Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Algısı Üzerindeki Etkiye İlişkin Ortalamalar Analizi Grafiği.....	114

<b>Grafik 3.5:</b> Ayrımcılık Biçimi ve Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık, Kontrol) Kolektif Eyleme Yönelme Üzerindeki Etkiye İlişkin Ortalamalar Analizi Grafiği.....	114
<b>Grafik 3.6:</b> Ayrımcılık Biçimi ve Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık, Kontrol) Eşcinsellere Yönelik Önyargı Düzeyi Üzerindeki Etkiye İlişkin Ortalamalar Analizi Grafiği.....	115
<b>Grafik 3.7:</b> Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Algısına İlişkin Koşullar Arasındaki Farklılıklar .....	118
<b>Grafik 3.8:</b> Kolektif Eyleme Yönelime İlişkin Koşullar Arasındaki Farklılıklar.....	120
<b>Grafik 3.9:</b> Kimliklenme Şeklinin Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Algısına Etkisi....	121



## KISALTMALAR LİSTESİ

<b>İEYATÖ</b>	: İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği
<b>EYAAÖ</b>	: Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği
<b>KEÖ</b>	: Kolektif Eylem Ölçeği
<b>TDK</b>	: Türk Dil Kurumu
<b>EYHAÖ</b>	: Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği
<b>EYÖAÖ</b>	: Eşcinsellere yönelik Önyargı Algısı Ölçeği
<b>SKK</b>	: Sosyal Kimlik Kuramı

## GİRİŞ

Bu çalışma, farklı kimliklenme şekillerinde; bireylerin maruz kaldıkları çeşitli ayrımcılık ve tehdit manipülasyonları ile; ayrımcı tutumlar, genel ayrımcılık algısı, haksızlık algısı, önyargı ve kolektif eylem süreçlerine yönelme düzeylerini ortak kimlik kuramı çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda manipülasyonlar yapılandırılırken ve tutum ölçümleri alınırken; işyeri ortamı ve dezavantajlı bir grup olan eşcinseller ve eşcinsellik konu edilmiştir.

Bu amaç doğrultusunda bu tez kapsamında iki çalışma gerçekleştirilmiştir. Her iki çalışmada da kimliklenme şekli ilgili literatür ışığında ortak kimlik ve ayrık kimlik şeklinde tanımlanmıştır. Birinci çalışmada kimlik ve tehdit manipülasyonları ile katılımcılar farklı kimlik koşullarına atanmışlardır ve bu kimlik koşulları çerçevesinde katılımcıların eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ve algıları incelenmiştir. İkinci çalışma birinci çalışmayı iki şekilde tamamlamakta ve desteklemektedir. İlk olarak; birinci çalışmada genel olarak manipüle edilen ayrımcılık ikinci çalışmada açık ve örtük ayrımcılık detayında manipüle edilmiştir. İkinci olarak ayrımcılık algısı yanında, katılımcıların ayrımcılıktan kaynaklanan haksızlık karşısındaki tutumları ve kolektif eyleme yönelme tutumları incelenmiştir.

Bu çalışma ile literatüre dört önemli katkı sağlandığı düşünülmektedir. İlk olarak bu çalışma ile ortak kimlik kuramına katkı sağlandığı düşünülmektedir. Genel olarak ortak kimlik kuramı bağlamında şimdiye kadar yapılan çalışmaların hemen hepsi etnisite odaklıdır (Banfield ve Dovidio 2013: 835; Beaton ve ark. 2011: 213; İmamura ve Zhang 2014: 228; Riek vd. 2010: 407). Literatürde ilk kez ortak kimlik kuramı eşcinsellere yönelik tutumlar bağlamında çalışılmıştır. İkincisi bu çalışma kapsamında kullanılan ve eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum davranış ve algıları ölçen yedi adet ölçüm aracının güvenilirlik ve geçerlik analizi yapılarak literatüre kazandırılmıştır. Bu çalışmanın üçüncü önemli katkısı ise kolektif eylem süreçlerine dairdir. Zira bu

anlamda şimdiye kadar yapılan çalışmaların hemen hepsi dezavantajlı grupların kendi haklarını savunabilmeleri için yaptıkları eylem ve protesto süreçlerini incelemiştir (Duncan 2012; Gezici Yalçın 2007; Lalonde ve Cameron 1994; Ufkes, Dovidio ve Tel 2014; Van Zomeren, Postmes ve Spears 2008). Oysa bu çalışma dezavantajlı olmayanların başkalarının hakları için kolektif eyleme yönelmesini incelemektedir. Son olarak bu çalışma; iş yaşamında dezavantajlı gruplara yönelik çatışmaların çözümüne yönelik bilgi bulgu ve öneriler barındırması bakımından literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Çalışma hem uygulama hem de örneklem bakımından çeşitli sınırlılıklar içermektedir. Öncelikle her iki çalışmanın da okul ortamında gerçekleşmesi ve katılımcıların öğrenci olması dış geçerlilik bakımından sınırlılık teşkil etmektedir. Diğer taraftan çalışma Bolu ilinde gerçekleştirilmiştir. Küçük bir şehirde küçük bir örnekleme yapılan çalışma toplumsal yaşamı temsil etme noktasında sınırlıdır.

Toplumsal yaşam içerisindeki birçok dezavantajlı gruptan eşcinselleri konu edinen bu çalışma dört bölüm halinde yazılmıştır. Tezin I. bölümünde sosyal psikoloji alanında gruplar arası ilişkiler literatürünün önemli konuları olan sosyal kimlik kuramı, ortak kimlik kuramı, sosyal temas kuramı ve kolektif eylem konuları ele alınmıştır. II. bölümde geçerlik güvenirlik çalışması yapılan dört ölçek ele alınmış daha sonrasında ise kimlik boyutlarına göre işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısını incelemek üzere yapılan deneysel çalışmanın yöntem bulgu ve tartışmasından bahsedilmiştir. III. Bölümde eşcinsellere yönelik ayrımcılık, haksızlık ve önyargı süreçlerini ele alan deneysel çalışmanın yöntem, bulgu ve tartışması ele alınmış, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan üç ölçekten bahsedilmiştir. Son olarak IV. Bölümde gerçekleştirilen her iki çalışmaya ilişkin genel bir değerlendirme yapılarak literatüre sunulan katkılar, çalışmanın sınırlılıkları ve genel öneriler ele alınmıştır.

# I. BÖLÜM

## 1. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ LİTERATÜR

### 1.1. Kimlik

Kimlik; bireyin sosyal yaşamındaki deneyimlerinden etkilenip şekillenen ve bir potansiyel haline gelen benliğinin dışavurumu olarak tanımlanabilir. Fiziki şartlar, genetik aktarım, deneyimlerin değerlendirilmesi, sağlık, eğitim ve bunların dışındaki bütün sosyal süreçler kimliğin gelişimi ve şekillenmesine katkıda bulunur (Yıldırım 2005).

Bireyin kendini tanımlaması bakımından iki odak nokta vardır (Coşkun 2013: 358-359). Bunlardan ilki daha özel ve bireysel özellikleri ifade ederken ikincisi toplumsal aidiyetlerin ön plana çıkması ile olur. Örnek verecek olursak, bireyin adı soyadı öznel bir tanımlama iken memleketi, cinsiyeti, aşireti veya taraftarı olduğu takım sosyal aidiyetleri daha çok ifade eden kimliklerdir. Buna ek olarak, örneğin taraftarı olduğumuz takımın başarı düzeyi veya performansı bizi duygusal olarak etkileyip sevinmemize, slogan atmamıza veya kızmamıza yol açıyorsa bu durum sosyal kimlik ile açıklanabilir (Coşkun 2013: 358-359).

Kişisel kimlik, bireyin kendine has özelliklere ilişkin benlik tanımını ve tanımlamalarını içerirken, sosyal kimlik; etnisite, cinsiyet ve inanç gibi sosyal grup ve sınıflara üyelikle ilgili olan kimliklenmeyi içerir (Hogg ve Abrams 1998: 78). Bireyin kendi içinde barındırdığı bu iki kimlikten hangisini ön plana çıkaracağı veya hangisine göre davranış sergileyeceği sosyal ortamın özelliklerine bağlanmaktadır. Benlik kavramı çerçevesinde bazen sosyal kimlik kişisel kimliğe göre daha ön plana çıkar ve birey sosyal

kimliğine göre davrandığını belirtir. Bu durumda ortaya çıkan davranış grup davranışıdır (Hogg ve Abrams 1998: 79).

Kimlik bireyin toplumsal yaşamda “ben kimim” sorusuna verdiği cevaplar ve anlamlandırmalardır; dolayısıyla, aynı birey kimi zaman kendini bir rol bağlamında da tanımlayabilirken kimi zamanda belirli bir sosyal gruba aidiyeti temelinde ifade edebilir (Stets ve Burke 2005: 43). Sosyal kimliğin belirginleştiği durumlarda, bireyler kişisel özelliklerini daha az önemser ve ön plana çıkarmamaya gayret gösterir; birey, kişisel ihtiyaçlardan öte ön plana çıkan sosyal kimliğine dayalı olan grubun ihtiyaçlarına odaklanır ve onları önemser. Dolayısıyla bireylerin davranışları da bu ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenir (Dovidio, Gaertner, Pearson ve Riek 2005: 231; Yzerbyt ve Demoulin 2010: 1027). Belirgin hale gelmiş sosyal kimlik ve grupların varlığı o sosyal bağlamda sınıflandırma sürecinin inşa edildiğini gösterir. Yapılan çalışmalar, sosyal kimliği birbirinden kısmi de olsa ayrı kimliklerin bir tür koleksiyonu olarak değerlendirir (Hogg ve Abrams, 1988; Lipponen, Helkama ve Juslin, 2003; Mamatoğlu, 2008; Mamatoğlu, 2010; Pratt, 2001; Reade, 2001; Van Dick, 2004; Van Knippenberg ve Van Schie 2000). Çoğu zaman insanlar aynı anda birden fazla kimliklenmeyi hisseder ve bir kimlik diğerini dışlamaz (Hogg ve Abrams, 1988: 126).

Sosyal bağlam içerisinde var olan yapının içine doğan bireyler inanç sistemleri, etnisite, cinsiyet ve cinsel yönelimleri, ten renkleri gibi özelliklerinden dolayı belirli sosyal sınıfların içine girmiş olurlar. Bu bireyler tamamen tesadüfi bir şekilde içine girdikleri sosyal sınıflarla ilişki kurarak belirli aidiyetlere dâhil olurlar; bu aidiyetler sosyal kimlikler olarak kavramsallaştırılmıştır. Aidiyet hissedilen bu sosyal kimliklerin gerekleri olarak çeşitli olumlu-olumsuz değerlendirmeler yaparlar ve bu değerlendirmeler bireylerin benliklerinin oluşmasına katkıda bulunur (Hogg, Abrams 1998:85).

Sosyal dünyanın değişken ve karmaşık olmasından ötürü gruplar arasında çeşitli nedenlerle çatışmalar yaşanmaktadır. Ortaya çıkan bu çatışmalı ortamda her birey farklı güdüleyicilerden etkilenerek özgün davranış sergiler (Reicher 1996). Yine Reicher (1996)’e göre sosyal bağlam içinde var olan sınıflar sürekli bir değişkenlik içindedirler; üyeleri, tanımları ve sınıflardan beklentiler zaman ve mekâna göre değişkenlikler arz

etmektedir. Bu değişken ortam içerisinde birey tekliğini ve benzersizliğini ifade eden özellikleri ile kendini tanımlarken kişisel kimliğine vurgu yapmış olur. Diğer taraftan birey bazen de ait olduğu sosyal gruplara üyeliği ile kendini tanımlayabilmektedir; bu tanımlama sosyal kimliği ifade etmektedir.

Belirli bir sosyal bağlamda bir sosyal grubun diğer sosyal gruplardan farklılaşması ve kendine has özellikleri ile ön plana çıkması sosyal kimlik olarak kavramsallaştırılmıştır. Sosyal kimlik insanların değişmez kimliği ile açıklanabilecek bir durum değildir. Bu kavram kendine has nitelikleri olan ve birden çok insanı barındıran grupların etkileşimi ile ortaya çıkan bir ilişki süreci olarak tanımlanabilir (Bilgin 1995: 123).

## 1.2. Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal Kimlik Kuramı (SKK), 1970 ile 1980 yılları arasındaki süreçte Tajfel ve Turner tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram bireylerin olumlu bir benlik algısına sahip olmak için çabaladıklarını vurgular. Bireylerin ait oldukları grupları ve kendilerini sürekli diğer birey ve sosyal gruplara karşı daha pozitif bir bakış açısı ile değerlendirme ve daha üstün bir düzeyde görme eğiliminde olduklarını ve bu doğrultuda ait oldukları sosyal gruptaki bireylere (iç grup) karşı daha ayrıcalıklı tutum sergilerken diğer dış grup üyelerine karşı ayrımcı tutum sergiledikleri düşüncesini temel alır (Tajfel ve Turner 1979: 33). SKK; sosyal psikoloji ve birçok farklı disiplin bağlamında, ayrımcılık ve grup ilişkileri odaklı süreçlerin analizinde çalışılır (Demirtaş 2003: 78).

SSK'na göre gruplar arasında “biz” ve “onlar” gibi bir algının oluşmasının temelinde bireylerin kendilerini belirli sosyal gruplarla ifade etmeleri yatar. Bireyin kendini ait hissettiği grubun dışındaki herkes diğerleri olarak kalır. Bu durum birçok sonucu beraberinde getiren benlik veya sosyal kimliğin oluşmasına yol açar (North ve Hargreaves 2008: 219). Sosyal kimlik kuramında (SKK) önemli kavramlardan biri grupla özdeşleşmedir. Grupla özdeşleşmenin belirli öğeleri mevcuttur bunlar; gruba bağlı olma,

değer verme ve kendini bir grubun üyesi olarak sınıflayıp tanımlayabilmektir (Ellemers, Kortekaas ve Ouwerkerk, 1999: 371-389).

Temel olarak olumlu bir benlik algısı inşa etmeye ya da var olan benlik algısını daha iyi bir hale getirmeye çalışan birey, bu durumu yaratabilmek için sürekli ait olduğu sosyal grupla diğer grupları karşılaştırır, bu mukayese etme süreci olumlu bir şekilde devam ettiği sürece bireyin özdeşim kurma düzeyi de artar (Franzoi 2000: 229). Hogg, Sherman, Dierselhuis, Maitner ve Moffitt (2007: 135)'e göre bireyin sosyal bağlamı algılama şekli ve düzeyi, ait olduğu sosyal grubun hareket, algı ve davranış tarzına göre yaşaması ve diğer gruplara yönelik atıfları tamamen bireyin kimliklenme düzeyi aracılığı ile gerçekleşir.

Tajfel ve Turner (1979: 35), sosyal yaşamda var olan olaylar, semboller veya nesnelere aracılığıyla insanların "biz" ve "diğerleri" şeklinde gruplar oluşturarak çeşitli sınıflandırmalar yaptığını ve bunun bir eğilimden kaynaklandığını ileri sürer. Bu eğilimden kaynaklanan sınıflandırmanın bireye bir sosyal kimlik kazandırdığı düşüncesi sosyal kimlik yaklaşımının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Sosyal kimlik, kişinin kendini tanımlama şekli veya kim olduğu sorusuna verdiği cevap ve bunu sağlayan olgunun ne olduğuna dair bir tavsiye ve değerlendirmedir (Hogg ve Vaughan 2007: 445). Bu kuram, sosyal grupların içinde buldukları bağlama göre şekillenip kurulduklarını ve buna göre kimlik tanımlamalarının yapıldığını ve son olarak da bağlam içindeki grupların mümkün olduğunca kendi kimliklerini diğer grupların kimliklerinden ayırtmaya ve farklılaştırmaya çalıştıklarını ileri sürer (Hortaçsu 2012:557). Bağlam içindeki bütün gruplar kendi gruplarının hem farklı hem de olumlu olduğunu iddia ederken, bazen de grup kimliğini doğrulamak veya onaylamak için kimliğin olumsuz yönlerini de vurgulayabilir. Bu süreçte asıl odak noktası ve anlamlı olan, kimliğin belirgin hale gelmesi ve diğerlerinden farklılaşmasıdır. Gruplar arasındaki bu farklılaşma sürecinde grup içi farklılıklar görmezden gelinirken gruplar arası farklılıklar abartılmaktadır (Hortaçsu 2012:559).

Bireyin kendini bir grupla kimliklemesi ve tanımlaması ile kendisini veya ait olduğu grubu diğer birey ve gruplarla karşılaştırması SKK'nın en önemli noktalarından

(Hortaçsu 2012: 561-564; Mamatoğlu 2010: 86). Bireyler toplumsal yaşamdaki algılarının başka insanlarınkilerle örtüşmesini ve bu şekilde kabul görmesini isterler. Bu eğilimi karşılamak için birey her zaman kendi düşünce ve algılarını başkalarınınkilerle karşılaştırır. Karşılaştırma sonucunda birey sırf kabul görmek ve onaylanmak için kendi algısından öte, diğer insanların algısını dikkate alır ve uyum sağlar (Arkonaç 2008: 217). Bu uyum süreci grupla kimliklenmeyi beraberinde getirir. Bu noktada biz ve diğerleri yani, iç grup- dış grup ayrımının ortaya çıkmaya başlamasıyla beraber bireyin kendi grubunun dışında kalanlara ilişkin farklı değerlendirmeler ve yorumlar yapması mümkün olmaktadır. Bu durumda bireyler genel olarak kendilerini ve ait oldukları grubu diğerlerine göre daha pozitif değerlendirme eğilimindedirler (Hewstone, Rubin ve Wills 2002; Gürkan ve Hortaçsu 2002: 279).

Birey gruplar arası karşılaştırma yaparken, ait olduğu grubun lehine olacak şekilde dış grupla farklılaşmayı artırır (Hogg ve Vaughan 2007: 448; Hortaçsu 2012: 559). Diğer taraftan grup üyeleri dış grup üyelerinin tutumlarını birçok açıdan olumsuzlaştırırlar. Örneğin; kendi bakış açılarına zıt olduklarını, kendi gruplarını ve grup üyelerini olumsuz değerlendirdiklerini, objektif olmadıklarını, dolayısıyla ayrımcılık yaptıklarını iddia ederler. İç grup kayırmacılığı olarak kavramsallaştırılan bu durum kendi grubunu ve üyelerini hak ettiğinden daha pozitif değerlendirme ve ait olduğu sosyal grubu daha çok ödüllendirme ya da ona daha çok çıkar sağlama olarak tanımlanabilir (Hortaçsu 2012: 565-571). Bununla beraber bireyler kendi grup üyelerinin birbirinden farklı olarak algılama eğilimindeyken karşıt grup olarak kabul edilen diğer insanları da birbirine benzer olarak algırlar. Bu durum bireyin kendi grubu ile kimliklenme düzeyine bağlı olarak değişir. Kimliklenme arttıkça birey ait olduğu grubun üyelerini daha da birbirine benzer olarak görmeye başlar (Hogg ve Vaughan 2007: 453).

Coombs (1966: 166) tarafından geliştirilen değer teorisi bir arada olan bireylerin fiziksel birlikteliklerinden öte sahip oldukları değerlerin birlikte olmasının önemli olduğunu vurgular. Buna göre değerlerin birlikteliği onlara sahip olan bireylere karşılıklı çıkar sağlar ve bireyler arasında çekim meydana getirir. Değerlerin uyuşmaması durumunda ise bireylerin sosyal gerçeklik algıları zorlanır ve bu durum egoyu tehdit eder. Bu doğrultuda belirli değerlerin kabul görmesini önceleyen sosyal kimlik kişinin bir



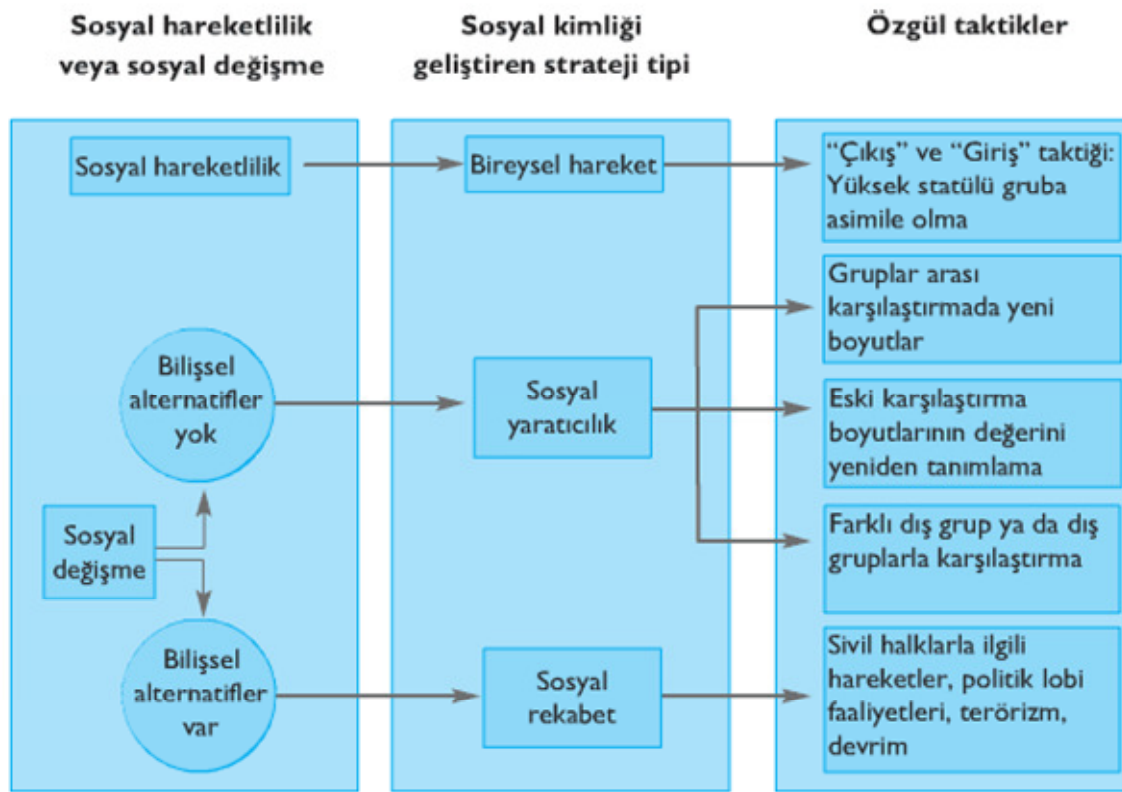
sosyal grubun değer ve örüntülerine uyum sağlama kararı alması ile başlar (Demirtaş 2003: 83). Bu uyum doğrultusunda bireyin kimliklendiği sosyal grup; üyesini tanımlamakla beraber ona grubun üyesi olmasından ötürü nasıl davranması gerektiğini belirli davranış kalıplarıyla sunmaktadır (Arkonaç 2008: 240; Hogg ve Vaughan 2007: 445).

Her grubun ortak olarak inşa ettiği ve kendini tanımladığı kalıplar vardır ve bu kalıplara “norm” denir. Normlar grup üyelerinin nasıl davranması gerektiği dâhil birçok noktada grup üyelerini yönlendirir ve davranışlarını şekillendirir (Cüceloğlu 1996: 547). Belirli bir gruba dâhil olmak isteyen birey, bu normları kabul edip uymak durumundadır. Belirlenmiş ve üzerinde uzlaşmış normların ihlal edilmesi durumunda yine grup üyelerinin belirlediği ve üzerinde uzlaştığı bir ceza-tepki mekanizması vardır (Hogg ve Vaughan 2007: 329). Normlar doğrudan grubun kimliği ile ilişkili olmakla beraber diğer bütün gruplardan farklılığı belirleyen inançlardır (Hortaçsu 2012: 475-476). Sosyal normlar çeşitli nedenlerden ötürü belirsiz bir durum yaşandığında grup üyesinin nasıl davranacağını belirleyen ve yönlendiren temel etkenlerdir (Arkonaç, 2008:212). Herhangi bir sosyal bağlamda veya bir olay karşısında hangi davranış örüntüsünün sergileneceğini veya hangi davranışın kabul edilebileceğini ortaya koyarak belirsizliğin azalmasını ya da ortadan kalkmasını sağlar. Bu şekilde grup üyesi sergilediği davranışın ne kadar doğru ve yerinde olup olmadığını ölçme şansı bulur (Hogg ve Vaughan 2007: 331). Sonuç olarak, herhangi bir ilişkinin belirgin ve net olmadığı durumlarda bireyler bencil dürtülerle davranış sergileme potansiyeli ve eğiliminde iken; bir grup üyesi iken ve grubun normları belirginken birey kişisel çıkarlardan öte grubun çıkarlarına göre davranış sergiler. Durumun bu şekilde sonuçlanmasında grubun normlarının büyük bir etkisi söz konusudur (Toi ve Batson 1982: 286).

Toplumsal yapıyı oluşturan büyük örneklemler sosyal sınıflar (etnisite, cinsiyet, dil, meslek... vb.) vardır. Bu sosyal sınıflar arasında güç, saygınlık ve konum gibi ilişkiler mevcuttur; var olan bu büyük örneklemler sosyal sınıflar ekonomisi, saygınlık ve güç gibi erklere sahip olarak diğer gruplardan ayrılabilir, farklılaşabilirler (Hogg ve Abrams 1988: 22). Bu durum netleştikçe bu grup üyelerinin olumlu sosyal kimliğe sahip olmasını sağlar. Ancak toplumsal konum açısından grubun durumu iyi değilse bu gruba ait

bireylerin sosyal kimlikleri doyurucu olmayan hatta olumsuz bir hale gelebilir. Bireyler bu durumu belirli bir noktaya kadar iç grup kayırmacılığı yaparak tolere edebilirler ancak, bazen grubun toplumsal yapı içerisindeki durumu o kadar nettir ki birey bu durumu tolere edemez noktaya gelir. İşte tam bu noktada SSK'ya göre birey çeşitli stratejiler geliştirir. Bu stratejiler ve alt başlıkları Tablo 1.1'deki gibidir (Van Knippenberg ve Ellemers 1990: 173).

**Tablo 1.1:** Sosyal Kimlik Kuramı: Sosyal Kimliği Geliştirme İnanç Sistemleri ve Stratejiler (Hogg ve Vaughan 1995: 332)



Tajfel ve Turner (1979: 33) sosyal yaşam içerisinde yer alan bireylerin içinde buldukları toplumsal yapıyı değerlendirirken kendilerine özgü “öznel inanç sistemlerinin” olduğunu vurgulamıştır (Hornsey 2008: 204-222).

Bireylerin öznel inanç sistemleri arasından temel olarak iki farklı sistem öne çıkmaktadır. Birincisi; *sosyal hareketlilik*, ikincisi ise *sosyal değişim* inançlarıdır. Sosyal hareketlilik bireylerin toplumsal sistemi statik-sabit ve geçerli olarak

değerlendirdikleri öznel inanç sistemidir. Bu inanç örüntüsünde birey ait olduğu sosyal gruptan doyurucu bir düzeyde olumlu benlik algısı hissedemediği zaman kendini daha iyi hissedebileceği ve statü anlamında daha olumlu olan başka bir gruba dâhil olacak şekilde bireysel konumunu değiştirme çabasına girer (Hogg 1993: 85-105). Birey var olan sistemi kalıcı, uzun ve meşru olarak değerlendirirken sistemin bireyin hareketliliğine yani grubunu değiştirmesine imkân sağladığını bilir. Böylesi bir durumda birey grubunu değiştirip statü bağlamında daha olumlu bir konumda olan bir üst gruba geçerek daha olumlu bir benlik algısı elde eder. Bu tür bireysel hareketlilikler kolektif eylem ve davranışların da önüne geçmesi bakımından üst grup tarafından; grup süreçlerini ve dinamiklerini tehdit etmediği sürece desteklenen süreçlerdir (Hogg ve Abrams 1998: 126).

İçinde bulunulan toplumsal yapı geçirgen değilse -yani dezavantajlı durumda olan grupların üyelerinin bir üst gruba geçişi engelleniyorsa- bu durumda, sosyal değişim inancı ortaya çıkmaktadır. Böylesi bir durumda bireysel hareket söz konusu olmadığı için olumlu benlik algısının oluşması ya da yükselmesi, ait olunan grubun bütünüyle yükselmesiyle söz konusu olabilir. Bu noktada toplumsal sistemin sürdürülebilirliği ve geçerliğinin yeniden değerlendirilmesi sonucunda iki farklı strateji ön plana çıkar (Demirtaş 2012: 82). Bu stratejiler sosyal yaratıcılık ve sosyal rekabet olarak adlandırılır.

Bireyin bakış açısı ve algısı verili durumun oturmuş ve geçerli olduğundan yanaysa; bilişsel bir alternatif ortaya koyamaz ve bu durumda sosyal yaratıcılık stratejisini kullanır. Bu noktada birey olumlu benlik algısını yüceltmek için üç farklı yol izleyebilir. İlk olarak, hâkim olan grupla yapılan karşılaştırmanın boyutu değiştirilebilir. Dezavantajlı konumda olan grubun üyeleri kendilerini ve gruplarını hâkim grupla karşılaştırırken farklı bir özellik seçerler. ABD’de siyahilerin özellikle sportif alandaki başarılarını beyazlarınkiyle karşılaştırarak daha başarılı olduklarını ön plana çıkarıp olumlu benlik algılarını yüceltmeleri bu duruma örnek verilebilir. Sosyal yaratıcılık bağlamında gerçekleştirilebilecek ikinci strateji dezavantajlı grubun kendisi ile bağdaştırılmış ve ilişkilendirilmiş nitelikleri değiştirmek için bir çaba ortaya koymasıdır. Kendilerini grup ile tanımlayan bireyler grupla ilişkilendirilmiş negatif nitelikleri olumlu niteliklerle değiştirmek için çaba sarf edebilirler. Sosyal yaratıcılık bağlamında

kullanılabilecek son strateji ise, dezavantajlı durumda olan grubun kendisine farklı bir karşılaştırma grubu bulmasıdır. Böylesi bir durumda dezavantajlı grubun kendi konumuna yakın bir başka gruba kendini karşılaştırması üyelerinin olumlu sosyal benlik algısı elde etmelerine katkıda bulunacaktır (Hogg 1993: 85-105).

Sosyal değişim inancı bağlamında icra edilebilecek ikincil strateji “sosyal rekabet”tir. Bireyler; içinde buldukları toplumsal sistemin geçerli, sürdürülebilir ve kalıcı olmadığına inanıyorlarsa başka bir sistemin inşa edilebileceğini bilişsel olarak üretebilmektedirler. Böylesi bir durumda dezavantajlı konumda olan grupların üyeleri yeni bir toplumsal sistem ve düzen oluşturarak dezavantajlı koşullardan kurtulmaya çalışırlar. Bu stratejinin ön plana çıkmasıyla kolektif eylemler, devrimler, sivil savaşlar ve pasif direnişler ortaya çıkabilmektedir (Hogg 1993: 85-105).

### 1.3. Gruplar Arası Temas Kuramı

Literatürde her ne kadar Gordon Allport (1954)’un ‘Ön yargının Doğası’ kitabında ortaya koyduğu temas hipotezine dayandırılrsa da gruplar arası ilişkilerin düzenlenmesi veya önyargının azaltılması çalışmaları daha eskilere dayanmaktadır. Bu anlamda gruplar arası hoşgörünün grup üyelerinin tanışıyor olmasından bahseden Zelig ve Hendrickson (1933)’a ait olduğu söylenebilir. Ayrıca II. Dünya savaşı öncesi ve sonrasında temas çalışmaları ile ilişkilendirilebilecek birçok çalışma (R.M.Williams 1947; Watson 1947; Deutsch ve Collins 1950) bulunmaktadır. Yine Sherif ve arkadaşlarının 1949 yılında yaptıkları yaz kampı çalışmaları temas çalışmaları bağlamında değerlendirilebilir. Ancak her ne kadar temelleri çok önceden tartışılmaya başlansa da Gordon Allport (1954)’un ortaya attığı temas hipotezinin tartışılması sonrasında ortaya çıkan bu kuram gruplar arası ilişkileri iyileştirmek için ortaya atılan en önemli stratejilerin başında gelir. Kuram dış grup üyeleri ile inşa edilen olumlu ilişkilerin ve temasın tüm dış grup üyelerine genellenebileceği ve bu doğrultuda dış gruba atfedilen ön yargının önemli düzeyde azalacağı varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Allport zamanla gruplara arası kurulacak temasın tek başına etkisinin az olacağını ileri sürüp bu bağlamda bazı koşullar öne sürmüştür.

- *Her iki grup eşit statüde yer almalı:* Her iki grup statü bağlamında eş olmalıdır. Başka bir deyişle koşulların eşit olduğu durumda benzer niteliklere, hafızaya, yeteneklere ve fırsatlara sahip olmalıdırlar. Statü bağlamında farklı olan grupların bir araya gelmesiyle gruplar arası kalıp yargı ve önyargıların derinleşmesi var olan durumun pekiştirilmesi muhtemeldir (Hogg ve Vaughan 2006)
- *Ortak hedeflere sahip olmalı:* Temas halindeki gruplar ortak amaca sahip olmalıdır. İki ve daha fazla grubun bir arada olması, çalışması ve üretmesi isteniyorsa üst hedeflerin belirginleştirilmesi gereklidir. Amaç ve hedef ortak olunca gruplar arasında dayanışma ve beraber çalışma eğilimi ortaya çıkar.
- *Aralarında işbirliği olmalı:* Belirlenmiş hedeflere ulaşabilmek için her iki grup belirli bir işbirliği içinde olmalıdır. Aksi durumda ortaya çıkan rekabet ortamı gruplar arasında önyargının artmasına neden olabilir.
- *Gruplar arası işbirliği otorite (Gelenek, Kanun... vb.) tarafından onaylanmalı:* Kanunlar ve her iki grubun gelenekleri ortaya çıkan etkileşim ve beraberliği desteklemeli.
- *Grup üyeleri arasında gayri resmi özel ilişkiler geliştirilmeli:* Grup üyelerinin ortaya çıkan etkileşimi özel alanlara taşınması, özel ilişkilerin, arkadaşlıkların gelişmesi; var olan gruplar arası ön yargının azalmasını sağlayacaktır.

Öne sürülen bu koşullar etkili bir şekilde uygulanırsa gruplar arası ön yargının önemli ölçüde azalacağını öne sürülmüştür.

#### 1.4. Ortak Kimlik Kuramı

Gaertner ve arkadaşları (1994: 227) önyargı ve ayrımcılığın azaltılması bakımından ortak kimlik modelini önermişlerdir. Bu model; sosyal sınıflandırma yaklaşımının gruplar arası davranış bakış açısını temel almaktadır (Brewer 1979; Brown ve Turner 1981; Tajfel ve Turner 1979: 33). Gruplar arası önyargı ve çatışmanın, grup üyeliğinin bilişsel temsilini iki gruptan bir gruba dönüştüren etmenlerle azaltılabileceğini ileri sürmektedir. Ortak kimlik kuramı grup üyelerinin grup sınırları algılamasındaki bu

değişimin başlangıçta gruplar arası önyargı ve çatışmaya katkıda bulunabilecek bilişsel ve motivasyonel süreçlerden bazılarının daha uyumlu gruplar arası ilişkiler kurmaya yönlendirilebileceğini ileri sürmektedir (Gaertner ve ark. 1994: 235).

Gruplar arası literatürde, iki ayrı grup olarak sınıflanmış temsilin sınırlarının belirginliğini azaltmanın gruplar arası yanlılığı azaltacağını belirten bir görüş birliği bulunmaktadır (Banfield ve Dovidio 2013; Beaton ve ark. 2011; Brewer ve Miller 1984; Miller vd. 1985; Deschamps ve Doiser 1978; İmamura ve Zhang 2014). Grupların sınırlarını esnetmek amacıyla, laboratuvar ortamında çeşitli stratejiler etkili biçimde kullanılmış ve esnetilmiş sınırlarda kalan temsilleri açığa çıkarmıştır. Yani daha önce bir gruba dâhil olan bireylerin kimliklenme düzeylerinin düştüğü görülmüştür. Bunu yapmak için çeşitli stratejiler kullanılabilir. Örneğin, sahip oldukları görüşlerin değişkenliğini ortaya koyarak dış grup üyelerini bireyselleştirme (Wilder 1978) her bir üyeyi kendine özgü hale getirir ve bu sayede bir önceki sınıflandırma şemasını bulanıklaştırır (belirsizleştirir). Aynı zamanda, karşılıklı etkileşimi kişisel düzeyde yürütmek yani ilişki ve etkileşimi grup düzeyinden bireye indirgemek daha özel ve birey ile ilgili bilgilere dayanarak iç ve dış grubun homojenliğini giderir (Brewer ve Miller 1984; Miller vd. 1985). Yeni alt gruplar oluşturarak sınıf üyeliğinin hatlarını çizmek, kimin grup içinde ve dışında olacağı örüntüsünü değiştirir. Bu anlamda yapılan çalışmalarda (Brewer Ho Lee ve Miller 1987; Commins ve Lockwood 1978; Deschamps ve Doiser 1978; Vanbeselaere, 1987) daha önce iç grup ve dış grup olarak sınıflanan bireylerin çeşitli stratejilerle aynı grupta kimliklendiği görülmüştür.

Ortak kimlik modeli; yeniden sınıflandırmaya ilave bir strateji ortaya koyar. Ortaya konan sınıfsızlandırma yaklaşımının aksine, yeniden sınıflandırma stratejisi sınıflanmayı azaltmak ya da ortadan kaldırmak yerine; grup sınıflandırmasının tanımını grup içi yanlılığı ve çatışmayı azaltacak biçimde oluşturmak amacıyla tasarlar (İmamura ve Zhang 2014). Belirgin olarak, farklı grupların üyeleri kendilerini tamamen iki ayrı grup olarak değil tek bir grup olarak düşünmeye sevk edildiğinde, iç grup lehine yanlılığını (pro-ingroup bias) kapsayan süreçler yoluyla önceki dış grup üyelerine karşı tutumun daha olumlu hale geleceği varsayımında bulunmaktadır (Banfield ve Dovidio 2013: 836).

Daha kapsayıcı tek grup kimliğinin gruplar arası yanlılığı azaltabileceği görüşü; sosyal kimlik kuramı (Tajfel ve Turner 1979: 33) ve kendini sınıflandırma kuramının (Turner 1985: 77; Turner vd. 1987: 35; Hogg ve Abrams 1988: 78) altında yatan analizler ve önermeler doğrultusunda iki sonuca dayanır. Bu sonuçların birincisi; gruplar arası yanlılık oluşumunu dış grubun değerinin düşürülmesinden ziyade sıklıkla iç grup değerinin yükseltilmesinden alır. İkincisi; grup oluşturma, iç grup üyelerini bireye daha yakın hale getirirken birey ile dış grup (iç grup olmayan) üyeler arasındaki mesafe nispeten değişmeden kalır. Bu sayede, tek grup temsillerine neden olan koşullar, iç grup üyelerine karşı olumlu duygular oluşturan bilişsel ve motivasyonel süreçleri önceki dış grup üyelerine kadar genişletebilir.

Daha olumlu gruplar arası ilişkilere önyak olmak amacıyla, iki gruptan bir ortak iç grup kimliğine doğru yeniden sınıflandırmanın sahip olduğu potansiyel aşağıda verilen farklı araştırmaların ortaya koyduğu bulguların incelenmesi ile daha da anlaşılır olacaktır. Aşağıda sıralanmış araştırmaların ortak yönü; özel ayrıcalıkların diğer insanlara yalnızca iç grup statülerinden dolayı verildiğini ortaya koymaktadır:

1. Bireyin kendi inançlarına daha benzer olması (yakın olması), iç grup üyelerine atfedilir (Brown 1984; Brown ve Abrams 1986; Hogg ve Turner 1985; Stein Hardyck ve Smith 1965; Wilder 1984) ve inanç benzerliği kişilerarası çekimin güçlü bir belirleyicisidir (Byrne 1971).
2. Tajfel ve Turner (1979: 33) bir insanın olumlu öz kimlik (özsaygı) ihtiyacının, iç grup üyelerini, iç grubun lehine olacak biçimde, dış grup üyelerinden ayıran sosyal karşılaştırmalara motive ettiği ileri sürmektedir.
3. İnsanlar, iç grup ve dış grup üyeleriyle ilgili bilgiyi farklı şekillerde işler ve saklar. Dış grup üyeleriyle kıyaslandığında, iç grup üyeleri için bilgiyi daha detaylı biçimde işlerler (Park ve Rothbart 1982). İç grup üyelerinin kendine benzer ve dış grup üyelerinin kendinden farklı olduğunu gösteren bilgiyi hafızalarında daha iyi tutarlar (Wilder 1981) ve dış grup üyeleri ile ilgili olumlu bilgileri daha az hatırlarlar (Howard ve Rothbart 1980).
4. İç grup üyeliği, psikolojik mesafeyi azaltır ve bir bireyin sahip olduğu motivasyon veya enerji başka birinin ihtiyacına karşılık gelebilir. Dolayısıyla azalan mesafe bireylerin birbirlerini tamamlamalarını beraberinde getirip olası

gerginlikleri azalmasını kolaylaştırır (Hornstein 1976). Gerçekten de olumlu sosyal davranış, dış grup üyelerine kıyasla iç grup üyelerine daha kolaylıkla sunulur (Hornstein 1976; Piliavin, Dovidio, Gaertner ve Clark 1981). Buna ek olarak, insanların, başkaları yerine iç grup üyeleri ile etkileşim halinde olduğunda, işbirliği içinde olma ihtimalleri daha fazladır ve tehlikede olan ortak kaynakların kullanımında kişisel kısıtlamaları daha fazla uygulamaktadırlar (Kramer ve Brewer 1984).

5. Aynı zamanda, iç grup ve dış grup üyelerinin davranışları hakkında farklı açıklamalar yapılır. Olumlu davranış ve başarılı sonuçların iç grup üyelerinin içsel ve kalıcı niteliklerine (kişiliğine) atfedilmesi dış grup üyelerine kıyasla daha muhtemeldir (Hewstone Jaspars ve Lalljee 1982; Taylor ve Jaggi 1974). Bir kazanın sorumluluğu ve diğer olumsuz sonuçların dış grup üyelerinin kişiliğine atfedilmesi ihtimali iç grup üyelerine kıyasla daha fazladır (Hewstone, Bond ve Wan 1983; Wang ve McKillip 1978). Genelde beklentileri boşa çıkaran davranışların içsel nedenlerden ziyade durumsal nedenlere atfedilme eğilimi söz konusudur.
6. “Biz” ya da “Onlar” gibi topluluk zamirleri -ki bu zamirler sıklıkla başka birinin iç grupta ya da dış gruptaki statüsünü tanımlar- duygusal sonuçları olan diğer uyarılarla sürekli eşleştirildiği için, bu kelimeler klasik koşullanma ile kendilerine has güçlü değerlendirici nitelikler kazanabilir (örn. Das ve Nanda 1963; Staats ve Staats 1958). Bu sebeple bu zamirler (biz, onlar) olumlu ya da olumsuz ilişkilendirmelerin bulunurluğunu (mevcudiyetini) arttırabilir ve böylece diğer insanlara karşı inançlarını, değerlendirmelerini ve davranışlarını etkileyebilir (Perdue, Dovidio, Gurtman ve Tyler 1990).

Yukarıdaki çalışmalardan da anlaşıldığı gibi var olan maddi ve manevi ödüller hep iç grup üyeleri ile paylaşılmış ortak grup kimliği ile önceki dış grup üyelerinin de bu olumlu sonuçların yararlanıcıları olabileceği iddia edilmektedir.

Bu açıdan, Sherif ‘in (1969) yaz kampları çalışmasında gruplar arasındaki işbirliğine dayalı etkileşimin, grup üyeliğinin "biz" ve "onlar"dan "daha" kapsayıcı bir



"hepimiz"e dönüşmesini sağlayarak önyargının azaltıldığı bilinmektedir (Brown ve Turner 1981; Doise 1978; Hornstein 1976; Worchel vd. 1978).

Ortak kimlik kuramı; önyargıyı azaltmak için gerekli olan temas durumlarının ve ek koşullarının birçoğunun da kısmen önemli olduğunu ileri sürmektedir çünkü bu temas durumlarının da daha kapsayıcı, ortak bir grup kimliği geliştirmeye katkıda bulunduğunu savunmaktadır (Imamura ve Zhang 2014).

Sosyal sınıflandırma yaklaşımına göre insanlar, kendi kişisel ilişkilerine göre (Rabbie 1982; Rabbie ve Horwitz 1969) ödüllerin tahsisi konusunda (Tajfel, Flament Billig ve Bundy 1971) ve ortaya konan emek sonucu çıkan ürünün değerlendirilmesinde (Ferguson ve Kelley 1964) kendi grup üyelerini desteklemekte ve iç grup kayırmacılığı yapmaktadır. Bu etkiler, grup üyeliğinin bir değere veya amaca yönelik olmadığı, gruba atama açıkça keyfi olsa bile (ör. elma sevenler) ve grup etiketi sosyal olarak anlamsız olsa bile ortaya çıkabilmektedir (örn. Mavi grup, bkz. Rabbie 1982). Bununla birlikte, yalnızca sınıflandırmaya dayanan önyargılar, öncelikle anti-dış grup yöneliminden ziyade bir grup önceliğini temsil etmektedirler (Brewer 1979). Dış grup üyeleri olumlu sayıldığında, grup üyeleri daha olumlu karşılanır ve daha yakın olarak değerlendirilir. Yani bu bağlamdaki ön yargı sürecinden illa bir dış grup düşmanlığına gerek olmayabilir. Sadece bir tercih önceliği söz konusudur. Sonuç olarak, temelde sosyal sınıflandırmadan türetilen yanlılık, aşağılayıcılık, düşmanlık ya da saldırganlık ile eşdeğer olarak tanımlanamaz (Struch ve Schwartz 1989). Diğer taraftan dezavantajlı durum dış grup önyargılardan öte iç gruptan kaynaklandığı zaman dış grup üyeleri daha az zararlı olabilir.

Grup içi kayırmacılık ya da başka bir gruptan ayrılma, farklı yönelimler, farklı beklentilere, algılara ve davranışa neden olabilir ve bu, kendini gerçekleştiren bir kehanet oluşturabilir. İç grup kayırmacılığı, kişisel, kültürel, ekonomik ve siyasi faktörlerden kaynaklanan daha olumsuz gruplar arası duygu ve düşünceleri kapsayan bir temel oluşturmaktadır. Eğer ki dış gruba yönelik düşmanca tutumları ve negatif algıları değiştirmek istiyorsak; belki de sınıflandırma kadar temel olan bir şeyle; dış grup

üyelerine karşı daha olumlu duygular, inançlar ve davranışların kabulünü sağlayan bir strateji ile başlamalıyız.

Gruplar arası önyargının temel nedenleri psikodinamik (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson ve Sanford 1950), bilişsel (Doise 1978; Tajfel 1969), bilişsel-motivasyonel (Tajfel ve Turner 1979: 33), kişilerarası (Wills 1981), gruplar arası (Sherif ve Sherif 1969), geleneksel (Feagin ve Feagin 1978), ve kültürel (Jones 1986) birçok bakış açısı ile ele alınmaktadır. Önyargının çeşitli nedenlerine ek olarak önyargının kendi doğasında da karmaşıklık ve çeşitlilik vardır. Geleneksel önyargı biçimleri doğrudan ve açıktır, buna karşılık çağdaş formlar dolaylı ve incelikli olabilir. Örneğin, örtük ırkçılık, kendilerini gerçekten önyargısız gören ancak ırk yanlılığını teşvik eden kültürel ve bilişsel güçlerden tamamen kaçmayan pek çok beyazın ırkçı tutumlarını karakterize eden modern bir önyargı biçimidir. (bkz. Dovidio ve Gaertner 1991: 2014; Gaertner 1976: 183; Kovel 1970: 85).

Literatürde ön yargı ve ayrımcılığın nedenlerini ve tezahürlerini anlamaya yönelik önemli miktarda araştırma bulunmasına rağmen, çalışmalar ön yargıları azaltmak için etkili stratejilerin geliştirilme hedefinin gerisinde kalmıştır (Beaton ve ark. 2011; İmamura ve Zhang 2014; Riek vd. 2010; Şenyurt 2018).

Topluluğun-kitlenin temsilini iki gruptan ayrı bireylere dönüştürme genel anlamda yanlılığı azaltır. Bu başlangıçtaki iç grup üyelerinin, kimliklenmeden uzaklaştığı ve dış grup üyelerine doğru yakınlığı bir süreç yoluyla gerçekleştirilebilir (Brewer 1979; Turner 1985: 78; Turner vd. 1987:133). Bu şekilde, gruplar arası yanlılık azaltılır; bu durumu sağlayan dinamik, iç grup üyelerine karşı yönelimin daha az olumlu ve dış grup üyelerininki ile eşdeğer hale gelmesidir. Fakat iki gruptan bir gruba temsili değiştirmenin gruplar arası yanlılığı, önceki dış grup üyelerine karşı daha olumlu yönelimler oluşturarak azalttığı hipotezi ortaya konmuştur (Banfield ve Dovidio 2013: 833).

Brewer (1979), Hogg ve Abrams (1988), Messick ve Mackie (1989), Mullen, Brown ve Smith (1992), Stephan (1985), Tajfel (1978, 1982), ve Wilder (1986) tarafından yapılan çalışmalar insanların farklı gruplara ayrılmasının, gruplar arası önyargı

yaratmaya yeterli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca sosyal sınıflandırma kuramı, insanların ödül veya kaynakları paylaşmada iç grup kayırmacılığı yaptığını ortaya koymaktadır (Tajfel, Flament, Billig ve Bundy 1971). Bu doğrultuda bu çalışmada ortak kimlik kuramı ve ilgili literatüre dayanarak kimliklenme (ortak kimlik, ayrık kimlik) iki şekilde kurgulanmıştır. Ortak kimlik koşuluna atanan katılımcılara; çalışma yaşamında cinsel kimlik ve yönelimlerden öte işyeri kimliğinin önemli olduğunu ve aynı işyerinde çalışmanın öncelenmesi gerektiğini vurgulayan bir metin okutulmuştur. Ayrık kimlik koşulunda ki katılımcılar ise daha çok farklılıkları ön plana çıkaran ve farklılıkların anlamlı ve değerli olduğunu vurgulayan bir metin okutulmuştur. Bu uygulama ile katılımcıların ortak kimlik ve ayrık kimlik olarak kimliklenmeleri sağlanmıştır.

#### 1.4.1. Ortak Kimlik Konusunda Yapılmış Bazı Çalışmalar

Banfield ve Dovidio (2013: 840) farklı kimlik koşullarında ve tehdit manipülasyonu altında beyazların siyahilere yönelik önyargı tutumlarını ve ayrımcı davranışlarını değerlendirmek üzere deneysel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada kimliklenme şekli (ortak, ayrık) ile tehdidin etkileşimli olarak önyargıyı etkilediği tespit edilmiş. Ortak Amerikan kimliği belirgin hale getirildiğinde ve dış tehdit söz konusu olduğunda özellikle beyazların siyahilere karşı ön yargı düzeyleri azalmış ve hep beraber tehditle baş etme duyguları ön plana çıkmıştır. Elde edilen bu sonuç dış tehditlere karşı iç grup dinamikleri bağlamındaki literatür ile tutarlıdır.

Beaton ve ark. (2011) farklı bölgelerde yaşayan Kanada'ya göç etmiş Avrupalı ve Aborjin gençlerin katılımı ile yaptıkları çalışmada sosyal temas ile ortak kimliğin gruplar arası önyargı üzerindeki etkisini test etmişlerdir. Çalışmaya 274 katılımcı dâhil edilmiş ve temas koşulları ile ortak kimlik değişkenlerinin kurgulandığı ölçek ve sorular yöneltmiştir. Belirli bir süreç içerisinde tekrarlanan bu çalışmanın sonuçları temas koşulları ve ortak kimlik değişkenlerinin bütün koşullarında gruplar arası mesafenin azaldığı ve pozitif ilişkilerin çoğaldığı bulunmuştur.

Imamura ve Zhang (2014) Amerikalıların Çinli yabancı öğrencilerin kültürel adaptasyon stratejilerini ve bu Çinli öğrencilerle iletişim kurma istekliliği üzerindeki

etkilerini incelemek için yaptıkları çalışmaya 284 katılımcı dâhil edilmiştir. Bu çalışmada katılımcılara ortak kimlik bağlamında Çinli öğrencilere yönelik 4 (asimilasyon, entegrasyon, marjinalite ve ayrıklık) senaryo okutulmuş ve sonrasında iletişim ve temas ilişkin bazı sorular sorulmuş. Sonuçlar Amerikalı katılımcıların Amerikan kimliğine biraz daha yakınlaşmış (asimilasyon, entegrasyon) Çinlilerle temas kurma isteklerinin diğer koşullara göre daha anlamlı olduğu bulunmuştur.

Banfield ve Dovidio (2013: 833) kimliklenme şekli ile ayrımcılık ve kolektif eylem arasındaki ilişkileri incelemek için yaptıkları çalışmada ortak kimlik bağlamında bir desen kurgulamışlardır. Kimliklenme şeklini ortak-ayrık olarak kurgularken ayrımcılığı ise açık-örtük olarak tasarlanmıştır. Bu değişkenlerin önyargı ve kolektif eylem üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmaya 157 katılımcı dâhil edilmiştir. Sonuçlar ortak kimlik koşulunda olan katılımcıların daha az ön yargılı olduklarını göstermiştir. Diğer taraftan önyargı düzeyi yüksek olan katılımcıların kolektif eyleme yönelmedikleri analiz edilmiştir.

### 1.5. Ayrımcılık

Birçok disiplin tarafından irdelenen ve incelenen ayrımcılık kavramının genel geçer bir tanımlaması yoktur. Ancak genel anlamda ayrımcılık bireyin sosyal yaşamına devam ederken toplumdaki diğer birey veya gruplar tarafından keyfi veya haksız bir şekilde dezavantajlı bir duruma düşürülerek mağdur edilmesi ya da hak ettiği statü, ödül veya saygıyı görmemesi, olarak tanımlanabilir (Karataş, 2002). Ayrımcılık birçok değişkene dayanabilir bu değişkenler çok boyutlu olabilir. Bireyin doğuştan veya sonradan kazandığı özelliklerinin (yaş, cinsiyet, ekonomik durum, meslek... vb.) yanında birey ait olduğu gruptan dolayı da ayrımcılığa maruz kalabilir. Bütün bu sürecin temelinde ben ve öteki ya da biz ve onlar algısı yatmaktadır (Hogg ve Vaughan 2007).

Yaygın olarak ve en temel anlamıyla “adil olmayan davranışlar” olarak açıklanabilecek bu kavram William G. Sumner ve Franklin H. Giddens gibi sosyolojinin önemli kuramcıları tarafından etnosentrizmin bir ifadesi, yani “benzer olmayanlardan

hoşlanmama” ya işaret eden bir fenomen olarak değerlendirilmiştir (Marshall 1999: 50-51). Ayrıca ayrımcılık kavramsal olarak toplum ya da kamu bağlamında bazı üyelerin kimi haklardan yararlandırılmaması veya herkese sunulan bazı ayrıcalıklardan faydalanmasının engellenmesi, tatmin edici ve ikna edici bir açıklaması yapılmadan aynı durumdaki bireylere aynı şartlar altında aynı şekilde davranılmaması ve toplumsal yaşam içerisinde bazı birey ve grupların başka birey ve gruplara bazı haklarını önyargılardan kaynaklı kullandırtmaması, şeklinde farklı disiplinler ve bilim insanları tarafından tanımlanmıştır (Arslan 2010: 17). Göregenli (2012) ise ayrımcılığı “önyargılardan beslenen bir dışlama, tahakküm ve yerleştirme mekanizması “olarak tanımlamıştır.

Birey veya grup bazındaki ayrımcılık örnekleri birçok formda günlük yaşamda karşımıza çıkabilmektedir. Açık, örtük, dolaylı veya doğrudan bir şekilde ortaya çıkan ayrımcı tutum ve davranışlar temelde eşitsizlikten kaynaklanan en köklü ve yaygın kavramlar arasında yer alır (Gülmez 2009). Bireysel veya grup bağlamında ortaya çıkan ayrımcılık temelde eşitlik durumunu değiştirmek veya hâlihazırda var olan eşitsizliği derinleştirmeye hizmet eder (Muğan 2005).

Ayrımcılık kavramının yoğun olarak tartışıldığı sosyal psikoloji disiplini de diğer disiplinlerle paralel bir tanımlama yaparak birey ve grupların ırk, dil, renk, inanç... vb. farklılıklarını esas alan önyargıyla bazı birey ve grupların dezavantajlı konuma düşürülecek şekilde kaynaklara ulaşmasını engelleme genel olarak ayrımcılık olarak tanımlanabileceğini ortaya koyar (Budak 2000).

Allport (1954) ayrımcı davranışların sosyal yaşam içerisinde belli bir sıralamayla ortaya çıktığını işaret etmiştir. Buna göre;

- *Karşı olmayı ifade etme*: Bireyin birçok açıdan kendisine benzeyen bireylerle temas kurup diğer insanlara karşı ön yargılarını ve var olan düşmanca düşünce ve davranışlarını ifade etmesidir.
- *Uzak durma*: Sosyal yaşam içerisinde bireyin kendisine benzemeyen veya aynı özellikleri taşımayan bireylere önyargısından kaynaklı uzak durmasıdır, mesafeli olmasıdır.

- *Ayrımcılık*: Bireyin yüksek düzeyde önyargı beslediği birey veya grupların ulaşım, iletişim, eğitim, iş ve sağlık gibi temel insani olanak ve kaynaklara ulaşmasına karşı olmasıdır.
- *Fiziksel saldırı*: Bireyin önyargı beslediği kişi veya gruplara yönelik şiddet ya da bu kapsamda değerlendirilebilecek tavır ve davranışlar sergilemesidir.
- *Yok etme*: Birey önyargı beslediği grup veya kişiyi tamamen ortadan kaldırmayı çabalamasıdır.

Birbirine yakın olarak görülebilen hatta zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılabilen önyargı ve ayrımcılık her ne kadar ilintili olsalar da farklı kavramlardır. Önyargı daha çok zihinde beliren ve önceden varılmış bir değerlendirme ve bir bilişsel süreç iken ayrımcılık var olan bu zihinsel sürecin davranışa dökülmüş halidir. Yani önyargı düşünce iken ayrımcılık davranıştır. Diğer taraftan önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılık her ne kadar birbirini tamamlayan süreçler olarak görülse de tek başlarına da var olabilirler (İnceoğlu 2012; Göregenli 2012: 177; Pakar 2012: 43). İlerleyen bölümde ayrımcılığa ilişkin en genel başlıklar verilmektedir.

#### 1.5.1. Doğrudan Ayrımcılık

Doğrudan ayrımcılık belirli bir sosyal bağlamda birçok anlamda aynı olan ve aynı şartlar altında bir gruba veya bireye doğuştan sahip olduğu (cinsiyet, renk, ırk) veya sonradan edindiği (meslek, yaş, ekonomik durum) özelliklerinden dolayı diğer kişi veya gruplara kıyasla farklı ve olumsuz davranış sergilenmesi olarak tanımlanabilir (Kuran, 2010: 140-141). Salman (2007:10) bu tanımlamaya paralel bir tanım yaparak bu durumu hukuki eşitlik ilkesine aykırı olarak değerlendirir. Eşit konumdaki birey veya gruplara farklı muamele ile doğrudan ayrımcılık görünür duruma gelmektedir (Erdoğan 2013).

Ayrımcılığa ilişkin literatür incelendiğinde doğrudan ayrımcılığın üç temel unsurunun olduğu görülecektir.

- Kişi veya grupların statü bağlamında aynı veya benzer pozisyonda olmaları,
- Kişi veya gruplar arasında uygulama bakımından farklılığın olması,

- Yapılan farklı uygulamanın kabul edilebilir makul bir gerekçesinin olmaması (Gül 2006).

### 1.5.2. Dolaylı Ayrımcılık

Dolaylı ayrımcılık esas olarak ayrımcılık, amacı güdülmeyen ama ortaya çıkan uygulama ve politikaların bazı kişi veya grupları dezavantajlı konuma düşürmesidir (Gündüz 2007: 16). Karan (2010)'a göre dolaylı ayrımcılık herkese eşit bir şekilde gerçekleştirilen bir uygulama veya düzenlemenin hedef olarak kişi veya gruba yönelik olmasa da öngörülemeyen bir şekilde belirli bir grup veya kişiyi dezavantajlı konuma düşürmesidir. Eşitlik yanılması nedeniyle ortaya çıkan ayrımcılık türüdür. Örneğin dezavantajlı bir grubu diğer gruplarla eşit tutup aynı uygulamaya tabii tutmak dolaylı ayrımcılığı ortaya çıkarır (Arslan 2006: 43).

Dolaylı ayrımcılık genellikle bireylerin kendilerine has özelliklerinin göz ardı edildiği toplu iş sözleşmelerinde görülmektedir. Aşağıda belirtilen unsurların ortaya çıktığı durumlarda dolaylı ayrımcılıktan söz edilebilir (Turpçu 2004: 8):

- Herhangi ayırt edici bir koşul olmadan ancak belirli bir grubun var olan işi icra edebileceğinin belirtilmesi
- Tanımlanan niteliklerden kaynaklı bir grubun diğer birey ve gruplardan daha fazla zarar görmesi
- Yapılması istenen işin gereklerinin kabul edilebilir ve makul bir yönünün olmamasıdır.

Yapılan uygulama ve düzenlemelerin yaşamı kolaylaştırma ve organize etme temelli olduğu için ayrıca esas amacın ayrımcılık olmaması dolaylı ayrımcılığın ispat ve tespit edilmesini zorlaştırır (Altan 1997). Toplumsal yaşam içerisinde yapılan birçok fiziksel düzenlemede engellilerin gözetilmemesi veya işe alım süreçlerinde cinsiyete uygun ilanların verilmemesi dolaylı ayrımcılığa verilebilecek örneklerdendir (Gündüz 2007).

### 1.5.3. Cinsiyet ve Cinsel Yönelim Ayrımcılığı

Ayrımcılık bireyin doğuştan veya sonradan kazandığı özelliklerinin (yaş, cinsiyet, ekonomik durum, meslek vb.) yanında birey ait olduğu gruptan dolayı da ayrımcılığa maruz kalabilir (Hogg ve Vaughan 2007). Diğer taraftan birey aidiyet hissettiği sosyal gruptan ötürü olumsuz tutumlara maruz kalabilir ya da pozitif durum ve ödüllerden faydalandırılmayabilir (Allport, 1958, s. 50). Cinsiyet de ayrımcılığın kaynağı ve temeli olan değişkenlerden biri olarak değerlendirilmekte ve ayrımcılık çalışmalarında özel olarak ele alınmaktadır. Bireyin salt cinsiyetinden ötürü dışlanması, olumsuz tutumlara maruz kalması ya da kaynaklardan faydalandırılmaması cinsel ayrımcılık ya da cinsiyetçilik olarak tanımlanmaktadır bu bağlamda kadınların en çok cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığı düşünülmektedir (Glick ve Fiske, 1996, s. 491). Parillo'ya (2005) göre cinsel ayrımcılık olumsuz davranışlardan öte; saygınlık, güç ve maddi kaynakların dağıtımının bireysel başarı ve özelliklere göre değil de cinsiyete göre yapılmasıdır.

Toplumsal yaşam belirli normlar ile dizayn edilmektedir. En önemli normlardan biri ise kadın ve erkeğe belirli roller biçen cinsiyet normudur. Bu bağlamda kadın ve erkeği norm olarak kabul eden sosyal yapı bu normun dışında kalan bireyleri dışlamaktadır. Ortaya çıkan bu durum eşcinsellere yönelik ayrımcılığın önünü açmaktadır (Şah 2012; 27). Bu ayrımcı tutum toplumsal yaşamda genel bir tavır haline gelince eşcinsel bireyler kendi cinsel yönelimlerini kabul etmekte sıkıntılar yaşamakta, bu durumu aşım kabullenseler bile çoğu kez bu durumlarını başkalarına açmakta zorlanmaktadırlar ya da gecikmektedirler (Kabacaoğlu 2015). Zira eşcinsellere yönelik yaygınlaşan ve genelleşen olumsuz tutumlar nedeniyle damgalanacaklarını ve sosyal yaşamdan dışlanacaklarını bilmektedirler. Diğer taraftan iş yaşamında da dezavantajlı duruma düşecekleri ya da işlerini kaybedecekleri tehdidini de algılamaktadırlar (Karataban 2018: 24).

Eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar toplumsal yaşamın birçok alanında görülmekle beraber iş yaşamında belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Karataban 2018: 33). İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar çalışma



sürecinin başından sonuna kadar ki sürecin her aşamasında kendini gösterir (Doğan 2015; 37). İşe alım sırasında olası cinsel yönelim farklılığı sorgulanmaya başlarken ortaya çıkan herhangi bir ipucu durumunda bile olumsuz tutum ve davranışlar ortaya çıkmaya başlamaktadır (Doğan, 2015). Ayrıca cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği nedeniyle bireyler işlerinden ayrılmakta, işten ayrılmaya/istifaya zorlanmaktadır (Doğan 2015).

#### 1.5.4. Açık ve Örtük Ayrımcılık

Örtük ve açık ayrımcılık arasındaki ayrımın anlaşılmasını sağlamak için, Hebl ve ark. (2002) arkadaşlarının çalışma yaşamından hareket ederek ortaya koyduğu kişilerarası ayrımcılık ve biçimsel ayrımcılık karşılaştırmasını yapmak önemlidir. Bu yazarlar, kişilerarası ayrımcılığı aslında çok sıradan görünen ama çok örtük bir şekilde ortaya çıkan; sözel olmayan, jest-mimik, tavır ve hatta sosyal etkileşimde ortaya çıkan sözel davranışlardan bazılarını içeren hukuken yasak olmayan davranışlar olarak tanımlamaktadır (Hebl ve ark. 2002: 816).

Kişilerarası ayrımcılık, etkileşim uzunluğu, kelime sayısı, potansiyel işverenin algılanan ilgisi ve potansiyel bir işverenin ne kadar “yardımcı” olduğu, “durgun”, “gergin”, “konuşmayı erken bitirmeye motive ettiği, göz teması kurma düzeyi gibi değişkenlerle ölçülebilir (Hebl vd. 2002: 819).

Örgütlerdeki bu tür davranışlar daha bariz ve görünür bir şekilde yaşanan “işe alma, terfi, erişim ve kaynak dağıtımında ayrımcılık yapılması, mobbing, ücret kesintisi ve imkânlardan yararlandırılmanın kısıtlanması gibi formel ayrımcılıkla karıştırılmamalıdır (Hebl vd. 2002: 816).

Kişilerarası ayrımcılığa ek olarak (Hebl ve ark. 2002), örtük ayrımcılık, mikro agresyonları içeren çeşitli etiketler altında incelenmiştir (Greewald 2006; Sue, Bucceri, Lin, Nadal ve Torino, 2009; Şenyurt 2018; Levinson 2010; ), nezaketsizlik (Andersson ve Pearson, 1999), günlük ırkçılık (Ottaway 2001; Essed, 1995), günlük cinsiyetçilik (Swim, Hyers, Cohen ve Ferguson, 2001) ve yardımsever cinsiyetçilik (Glick ve Fiske, 1997).

Araştırmacılar, örtük ayrımcılığı, genellikle normal olmayan, doğal ya da kabul edilebilir görünen (Benokraitis, 1997), genellikle kayıtsız, önemsiz ve zararsız olarak algılanan ve yasadışı olmayan davranışları içeren kavramlar olarak tanımlamışlardır (Hebl vd. 2002; King, Dunleavy vd. 2011).

Örtük ayrımcılık ayrıca “bilinçsiz veya kasıtsız bir şekilde uygulanan ve ortak, günlük etkileşimler, taciz, şakalar, dokunulmazlık, kaçınma ve diğer saygısız muamele şeklini alan, kişiliğe dayalı ayrımcılık” olarak tanımlanmıştır (Van Laer ve Janssens 2011: 1205).

Açık ayrımcılık durumunun da birçok etiket veya kavramla çalışıldığı görülmektedir. Açık ayrımcılık; zorbalık (Fox ve Stallworth, 2005), ırkçılık (Virtanen ve Huddy, 1998), düşmanca cinsiyetçilik (Glick ve Fiske, 1997) ve formel ayrımcılık (Hebl ve ark. 2002) kavramları ile çalışılmıştır. Araştırmacılara göre açık ayrımcılık durumu; kasıtlı bir şekilde farklı davranma ve haksız muamele tartışma olmaksızın açıkça görünür ve gizlenmemiş davranışlar biçimini alır, bu davranışlar kolayca tanınabilir ve bireyin karakterini damgalamak içinde sergilenebilir (Van Laer ve Janssens 2011: 1205). Bu tür davranışlar genel olarak toplumsal yapı içerisinde kabul görülmez hatta çoğu kez lanetlenir. Birçok ülke de bu tür davranışlar ayrımcılık yasağı kapsamında ele alınır ve hukuken cezaya tabi tutulur. Ayrıca bu davranışlar Hebl ve ark. (2002) formel ayrımcılığın kavramsallaştırılmasında da vurgulandığı gibi istihdam bağlamında yasaklanır.

Bargh ve Chartrand (1999)’a göre bireyin yaşamını belirleyen ve davranışlarına yön veren olgu o bireyin istekleri, tercihleri veya niyetleri değil bunların yanında bilinç ve farkındalık dışında gelişen zihinsel süreçleridir. Bireyin gündelik yaşamda kurduğu ilişki, etkileşim ve deneyimler sürecinde bir hafıza oluşur ve birey bunun farkında değildir. Bu hafıza sadece kendi deneyimlerinden de meydana gelmiyor başkalarından aldığı bilgilerden de oluşabilir. Sosyal yaşamda birey benzer bir olay veya olgu ile karşılaştığında bilinçdışı ve otomatik olarak tepki verebilmektedir.

Fazio (2001) otomatik aktivasyon kavramına ilişkin, aktivasyona kanıt oluşturan “hazırlama” (priming) etkisinden bahsetmektedir. Bu etki, birey bir uyarana karşılaştığında bu uyarana ilgili kavramların bireyin zihninde otomatik olarak ve bilinçdışı olarak aktive olması şeklinde gerçekleşmektedir. İlgili uyarana ilişkili diğer kavram ve bilgilerin zihinde berraklaşmasını hazırlayıcı bir etki yapmaktadır. Fazio ve arkadaşlarının (1986) yaptıkları çalışmaya göre hazırlama etkisine benzer bir etki tutumların değerlendirilmesi sürecinde de ortaya çıkmaktadır. Yani, birey bir şekilde bilgi sahibi olduğu ya da deneyimlediği ancak bilinç düzeyinde olmayan bir tutuma ilişkin bir nesne ile karşılaştığında bireyin o tutumla bağlantılı değerlendirmeleri aktive olmakta, bilinç düzeyine gelmekte ve bireyin bu değerlendirmelerle ilişkili bir yargıya varmasını sağlamaktadır.

Psikoloji alanında yapılan çalışmalarda birçok ölçüm aracı kullanılmaktadır. Farklı ölçüm ve çalışmaların yapıldığı konular arasında kalıp yargılar, önyargı ve iç grup kayırmacılığı gibi kavramlar da vardır. Örneğin, bir grubun üyelerinin diğer gruba yönelik önyargısı bu kişilerin sözlü tepkileri, davranışları ya da sözsüz tepkileri değerlendirilerek ölçülebilmektedir. Nitekim birçok çalışmada bu yöntem kullanılmıştır. Çeşitli kanallar üzerinden yapılan ölçümler arasında farklar görülmesi de olağandır. Örneğin, bir insanın bir dış grup üyesine yönelik sözlü ifadeleri samimi olabilir; ancak, aynı anda sözsüz davranışları önyargılı olarak değerlendirilebilir (Maass, Castelli ve Arcuri 2000: 96). Dovidio ve arkadaşları (1997), beyaz tenlilerin siyah tenlilere yönelik örtük tutumlarının varlığını; ırk önyargısını ölçen açık ölçeklerle ırklara yönelik örtük tutumları ölçen örtük ölçekler arasındaki ilişkiyi ve bu açık ve örtük tutumların ırkla ilişkili tepki ve davranışlar üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu araştırmanın sonuçları arasında en çarpıcı olanı açık ölçümlerde herhangi bir önyargı veya ayrımcılık belirtisi göstermeyen beyazların örtük ölçümlerde siyahilere yönelik olumsuz örtük tutumlara sahip olmalarıdır. Bu anlamda araştırmacıların genel yorumu; çoğu zaman bireyin kendisi bile belirli bir gruba yönelik önyargı veya olumsuz tutumunun olduğunun farkında olmamasıdır. Zira bu süreç tamamen/büyük oranda bilinçdışı süreçlerden kaynaklanmaktadır.

Banfield ve Dovidio (2013: 833) yaptıkları çalışmada açık ayrımcılık koşulundaki katılımcıların kolektif eyleme yönelme eğilimlerinin örtük ayrımcılık koşuluna göre yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmada açık ayrımcılık koşulundaki katılımcıların eşcinsellere yönelik haksızlık algılarının örtük ayrımcılıktaki katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Hanson, Hawley ve Taylor (2011) ev sahiplerinin kiracılarla olan yazışmalarını inceledikleri çalışmada ev sahiplerinin açık ölçüm sırasında ayrımcı olmadıklarını ve herkese eşit davrandıklarını ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırmacılar ev sahiplerinin kiracılarla yazışmalarını inceledikten sonra iki temel sonuca ulaşmışlardır. Birincisi ev sahipleri beyaz ve yerli olan kiracılarla çok nazik ve kibar bir dil ile cevap verirken Afrikalı ya da siyahi kiracılara karşı kaba ve özensiz (imla kuralları, noktalama vb.) bir dil kullanmışlardır. İkincisi ise beyaz ve yerli kiracılara diğerlerinden daha hızlı cevap verilmiştir. Araştırmacılar bu tutumların tamamen bilinçdışı ortaya çıktığını ifade etmişlerdir.

Bilişsel süreçlerin iki farklı yolla gerçekleştiğini ortaya koyan araştırmacılar bu iddialarını bellek ve dikkat üzerine yapılmış çalışmalara dayandırmaktadırlar (Greenwald ve Banaji 1995; Schacter 1987; Roediger, 1990). Bu süreçler açık/kontrollü süreçler ve örtük/otomatik süreçler olarak adlandırılmıştır. Kontrollü süreçler ortaya çıkarken ya da davranışa dökülürken dikkat isteyen, sınırlı kapasiteli, niyetli olarak başlatılıp devam ettirilen süreçlerdir kontrollü süreçlerin ortaya çıkma düzey ve şekilleri üzerinde sosyal normlar ve değerlendirilme kaygıları etkilidir. Diğer taraftan otomatik süreçler ise dikkat gerektirmeyen, sınırsız kapasiteli ve niyetli olarak bastırılması mümkün olmayan süreçlerdir otomatik süreçlerin üzerinde toplumsal norm ve kaygıların bir etkisi söz konusu değildir. Bu bilişsel süreçler bireylerin değerlendirmeleri, yargılamalarını ve sosyal davranışlarını etkilemektedir (Payne ve Gawronski, 2010: 2).

Bu çalışmada ayrımcılık manipülasyonları açık ayrımcılık ve örtük ayrımcılık koşulları ile tanımlanmıştır. Van Laer ve Janssens (2011: 1205)'in açık ayrımcılık barizdir ve gizlenmez tanımlaması ile paralel olarak açık ayrımcılık koşulu eşcinsel bir bireyin sırf eşcinsel olduğu için işe alınmaması şeklinde kurgulanmış ve bu çalışmanın

katılımcılarına bir metin olarak verilmiştir. Diğer taraftan Hebl vd., (2002) ve King, Dunleavy vd. (2011)'nin, “örtük ayrımcılık genelde fark edilmeyen, önemsiz ve zararsız olarak algılanan ve yasadışı olmayan davranışları içeren kavramlardır” tanımlaması ışığında örtük ayrımcılık koşulu tasarlanmıştır. Bu koşulda eşcinsel bir bireyin eşcinsellik bağlantısı kurulmadan, işe alınmaması kurgusu örtük ayrımcılık koşulu olarak tanımlanmıştır.

Yapılan manipülasyonlar daha detaylı olarak şu şekilde özetlenebilir. Bu çalışmanın asıl konusu eşcinsel ayrımcılığı olmamakla birlikte; ortak ve ayrık kimlik manipülasyonlarında ayrımcılık nesnesi olarak eşcinseller ve eşcinsellik konu edilmiştir. Açık ve örtük ayrımcılık koşullarında ayrı ayrı iki adet manipülasyon metni hazırlanmıştır. Açık ayrımcılık koşulundaki metinde bireyin işe alınmama gerekçesi olarak “eşcinsel olabileceği” vurgusu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Diğer taraftan örtük ayrımcılık koşulundaki metinde ise bireyin işe alınmama gerekçesi olarak “eşcinsel olabileceği” vurgusu söz konusu değildir. Bireyin eşcinsel sivil toplum örgütlerine üyeliğine dair bilgi verilirken ayrımcılığın kaynağına ilişkin bir bilgi verilmemiştir. Örtük ayrımcılık koşulu olarak tanımladığımız koşulda sadece “bu birey bu pozisyona uygun görülmemiştir” ifadesi yer almaktadır. Bunun yanında bu çalışmada ayrımcılık algısı ve ayrımcılık tutumları eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ve tutum ölçekleri ile tanımlanmıştır.

#### 1.6. Algılanan Ayrımcılık ve Sosyal Kimlik

Ayrımcılık birçok nedenden kaynaklanabilir ancak temelde bireyin algısı vardır ve bu algı bireyin kendi grubunu kayırmasıyla başlar. Bu kayırma süreci bilinçli veya bilinçsiz şekilde hem duygu hem düşünce hem de davranışsal olarak ortaya çıkabilir (Hewstone, Rubin ve Willis 2002). Kendi grubunu kayırma süreci daha çok karşıt olarak görülen grubun engellenmesi dışlanması veya damgalanması olarak yani davranışsal olarak ortaya çıkar. Bu kayırma sürecinin iki temel işlevi vardır. Birincisi birey kendi grubunu, statü ve değer bağlamında üstün görerek kendi öz değerini yükseltir. Diğer

tarafından ikincil olarak kendisi ve grubu için çıkar ve üstünlük sağlamış olur (Scheepers, Doosje, Spears ve Manstead 2006).

Herhangi bir grubun üyelerine sırf gruba aidiyetlerinden kaynaklı damgalayıcı, dışlayıcı ve yok sayıcı tutum ve bilişlerle yaklaşmak önyargı olarak tanımlanabilir (Brown 1995; Akt. Hogg ve Vaughan 2007: 383).

Bilgin'e göre, sosyal yaşam içerisinde insanlarla olan gerçek veya sembolik ilişki ve etkileşimimizde yaşamsal deneyimler sonucunda çeşitli tavırlar geliştiririz. Ayrıca çoğu kez toplumsal yapı içerisinde birey var olan kalıp yargı ve önyargıları herhangi bir geçmiş deneyim olmadan olduğu gibi benimseyebilmekteyiz (Bilgin, 1994:177). Toplumsal yaşam içerisinde bireylere yönelik uzak durma, hoşlanmama ve kaçınma gibi davranışlarla önyargılar sonucu oluşan davranışlarla aynı değildir. Bu tür davranışların bireye özgü olması ayrımcılıktan ayrılan temel noktadır. Nitekim ayrımcı davranış bireysel özelliklerden öte grup nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Göregenli, 2012:18-19). Diğer taraftan algılanan ayrımcılık ise bir bireyin diğer grup veya bireylerle aynı durum ve pozisyonda olmasına rağmen haksız muameleye uğramasını kendi içinde yorumlama ve değerlendirme düzeyi olarak tanımlanmaktadır (Montes 2010).

Ayrımcılığın temelinin sınıflandırmadan kaynaklandığını ve kaçınılmaz son olduğunu belirten Tajfel (1981; akt. Hortaçsu 2007) ayrımcılığın ortaya çıkması için gruplar arasında çatışma veya rekabete gerek olmadığını sınıflandırmanın başlı başına yeterli olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Sherif (1961; akt. Hortaçsu 2007)'e göre ise ayrımcılığın ortaya çıkmasında sınıflandırmanın tek başına yeterli olmayabileceğini var olan kaynakların paylaşımı için rekabetinde olması gerektiğini vurgulamıştır.

Ayrımcılık temel olarak gruplar arası bir süreçtir ve bu süreç grup kimliğini tehdit eder. Ortaya çıkan bu durum bireylerin dezavantajlı hale gelmiş azınlık gruplarıyla daha fazla ilişki kurmalarını ve daha fazla kimliklenmelerini beraberinde getirir (Branscombe vd. 1999: 135-149). Tajfel ve Turner (2004: 367-390)'e göre kendilerine ayrımcılık yapıldığını ve bu nedenle dezavantajlı konuma düştüklerini algılayan ve hisseden bireyler ait oldukları gruba yönelik özdeşleşme duygularını arttırarak gerçekleşen ayrımcılığa

tepki gösterirler. Bu anlamda yapılmış birçok çalışma (Branscombe, Schmitt ve Harvey 1999: 135-149; Schmitt, Branscombe, Kobrynowicz, ve Owen 2002: 197-210; Garstka, Schmitt, Branscombe ve Hummert 2004: 326-335; Şen 2014; Kaya 2015) bu görüşleri destekler niteliktedir. Bu kimliklenme hali bireyin algıladığı ayrımcılığın negatif etkilerini ortadan kaldırmak veya zayıflatmak ve bireyi psikolojik olarak güçlü kılmak için önemli bir etkidir (Verkuyten 2008: 121-138). Diğer taraftan özellikle etnik ve azınlık gruplarda kimliklenme düzeyinin artması aitlik ve sosyal destek sağlaması ve grupların güçlenmesi bakımından önem arz etmektedir (Smith ve Silva 2011: 42). Ayrıca etnisiteye yönelik ayrımcılık sonrasında ayrımcılığa maruz kalan bireyin etnik aidiyetine sarılması bireyde dayanıklılık, yeterlilik ve kabul hislerinin güçlenmesini sağlar. Bu doğrultuda olumlu bir kimlik algısına sahip olma çabasıyla ortaya çıkan grupla özdeşleşme gruba yönelik tehdit durumunun yarattığı tahribatların tamir edilmesini sağlayarak bireyin psikolojik olarak güçlenmesini de sağlar (McCoy ve Major 2003: 1005-1017; Sellers ve Shelton, 2003: 1079; Syed ve Azmitia 2008: 1012).

### 1.7. Kolektif Eylem

Sosyal psikoloji alanındaki kolektif eylem ve kalabalık davranışına ilişkin çalışmalar ve modern kuramların neredeyse hepsi temel olarak Le Bon'un 1895'te yayınlanan 'Kitleler Psikolojisi' adlı çalışmasını referans alır. Le Bon'un görüşleri sadece akademik çalışmalara öncülük etmemiş; Hitler ve Mussolini gibi liderlerin kitlelerin yönlendirilmesi konusundaki görüşlerini ve çalışmalarını da ciddi bir şekilde etkilemiştir (Reicher 1996: 116).

Le Bon bireyin kalabalık içindeki davranışını hiçbir kimlik, eğitim veya statünün belirlemeyeceğini kalabalığın kendi içinde bir muhtevasının olduğunu vurgularken bireyin kalabalık içinde tamamen kimliksizleştiğini ifade eder. Bu durumu kalabalığın içindeki bir işçi ile bir profesörün aynı şekilde davrandığını ve aralarında davranışsal olarak hiçbir farkın olmadığını iddia etmiştir. Ayrıca Le Bon kalabalığı zalim alçak ve vahşi olarak tanımlar. Kalabalığın insanı insani değerlerden uzaklaştırdığını işaret eder. Oysa modern kolektif eylem çalışmaları Le Bon'un tam tersine kitleleri toplumu

değiştiren dönüştüren ve çoğu zaman toplumsal fayda üreten mekanizmalar olarak tanımlamaktadırlar (Drury ve Reicher 2005; Mummendey, Kessler, Klink, ve Mielke 1999: 229; Wright vd. 1990: 58).

Wright, Taylor ve Moghaddam (1990: 58)'a göre bir eylemliliğin kolektif eylem olarak tanımlanabilmesi için öncelikli olarak ortada belirli bir grubun çıkarı söz konusu olmalıdır. Ayrıca bu çıkar sadece bir kişi tarafından bile gözetilip ve buna yönelik bir eylemin yapılması kolektif eyleme örnektir. Dolayısıyla bu tanımlamadan kolektif eylem davranışı kalabalıktan azadedir diyebiliriz. Bu tanımlamayla paralel olarak Wright (2002) cezaevindeki bütün mahkûmların sağlık koşullarının düzeltilmesi için tek başın bir hücrede açlık grevi yapan bir hükümlünün eylemi belirli bir grubun çıkarlarını gözetmesi açısından kolektif eyleme örnektir. Nitekim modern kuram ve araştırmalara göre bireysel nedenlerden çok grup üyeliğine yönelik tehdit, saldırı, adaletsizlik... vb. durumlar bireyi kolektif eyleme yönelme konusunda motive eder (Van Zomeren vd. 2008: 504)

Kolektif eyleme yönelme davranışını incelemeye ve açıklamaya çalışan teorilerden biri de Kuşaklararası Süreklilik teorisi. Bu yaklaşıma göre ailedeki ebeveynlerin geçmiş yaşantılarının çocuklarına da sirayet edeceği-edebileceği varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda 1960'lı yılların öğrenci aktivist çalışmaları ve o yıllarda gerçekleşen toplumsal hareketlere katılım gösteren bireylerin çocukları üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. Elde edilen bulgular ebeveynlerin geçmiş yaşantılarının çocukların politik tavırları üzerinde etkili olduğunu işaret etmiştir. Ailede ki ebeveynlerin hissettikleri sosyal problemlere yönelik yaptıkları açıklamalar ve yaklaşımların çocukları da etkilediği ve bu şekilde grup bilincinin oluştuğu oluşan bu grup bilincinin ailelerin küçük üyelerini de kolektif eylemlere yönelttiği söylenebilir (Duncan 2012: 781).

#### 1.7.1. Kolektif Eyleme İlişkin Yapılmış Bazı Çalışmalar

Ufkes, Dovidio ve Tel (2014: 77) tarafından Avrupa ülkelerinde yaşayan veya oraya göç eden Kürtlerin maruz kaldıkları dezavantajlar kapsamında alt grup (etnik) ve üst grup (Avrupa) kimliklenmelerinin etkisi çeşitli değişkenler gözetilerek incelenmiştir. Elde edilen bulgular Kürt kimliğine yüksek düzeyde kimliklenenlerin Avrupa kimliğine



yüksek düzeyde kimliklenenlere göre kolektif eylem yönelmelerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Öfke ve etkililiğin bu ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur.

Kolektif eylemlere katılım gösteren öğrenci aktivistlerin aileleri üzerine yapılan çalışmalarda ailelerin çocuk yetiştirme stilleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular genç aktivistlerin sıcak ve ılımlı ebeveynler tarafından özgüvenli bir şekilde yetiştirildikleri, çocukların ailedeki karar mekanizmalarına dâhil edildikleri ve son olarak aktivistlerin yetiştikleri çevrelerde kabul edildiklerini ve takdir edildiklerini göstermiştir (Braungart ve Braungart 1990; Flacks 1990).

Drury ve Reicher, (2005) ve Mummendey, Kessler, Klink, ve Mielke (1999) yaptıkları araştırmalarla grup yeterliliğinin önemini göstermiş ve kolektif eylem yoluyla kişinin grup değişikliği yapabileceğine yönelik iddiaları desteklemişlerdir. Yaptıkları analizlerde algılanan yeterlilik ile kolektif eylem arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca adaletsizlik, yeterlilik ve kimlik değişkenleri içeren bir veri alt grubunda, algılanan yeterliliğin, kimlik ve kolektif eylem arasındaki ilişkide aracılık ettiğini tespit etmişlerdir.

Kaya ve Mamatoğlu (2017) sosyal adalet, kimlik ve kolektif eylem arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Bu çalışmada elde edilen veriler katılımcılar arasında kendilerini öncelikli olarak Kürt aktivist ve siyasal olgularla (siyasi partiler, ideolojiler) tanımlayan ve bu kimliklerini önceleyen bireylerin sosyal adalet algılarının düşük olduğunu buna karşın kolektif eyleme yönelme eğilimlerinin diğer kimliklere (Atatürkçü, ülkücü, öğrenci, çevreci) göre daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Banfield ve Dovidio (2013: 834) yaptıkları çalışmada açık ayrımcılık koşulundaki katılımcıların kolektif eyleme yönelme eğilimlerinin örtük ayrımcılık koşuluna göre yüksek olduğunu bulmuşlardır. Ortak kimlik koşulu ile diğer koşullar arasında kolektif eylem bakımından bir fark bulunmamıştır.

### 1.7.2. Kolektif Eylem ve Kimlik

Sosyal Kimlik kuramına göre belirli bir sosyal gruba aidiyet hissedilen üyeler olumlu benlik algısı yaratabilmek ya da var olan durumu daha da iyi bir düzeye taşımak için öncelikle kendilerini ve gruplarını diğer dış gruplarla karşılaştırırlar bu karşılaştırma sırasında kendi gruplarını diğer dış gruplardan daha üstün görme eğiliminde olurlar. Sosyal bağlam içerisinde güç statü ve ekonomik açıdan pozitif durumda olan gruplar üyelerini olumlu sosyal benlik için kaynak sağlayabiliyorken, güç statü ve ekonomik açıdan daha düşük durumda olan gruplar üyelerini olumlu bir benlik inşa edebilmeleri için gerekli kaynağı sağlamakta zorluk yaşarlar. Bu noktada düşük statü konumunda olan grubun üyeleri olumlu benlik algısı yaratabilmek adına çeşitli stratejiler geliştirmeye çalışırlar (Abrams ve Hogg 1998). Bu durumda grup üyeleri içinde bulunulan durumun haksız ve değiştirilip dönüştürülebileceğine inanıyorlarsa, hâlihazırda devam eden sisteme muhalif ve alternatif bir sistemin varlığını zihinsel ve bilişsel olarak inşa edebilirler. Bu süreçten sonra bireyler kendilerinin ve gruplarının dezavantajlı durumunu gidermek ve haksız olduğuna inandıkları sistemin bertaraf edilmesi adına kolektif eyleme yönelebilirler. Bu sürece örnek olarak 1960'lardaki Afroamerikan sivil haklar hareketi, Hindistan'da Ghandi hareketi ve İran Devrimi pasif direnişi örnek olarak verilebilir (Hogg ve Abrams 1998: 26).

Kolektif eylemi adaletsizliğe karşı bir topyekûn tepki olarak tanımlamak yanlış olur zira haksızlık ve adaletsizliğe maruz kalmış kitle içerisinde çok küçük bir kesim eyleme yönelmektedir (Klandermans 2002: 887). Grupla kimliklenmenin sosyal kimliğin duygusal bileşeni olduğunu iddia eden Klandermans (2002: 890-898) ait olduğu gruba zalimce davranıldığını ve grubunun haksızlığa uğradığını düşünen bireyin kolektif eyleme yönelmesini belirleyen en önemli noktanın grupla özdeşleşme yani kimliklenme düzeyi olduğunu ifade eder. Diğer taraftan Simon ve Stürmer (2003: 190) kimliklenmenin iç grubun çıkarlarının gözetilmesinde ve bu motivasyonun ortaya çıkmasında önemli bir yordayıcı olduğunu vurgular. Kimliklenme düzeyi ve gücü bireyin ait olduğu grupta aktif olma ve sorumluluk alma duygusunu besler. Üyesi olduğu grubun çıkarlarını gözetmek ve bu bağlamda örgütlenme ve eyleme yönelen üyelerin sorumluluklarının diğer üyelere göre daha fazla olacağı öngörülebilir (Cole ve Steward

1996: 132). Bireyin kendini ait olduğu grupta tanımlaması ve grup aidiyetini yaşamının bir parçası olarak tanımlama düzeyi onun kolektif eyleme yönelme ve grubun çıkarlarını savunma düzeyini de etkiler ayrıca kolektif eylemin şeklini de kimliklenme düzeyi ve gücü belirler. Örneğin grubunun çıkarlarını savunmak için bireysel olarak kendini riske atıp şiddet içerikli ve yasal olmayan eylemlere dâhil olur (Kaya ve Mamatoğlu 2015). Sosyal psikoloji bağlamında yapılmış çalışmalar bireyin kolektif eyleme yönelmesini etkileyen tek bir değişken olmadığını temel olarak yeterlilik, adaletsizlik algısı ve kimliğin bireyin kolektif eyleme yönelmesinde önemli etkenler olduğunu desteklemektedir (Van Zemerom 2008; Klandermans 2002: 888).

Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında yapılmış birçok çalışma (Cole ve Steward 1996: 132; Kaya, 2015: 75; Mamatoğlu 2014; Klandermans ve Weerd 2000: 74; Liss ve ark. 2004: 770; Simon ve ark., 1998: 648) bireyin aidiyet hissettiği grubun kimliği üzerinden kendini tanımlama düzeyinin bireyin kolektif eyleme yönelmesinde güçlü bir yordayıcı olduğunu işaret etmektedir. Simon ve ark. (1998: 649-650) kimliklenme ile kolektif eyleme yönelme arasındaki ilişkiyi görmek, yaşlı haklarını savunan bir örgütlenmeye üye olan 95 yaşlının katılımı ile bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların kimliklenme düzeyi ve kimlik güçlerinin kolektif eylemlere katılım motivasyonlarını etkileyen güçlü bir değişken olduğunu bulmuşlardır. Diğer taraftan yine Simon ve ark. (1998: 652-654) gey katılımcılarla yaptıkları bir çalışmada ‘kimliğe yönelik tehdit algısı’ kurgulanarak gey kimliği ve gey hareketleriyle kimliklenme düzeyi ile kolektif eyleme yönelme arzusu arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu çalışmanın sonunda yapılan analizler, hem gey örgütlenmeleri ile hem de gey kimliklenmesi kolektif eyleme yönelme davranışını önemli bir şekilde ve benzer düzeyde etkilemektedir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular aidiyet hissedilen kimliğe doğru bir tehdit söz konusu olduğunda grup kimliğine olan aidiyetin yükseldiği ve bu doğrultuda örgütlenmenin daha hızlı olabileceğini göstermektedir.

Kadın çalışmaları programına dahil olan katılımcıların büyük bir oranı kadın hakları konusundaki bilgi düzeylerinin arttığı bu bilgiler doğrultusunda tartışmalara dahil olduklarını, toplumsal cinsiyet rollerine dair düşünce-hassasiyetlerinin geliştiğini, cinsiyete dair olumsuz tutumların değiştirilip dönüştürülmesine yönelik çalışmalara dâhil

olduklarını hatta bu bağlamdaki konularda dilekçe verip imza kampanyalarına katkıda bulduklarını beyan ederek aktivizm ile çok daha fazla ilgilendiklerini belirtmişlerdir (Stake ve ark. 1994: 23).

### 1.8. Tehdit Algısı

Bireylerin sosyal yaşam içerisinde ve grup içerisinde nasıl davranacaklarını nasıl düşüneceklerini belirleyen en önemli unsur grupla özdeşleşme düzeyidir. Bu düzeyin artıp azalması grubun diğer üyeleri ile olan ilişkiyi şekillendirir. Grupla özdeşleşmenin artması durumunda birey kendi çıkarlarından vazgeçip grup çıkarları doğrultusunda hareket eder. Özdeşleşme düzeyi herhangi bir tehdit durumunda artmakta ve tehdit grubun birbirine daha da kenetlenmesini sağlamaktadır (Hortaçsu 2012:562). Sosyal kimlik kuramına göre iç grup kayırmacılığı yapan birey dış gruba yönelik ayrımcılık tutumları sergilemektedir. Benliğine yönelik bir tehdit durumunda iç grupla daha fazla özdeşim kuran bireyin dış gruba yönelik önyargıları artmakta ve birey dış gruba yönelik daha fazla ayrımcılık yapmaktadır (Göregenli 2012:21).

Gruplar arası davranışlar söz konusu olduğunda bireyler ait oldukları gruba ilişkin olumlu sıfatları kullanırken dış gruba yönelik olumsuz sıfatları ön plana çıkarır. Kessler ve Mumandey (2008: 290-314)'in yapmış olduğu bir çalışmada iç gruba yönelik yanlılık eğilimlerinin, dış grubu aşağılama durumuna kıyasla daha yaygın olduğu ve iç gruba yönelik tehdit durumundaysa dış grubu aşağılama eğiliminin daha fazla görüldüğü sonucu ortaya çıkmıştır.

Hogg ve Abrams (1988:320) benlik algısı düşük olan bireylerin veya benliği tehdit altında olan grup üyelerinin olumlu bir sosyal benliğe sahip olabilmek için gruplar arası olumsuz tutum ve ayrımcılıkları arttırmaya yönelik tutumlar sergilediklerini vurgulamışlardır.

Bir gemi güvertesinde beraber çalışan siyah ve beyaz işçiler üzerine yapılan çalışma da düşman bir grup tarafından bir saldırı veya tehdit söz konusu olmamasına

rağmen her iki grup arasında olumsuz tutum ve ayrımcılığın azaldığı belirlenmiştir. Ortak olarak çalışmak ve sorumlulukları ortak olarak üstlenmek olumsuz tutumların azalmasını beraberinde getirmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre önyargı ve olumsuz tutumların en fazla azaldığı grubun daha fazla işbirliği içinde çalışan bireylerden oluştuğu tespit edilmiştir (Brophy, 1946; akt. Sherif 1966: 544-545). Sherif göre bu durumun nedeni, iki farklı grubun aynı referans grubunun değerlerini paylaşmasıdır (Sherif 1966:545).

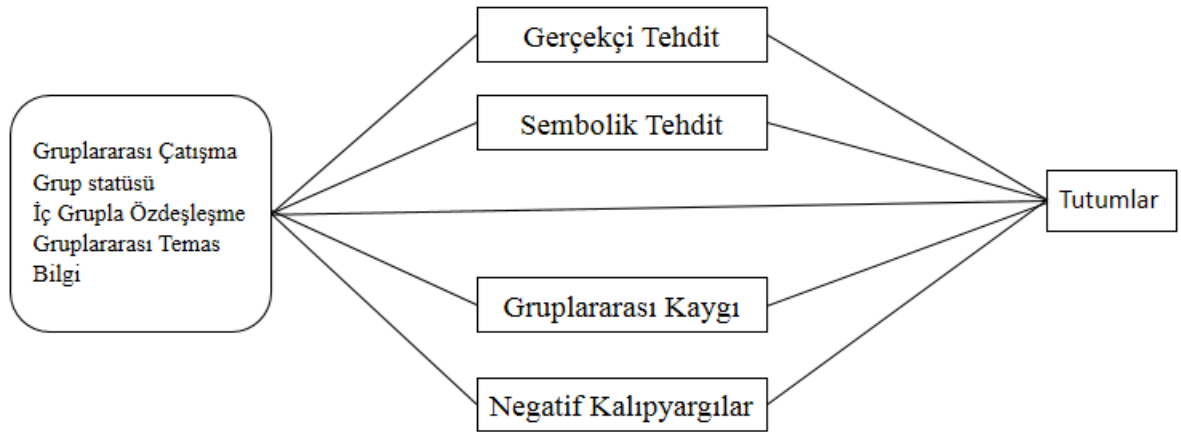
### 1.8.1 Bütünleşik Tehdit Kuramı

Sosyal psikoloji literatüründe, önyargı, ayrımcılık ve tutumlar önemli bir yere sahiptir. Bu kavramların birbiri ile ilişkisini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkisini açıklamaya çalışan birçok kavram ve modele rastlamak mümkündür. Günümüzdeki çalışmalara bakıldığında önyargı ve ayrımcılığın açıklanmasına yönelik modellerin çok karmaşık ve çok değişkenli olduğunu görmekteyiz oysa 1940'lı yıllarda yapılan çalışmalar incelendiğinde her bir çalışmanın tek bir açıklayıcı faktöre odaklandığını görmekteyiz (örn. Allport'un temas hipotezi) (Yanboluoğlu 2018: 11).

Önyargı ve ayrımcılığı açıklamaya çalışan güncel çalışmalar içerisinde son yıllarda en çok dikkat çeken kuram; Bütünleşik Tehdit Kuramıdır (Stephan ve Stephan, 1996). Bütünleşik Tehdit Kuramı (Integrated Threat Theory) Stephan, Ybarra, Martinez, Schwarzwald ve Tur-Kaspa (1998)'nin İspanya ve İsrail'e göç eden mültecilere yönelik tutumlara ilişkin çalışmaları neticesinde ortaya çıkmıştır. Kuram dezavantajlı bir grup olarak göçmenlere yönelik tutumların dört temel tehdit algısından kaynaklandığını öne sürmektedir. Bunlar, sembolik tehdit, gerçekçi tehdit, gruplar arası kaygı ve olumsuz kalıp yargılardır. Sembolik tehditler, dış grubun değerlere yönelik tehditlerini içermektedir (örn. "onların varlığı bizim dini, ulusal ya da çağdaş ve laik kimliğimize zarar veriyor" "yaşayış biçimimiz tehlike altında" gibi). Gerçekçi tehditler ise güce, kaynaklara veya iyi oluşa yönelik tehditleri içermektedir (örn. "savaş ve çatışmalarla bizi yok edecekler" ya da "ülke ekonomisine yük getirecekler, işimizi elimizden alacaklar" gibi). Gruplar arası kaygı ise farklı gruplarla temas sırasında bireylerin dışlanma, reddedilme gibi negatif sonuçlarla karşılaşma olasılığı nedeniyle hissettiği kaygı olarak

ifade edilmektedir. Son olarak, olumsuz kalıp yargılar bir gruba yönelik geliştirilmiş ve grubun tüm üyelerinin taşıdığı özellikleri içerdiği varsayılan sabit inançlardır (Şenyurt 2018).

Bütünleşik Tehdit Kuramında, bu dört tehdidin öncülleri olabilecek kimi gruplar arası, kimi kişiler arası düzeyde olan çeşitli değişkenler öne sürülmüştür. Bunlardan gruplar arası düzeyde olanlar; gruplar arası çatışma düzeyi ve gruplar arasındaki statü farklılıklarıdır. Kişiler arası düzeyde olanlar ise; kişilerin iç grupla özdeşleşme düzeyleri, dış grup hakkında sahip oldukları bilgileri, kendileriyle ne derece ilişkili gördükleri ve dış grupla temas kurma düzeyleridir. Tüm bu öncül değişkenlerin, tehdit değişkenleri üzerinden dolaylı olarak önyargıyı etkilediği öne sürülmüştür. Kuramda öne sürülen ilişkiler, Şekil 1’de gösterilmektedir (Stephan ve Stephan 2000).



**Şekil 1.1:** Bütünleşik Tehdit Kuramı (Stephan ve Stephan 2000)

Stephan, Ybarra ve Bachman (1999) tarafından ABD’deki yerlilerin Meksika, Asya, Küba’dan gelen göçmenlere yönelik tutumlarının incelendiği bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya üç farklı eyaletten 332 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Yaşadıkları bölgelere gelen göçmenlere ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırmacılar, bu çalışmaya başlarken Bütünleşik Tehdit Kuramında öne sürülen dört tehdit unsurunun göçmenlere yönelik tutumları yordayacağını öngörmüştür. Çalışmanın sonuçlarına göre; gruplar arası kaygı dışında araştırmacıların beklentileri karşılanmıştır.

Scott ve Safdar (2017: 36) Kanada’da, Suriyelilere yönelik duyguları açıklamaya yönelik yaptıkları çalışmada; sosyal baskınlık yönelimi ile Suriyelilere yönelik duygular arasındaki ilişkide gerçekçi ve sembolik tehdidin aracı rolü olduğunu bulmuşlardır.

Bu çalışmada ilgili alan yazın ışığında tehdit koşulları üç manipülasyon metni ile tasarlanmıştır. Bu metinler; 1) “Olumsuz koşul” Türkiye’de Neler oluyor? Başlıklı bu metinde Türkiye ekonomisinin zayıfladığı ve tehdit altında olduğu vurgulanmıştır. 2) “Olumlu koşul” “Bir Cennettir Türkiye” başlıklı bu metinde Türkiye hakkında genel olarak pozitif ifadeler kullanılmıştır hiçbir tehditten bahsedilmediği gibi tehdit konusunda olumlu bir atmosfer sunulmuştur. 3) “Nötr koşul” Bu koşulda ise “Türkiye’nin Genel Özellikleri” başlığı altında Türkiye’nin yüz ölçümü nüfusu ve coğrafik özellikleri hakkında duygu içermeyen nötr bilgiler verilmiştir.

### 1.9. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı işyeri ortamında, farklı kimlik, ortamsal tehdit, açık ve örtük koşullarında; bireylerin önyargı ve ayrımcılık süreçlerinin değişimini, haksızlık algısı ve kolektif eyleme yönelme durumlarını test etmektir.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında daha çok etnik önyargı ve ayrımcılık odaklı çalışmalar olduğu görülecektir (Banfield ve Dovidio 2013: 834; Beaton ve ark. 2011; İmamura ve Zhang 2014). Cinsel yönelim ayrımcılığı bağlamında eşcinsel bireylere yönelik yapılan ayrımcılık üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada deneylerde uygulanacak prosedür ve deney desenleri daha önce siyahi bireyler, İrlandalılar, Çinliler ve Aborjinlere uygulanmıştır (Banfield ve Dovidio 2013: 836; Beaton ve ark. 2011; İmamura ve Zhang 2013; Noor vd. 2010). Bu çalışmada ise deney prosedürünün odağında eşcinseller bulunmaktadır. Dolayısıyla ayrımcılık nesnesi diğerlerinden farklıdır. Ayrıca literatürdeki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmayı diğer çalışmalara göre daha özel kılan bir diğer nokta ise kimlik kurgusudur. Diğer bütün çalışmalarda etnik kimlik üzerinden manipülasyonlar yapılandırılırken bu çalışmada işyeri ve örgüt kimliği üzerinden kurgulanmış ve manipülasyonlar ona göre şekillendirilmiştir.

Bu çalışmanın amaçlarından bir tanesi de çoğunluk grup üyelerinin azınlık grubu yani dezavantajlı gruba yapılan ayrımcılığa karşı nasıl tavır aldığını ve var olan ayrımcılık sürecini protesto etme/kolektif eyleme yönelme düzeyini ölçmektir. Bu bağlamda ikinci çalışma iki noktadan ortak grup kimliği ve kolektif eylem hakkındaki araştırmaları tamamlamakta ve genişletmektedir. Birincisi; farklı ayrımcılık (açık, örtük) manipülasyonlarının haksızlık ve önyargı algılamalarını nasıl etkilediğidir. İkincisi ise daha çok azınlık grup üyelerinin kolektif eylem davranışlarını inceleyen çalışmalardan (örn. Van Zomeren, Postmes, ve Spears 2008; Gezici Yalçın 2007; Ufkes, Dovidio ve Tel 2014; Duncan 2012; Lalonde ve Cameron 1994) farklı olarak çoğunluk grup üyeleri tarafından bir azınlık grubu adına kolektif eyleme yönelmeyi ölçmesidir.

Çoğunluk grup üyelerinin ne zaman ve neden azınlık gruplarının üyelerine fayda sağlayacak eylemleri desteklediğini anlamak hem kavramsal hem de pratik olarak önemlidir. Azınlık grup üyelerinin toplu eylemleri önemli sosyal değişime sahip olsalar da, çoğunluk üyeleri tarafından yapılan kolektif eylemler sahip oldukları daha büyük kaynaklar ve genel olarak hâkim grupların daha az direniş potansiyeli nedeniyle daha da etkili olabilir. Yapılan çalışmalara göre (Dixon ve diğerleri 2005, 2007; Dovidio ve Gaertner 1996: 51) çoğunluk grup üyeleri eşitlik ilkesini genel olarak onaylamalarına karşın, toplumdaki gruplar arasında somut bir sosyal değişim yaratmaya yönelik politikalar için tutarsız ve zayıf destek gösterirler.



## II. BÖLÜM

### 2. DENEY-1

Bu çalışmada kimliklenme şekli (ortak, ayrık) ile tehdit durumunun (olumlu koşul, olumsuz koşul, nötr koşul) eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Kimliklenme şekli (ortak, ayrık) bağlamındaki çalışmalara bakıldığında, daha çok etnik önyargı ve ayrımcılık odaklı çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Banfield ve Dovidio 2013: 835; Beaton ve ark. 2011; İmamura ve Zhang 2014). Kimliklenme şekli (ortak, ayrık) ve cinsel yönelim ayrımcılığı bağlamında eşcinsel bireylere yönelik yapılan ayrımcılık üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın ilk aşamasında Banfield ve Dovidio'nun (2013: 835) prosedüründe olduğu gibi katılımcılara öncelikle kimlik manipülasyonu uygulanmış sonrasında oluşan her koşula bir tehdit (olumlu koşul, olumsuz koşul, nötr koşul) senaryosu verilmiştir. Daha sonra oluşan olumsuz durumun eşcinsellerle bağlantılı olduğunu vurgulayan bir metin okutulmuştur. Katılımcıların ortak ve ayrık kimliklenme koşullarında tehdit durumuna göre (olumsuz koşul, olumlu koşul, nötr koşul) eşcinsellere yönelik tutumlarının değişimi ölçülmüştür. Bu değişimler yine araştırma desenini göre tasarlanmış kontrol koşulu ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Çalışmada 2 (Kimlik manipülasyonu; ortak, ayrık) x 3 (Tehdit Manipülasyonu; olumsuz koşul, olumlu koşul, kontrol-nötr) bir araştırma deseni kullanılmıştır (Tablo 2.1).

**Tablo 2.1:** Deney deseni ve tahmini örneklem sayıları

	Olumsuz Koşul	Olumlu Koşul	Kontrol
Ortak kimlik	21	23	24
Ayrık kimlik	24	22	22

Gruplar arası literatürde, iki ayrı grup olarak sınıflanmış kimlik temsilinin sınırlarının belirginliğini azaltmanın gruplar arası yanlılığı azaltacağı konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır. Grupların sınırlarını esnetmek amacıyla, laboratuvar ortamında çeşitli stratejiler etkili biçimde kullanılmış ve esnetilmiş, sınırlarda kalan temsilleri açığa çıkmıştır. Yani daha önce bir gruba dahil olan bireylerin kimliklenme düzeylerinin düştüğü görülmüştür. Bunu yapmak için çeşitli stratejiler kullanılabilir. Örneğin, sahip oldukları görüşlerin değişkenliğini ortaya koyarak dış grup üyelerini bireyselleştirme (Wilder, 1978) her bir üyeyi kendine özgü hale getirir ve bu sayede bir önceki sınıflandırma şemasını bulanıklaştırır /belirsizleştirir. Aynı zamanda, karşılıklı etkileşimi kişisel düzeyde yürütmek başka bir anlatımla, ilişki ve etkileşimi grup düzeyinden bireye indirmek daha özel ve birey ile ilgili bilgilere dayanarak iç ve dış grubun homojenliğini giderir (Brewer ve Miller, 1984; Miller vd.1985). Yeni alt gruplar oluşturarak sınıf üyeliğinin hatlarını çizmek, kimin grup içinde ve dışında olacağı örüntüsünü değiştirir. Bu anlamda yapılan çalışmalarda (Brewer, Ho, Lee ve Miller 1987; Commins ve Lockwood 1978; Deschamps ve Doise 1978; Vanbeselaere 1987) daha önce iç grup ve dış grup olarak sınıflanan bireylerin çeşitli stratejilerle aynı grupta yer aldığı görülmüştür. Bu doğrultuda bu çalışmada “ortak” ve “ayrık” kimlik oluşturma stratejisi takip edilerek oluşturulan koşulların bireylerin kimliklenme düzeyleri üzerinde etkili olacağı ve eşcinsellere yönelik var olan bariyerlerin “ortak kimlik” manipülasyonu aracılığıyla esneyeceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda;

**H1.** Bireyin kimliklenme şekli (ortak, ayrık) eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısını etkiler.

**H.1.1.** Ortak kimlik koşulunda bireyin eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ayrık kimlik koşuluna göre daha yüksektir.

**H.2.** Bireyin kimliklenme şekli işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumunu etkiler.

**H.2.1.** Ortak kimlik koşulunda bireyin işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumu ayrık kimlik koşuluna göre daha düşüktür.

Dış tehdit, insanların sosyal kimlik duygusunu, ayırt edici niteliklerini ve sembollerine bağlılığı artırır (Branscombe, Ellemers, Spears, ve Doosje, 1999; Morin ve Deane, 2002). Bunun bir nedeni, tehditler tarafından uyandırılan belirsizlik duygularını

(Hogg, 2010) azaltmak için insanların güçlü bir sosyal kimlik anlayışına güvenmeleridir. Bir diğer nedeni, tehdide bağlı olarak gelişen sosyal kimliklerin tehdide karşı savunma için doğrudan kullanışlı bir araç olmasıdır. Bu bağlamda, kimliklenme şekline göre bireylerin olası bir dış tehdide karşı kendi sosyal gruplarına yönelik kimliklenme düzeylerinin değişeceği ve gruplar arasında mesafenin bu değişim bağlamında şekilleneceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda;

**H.3.** Bireyin kimliklenme şekli ve tehdit algısı (olumsuz, olumlu, nötr) eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısını etkiler.

**H.3.1.** Ortak kimlik koşulunda olumsuz tehdidin olduğu durumda olumlu duruma göre bireyin eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı daha yüksektir.

**H.3.2.** Ortak kimlik koşulunda olumsuz tehdit durumunda nötr duruma göre bireyin eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı daha yüksektir.

**H.3.3.** Ayrık kimlik koşulunda olumsuz tehdit durumunda olumlu koşula göre bireyin eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı daha düşüktür.

**H.3.4.** Ayrık kimlik koşulunda olumsuz tehdit durumunda nötr duruma göre bireyin eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı daha düşüktür.

**H.4.** Bireyin kimliklenme şekli ve tehdit algısı (olumsuz, olumlu nötr) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumunu etkiler.

**H.4.1.** Ortak kimlik koşulunda olumsuz tehdit durumunda olumlu duruma göre işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumu daha yüksektir.

**H.4.2.** Ortak kimlik koşulunda olumsuz tehdit durumunda nötr duruma göre işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumu daha yüksektir.

**H.4.3.** Ayrık kimlik koşulunda olumsuz tehdit durumunda olumlu duruma göre işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumu daha yüksektir.

**H.4.4.** Ayrık kimlik koşulunda olumsuz tehdit durumunda nötr duruma göre işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumu daha yüksektir.

Tehdit algısı, kimliklenme, ayrımcı tutumlar ve ayrımcılık algısı değişkenlerinin genel anlamda birbiri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda herhangi bir değişkenin tek başına herhangi bir algıyı veya tutumu etkilemesi mümkün iken başka bir değişkenin aracılığı veya etkileşimi ile de etkilemesi mümkündür. Örneğin tehdit algısı tek başına ayrımcılık algısını etkileyebilir bunun yanında ayrımcı tutum veya

kimliklenme değişkenleri ile etkileşerek ya da bu değişkenlerin aracılığıyla da ayrımcılık algısını etkileyebilir. Sonuç olarak değişkenlerin genel anlamda birbiri ile ilişkili olmasından kaynaklı değişkenler arasında aracı veya düzenleyici ilişkilerin ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın birinci deneyinde 2 (Kimlik manipülasyonu; ortak, ayırık) x 3 (Tehdit Manipülasyonu; olumsuz koşul, olumlu koşul, kontrol-nötr) bir araştırma deseni kullanılmıştır. Diğer taraftan araştırma değişkenleri (tehdit algısı, kimliklenme şekli), işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı arasında olabilecek olası ilişkilere bakılarak, ilişkilerin ayrıntılı incelenmesi ile değişkenler arasında olası aracı ya da düzenleyici ilişkiler açımlayıcı olarak ele alınacaktır.

## 2.1. Yöntem

### 2.1.1. Örneklem

Bu çalışmanın temel amacı, ayırık ve ortak kimlik koşullarında algılanan tehdidin dezavantajlı gruplara yönelik önyargı üzerinde etkisini incelemektir. Çalışmanın evreni, 18-25 yaş arası üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemini kolay örneklem yöntemi ile; Abant İzzet Baysal Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşturulmuştur. Katılımcılar % 40'ı kadın, % 60'ı erkek olmak üzere toplam 136 bireyden oluşturulmuştur.

### 2.1.2. Veri Toplama Araçları

#### 2.1.2.1. Eşcinsellere Yönelik Tutum Ölçümü (Sıfatlar)

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin eşcinsellere yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Eşcinsellere yönelik tutumları ölçebilecek 52 olumlu ve olumsuz sıfat listelenmiştir. Bu sıfatlar farklı alanlarda (psikoloji, sosyoloji,

uluslararası ilişkiler) çalışan üç akademisyene değerlendirmeleri için gönderilmiştir. Her üç uzmanın üzerinde hemfikir olduğu 9'u olumlu 7'si olumsuz olan toplam 16 maddelik bir sıfatlar listesi hazırlanmış ve ölçek formatında kurgulanmıştır. Bu ölçek katılımcılara hem eşcinsel bireylere yönelik hem de eşcinsel olmayan bireylere yönelik doldurmaları talep edilmiştir. Ölçek 5 aralıklı (1=Hiç uygun değil, 2=Uygun değil, 3=Biraz Uygun, 4=Uygun, 5=Çok uygun) Likert tipi derecelendirme yöntemi ile değerlendirilmektedir. Hazırlanan ölçeğe yapılan faktör analizi sonucunda: ölçek maddelerinin iki faktöre yüklendiği görülmüştür. Faktörler incelendiğinde birinci faktöre yüklenen ve ikinci faktöre yüklenen maddeler arasında olumlu ve olumsuzluk bakımından farklılık olduğu görülmüştür. Böylece eşcinsel bireylere yönelik sıfatlar ölçeğinin (EBYSÖ) iki faktörü; olumlu ve olumsuz sıfatlar şeklinde iki alt boyut olarak tanımlanmıştır. EBYSÖ'nin güvenilirlik analizinde; olumsuz sıfatlar alt faktörüne ait iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha-) .81 olarak hesaplanırken olumlu sıfatlar alt faktörüne ait iç tutarlılık katsayısı .84 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan eşcinsellere yönelik olumsuz tutumu ifade eder. Tüm ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğe yönelik psikometrik analizler çalışmanın bulgular bölümünün "*Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğinin İlişkin Faktör Analizi Bulgu ve Sonuçları*" başlığı altında ayrıntılı olarak verilmiştir (EK-1).

#### 2.1.2.2. Beyin Fırtınası Yönergesi

Katılımcıların araştırmaya başladığında denk bir şekilde nötr duygu durumunda olmalarını sağlamak ve ayrıca olası bir karıştırıcı etkiyi ortadan kaldırmak için bir görev verilmiştir. Bu görev 6 adet matematiksel işlemden oluşan bir test olarak dizayn edilmiştir (EK-2).

#### 2.1.2.3. Kimlik Manipülasyonu Metni

Bu metin ortak kimlik kuramı (Gaertner vd. 1994: 237) bağlamında geliştirilmiştir. Bu metin literatürdeki çalışmalardan esinlenerek hazırlanmıştır (Banfield ve Dovidio 2013: 833; Beaton ve ark. 2011; Imamura ve Zhang 2014). Katılımcıların ortak ve ayırık kimlik koşullarına atanmalarını sağlayacak iki yönergeden oluşmaktadır.

Ortak kimlik koşulunda toplumsal açıdan herkesin paylaşabileceği kimliğe vurgu yapılmıştır (insan olmak ve işyeri kimliği). Ayrık kimlik koşulunda bireylerin daha kişisel özelliklerine vurgu yapan kimliklere vurgu yapılmıştır (Eşcinsel olmak, kadın veya erkek olmak) (EK 4-5).

#### 2.1.2.4. Tehdit Manipülasyon Metni

Bu metin bireyleri üç ayrı koşula atamak üzere dizayn edilmiştir; “olumsuz koşulunda” “Türkiye’nin sosyal kültürel ve ekonomik durumuna ilişkin olumsuz ifadeler içeren (Türkiye’de Neler Oluyor), “olumlu koşulda” ise Türkiye ile ilgili genel bilgileri olumlu ifadeler (Bir cennettir Türkiye) içeren son olarak nötr (kontrol) koşulunda ise yine Türkiye ile ilgili olan ama tamamen nötr bilgiler içeren (Türkiye’nin yüzölçümü, dağları vb.) metinler oluşturulmuştur (EK-6,7,8).

#### 2.1.2.5. Ayrımcılık Senaryosu

Katılımcılara eşcinsellerin Türkiye ekonomisine bir katkıda bulunmadıkları ve üretim süreçlerine herhangi bir katkıda bulunmadıklarına ilişkin bir metin verilmiştir. Bu metinde eşcinsellerin daha az vergi vermelerinin ve üretim süreçlerine katılmamalarının sebepleri arasında toplumsal dışlanmanın da olabileceği vurgulanmıştır (EK-9).

#### 2.1.2.6. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ)

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Tutumlarını değerlendirmek üzere bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Ölçek maddeleri oluşturulurken Benfield ve Dovidio (2013)’nun çalışmasında kullandığı 4 madde incelenmiş, güncel koşullarda ve Türkiye’de ki genel durum değerlendirilerek toplam 13 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek 7 aralıklı (1= hiç katılmıyorum, 7= çok katılıyorum) Likert tipi derecelendirme yöntemi ile değerlendirilmektedir. Hazırlanan ölçeğe yapılan faktör analizi sonucunda: ölçek maddelerinin tek faktöre yüklendiği görülmüştür. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Tutum Ölçeği (İEYTÖ) güvenirlik analizinde; iç tutarlılık katsayısı (Cronbach’s Alpha) .95 olarak hesaplanırken ölçeğin varyans değeri %66.84 olarak

hesaplanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek ayrımcı tutumu ifade eder. Ölçeğe yönelik psikometrik analizler çalışmanın bulgular bölümünün “*İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği’ne (İEYTÖ) İlişkin Faktör Analizi Bulgu ve Sonuçları*” başlığı altında ayrıntılı olarak verilmiştir (EK-10).

#### 2.1.2.7. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ)

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algılarını ölçmek üzere bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Ölçek maddeleri oluşturulurken Benfield ve Dovidio (2013)’nun çalışmasında kullandığı 4 madde incelenmiş ve bu maddelere eşcinsellere yönelik olacak şekilde değiştirilip uyarlanmıştır (örn. Eşcinsel bireyler sosyal yaşamdan dışlandıkları için çalışmazlar). Ölçek 7 aralıklı (1= hiç katılmıyorum, 7= çok katılıyorum) Likert tipi derecelendirme yöntemi ile değerlendirilmektedir. Hazırlanan ölçeğe yapılan faktör analizi sonucunda: ölçek maddelerinin tek faktöre yüklendiği görülmüştür. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYGAAÖ) güvenirlik analizinde; iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) .80 olarak hesaplanırken ölçeğin varyans değeri %63.62 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan eşcinsellere yüksek düzeyde ayrımcılık yapıldığını ifade eder. Ölçeğe yönelik psikometrik analizler çalışmanın bulgular bölümünün “*Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYGAAÖ) İlişkin Faktör Analizi Bulgu ve Sonuçları*” başlığı altında ayrıntılı olarak verilmiştir (EK-11).

#### 2.1.3. İşlem

Bu çalışmaya başlanmadan önce özellikle eşcinsellerin kimliklenme şekilleri ve boyutlarına dair bir ön çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda İstanbul’da eşcinsellerin yoğunlukta olduğu Şişli ve Taksim bölgelerinde kartopu yöntemi ile toplamda 32 eşcinsel, gay, biseksüel, trans ve lezbiyenle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sonrasında bütün görüşmelerin deşifreyonu yapılarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Deşifre edilen metin, öncelikle genel temalar oluşturularak o temalara göre sınıflandırılmıştır. Ortaya çıkan tema ve alt metinleri alanında uzman üç araştırmacı ile birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmacı ve uzmanlar tarafında yapılan

analiz ve değerlendirmeler sonrasında bu çalışmada kullanılacak manipülasyon araçları tasarlanmıştır. Hazırlanan manipülasyon metinleri bu çalışmadan bihaber olan hem psikoloji bölümünden hem de farklı bölümlerden olan 12 kişiye ayrı ayrı okutulmuş ve okudukları metinlerden ne anladıklarını rapor etmeleri istenmiştir. Ortaya çıkan raporlar sonucunda manipülasyon metinleri son kez ele alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılarak çalışma hazır hale getirilmiştir.

Bolu Abant İzzet Baysal niversitesi'nde öğrenim gören öğrencilere sınıflarda ve sosyal medya aracılığı ile duyurular yapılarak katılımcılar çalışmaya davet edilmiştir. Çalışmaya katılımcı olarak dahil olmak isteyen öğrencilere gerekli bilgilendirmeler yapılıp onamları alındıktan sonra çalışmanın uygulanacağı (nceden belirlenmiş) sınıfta katılımcılardan öncelikle Demografik Bilgi Formunu doldurmaları istenmiştir. Katılımcılara çalışmanın amacı ve önemine ilişkin kısa bir yönerge verildikten sonra kimlik bilgilerinin alınmayacağı, çalışmaya katılımın zorunlu olmadığı ve isterlerse çalışmayı yarıda bırakabileceklerine dair ve çalışmanın sonuçlarının yalnızca araştırmacılar tarafından ve bilimsel amaçla kullanılacağına dair bilgilendirme yapılmıştır. Son olarak çalışma kapsamında "okuduğunu anlama çalışması" yapıldığı ve birkaç makaleyi okuyup ne anladıklarının ölçüleceği söylenmiştir.

İlk olarak eşcinsellere yönelik tutum (sıfatlar) leği doldurularak katılımcıların herhangi bir tetikleyici etki altında kalmamaları ve verilen tutum leğinin yarattığı algının ortadan kaldırılması için diğer bir ifadeyle nötr hale gelmeleri için beyin fırtınası yönergesi verilmiş ve 5 dakika içerisinde verilen matematiksel işlemlerin hızlıca gerçekleştirilmesi istenmiştir.

Beyin fırtınası çalışmasından sonra katılımcılara çalışma kapsamında ve süresince "Nirvana şirketler grubunun bir alışanıymış" gibi düşünmeleri ve çalışma süresince buna göre hareket etmelerini belirten metin okutulmuş, ardından da kimlik manipülasyon metni katılımcılara rastgele atama yöntemiyle dağıtılıp okutulmuştur. Katılımcılardan verilen metin üzerinde biraz düşünmeleri istenmiş ve metne ilişkin manipülasyon kontrol sorularını cevaplamaları istenmiştir. Bu süreç ortak kimlik kuramı bağlamında tasarlanmıştır. Ardından, tehdit (olumlu, olumsuz ve nötr) metinleri yine seçkisiz bir



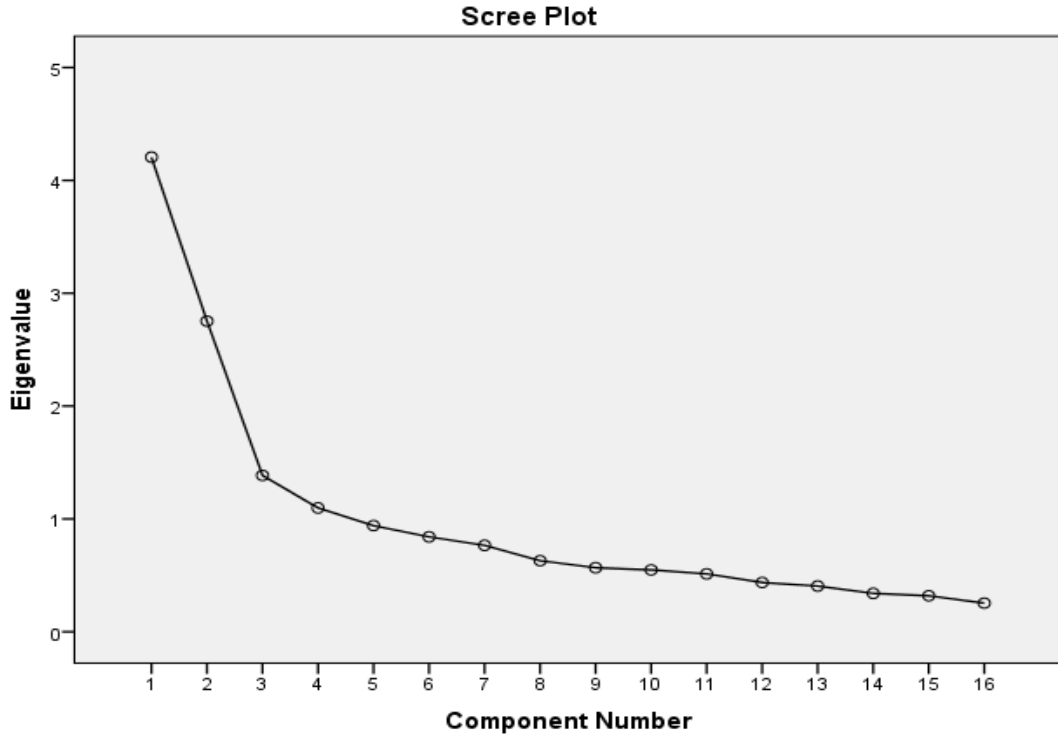
şekilde verilip katılımcılara okumaları için süre tanınmıştır. Daha sonra, kurgusal olarak hazırlanmış ayrımcılık senaryosu okutulmuştur. Son olarak, İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ) ve Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği'ni (EYAAÖ) tamamlamaları istenmiştir. Katılımcıların çalışmanın süreci ve sonuçları hakkında bilgi alabilmeleri için gerekli iletişim bilgileri verilip çalışma sonlandırılmıştır.

## 2.2. Bulgular

### 2.2.1. Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğine (EBYSÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri

#### 2.2.1.1. Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğinin Faktör Yapısı

Toplamda 16 sıfattan oluşan ölçek 136 kişilik örnekleme uygulanmıştır. Söz konusu uygulamadan elde edilen veriler; Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğinin (EBYSÖ) faktör yapısını incelemek üzere faktör analizi yapılmıştır. EBYSÖ'nün faktör yapısı scree plot analizi ile incelendiğinde özdeğeri (eigenvalue) 1'in üzerinde 2 faktör olduğu görülmektedir (Grafik 2.1). Analiz de elde edilen Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri (.82), ölçeğin uygulandığı örneklem sayısının ilgili analizleri yapabilmek için yeterli olduğunu göstermiştir.



**Grafik 2.1:** Eşcinsellere yönelik sıfatlar ölçeğine ilişkin Scree Plot Grafiği

Yine analiz sonunda ölçek maddelerinin iki faktöre yüklendiği gözlenmiştir. Buna göre birinci faktör toplam varyansın %22.09'unu ikinci faktör toplam varyansın %22.57'sini açıklamaktadır. İki alt faktör birlikte toplam varyansın %47.67'sini açıklamaktadır.

Ölçek maddelerine Varimax rotasyonu ile faktör analizi yapılmıştır, sonuçlar Tablo 2.2'de görülebilir. Buna göre, eşcinsellere yönelik "olumlu sıfatlar" ölçmeye yönelik 9 madde birinci faktöre yüklenerek tek bir faktör altında toplanmakta ve bu faktör toplam varyansın % 25.09'unu ve eşcinsellere yönelik olumsuz sıfatlar ölçmeye yönelik maddelerse ikinci faktöre yüklenerek toplam varyansın % 22.57'sini açıklamaktadır. Eşcinsellere yönelik pozitif tutumlar ve negatif tutumları ölçmeye yönelik maddeler birbirlerinden ayrışarak kendi aralarında gruplanmış iki ayrı faktöre yüklenmişlerdir. Her iki alt faktör tüm varyansın yüzde% 47.67'sini açıklamaktadır (Tablo 2.2).

**Tablo 2.2:** Eşcinsellere bireylere yönelik sıfatlar ölçeği'nin (EBYSÖ) varimax faktör rotasyonu sonuçları

Madde	Faktör Yüğü	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Yüzdesi (%)	Toplam Açıklanan Birikimli Varyans Yüzdesi (%)
Düşünceli	.80		25.09	25.09
Sevecen	.75		22.57	47.67
Anlayışlı	.54			
Yaratıcı	.48			
Alçakgönüllü	.56			
Güvenilir	.68			
Ahlaklı	.57			
Planlı	.65			
Sıcak	.76			
Sorumsuz		.79		
Sinirli		.76		
Kibirli		.73		
Plansız		.65		
Tutarsız		.68		

Söz konusu EBYSÖ faktörlerine tek tek yapılan faktör analizleri sonunda ise; negatif tutumlar alt faktörü maddelerinin aynı faktöre yüklendiği ve varyansın % 65.1'ini açıkladığı görülmektedir. Diğer yandan pozitif tutumlar alt faktörüne ait maddeler aynı faktöre yüklenmekte ve varyansın % 59.7'sini açıklamaktadır. Ölçek alt faktörlerine ayrı ayrı yapılan faktör analizi sonuçları Tablo 2.3'de görülebilir.

**Tablo 2.3:** Eşcinsellere bireylere yönelik sıfatlar ölçeği'ne (EBYSÖ) ait temel bileşenler faktör analizleri

Madde	Faktör Yüğü	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans
Sorumsuz	.78		65.1
Sinirli	.76		
Kibirli	.76		
Tutarsız	.70		
Plansız	.69		
Duyarsız	.65		
Sevecen		.74	59.7
Anlayışlı		.63	
Yaratıcı		.58	
Alçakgönüllü		.66	
Sıcak		.75	
Güvenilir		.69	
Ahlaklı		.63	
Planlı		.57	
Düşünceli		.78	

EBYSÖ alt faktörleri arasındaki ilişkiye Pearson korelasyon katsayısı ile bakıldığında pozitif tutumlar alt faktörü ile negatif tutumlar alt faktörü ( $r = .34, p < .01$ ),

pozitif tutumlar alt faktörü ile EBYSÖ toplam puanı arasında ( $r = .86$ ,  $p < .01$ ) pozitif yönde anlamlı ilişkiler görülmüştür. Diğer taraftan negatif tutumlar alt faktörü ile EBYSÖ toplam puanı arasında ( $r = .77$ ,  $p < .01$ ) pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Ölçek alt faktörleri arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 2.4’de görülebilir.

**Tablo 2.4:** Eşcinsel bireylere yönelik sıfatlar ölçeği’ne ilişkin (EBYSÖ) alt faktörleri arasındaki ilişkiler

	Olumlu Sıfatlar	Olumsuz Sıfatlar	Sıfatlar Toplam
Olumlu Sıfatlar	1	.346**	.860**
Olumsuz Sıfatlar		1	.765**

N=136 \*\* $P < .001$

#### 2.2.1.2. Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğine (EBYSÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları

Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğinin (EBYSÖ) güvenirliliğine iç güvenirlik analizleri ile bakılmıştır. Ölçeğin iç tutarlığına Cronbach Alfa değeri ile bakılmıştır. Buna göre; olumsuz sıfatlar alt faktörüne ait cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .81 iken, olumlu sıfatlar alt faktörüne ait iç tutarlılık katsayısı .84 olduğu gözlenmiştir. Tüm ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .85 dir, Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeğinin (EBYSÖ) ait madde toplam korelasyonları ve Cronbach Alfa iç tutarlılık bilgileri Tablo 2.5’de görülebilir.

**Tablo 2.5:** Eşçinsellere bireylere yönelik sıfatlar ölçeği (EBYSÖ) maddelerine ait içsel tutarlılık analizleri

Madde	Ortalama	Standart Sapma	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Elenirse Tutarlılık	İçsel Tutarlılık Katsayısı (Cronbach Alpha)
Sorumsuz	3.57	1.25	.652	.772	
Sinirli	3.53	1.20	.617	.780	
Kibirli	3.35	1.27	.618	.780	
Tutarsız	3.18	1.32	.553	.795	
Plansız	3.61	1.16	.539	.797	
Duyarsız	3.78	1.17	.506	.803	
<b>Toplam</b>	<b>21.02</b>	<b>7.38</b>			<b>.81</b>
Sevecen	3.51	1.16	.621	.821	
Anlayışlı	3.42	1.20	.532	.830	
Yaratıcı	3.29	1.36	.471	.838	
Alçakgönüllü	3.13	1.14	.570	.827	
Sıcak	3.64	1.16	.624	.821	
Güvenilir	3.18	1.16	.597	.824	
Ahlaklı	2.83	1.34	.525	.832	
Planlı	2.90	1.20	.459	.838	
Düşünceli	3.63	1.15	.657	.818	
<b>Toplam</b>	<b>29.52</b>	<b>10.86</b>			<b>.84</b>
<b>N=136</b>					
<b>Toplam</b>					<b>.85</b>

## 2.2.2. İşyerinde Eşçinsellere Yönelik Tutum Ölçeği (İEYATÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri

### 2.2.2.1. İşyerinde Eşçinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ) Faktör Yapısı

Toplamda 13 maddeden oluşan ölçek 136 kişilik örnekleme uygulanmıştır. Söz konusu uygulamadan elde edilen veriler; İşyerinde Eşçinsellere Yönelik Tutum Ölçeği (İEYATÖ) faktör yapısını incelemek üzere faktör analizi yapılmıştır. İEYATÖ'nin faktör yapısı scree plot analizi ile incelendiğinde özdeğeri (eigenvalue) bir faktör olduğu görülmektedir (Grafik 2.2). Analiz de elde edilen Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri (.90) ölçeğin uygulandığı örnekleme sayısının ilgili analizleri yapabilmek için yeterli olduğunu göstermiştir.



**Grafik 2.2:** İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ölçeği (İEYATÖ) faktör analizi Scree Plot grafiği

Yine analiz sonunda ölçek maddelerinin tek faktöre yüklendiği gözlenmiştir. Bütün maddelerin yüklendiği faktör toplam varyansın % 66.84'ünü açıklamaktadır. Ölçek maddelerine herhangi bir rotasyon uygulanmadın faktör analizi yapılmıştır, maddelerin faktör yüklerine ilişkin sonuçlar Tablo 2.6'da görülebilir.

**Tablo 2.6:** İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ölçeği (İEYATÖ) faktör analizi sonuçları

Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Yüzdesi (%)	Toplam Açıklanan Birikimli Varyans Yüzdesi (%)
T1	.67	66.84	66.84
T2	.83		
T3	.64		
T4	.85		
T5	.87		
T6	.87		
T7	.85		
T8	.92		
T9	.74		
T10	.86		
T11	.89		
T12	.82		
T13	.76		

N=136

### 2.2.2.2. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği (İEYATÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları

İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Tutum Ölçeğinin (İEYATÖ) güvenilirliğine iç güvenilirlik analizleri ile bakılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığına Cronbach Alfa değeri ile bakılmıştır. Tüm ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .95 olduğu analiz edilmiştir. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Tutum Ölçeği'ne (İEYATÖ) ait madde toplam korelasyonları ve Cronbach Alfa iç tutarlılık bilgileri Tablo 2.7'de görülebilir.

**Tablo 2.7:** İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ölçeği (İEYATÖ) maddelerine ait içsel tutarlılık analizleri

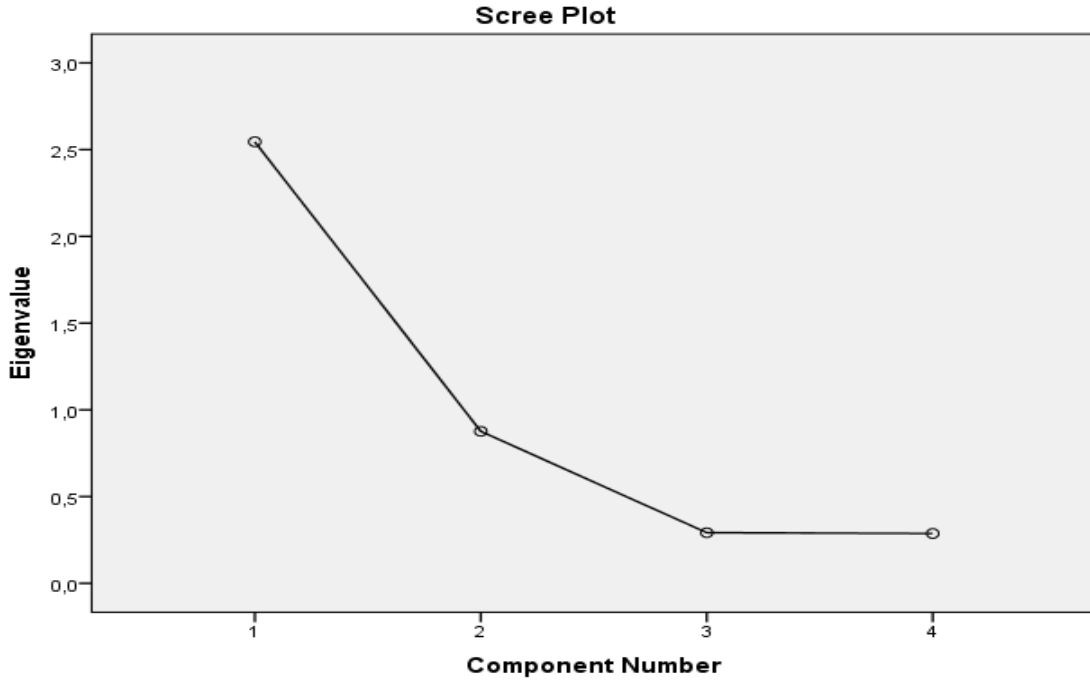
Madde	Ortalama	Standart Sapma	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Elenirse Tutarlılık	İçsel Tutarlılık Katsayısı (Cronbach Alpha)
T1	2.24	1.92	.621	.958	
T2	2.32	1.97	.806	.952	
T3	1.56	1.39	.591	.957	
T4	2.09	1.75	.825	.952	
T5	2.11	1.85	.842	.951	
T6	2.40	1.91	.838	.951	
T7	2.39	2.03	.824	.952	
T8	1.91	1.68	.894	.950	
T9	2.29	1.78	.694	.955	
T10	1.96	1.65	.822	.952	
T11	1.87	1.64	.858	.951	
T12	1.70	1.41	.788	.953	
T13	1.71	1.51	.722	.955	
<b>Toplam</b> <b>N=136</b>	<b>26.54</b>	<b>22.48</b>			<b>.95</b>

### 2.2.3. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri

#### 2.2.3.1. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) Faktör Yapısı

Toplamda 4 maddeden oluşan ölçek 136 kişilik örnekleme uygulanmıştır. Söz konusu uygulamadan elde edilen veriler; Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) faktör yapısını incelemek üzere faktör analizi yapılmıştır. EYAAÖ'nün faktör yapısı scree plot analizi ile incelendiğinde özdeğeri (eigenvalue) bir faktör olduğu görülmektedir (Grafik 2.3). Analiz de elde edilen Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri

(.77), ölçeğin uygulandığı örneklem sayısının ilgili analizleri yapabilmek için yeterli olduğunu göstermiştir.



**Grafik 2.3:** Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ölçeği (EYAAÖ) faktör analizi Scree Plot grafiği

Yapılan analizler sonunda ölçek maddelerinin tek faktöre yüklendiği gözlenmiştir. Bütün maddelerin yüklendiği faktör toplam varyansın % 63.62'sini açıklamaktadır. Ölçek maddelerine herhangi bir rotasyon uygulanmadın faktör analizi yapılmıştır, maddelerin faktör yüklerine ilişkin sonuçlar Tablo 2.8'de görülebilir.

**Tablo 2.8:** eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ölçeği (EYAAÖ) faktör analizi sonuçları

Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Yüzdesi (%)	Toplam Açıklanan Birikimli Varyans Yüzdesi (%)
A1	.72	63.62	63.62
A2	.84		
A3	.81		
A4	.80		
T13	.76		

N=136



### 2.2.3.2. Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları

Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği (EYAAÖ)güvenirliğine iç güvenirlik analizleri ile bakılmıştır. Ölçeğin iç tutarlığına Cronbach Alfa değeri ile bakılmıştır. Tüm ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .80 olduğu analiz edilmiştir. İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Tutum Ölçeği (İEYTÖ) ait madde toplam korelasyonları ve Cronbach Alfa iç tutarlılık bilgileri Tablo 2.9’da görülebilir.

**Tablo 2.9:** Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ölçeği (EYAAÖ) maddelerine ait içsel tutarlılık analizleri

Madde	Ortalama	Standart Sapma	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Elenirse Tutarlılık	İçsel Tutarlılık Katsayısı (Cronbach Alpha)
T1	4.22	2.02	.534	.802	
T2	4.52	2.21	.711	.713	
T3	5.03	2.16	.636	.750	
T4	5.01	2.10	.615	.761	
<b>Toplam</b>	<b>15.08</b>	<b>8.49</b>			<b>.80</b>
<b>N=136</b>					

### 2.2.3.3. Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar ile Kimliklenme Şekli, Tehdit Algısı, İşyerinde eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Arasındaki İlişkiler

Bu çalışmada, deney manipülasyonları öncesinde katılımcıların sahip olduğu eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumunu değerlendirmek ve bu etkiyi kontrol etmek amacıyla Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeği ve söz konusu araştırma değişkenlerine istatistiksel analizler (t-testi, basit regresyon, hiyerarjik regresyon, ve varyans analizi) yapılmıştır. Yapılan analizler sonunda katılımcılar arasında eşcinsellere yönelik tutumlar bağlamında araştırma başlangıcında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Söz konusu bulgular anlamlı olmadığı için bu bölümde Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeği ve diğer değişkenler arasındaki ilişkilere yer verilmeyecektir.

## 2.2.4. Kimliklenme Şekli, Tehdit Algısı, EYBSÖ, İEYTÖ, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkiler.

### 2.2.4.1. Korelasyon Analizi Sonuçları

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin demografik bilgileri, Kimliklenme şekli ve tehdit algısı değişkenleri ve EBYSÖ, İEYTÖ, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı ölçeklerinden aldıkları genel puanlarının betimleyici istatistikleri Tablo 2.10'da yer almaktadır.

**Tablo 2.10:** Betimleyici analiz sonuçları (Demografik değişkenler, EYAA, İEYAT ve EYBSÖ ve alt boyutları, kimliklenme şekli, tehdit durumu)

	N	Min.	Max.	X	S.S	Skewness	Kurtosis
1-Yaş	135	19.00	28.00	21.97	1.86	.689	.871
2-Cinsiyet	135	1.00	2.00	1.33	0.47	.751	-1.458
3-EBYS	136	16.00	79.00	53.92	10.83	-.156	1.007
4-Olumlu S	136	9.00	44.00	29.68	7.29	-.602	.819
5-Olumsuz S	136	6.00	30.00	21.02	5.34	-.082	-.416
6-Kimlik Şekli	136	0.00	1.00	0.50	0.50	.000	-2.030
7-Tehdit Durumu	136	1.00	3.00	2.01	0.82	-.014	-1.517
8-EYAA	136	4.00	28.00	18.85	7.04	-.368	-.772
9-İEYAT	136	13.00	83.00	29.02	18.22	1.165	.163

EBYS=Eşcinsel bireylere yönelik sıfatlar, EYAA=Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı, İEYAT=İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum

Araştırmacı, ilk olarak araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri görebilmek üzere tüm değişkenlere korelasyon analizi uygulamıştır. Korelasyon analizi sonuçları Tablo 2.11'de yer almaktadır. Analizlerden önce cinsiyet kategorik değişkeni kukla değişken olarak kodlanmıştır (1=Kadın, 2=Erkek).

Yapılan analizler, demografik değişkenlerden yaş ile cinsiyet arasında ( $r = .224$ ,  $p < .01$ ). Bir diğer demografik değişken olan cinsiyet değişkeninin Eşcinsel Bireylere Yönelik Sıfatlar Ölçeği (EBYSÖ) toplam puanı ile arasında ( $r = -.325$ ,  $p < .01$ ), EBYSÖ alt boyutlarından olumlu sıfatlar ile arasında ( $r = -.246$ ,  $p < .01$ ) yine EBYSÖ alt boyutlarından olumsuz sıfatlar değişkeni ile arasında ( $r = -.298$ ,  $p < .01$ ) ve ayrımcılık değişkeni ile ( $r = -.254$ ,  $p < .01$ ) negatif yönlü ilişkiler olduğu gözlenmiştir. Diğer taraftan cinsiyet değişkeni ile kimlik değişkeni arasında ( $r = .184$ ,  $p < .05$ ) ve işyerinde tutum değişkeni ile ( $r = .170$ ,  $p < .05$ ) pozitif yönlü ilişkilerin olduğu görülmüştür.

EBYSÖ toplam puanı ile kendi alt boyutlarından olumlu sıfatlar ile arasında ( $r = .844$ ,  $p < .01$ ) olumsuz sıfatlar ile ( $r = .765$ ,  $p < .01$ ) ve ayrımcılık puanı arasında ( $r = .351$ ,  $p < .01$ ) pozitif yönlü ilişkiler gözlenirken kimlik değişkeni ile arasında ( $r = -.320$ ,  $p < .01$ ) ve işyerinde tutum değişkeni ile arasında ( $r = -.334$ ,  $p < .01$ ) negatif yönlü ilişkiler olduğu gözlenmiştir.

EBYSÖ alt boyutlarından olumlu sıfatlar boyutu ile olumsuz alt boyutu arasında ( $r = .348$ ,  $p < .01$ ) ve ayrımcılık değişkeni ile arasında ( $r = .367$ ,  $p < .01$ ) pozitif yönlü ilişkiler gözlenirken kimlik değişkeni ile ( $r = -.320$ ,  $p < .01$ ) ve işyerinde tutum değişkeni ile arasında ( $r = -.334$ ,  $p < .01$ ) yönlü anlamlı ilişkili olduğu görülmüştür.

EBYSÖ alt boyutlarından olumsuz sıfatlar alt boyutu ile kimlik değişkeni arasında ( $r = -.211$ ,  $p < .05$ ) ve işyerinde tutum değişkeni ile ( $r = -.176$ ,  $p < .05$ ) negatif yönlü ilişkiler görülürken ayrımcılık değişkeni ile ( $r = .192$ ,  $p < .05$ ) pozitif yönlü bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

**Tablo 2.11:** Korelasyon analizi sonuçları (demografik değişkenler, EYAA, İEYAT ve EYBSÖ ve alt boyutları, kimliklenme şekli, tehdit durumu)

	1	2	3	4	5	6	7	8
1-Yaş	1							
2-Cinsiyet	.224**	1						
3-EYBSÖ	-.070	-.325**	1					
4-Olumlu S	.013	-.259**	.844**	1				
5-Olumsuz S	-.116	-.298**	.765**	.348**	1			
6-Kimlik Şekli	-.120	.184*	-.320**	-.300**	-.211*	1		
7-Tehdit Durumu	.049	-.019	.038	.054	-.007	-.045	1	
8-EYAA	.034	-.254**	.351**	.367**	.192*	-.363**	.204*	1
9-İEYAT	-.090	.170*	-.334**	-.363**	-.176*	.524**	-.493**	-.392**

\*\* $p < .01$ , \* $p < .05$  EBYs= Eşcinsel bireylere yönelik sıfatlar EYAA= Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı İEYAT= İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum

Kimlik değişkeni ile ayrımcılık arasında ( $r = -.363$ ,  $p < .01$ ) negatif bir ilişki olduğu görülürken işyerinde tutum değişkeni ile arasında ( $r = .524$ ,  $p < .01$ ) pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tehdit değişkeni ile ayrımcılık arasında ( $r = .204$ ,  $p < .05$ ) pozitif yönlü bir ilişki görülürken işyerinde tutum değişkeni ile ( $r = -.493$ ,  $p < .01$ ) negatif yönlü anlamlı bir ilişki görülmüştür. Son olarak İşyerinde tutum ile ayrımcılık değişkeni arasında ( $r = -.392$ ,  $p < .01$ ) negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Tablo 2.11).

#### 2.2.4.2. İşyerinde Eşcinsel Bireylere Yönelik Tutumlar ve Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları (MANOVA Sonuçları)

Bu çalışmada bireylerin işyerinde eşcinsel bireylere yönelik tutumlarını incelemek üzere kimliklenme şekli ve tehdit durumu (olumlu, olumsuz nötr) koşulları oluşturulmuştur. Çalışmanın deseni 2 (ortak kimlik, ayırık kimlik) x 3 (olumsuz koşul, olumlu koşul, nötr koşul) olarak dizayn edildiği ve iki bağımsız iki de bağımlı değişken olmasından kaynaklı; kimliklenme şeklinin tehdit durumunun olup olmaması ve nötr koşullarında işyerinde eşcinsel bireylere yönelik tutumların değişimini incelemek üzere Çoklu Varyans Analizi (Multivariate Analysis of Variance: MANOVA) analizi yapılmıştır.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin işyerinde eşcinsel bireylere yönelik tutumlarını incelemek üzere hipotetik olarak kimlik ve tehdit koşulları oluşturulmuştur. Deney deseni 2 (ortak kimlik, ayırık kimlik) x 3 (olumsuz koşul, olumlu koşul, nötr) olarak dizayn edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin atandıkları kimlik koşulları (ortak, ayırık) ve karşılaştıkları tehdit manipülasyonlarına (olumlu, olumsuz, nötr) göre işyerinde eşcinsellere yönelik tutumları ve ayrımcılık algılarında anlamlı bir fark olup olmadığı çift yönlü MANOVA yoluyla incelenmiştir. Ayrıca bu çözümleme yoluyla kimliklenme şekli (ortak, ayırık) diğer değişkenlerle birlikte işyeri tutumları ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde ortak etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Çözümlemeye başlamadan önce çift yönlü MANOVA'nın normallik, varyansların ve kovaryans matrislerinin homojenliği varsayımları incelenmiştir. Gruplar için tek değişkenli normallik ve çoklu normallik varsayımları incelenmiştir (Tablo 2.12-2.13). Kovaryans matrislerinin eşitliği Box's M istatistiği ile ve varyansların homojenliği ise Levene's Testi ile incelenmiştir. Bu çözümlemelere ilişkin sonuçlar her bir değişken için Tablo 2.14'de verilmiştir.

**Tablo 2.12:** Tehdit algısı koşullarına ilişkin betimleyici analiz sonuçları (İEYAT, EYAA)

		Statistic	S.H	
<b>İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum (İEYAT)</b>	Olumsuz koşul	Mean	43.26	3.28
		Std. Deviation	22.02	
		Minimum	13.00	
		Maximum	83.00	
		Skewness	.007	.354
		Kurtosis	-1.62	.695
	Olumlu koşul	Mean	22.64	1.65
		Std. Deviation	11.08	
		Minimum	13.00	
		Maximum	54.00	
		Skewness	1.363	.354
		Kurtosis	1.266	.695
	Nötr	Mean	21.32	1.45
		Std. Deviation	9.86	
		Minimum	13.00	
		Maximum	46.00	
		Skewness	1.241	.350
		Kurtosis	.632	.688
<b>Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı (EYAA)</b>	Olumsuz koşul	Mean	17.08	1.07
		Std. Deviation	7.22	
		Minimum	4.00	
		Maximum	28.00	
		Skewness	-.225	.354
		Kurtosis	-.957	.695
	Olumlu koşul	Mean	18.84	1.04
		Std. Deviation	7.01	
		Minimum	4.00	
		Maximum	28.00	
		Skewness	-.283	.354
		Kurtosis	-.897	.695
	Nötr	Mean	20.58	.968
		Std. Deviation	6.56	
		Minimum	4.00	
		Maximum	28.00	
		Skewness	-.594	.35
		Kurtosis	-.202	.68

**Tablo 2.13:** Kimlik koşullarına ilişkin betimleyici analiz sonuçları kimliklenme şekli [(ortak, ayrık) , İEYAT]

<b>KİMLİK</b>		<b>Değer</b>	<b>S.H</b>	
<b>İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum (İEYAT)</b>	Ortak	Mean	19.51	1.04
		Std. Deviation	8.61	
		Minimum	13.00	
		Maximum	44.00	
		Skewness	1.35	.291
		Kurtosis	.880	.574
	Ayrık	Mean	38.52	2.45
		Std. Deviation	20.27	
		Minimum	13.00	
		Maximum	83.00	
		Skewness	.437	.291
		Kurtosis	-1.305	.574

**Tablo 2.14:** Manova varsayımlarına ilişkin analiz sonuçları (İEYAT, EYAA)

	Levene's Test (Hata Varyanslarının Eşitliği)				Box's M Testi (Kovaryans Matrislerinin Eşitliği)				
	F	df1	df2	Sig.	Box's M	F	df1	df2	Sig.
EYAA	.913	5	130	.475	21.740	1.393	15	89854	.140
İEYAT	.711	5	130	.616					

EYAA= Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı İEYAT= İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum

Varsayımlara ilişkin Levene's Testi ve Box's M istatistiği incelendiğinde bağımlı değişkenler için hata varyanslarının ve kovaryans matrislerinin eşit olduğu bulunmuştur ( $p > .05$ ) (Tablo 2.14). Yapılan çözümlenmelerde ortak etkinin belirlenmesinde Wilk's Lambda değeri yorumlanmış ve tüm çözümlenmelerde anlamlılık düzeyi olarak  $p < .01$  belirlenmiştir (Tablo 2.15).

**Tablo 2.15:** İki yönlü MANOVA sonuçları (Kimliklenme şekli-Tehdit Algısı)

Çoklu Karşılaştırma		Değer	F	Hipotez s.d.	Hata s.d.	P	$\eta^2$
Intercept	Pillai's Trace	.958	1472.327 <sup>b</sup>	2.000	129.000	.000	.958
	Wilks' Lambda	.042	1472.327 <sup>b</sup>	2.000	129.000	.000	.958
	Hotelling's Trace	22.827	1472.327 <sup>b</sup>	2.000	129.000	.000	.958
	Roy's Largest Root	22.827	1472.327 <sup>b</sup>	2.000	129.000	.000	.958
Kimliklenme Şekli	Pillai's Trace	.517	69.175 <sup>b</sup>	2.000	129.000	.000	.517
	Wilks' Lambda	.483	69.175 <sup>b</sup>	2.000	129.000	.000	.517
	Hotelling's Trace	1.072	69.175 <sup>b</sup>	2.000	129.000	.000	.517
	Roy's Largest Root	1.072	69.175 <sup>b</sup>	2.000	129.000	.000	.517
Tehdit Durumu	Pillai's Trace	.527	23.260	4.000	260.000	.000	.264
	Wilks' Lambda	.478	28.803 <sup>b</sup>	4.000	258.000	.000	.309
	Hotelling's Trace	1.082	34.629	4.000	256.000	.000	.351
	Roy's Largest Root	1.072	69.710 <sup>c</sup>	2.000	130.000	.000	.517
Kimlik Ş.* Tehdit D.	Pillai's Trace	.458	19.308	4.000	260.000	.000	.229
	Wilks' Lambda	.545	22.854 <sup>b</sup>	4.000	258.000	.000	.262
	Hotelling's Trace	.828	26.504	4.000	256.000	.000	.293
	Roy's Largest Root	.821	53.367 <sup>c</sup>	2.000	130.000	.000	.451

a. Design: Intercept + KİMLİK + TEHDİT + KİMLİK \* TEHDİT

b. Exact statistic

c. The statistic is an upper bound on F that yields a lower bound on the significance level.

d. Computed using alpha = .05

Yapılan çok yönlü MANOVA sonuçlarına göre; Kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki etkisi anlamlıdır ( $\lambda=0.48$ ,  $F_{(2)}=69.17$ ,  $p<.01$ ). Diğer taraftan tehdit durumunun (olumlu, olumsuz, nötr) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki etkisi anlamlı olduğu görülmüştür ( $\lambda=0.47$ ,  $F_{(2)}=28.803$ ,  $p<.01$ ). Son olarak Kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık) ve tehdit durumunun (olumlu, olumsuz, nötr) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı

tutum ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde ortak etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür ( $\lambda=0.54$ ,  $F_{(2)}=22.854$ ,  $p<.01$ ). Kısmi eta kare değerleri incelendiğinde Wilk's lambda testine göre kimliklenme şekline (ortak, ayrık) ilişkin değerlerin etkisinin ( $\eta^2 =0.517$ ) tehdit durumuna (olumlu, olumsuz, nötr) göre ( $\eta^2 =0.309$ ) kuvvetli olduğu görülmektedir. Ayrıca her iki bağımsız değişkenin birlikte ortak etkisinin de ( $\eta^2 =0.262$ ) kuvvetli olduğu bulunmuştur (Tablo 2.15).

**Tablo 2.16:** Kimliklenme şekli ve tehdit durumunun bağımlı değişkenlere ilişkin varyans analizi (MANOVA) sonuçları

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler Toplamı	S.D	Kareler Ortalaması	F	P	$\eta^2$
Düzeltilmiş Model	Ayrımcılık_Algısı	1205.006 <sup>a</sup>	5	241.001	5.717	.000	.180
	İEYAT	33805.384 <sup>b</sup>	5	6761.077	79.863	.000	.754
Intercept	Ayrımcılık_Algısı	48285.925	1	48285.925	1145.458	.000	.898
	İEYAT	111697.240	1	111697.240	1319.393	.000	.910
Kimlik	Ayrımcılık_Algısı	837.889	1	837.889	19.877	.000	.133
	İEYAT	11257.708	1	11257.708	132.979	.000	.506
Tehdit	Ayrımcılık_Algısı	226.305	2	113.152	2.684	.072	.040
	İEYAT	11802.936	2	5901.468	69.709	.000	.517
Kimlik * Tehdit	Ayrımcılık_Algısı	88.452	2	44.226	1.049	.353	.016
	İEYAT	8997.296	2	4498.648	53.139	.000	.450
Hata	Ayrımcılık_Algısı	5480.053	130	42.154			
	İEYAT	11005.550	130	84.658			
Toplam	Ayrımcılık_Algısı	55024.000	136				
	İEYAT	159361.000	136				
Düzeltilmiş Toplam	Ayrımcılık_Algısı	6685.059	135				
	İEYAT	44810.934	135				

İEYAT= İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum

a. R Squared = .180 (Adjusted R Squared = .149)

b. R Squared = .754 (Adjusted R Squared = .745)

c. Computed using alpha = .05

Varyans analizi tablosu incelendiğinde, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde kimliklenme şekline (ortak, ayrık) göre gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür ( $F_{(1-130)}=19.877$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2=.13$ ). Bu noktada eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı bakımından ortak kimlik koşulundaki bireylerin ortalamaları ( $\bar{X}=21.35$ ) ile ayrık kimlik koşulundaki bireylerin ortalamaları ( $\bar{X}=16.38$ ) arasındaki fark anlamlıdır. Diğer taraftan eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde tehdit durumuna (olumlu, olumsuz, nötr) göre gruplar arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür ( $F_{(2-130)}=2.684$ ,  $p >.05$ ). Yine bu doğrultuda kimliklenme şekli ve tehdit durumunun ortak etkisi incelendiğinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde ortalamalar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ( $F_{(2-130)}=1.049$ ,  $p >.05$ , Tablo 2.16). H.3. desteklenmiştir.

Varyans analizi tablosu incelendiğinde, işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde Kimliklenme şekline (ortak, ayrık) göre gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür ( $F_{(1-130)}=132.979$ ,  $p<.01$ )  $\eta^2=.50$ . Bu noktada işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum bakımından ortak kimlik koşulundaki bireylerin ortalamaları ( $\bar{X}=19.58$ ) ile ayrık kimlik koşulundaki bireylerin ortalamalarından ( $\bar{X}=37.80$ ) arasındaki fark anlamlıdır. Ayrıca işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde tehdit durumuna (olumlu, olumsuz, nötr) göre gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür ( $F_{(2-130)}=69.709$ ,  $p<.01$ ). Yani işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum bakımından olumsuz koşulundaki bireylerin ortalamaları ( $\bar{X}=41.89$ ) ile olumsuz koşuldaki bireylerin ortalamaları ( $\bar{X}=22.72$ ) ve nötr koşulundaki bireylerin ortalamaları ( $\bar{X}=21.46$ ) arasındaki fark anlamlıdır. Son olarak kimliklenme şekli (ortak, ayrık) ve tehdit durumunun (olumlu, olumsuz, nötr) ortak etkisi incelendiğinde işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür ( $F_{(2-130)}=53.139$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2=.51$ ). H.4. hipotezi desteklenmiştir.

Analizde kimliklenme şekline göre  $\eta^2=.50$  tehdit durumuna göre  $\eta^2=.51$  ve son olarak kimliklenme şekli ve tehdit durumunun ortak etkisine göre  $\eta^2=.45$  olarak bulunmuştur. Yani bu değerler bağımlı değişkenlerdeki çok yönlü (multivariate) varyansın yaklaşık %50'sinin bağımsız değişken tarafından açıklandığını göstermektedir.

**Tablo 2.17:** Tehdit durumunun bağımlı değişkenler üzerindeki posthoc analizi sonuçları (EYAA, İEYAT)

Bağımlı Değişkenler	Koşullar		Ort. Fark (I-J)	S.H.	p	95% Confidence Interval	
	I	J				Lower B.	Upper B.
EYAA	Olumsuz koşul	Olumlu koşul	-1.7556	1.36	.408	-5.0007	1.4896
		Nötr	-3.4981*	1.36	.030	-6.7255	-.2706
	Olumlu koşul	Olumsuz koşul	1.7556	1.36	.408	-1.4896	5.0007
		Nötr	-1.7425	1.36	.409	-4.9700	1.4850
	Nötr	Olumsuz koşul	3.4981*	1.36	.030	.2706	6.7255
		Olumlu koşul	1.7425	1.36	.409	-1.4850	4.9700
İEYAT	Olumsuz koşul	Olumlu koşul	20.6222*	1.93	.000	16.0234	25.2211
		Nötr	21.9406*	1.92	.000	17.3668	26.5144
	Olumlu koşul	Olumsuz koşul	-20.6222*	1.93	.000	-25.2211	-16.0234
		Nötr	1.3184	1.92	.774	-3.2554	5.8921
	Nötr	Olumsuz koşul	-21.9406*	1.92	.000	-26.5144	-17.3668
		Olumlu koşul	-1.3184	1.92	.774	-5.8921	3.2554

EYAA= Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı İEYAT= İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum



Yapılan çok yönlü MANOVA sonuçlarına göre tehdit durumunun (olumlu, olumsuz, nötr) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür ( $\lambda=0.47$ ,  $F_{(2)}=28.803$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2 =0.309$ ). Tehdit durumuna göre farkların hangi gruplar (olumsuz koşul, yok ve nötr) arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD testi sonuçlarına göre; Olumsuz koşul ( $\bar{X}=17.08$ ) ve nötr ( $\bar{X}=20.58$ ) durumları arasında eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı bakımından anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (Tablo 2.17). Diğer taraftan işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum bağımlı değişkeni bağlamında yapılan analizler sonucunda; olumsuz koşul ( $\bar{X}=43.26$ ) ve olumlu koşul ( $\bar{X}=22.64$ ) koşulları ve nötr ( $\bar{X}=21.32$ ) koşulu arasında farklılıkların anlamlı olduğu saptanmıştır

**Tablo 2.18:** Kimliklenme şeklinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisine ilişkin ortalamalar tablosu

Bağımlı Değişkenler	KİMLİK	$\bar{X}$	S.H	95% Confidence Interval	
				Lower Bound	Upper Bound
EYAA	Ortak	21.350	.789	19.790	22.910
	Ayrık	16.380	.788	14.821	17.939
İEYAT	Ortak	19.584	1.118	17.373	21.794
	Ayrık	37.802	1.117	35.592	40.011

EYAA= Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı, İEYAT= İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum

Ortalamalara ilişkin sonuçlar incelendiğinde (Tablo:2.18) ortak kimlik koşulunda ( $\bar{X}=21.35$ ) eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının ayrık kimlik koşulundan ( $\bar{X}=16.38$ ) daha yüksek olduğu görülmektedir. H1.1 desteklenmiştir. Diğer taraftan ortak kimlik koşulunda ( $\bar{X}=19.38$ ) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumunun ayrık kimlik koşulundan ( $\bar{X}=37.80$ ) daha düşük olduğu görülmektedir. H2.1 desteklenmiştir

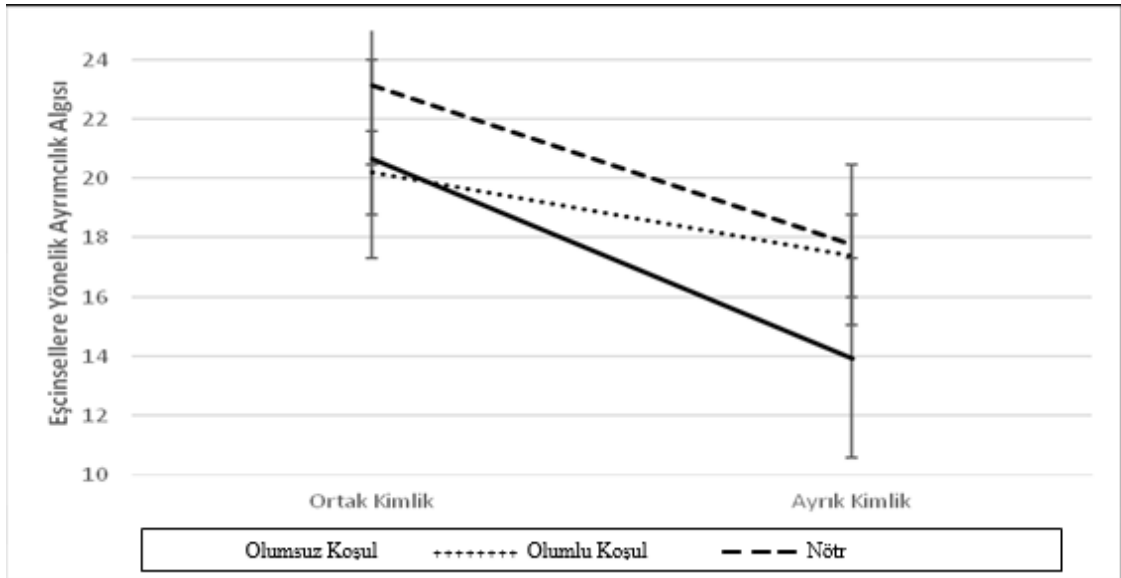
**Tablo 2.19:** Tehdit durumunun bağımlı değişkenler üzerindeki etkisine ilişkin ortalamalar tablosu

Bağımlı Değişkenler	Tehdit D.	$\bar{X}$	S.H	95% Confidence Interval	
				Lower Bound	Upper Bound
EYAA	Olumsuz koşul	17.312	.970	15.393	19.232
	Olumlu koşul	18.813	.968	16.898	20.729
	Nötr	20.470	.958	18.574	22.365
İEYAT	Olumsuz koşul	41.890	1.375	39.170	44.609
	Olumlu koşul	22.720	1.372	20.006	25.435
	Nötr	21.468	1.358	18.781	24.154

EYAA= Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı İEYAT= İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum

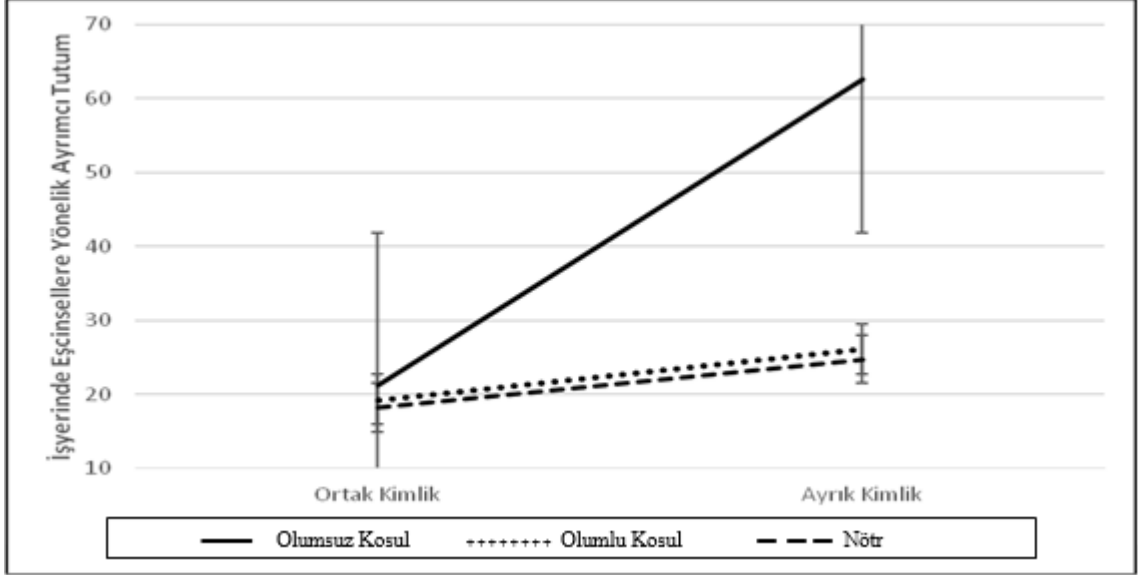
**Tablo 2.20** Kimliklenme şekli ve ayrımcılık biçiminin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisine ilişkin ortalamalar tablosu

	Kimlik	Tehdit durumu	Ort.	S.H.	N
Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı	Ortak	Olumsuz koşul	20,6667	6,63576	21
		Olumlu koşul	20,2174	7,52545	23
		Nötr	23,1667	6,34971	24
		Total	21,3971	6,88095	68
	Ayrık	Olumsuz koşul	13,9583	6,30720	24
		Olumlu koşul	17,4091	6,29179	22
		Nötr	17,7727	5,68986	22
		Total	16,3088	6,26827	68
	Total	Olumsuz koşul	17,0889	7,22943	45
		Olumlu koşul	18,8444	7,01607	45
		Nötr	20,5870	6,56785	46
		Total	18,8529	7,03697	136
İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum	Ortak	Olumsuz koşul	21,2381	5,61164	21
		Olumlu koşul	19,3043	9,80925	23
		Nötr	18,2083	9,59610	24
		Total	19,5147	8,61185	68
	Ayrık	Olumsuz koşul	62,5417	8,34568	24
		Olumlu koşul	26,1364	11,47376	22
		Nötr	24,7273	9,19203	22
		Total	38,5294	20,27753	68
	Total	Olumsuz koşul	43,2667	22,02210	45
		Olumlu koşul	22,6444	11,08471	45
		Nötr	21,3261	9,86589	46
		Total	29,0221	18,21902	136



**Grafik 2.4:** Tehdit algısı ve kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık) eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar analizi grafiği

Tehdit algısı (olumlu, olumsuz, nötr) ve kimliklenme şeklinin eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar grafiği (Grafik 2.4) incelendiğinde H.3 ve alt hipotezlerinin desteklenmediği görülmüştür.



**Grafik 2.5:** Tehdit algısı ve kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık) eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumu üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar analizi grafiği

Tehdit algısı ve kimliklenmenin işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumu üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar grafiği (Grafik 2.5) analiz edildiğinde H4.1, H4.2, H4.3 ve H4.4 hipotezlerinin desteklendiği görülmüştür.

#### 2.2.4.3. İşyerinde Eşcinsel Bireylere Yönelik Tutumlara İlişkin Varyans (Tek Yönlü ANOVA) Analizi Sonuçları

Bu çalışmada bireylerin işyerinde eşcinsel bireylere yönelik tutumlarını incelemek üzere kimlik ve tehdit koşulları oluşturulmuştur. Çift yönlü MANOVA analizi sonucunda işyerinde eşcinsel bireylere yönelik tutumlar üzerinde kimlik ile tehdit algısının ortak etkisi olduğu görülmüştür. Ortak etkinin hangi değişkenin hangi düzeyi açısından anlamlı olduğunu görmek için bağımsız değişkenler yeniden kodlanarak altı farklı koşul oluşturulmuştur ve bu koşullar için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen sonuçlar işyerinde eşcinsel bireylere yönelik tutumlar

üzerinde grupların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ( $F=79.863$ ,  $p < .01$ , Tablo 2.21).

**Tablo 2.21:** tek yönlü varyans analizi sonuçları (Tehdit algısı , Kimliklenme şekli)

	KT	SD	KO	F	p
<b>Gruplar arası</b>	33805.384	5	6761.077	79.863	.000
<b>Grupiçi</b>	11005.550	130	84.658		
<b>Toplam</b>	44810.934	135			

İşyerinde eşcinsel bireylere yönelik tutumlar bakımından elde edilen gruplar arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu görebilmek için öncelikle homejenlik testi sonrada post-hoc analizi yapılmıştır. Yapılan analizler varyansların homojen olduğunu göstermiştir. Bu nedenle anlamlı farklılıkların hangi koşul düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Elde edilen betimleyici bulgular Tablo 2.22’de, Tukey çoklu karşılaştırma sonuçları Tablo 2.23’de görülmektedir.

Tukey testi sonuçlarına göre, ortak kimlik ve tehdit algısının olduğu koşuldaki katılımcılar ( $\bar{X}=21.23$ ) ile ayırık kimlik ve tehdit algısının olduğu koşulundakiler ( $\bar{X}=62.54$ ) arasında işyerinde eşcinsellere yönelik tutum bakımından farkın anlamlı düzeyde farklı olduğu görülmüştür. Diğer taraftan ortak kimlik nötr koşulu ( $\bar{X}=18.20$ ) ile ayırık kimlik olumlu koşul( $\bar{X}=26.13$ ) arasında arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür.

**Tablo 2.22:** koşullara ilişkin betimleyici analiz sonuçları [Kimliklenme şekli (ortak, ayırık), tehdit algısı (olumlu, olumsuz , nötr)]

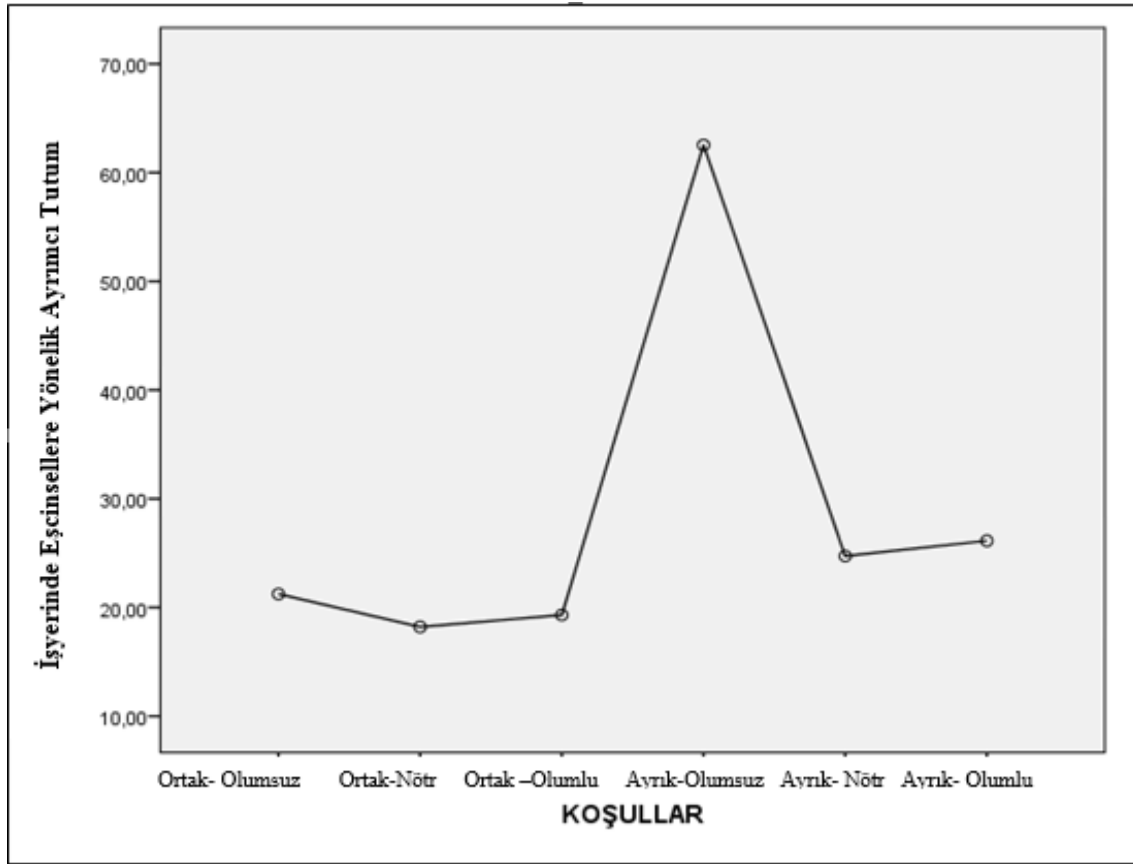
Koşullar	N	$\bar{X}$	S.S	Min.	Max.
<b>Ortak- Olumsuz koşul</b>	21	21.238	5.612	13.00	30.00
<b>Ortak- Nötr</b>	24	18.208	9.596	13.00	44.00
<b>Ortak-Olumlu koşul</b>	23	19.304	9.809	13.00	41.00
<b>Ayrık- Olumsuz koşul</b>	24	62.542	8.346	45.00	83.00
<b>Ayrık- Nötr</b>	22	24.727	9.192	13.00	46.00
<b>Ayrık- Olumlu koşul</b>	22	26.136	11.474	13.00	54.00

**Tablo 2.23:** Tukey çoklu karşılaştırma sonuçları (ANOVA)

Bağımlı Değişkenler	I	J	$\bar{X}$ Fark (I-J)	S.H	p
İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum (İEYAT)	Ortak- Olumsuz koşul	Ortak- Nötr	3.02976	2.74932	.880
		Ortak-Olumlu koşul	1.93375	2.77707	.982
		Ayrık-Olumsuz koşul	-41.30357*	2.74932	.000
	Ortak- Nötr	Ayrık- Nötr	-3.48918	2.80703	.815
		Ayrık-Olumlu koşul	-4.89827	2.80703	.505
		Ortak-Olumsuz koşul-	-3.02976	2.74932	.880
	Ortak- Olumlu koşul	Ortak-Olumlu koşul	-1.09601	2.68481	.999
		Ayrık-Olumsuz koşul	-44.33333*	2.65609	.000
		Ayrık- Nötr	-6.51894	2.71579	.164
	Ayrık- Olumsuz koşul	Ayrık-Olumlu koşul	-7.92803*	2.71579	.047
		Ortak-Olumsuz koşul-	-1.93375	2.77707	.982
		Ortak- Nötr	1.09601	2.68481	.999
	Ayrık- Olumlu koşul	Ayrık-Olumsuz koşul	-43.23732*	2.68481	.000
		Ayrık- Nötr	-5.42292	2.74388	.362
		Ayrık-Olumlu koşul	-6.83202	2.74388	.135
	Ayrık- Nötr	Ortak-Olumsuz koşul-	41.30357*	2.74932	.000
		Ortak- Nötr	44.33333*	2.65609	.000
		Ortak-Olumlu koşul	43.23732*	2.68481	.000
	Ayrık- Olumlu koşul	Ayrık- Nötr	37.81439*	2.71579	.000
		Ayrık-Olumlu koşul	36.40530*	2.71579	.000
		Ortak-Olumsuz koşul-	3.48918	2.80703	.815
	Ayrık- Nötr	Ortak- Nötr	6.51894	2.71579	.164
		Ortak-Olumlu koşul	5.42292	2.74388	.362
		Ayrık-Olumsuz koşul	-37.81439*	2.71579	.000
Ayrık- Olumlu koşul	Ayrık-Olumlu koşul	-1.40909	2.77420	.996	
	Ortak-Olumsuz koşul-	4.89827	2.80703	.505	
	Ortak- Nötr	7.92803*	2.71579	.047	
Ayrık- Olumlu koşul	Ortak-Olumlu koşul	6.83202	2.74388	.135	
	Ayrık-Olumsuz koşul	-36.40530*	2.71579	.000	
	Ayrık- Nötr	1.40909	2.77420	.996	

İEYAT= İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum \*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Ortak kimlik söz konusu olduğunda ancak herhangi bir tehdidin olmadığı koşul ( $\bar{X}$ =19.30) ile ayrık kimlik Olumsuz koşul koşulu ( $\bar{X}$ =62.54) ) ve ortak kimlik nötr ( $\bar{X}$ =18.20) koşulu ile ayrık Olumsuz koşul ( $\bar{X}$ =62.54) koşulu arasında işyerinde eşcinsellere yönelik tutum bakımından var olan farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Son olarak ayrık kimlik söz konusu olduğu durumda ve tehdit algısı var iken koşulu ( $\bar{X}$ =62.54) ile ayrık kimlik nötr ( $\bar{X}$ =24.72) ve ayrık kimlik olumlu koşul( $\bar{X}$ =26.13) koşulu arasında işyerinde eşcinsellere yönelik tutum bakımından var olan farkın anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür.



**Grafik 2.6:** Tehdit algısı ve kimliklenme şeklinin işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerindeki etkiye ilişkin ANOVA grafiği

#### 2.2.4.4. İşyerinde Ayrımcılık Tutumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Ölçeği, Tehdit Durumu ve Kimliklenme Değişkenlerine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

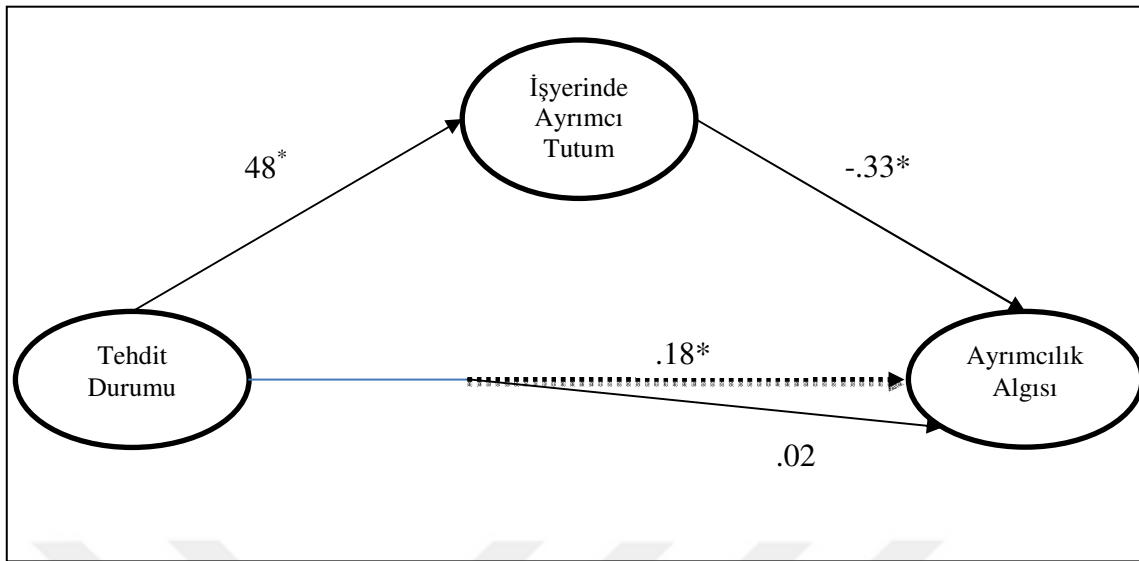
Bu çalışmanın birinci deneyinde 2 (Kimlik manipülasyonu; ortak, ayırık) x 3 (Tehdit Manipülasyonu; olumsuz koşul, olumlu koşul, kontrol-nötr-) bir araştırma deseni kullanılmıştır. Diğer taraftan araştırma değişkenleri [(Tehdit algısı, Kimliklenme şekli (ayırık, ortak) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı] arasında olabilecek olası ilişkilere bakılarak, ilişkilerin ayrıntılı incelenmesi ile değişkenler arasında olası aracı ilişkiler açımlayıcı olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, aracılık ve düzenleyicilik analizleri için IBM SPSS Statistics 21 programında Hayes'in PROCESS macro eklentisindeki Model 1 ve Model 4 kullanılmıştır. Düzenleyici analizlerin grafikleri Microsoft Excell 2017 programında çizilmiştir. PROCESS macro

eklentisindeki düzenleyicilik ve aracılık analizleri için gerekli sayıtlara ve uygulamalara kaynak olarak Hayes'in (2013) kitabı kullanılmış ve sonuçların yorumlanması da yine aynı kaynak baz alınarak yapılmıştır.

Yukarıdaki ölçütlere ve incelemelere bağlı olarak aracılık olasılığı beliren tüm ilişkiler tek tek aracılık analizine alınmış, ancak burada sadece bu analizler sonunda anlamlı olarak ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir.

#### 2.2.4.4.1. Aracılık Analizi Sonuçları (İşyerinde Ayrımcılık Tutumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı ve Tehdit Durumu)

Tehdit durumunun eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının üzerindeki etkisinde işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumun aracılığını test etmek için yapılan analizler sonucunda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının anlamlı bir yordayıcısı olarak bulunmuştur,  $b = .161$ ,  $SE = .03$ ,  $t = -4.39$ ,  $p < .001$ ,  $95\% CI [-.23, -.08]$ . Tehdit durumu da işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumun anlamlı bir yordayıcısı olarak bulunmuştur,  $b = -21.94$ ,  $SE = .3.2$ ,  $t = -6.84$ ,  $p < .001$ ,  $95\% CI [-28.28, -15.59]$ . Ancak işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum kontrol edildiğinde; tehdit durumunun eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki anlamlı etkisi ( $b = 3.49$ ,  $SE = 1.45$ ,  $t = 2.40$ ,  $p < .005$ ,  $95\% CI [.61, 6.37]$ ), anlamsız bir seviyeye gelmiştir,  $b = -.05$ ,  $SE = 1.58$ ,  $t = -.03$ ,  $p = .972$ ,  $95\% CI [3.08, -.007]$ . Tehdit durumunun eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki göreceli dolaylı etkisine bakıldığında işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumun aracı rolü anlamlı bulunmuştur,  $b = .69$ ,  $SE = .21$ ,  $95\% CI [.30, 1.84]$ .

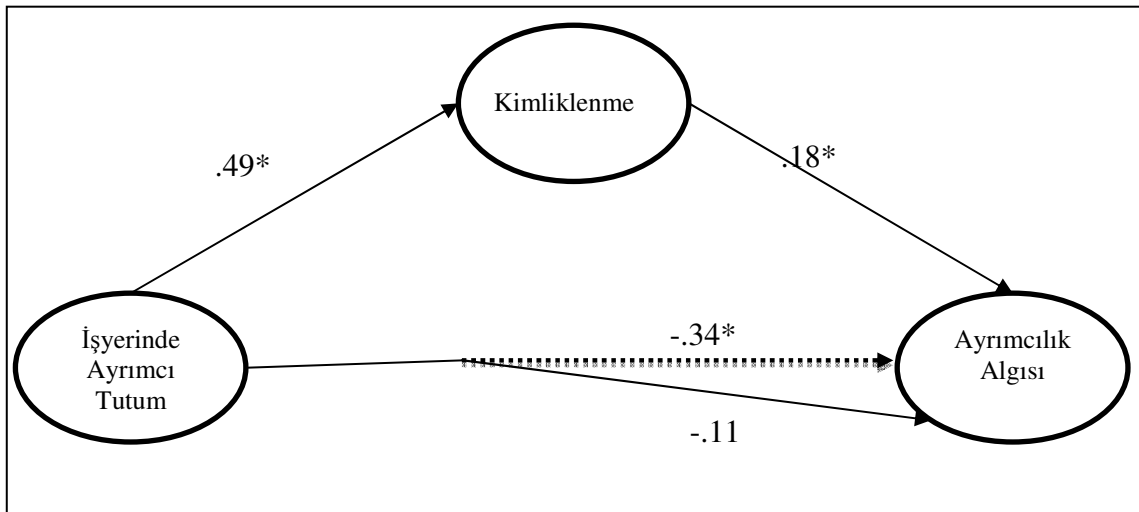


**Şekil 2.1:** Aracı regresyon analizi değişkenler arasındaki ilişkiler (işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum, tehdit algısı ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı)

#### 2.2.4.4.2. Aracılık Analizi Sonuçları (İşyerinde Ayrımcılık Tutumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı ve Kimliklenme)

İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumunun, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının üzerindeki etkisinde kimliklenmenin aracılığını test etmek için yapılan analizler sonucunda kimliklenme, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının anlamlı bir yordayıcısı olarak bulunmuştur,  $b = -2.60$ ,  $SE = 1.29$ ,  $t = -2.01$ ,  $p < .005$ ,  $95\% CI [.33, 1.01]$ . Diğer taraftan işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum da kimliklenmenin anlamlı bir yordayıcısı olarak bulunmuştur,  $b = .14$ ,  $SE = .002$ ,  $t = 7.11$ ,  $p < .001$ ,  $95\% CI [.76, 1.24]$ . Ancak kimliklenme kontrol edildiğinde işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumun, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki etkisi ( $b = -.13$ ,  $SE = .03$ ,  $t = -4.31$ ,  $p < .001$ ,  $95\% CI [.61, 1.74]$ ), anlamsız bir seviyeye gelmiştir,  $b = -.09$ ,  $SE = .87$ ,  $t = -2.79$ ,  $p = .600$ ,  $95\% CI [1.08, -.016]$ . İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumun, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki göreceli dolaylı etkisine bakıldığında kimliklenmenin eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumun aracı rolü anlamlı bulunmuştur,  $b = .18$ ,  $SE = .08$ ,  $95\% CI [0.27, 1.43]$ .





**Şekil 2.2:** Aracı regresyon analizi; değişkenler arasındaki ilişkiler (işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum, kimiklenme şekli ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı)

Tablo 2.24’te görüldüğü üzere ikinci aşamada işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum beta değeri  $-.34$  iken üçüncü aşamada işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum aracı değişken olan kimiklenme ile birlikte girildiğinde  $-.25$ ’e düşmüştür. Ortaya çıkan bu sonuç kimiklenmenin, işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ile eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı arasında kısmi aracı değişken olarak rol oynadığı göstermektedir.

#### 2.2.4.4.3. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (Kimiklenme, İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum, Tehdit Durumu)

Bu çalışmanın birinci deneyinde 2 (kimlik manipülasyonu; ortak, ayrık) x 3 (tehdit manipülasyonu; olumsuz koşul, olumlu koşul, nötr koşul) bir araştırma deseni kullanılmıştır. Diğer taraftan araştırma değişkenleri (tehdit algısı, kimiklenme şekli) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı arasında olabilecek olası ilişkilere bakılarak, ilişkilerin ayrıntılı incelenmesi ile değişkenler arasında olası düzenleyici ilişkiler açımlayıcı olarak ele alınmıştır. Son durumda anlamlı olan ilişkiler rapor edilmiştir.

Korelasyonel bulgularda ve kimliklenme şekli, tehdit durumları ve işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumları arasındaki ilişkilerin araştırma koşullarına göre farklılaştığı görülmektedir (Tablo 2.24). Bu bilgiler göz önüne alınarak kimliklenme şeklinin işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumu üzerindeki etkisinde tehdit durumlarının rolünü incelemek için birtakım doğrusal regresyon ve düzenleyicilik analizleri uygulanmıştır.

Bu bağlamda araştırma koşulları (olumsuz koşul, olumlu koşul ve nötr) arasındaki regresyon farklarını belirlemek amacıyla koşullardan biri referans değer olarak alınmıştır. Referans koşul belirlemek için kukla değişken atama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde bağımsız değişkenin her koşulu için birer tane yeni değişken oluşturulmuştur. Katılımcı hangi koşulda yer alıyorsa ilgili kukla değişkenine “1” değeri atanırken, diğer iki kukla değişkene “0” değeri atanmıştır.

**Tablo 2.24:** Koşullar için oluşturulan kukla değişkenler

Koşullar	Kukla Değişkenler	
	$W_1$	$W_2$
Nötr Koşul	0	0
Olumlu koşul	1	0
Olumsuz koşul	0	1

**Not:** Referans koşulu belirlemek için diğer iki koşulun kukla değişkeni analize sokulmalıdır.

Tablo 2.25’de atanan kukla değişkenler görülmektedir. Referans olarak belirlenen koşul için analizlere ilgili koşul dışındaki diğer iki kukla değişken dahil edilmiştir. Örneğin, analize  $W_{Olumsuz\ koşul}$ ,  $W_{Olumlu\ koşul}$  kukla değişkenleri dahil edildiğinde referans koşul olarak kontrol koşulu belirlenir. Bu değişkenlerin ( $W_1$  Olumsuz koşul,  $W_2$  Olumlu koşul) dahil edileceği regresyon analizlerinde ortaya çıkacak ortak etkiler, ilgili koşuldaki (olumsuz koşul veya olumlu koşul) tehdit durumunun işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerindeki regresyonun kontrol koşulundaki regresyonla arasındaki farkı test edecektir (Gujarati 1970: 50-52; Hayes, 2013: 66; Suits, 1957: 548-551). Bunun yanında “olumsuz koşul” ve “olumlu koşul” koşulları arasındaki regresyonların farkını test etmek içinse aynı yöntemle bu iki koşuldan birinin (ör. olumsuz koşul) referans değer seçildiği kukla değişkenler ( $W_{Nötr}$  ve  $W_{Olumlu\ koşul}$ ) analize dahil edilmiştir.

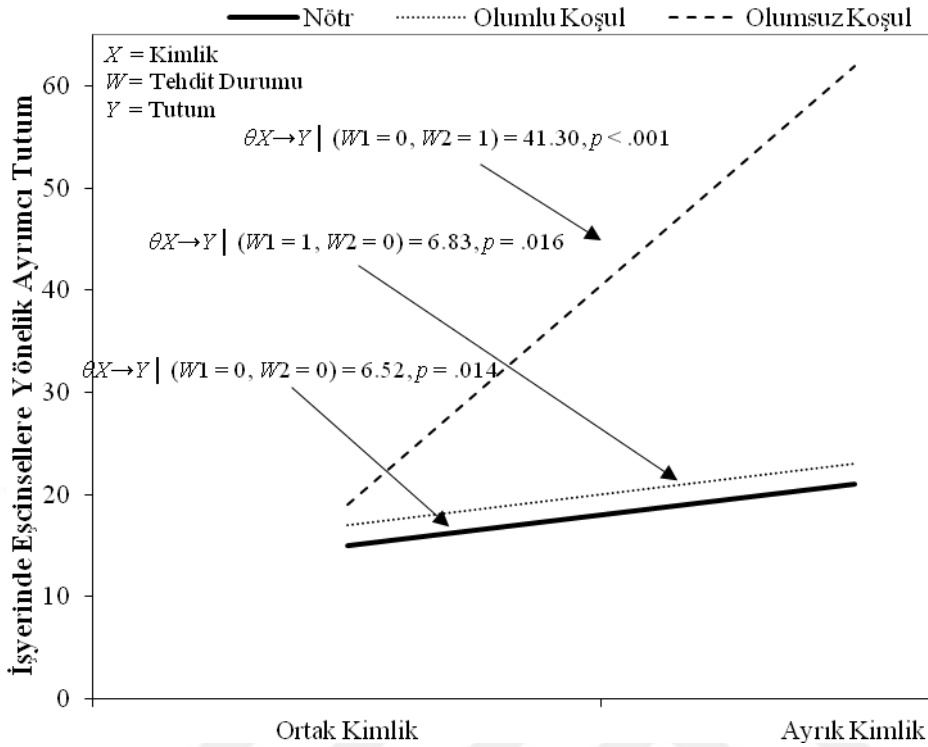
Nötr koşulun referans grup olarak kullanıldığı şekilde uygulanan analizler sonunda  $W_2$  (olumsuz koşul) ile kimlik arasındaki ortak etki anlamlı bulunmuştur. Başka bir deyişle işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum değişkeni ile kimliklenme arasında tehdit durumunun düzenleyici bir rol aldığı görülmüştür. (Tablo 2.25).

**Tablo 2.25:** Nötr grup referansında tehdit algısı ve kimliklenmenin etkileşimi

Model değişkenleri	<i>b</i>	<i>SH</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	%95 CI		$\Delta R^2$	$R^2$
					Alt S.	Üst S.		
<b>Yordayıcı değişkenler</b>								
(sabit)	22.59	1.87	9.69**	0.000	14.49	21.92	-	-
<b>Temel etkiler</b>								
İşyeri Tutumu	6.51	2.71	2.40**	0.018	1.14	11.89	-	-
<i>W</i> <sub>olumlu koşul</sub>	1.09	2.68	0.40	0.680	-4.21	6.40	-	-
<i>W</i> <sub>olumsuz koşul</sub>	3.02	2.74	1.10	0.272	-2.40	8.46	-	-
<b>İki yönlü etkileşimler</b>								
<i>W</i> <sub>olumlu koşul</sub> * Kimlik	0.31	3.86	0.08	0.935	-7.32	7.95	-	-
<i>W</i> <sub>olumsuz koşul</sub> * Kimlik	34.78	3.86	9.00**	0.000	27.13	42.43	-	-
<b>Model<sup>a</sup></b>	-	-	-	-	-	-	0.20**	0.75**
							$\Delta F: 53.14$	$F: 79.89$

<sup>+</sup> $p < .10$ ; \* $p < .05$ ; \*\* $p < .01$ ; Yordanan değişken = İşyeri Tutumu; <sup>a</sup> Referans = Kontrol Koşulu (Nötr)

Kimlik ile *W*<sub>olumsuz koşul</sub> arasındaki bu etkileşimi derinlemesine incelemek amacıyla yapılan eğim analizinde (slope analysis), ayrı kimlik koşulunda, Olumsuz koşulunun tutum üzerindeki etkisi nötr koşula göre anlamlıken ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W_1 = 0, W_2 = 1) = 37.81$ ,  $SH = 2.72$ ,  $p < .001$ , 95%CI [32.44, 43.19]), ortak kimlik koşulunda anlamsızdır ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W_1=0, W_2 = 1) = 3.03$ ,  $SH = 2.75$ ,  $p = .273$ ). Ayrıca, kimliklenme şekli ayrı kimliğe ( $X=1$ ) doğru gittikçe işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum; tehdit nötr koşulda ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W_1=0, W_2 = 1) = 6.51$ ,  $SH = 2.72$ ,  $p = .018$ , 95%CI [1.15, 11.89]) , tehdit lumlu koşul durumunda ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W_1 = 0, W_2 = 1) = 6.83$ ,  $SH = 2.74$ ,  $p = .014$ , 95%CI [1.40, 12.26]) ve tehdit olumsuz koşul durumunda ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W_1 = 0, W_2 = 1) = 41.30$ ,  $SH = 2.75$ ,  $p < .001$ , 95%CI [35.86, 46.74]) anlamlı düzeyde artmaktadır. Grafik 2.7 ilgili sonucu göstermektedir.



**Grafik 2.7:** Kimliklenme şeklinin işyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerindeki etkisi

İlgili grafik ayrıntılı incelendiğinde işyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde ortak kimlik koşulunda tehdit durumları arasında herhangi bir fark görülmemiştir. Ancak ayrık kimlik koşulunda ve olumsuz tehdit durumunda işyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutumun diğer tehdit durumlarına (olumlu koşul, nötr) göre çok yüksek olduğu görülmüştür. Yine ortak kimlik koşulunda işyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutumların bütün tehdit durumlarında (olumlu, olumsuz, nötr) ayrık kimlik koşuluna göre düşük olduğu bireyin kimliklenme şekli ortak kimlikten ayrık kimliğe doğru gittikçe işyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutum düzeyinin de arttığı ve bu artışın bütün tehdit durumlarında (olumlu, olumsuz, nötr) anlamlı olduğu görülmektedir.

#### 2.2.4.4.4. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı ve Kimliklenmenin Düzenleyici Rolü

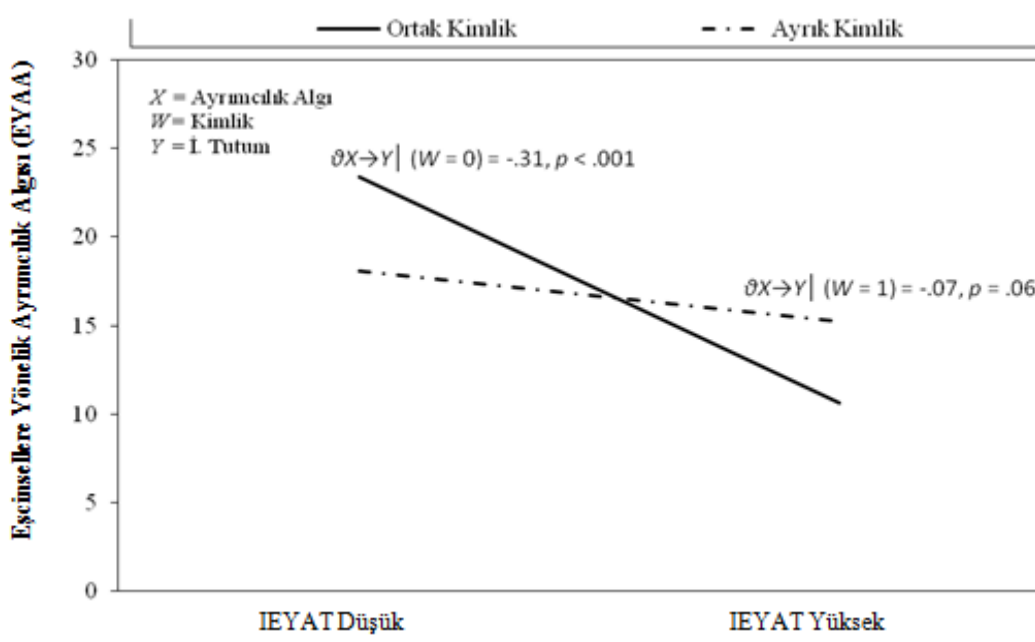
Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı, kimliklenme şekli (ortak, ayrık) ve işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar üzerinden yapılan analizler sonucunda eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ile işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar arasında kimliklenmenin düzenleyici rol oynadığı görülmüştür (Tablo 2.26) Başka bir deyişle eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde kimliklenme ile işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum değişkenlerinin etkileşim etkisinin olduğu görülmüştür.

**Tablo 2.26:** İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumu (İEYAT) ile kimliklenme şeklinin etkileşimi

Model değişkenleri	b	SH	t	p	%95 CI		$\Delta R^2$	R <sup>2</sup>
					Alt S.	Üst S.		
<b>Yordayıcı değişkenler</b>								
(sabit)	27.48	1.89	14.51**	0.000	23.74	31.23	-	-
<b>Temel etkiler</b>								
İEYAT	-.312	0.08	-3.51**	0.00	-0.48	-1.36	-	-
Kimlik	-8.46	2.50	-3.37	0.00	-13.42	-3.50	-	-
<b>İki yönlü etkileşimler</b>								
İEYAT* Kimlik	0.24	.096	2.50	0.01	0.506	.43	-	-
<b>Model<sup>a</sup></b>	-	-	-	-	-	-	0.36**	0.22**
							$\Delta F: 6.25$	$F: 12.74$

İEYAT=İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum \*\* $p < .01$ ; Yordanan değişken=Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı

İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ile kimliklenme arasındaki bu etkileşimi derinlemesine incelemek amacıyla yapılan eğitim analizinde, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde ortak kimliğin etkisi anlamlıken ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W = 0) = -.321$ ,  $SH = .08$ ,  $p < .001$ ,  $95\%CI [-.48, -1.36]$ ) ayrık kimliğin etkisinin ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W = 1) = -.07$ ,  $SH = .03$ ,  $p = .064$ ,  $95\%CI [-.14, .04]$ ) anlamsız olduğu görülmüştür (Grafik 2.8).



(EYAA= Eşçinsellere yönelik ayrımcılık algısı İEYAT= İşyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutum )

**Grafik 2.8:** İşyerinde ayrımcı tutumunun eşçinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerindeki etkisi

İlgili grafik incelendiğinde işyerlerinde ve toplumsal yaşam içerisinde eşçinsellerin ayrımcılığa maruz kaldıklarına dair inanç üzerinde kimliklenme durumuna göre ve işyerlerindeki ayrımcı tutumlara göre değişkenlikler gösterdiği görülmüştür. Zira işyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutumlar (İEYAT) düşük iken ortak kimlik koşulunda eşçinsellere yönelik ayrımcılık algısının çok yüksek olduğu ancak işyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutumlar yükseldikçe eşçinsellere yönelik ayrımcılık algısının düştüğü görülmüştür ve bu düşüşün istatistiksel olarak anlamlı olduğu ulaşılan sonuçlardandır. Aynı durum ayrık kimlik koşulunda da gözlenmektedir ancak ayrık kimlik koşulundaki düşüş istatistiksel olarak anlamlı değildir. İşyerinde eşçinsellere yönelik ayrımcı tutumun düşük olduğu durumda ortak kimlik koşulunda eşçinsellere yönelik ayrımcılık algısı ayrık kimlik koşuluna göre yüksektir. Ancak İEYAT'ın yüksek olduğu durumda ortak kimlik koşulunda eşçinsellere yönelik ayrımcılık algısı ayrık kimlik koşuluna göre daha düşüktür.

### 2.3. Tartışma

Bu çalışmanın amacı işyeri ortamında, farklı kimlik koşullarında bireylerin eşcinsellere yönelik tutum ve algı süreçlerinin değişimini incelemektir. Ayrıca ortamsal tehditlerin işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumlarını ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algılarını süreçlerini nasıl etkilediğini ve değiştirdiğini analiz etmektir. Çalışmada kimliklenme süreçleri (ortak, ayrık) ve tehdit durumları (olumsuz koşul, olumlu koşul ve nötr) bağımsız değişken, işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı da bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda, uygun istatistikî analizler ışığında elde edilen bulgular bu bölümde tartışılmıştır.

#### 2.3.1. Kimliklenme Şeklinin (ortak, ayrık) İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Tutumu ve Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması

Gruplar arası literatürde, iki ayrı grup olarak sınıflanmış temsilin sınırlarının belirginliğini azaltmanın gruplar arası yanlılığı azaltacağını belirten bir görüş birliği bulunmaktadır (Banfield ve Dovidio 2013: 833; Beaton ve ark. 2011; Brewer ve Miller 1984; Miller vd. 1985; Deschamps ve Doiser 1978; İmamura ve Zhang 2014). Grupların sınırlarını esnetmek amacıyla, laboratuvar ortamında çeşitli stratejiler etkili biçimde kullanılmış ve esnetilmiş sınırlarda kalan temsilleri açığa çıkarmıştır (Gaertner vd. 1994: 234). Yani daha önce bir gruba dahil olan bireylerin kimliklenme düzeylerinin düştüğü görülmüştür. Bunu yapmak için çeşitli stratejiler kullanılabilir. Örneğin, sahip oldukları görüşlerin değişkenliğini ortaya koyarak dış grup üyelerini bireyselleştirme (Wilder 1978) her bir üyeyi kendine özgü hale getirir ve bu sayede bir önceki sınıflandırma şemasını bulanıklaştırır. Aynı zamanda, karşılıklı etkileşimi kişisel düzeyde yürütmek yani ilişki ve etkileşimi grup düzeyinden bireye indirgemek daha özel ve birey ile ilgili bilgilere dayanarak iç ve dış grubun homojenliğini giderir (Brewer ve Miller 1984; Miller vd. 1985). Yeni alt gruplar oluşturarak sınıf üyeliğinin hatlarını çizmek, kimin grup içinde ve dışında olacağı örüntüsünü değiştirir. Bu anlamda yapılan çalışmalarda daha önce iç grup ve dış grup olarak sınıflanmış bireylerin çeşitli stratejilerle aynı grupta yer

aldığı görülmüştür (Brewer, Ho, Lee ve Miller 1987; Commins ve Lockwood 1978; Deschamps ve Doise 1978; Vanbeselaere 1987). Bu doğrultuda bu çalışmada çeşitli stratejilerle kurgulanmış “ortak” ve “ayrık” kimlik koşullarının bireylerin kimliklenme düzeyleri üzerinde etkili olacağı ve eşcinsellere yönelik var olan bariyerlerin “ortak kimlik” manipülasyonu aracılığıyla esneyeceği düşünülmüş ve bu doğrultuda; bireyin kimliklenme şeklinin işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumunu etkileyeceği beklenmiştir. Yine aynı şekilde bireyin eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının da bu kimliklenmeler yoluyla değişeceği beklenmiştir. Yani bireylerin hem işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumları hem eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde kimliklenme (ortak, ayrık) şeklinin etkili olacağı kimliklenme şeklindeki farklılığın tutumları da etkileyeceği beklenmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar üzerinde ortak kimlik ile ayrık kimlik arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Yine yapılan analizler ortak kimlik koşulundaki katılımcıların ayrık kimlik koşulundakilere göre daha düşük düzeyde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum sergiledikleri görülmüştür. Elde edilen bu sonuç, ilgili literatür (Brewer, Ho, Lee ve Miller 1987; Commins ve Lockwood 1978; Deschamps ve Doise 1978; Vanbeselaere 1987) ile tutarlıdır. Bu bağlamda ortak kimlik koşulundaki bireylerin ortak değerlere ve işyeri kimliğine yapılan vurgulardan etkilendiği ve eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlarını törpüledikleri söylenebilir. Ayrıca ortak kimlik koşulundaki bireylere uygulanan manipülasyon metninin bireyleri farklılıklar ve ayrıklıklardan öte ortak değerler ve işyeri kimliğine yönlendirdiği bu yolla bireylerin dikkat odaklarını değiştirdiği söylenebilir. Diğer taraftan, ayrık kimlik koşulundaki katılımcıların eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlarının kontrol koşuluna göre çok yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu doğrultuda ayrık kimlik manipülasyonunun çok etkili olduğu ve bireyler arasındaki farklılıklara vurgu yaparak gruplar arasındaki mesafeyi arttırdığı söylenebilir. Özetle elde edilen bu sonuç ile ortamsal yönerge ve dikkatlerin bireylerin tutum, davranış ve algıları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bireylerin tutumlarının o ortamda veya süreçte belirginleşen kimliklenme şekline etkilendiği yorumu yapılabilir. Elde edilen bu bulguyla paralel olarak bireylerin eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde ortak kimlik ile ayrık kimlik arasında bir farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca ayrık kimlik



koşulunda eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının ortak kimlik koşuluna göre çok düşük olduğu görülmüştür. Ayrık kimlik koşulunda toplumsal yaşam çerçevesinde eşcinsellere ayrımcılık yapıldığına dair inancın çok az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının yüksek olduğu dolayısıyla eşcinsellerin toplumsal yaşam içerisinde ayrımcılığa maruz kaldıklarına dair inancın yüksek olduğu bulunmuştur. Gaertner ve arkadaşları (1994: 226) belirgin olarak, farklı grupların üyeleri kendilerini tamamen iki ayrı grup olarak değil, tek bir grup olarak düşünmeye sevk edildiğinde, iç grup lehine yanlılığı kapsayan süreçler yoluyla önceki dış grup üyelerine karşı tutumun daha olumlu hale geleceği varsayımında bulunmaktadır. Bu doğrultuda ortak kimlik koşulundaki bireylerin ayrık kimlik koşulundaki bireylere göre eşcinsellere karşı daha olumlu yaklaştıkları ve eşcinsellerin sadece işyerlerinde değil toplumsal yaşamın birçok alanında ayrımcılığa maruz kaldıkları, dışlandıkları ve damgalandıklarına dair inançlarının yüksek olduğu söylenebilir. Yine bu bağlamda eşcinsellerin vergi vermemeleri (çalışma kapsamında yapılan manipülasyon) ya da toplumsal düzen içinde meşru çerçevelerin dışında kalmalarının sebeplerinin üretim süreçlerinden uzak tutulmalarından kaynaklı olduğu söylenebilir.

### 2.3.2. Kimliklenme Şekli (Ortak, Ayrık) ve Tehdit Durumu (Olumlu, Olumsuz, Nötr) Durumunun İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Tutumu ve Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması

Dış tehdit, insanların sosyal kimlik duygusunu ayırt edici niteliklerini ve sembollerine bağlılığı arttırır (Branscombe, Ellemers, Spears ve Doosje 1999; Morin ve Deane 2002). Bunun bir nedeni, tehditler tarafından uyandırılan belirsizlik duygularını (Hogg 2010) azaltmak için insanların güçlü bir sosyal kimlik anlayışına güvenmeleridir. Bir diğer nedeni tehdide bağlı gelişmiş sosyal kimliklerin tehdide karşı savunma için doğrudan kullanışlı bir araç olmasıdır. Bu bağlamda kimliklenme şekline göre bireylerin olası bir dış tehdide karşı kendi sosyal gruplarına yönelik kimliklenme düzeylerinin değişeceği ve gruplar arasında mesafenin bu değişim bağlamında şekilleneceği düşünülmüş ve bu doğrultuda; bireyin kimliklenme şekli ve tehdit algısının işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumunu etkileyeceği beklenmiştir. Elde edilen verilerin

analizleri bu beklentinin karşılandığını göstermiştir. Kimliklenme şekillerinden hem ortak kimlik koşulunda hem de ayrık kimlik koşulunda olumsuz koşul durumunda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcılığın olumlu koşul duruma göre yüksek olduğu görülmüştür. Diğer taraftan aynı şekilde her iki kimlik koşulunda da olumsuz koşul durumunda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum düzeyinin nötr koşula göre yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum var olan bir dış tehdit durumunda bireylerin sosyal kimliklerine bağlılığının artması ve bu kimliklerin gereksinimleri doğrultusunda hareket etmeleriyle açıklanabilir. Ayrıca olası bir tehdit durumunda insanların kendilerini veya aidiyetlerine ilişkin kaygılara göre hareket etmeleri ve dezavantajlı birey ve gruplara yönelik duyarlılıklardan uzaklaştıkları söylenebilir. Son olarak bu çalışmadaki tehdit durumunun dezavantajlı grupla bağdaştırıldığı ve içinde bulunulan durumun müsebbibi olarak eşcinseller olarak görüldüğü ve bu bağlamda işyerinde eşcinsellere yönelik tutumların keskinleştiği söylenebilir.

Analizlerden elde edilen sonuçlar ortak kimlik koşulunda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumların olumsuz tehdit durumunda diğer koşullara göre yüksek olduğu görülmekle beraber koşullar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Kimliklenme düzeyi herhangi bir tehdit durumunda artmakta ve tehdit grubun birbirine daha da kenetlenmesini sağlamaktadır (Hortaçsu 2012:562). Bu doğrultu da ayrık kimlik koşulunda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumların tehdit durumunun olumsuz olduğu koşulda olumlu ve nötr koşullara göre hem yüksek olduğu hem de istatistiksel olarak yüksek düzeyde bir anlamlılık olduğu görülmüştür. Bu durumda olası bir tehdit durumunda ayrık kimlik koşulundaki bireylerin ortak kimlik koşulundaki bireylerden daha fazla etkilendikleri söylenebilir. Sosyal kimlik kuramına göre iç grup kayırmacılığı yapan birey, dış gruba yönelik ayrımcılık tutumları sergilemektedir. Benliğine yönelik bir tehdit durumunda iç grupla daha fazla özdeşim kuran bireyin dış gruba yönelik önyargıları artmakta ve birey dış gruba yönelik daha fazla ayrımcılık yapmaktadır (Göregenli, 2012: 21). Dolayısıyla kimlik bakımından ayrık düşünen ve kimliklerini belirginleştirip eşcinseller ile aralarına mesafe koymuş bireylerin gelişen tehdit durumu ile kimliklerine ve bu kimliklere ilişkin sembollere sarılma sahiplenme algılarının yükselmiş olduğunu, belirginleşen ayrık kimlik nedeni ile oluşan mesafenin tehditle beraber daha da yükseldiğini söylemek mümkündür. Diğer taraftan

birlikte çalışma ve beraber yaşamanın yanında örgüt kimliğinin önemsendiği ve belirginleştiği ortak kimlik koşulunda da işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumun olumsuz koşulda (tehdit) olumlu ve nötr koşullara göre yüksek çıkması önemli bir bulgudur. Bu sonuç ışığında tehdit algısının bireylerin sosyal kimliklerine belirginleşen ortak kimliğe rağmen sarıldıkları ve sosyal kimliklerini her şeyden daha fazla önemsedikleri söylenebilir.

Bu çalışmada ayrıca tehdit koşullarında eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının düzeyine bakılmıştır. Bireylerin hangi koşullarda eşcinsellere yönelik ayrımcılık yapıldığını düşündüğü bireyin tutum ve davranışlarının şekillenmesi bakımından önem arz etmektedir.

Dış tehlike, asıl olarak toplumun daha az prototip olarak algılayabileceği ırksal veya etnik alt gruplar arasındaki kapsayıcılığı da kolaylaştırabilir. Örneğin, Davies, Steele ve Markus (2008), Amerikalı katılımcıların; 9/11 terörist saldırılarına maruz kalmalarının, hâlihazırda bir Amerikan ulusal kimliğinin diğer etnik gruplar ile bütünleşerek güçlü olması gerektiği sonucunu bulmuşlardır. Paylaşılan terörizm tehdidi (yani tüm Amerikalıları hedef alan, başta Beyaz Amerikalılar olmak üzere tüm Amerikalıları hedef alan teröristler) Beyaz Amerikalıların; Siyah Amerikalılara yönelik hem olumlu tutumlarını hem de siyahilerin Amerikan toplumunda karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığa karşı daha duyarlı olma ve ahlaki öfkeyi gösterme tutumlarını arttırmıştır. (Dovidio ve diğerleri 2004). Bu doğrultuda dış tehdidin etkilerinden biri de grup içi dinamikleri harekete geçirmesidir diyebiliriz.

Bu çalışmada; bireylerin tehdit durumuna göre eşcinsellere yaklaşımının değişeceği ve onlara yönelik daha duyarlı olabilecekleri, bu doğrultuda da toplumsal yaşam içerisinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum ve algılarında değişiklik olacağı düşünüldüğü bireyin kimliklenme şekli ve tehdit algısının eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısını etkileyeceği beklenmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda bu beklentinin karşılanmadığı görülmüştür. Yani kimliklenme şekli ve tehdit durumunun eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde anlamlı ortak etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ulaşılan bu sonuç ilgili literatür ile bağdaşmamaktadır. Tehdit durumu ile kimliklenme

şekli koşullarının eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde ortak etkisinin bulunmamasının temel sebeplerinden biri katılımcıların kendilerini sansürlemeleri ve gerçek düşüncelerini ifade etmekte çekinmeleri olabilir. Diğer taraftan katılımcıların eşcinsellerin toplumsal yaşamda ayrımcılığa maruz kaldıklarına dair inançlarını etkileyen; kültürel, inançsal ve deneysel değişkenler etkili olmuş olabilir.

### 2.3.3. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçlarına İlişkin Tartışma (Kimliklenme, Tehdit Durumu, Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık Algısı, İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum)

Bu çalışmanın birinci deneyinde 2 (Kimlik manipülasyonu; ortak, ayrık) x 3 (Tehdit Manipülasyonu; olumsuz koşul, olumlu koşul, kontrol-nötr-) bir araştırma deseni kullanılmıştır. Diğer taraftan araştırma değişkenleri (tehdit algısı (olumlu, olumsuz, nötr)Kimliklenme şekli (ayrık, ortak) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı) arasında olabilecek olası ilişkilere bakılarak, ilişkilerin ayrıntılı incelenmesi ile değişkenler arasında olası düzenleyici ilişkiler açılmalı olarak ele alınmıştır. Son durumda anlamlı olan ilişkiler rapor edilmiştir.

Bu doğrultuda yapılan analizler ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar üzerinde tehdit ve kimliklenmenin etkileşiminin anlamlı olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle kimliklenme ile işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar ile arasındaki ilişkide tehdit durumunun düzenleyici olduğu saptanmıştır.

Banfield ve Dovidio (2013: 833) farklı kimlik koşullarında ve tehdit manipülasyonu altında beyazların siyahilere yönelik önyargı tutumlarını ve ayrımcı davranışlarını değerlendirmek üzere deneysel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Ortak Amerikan kimliği belirgin hale getirildiğinde ve dış tehdit söz konusu olduğunda özellikle beyazların siyahilere karşı önyargı düzeyleri azalmış ve hep beraber tehditle baş etme duyguları ön plana çıkmıştır. Yine Riek ve ark. (2010) da gerçekleştirdikleri çalışmada ortak kimlik ile dış gruba yönelik negatif tutumlar arasındaki ilişki de gerçekçi tehdidin, sembolik tehdidin, grup içi kaygının ve olumsuz kalıpyargılamının aracılık

ettiğini saptamışlardır. Bu doğrultuda gruplar arası tutumların sadece bir değişkenden değil birden çok değişkenin bir araya gelmesiyle şekillendiğini söylemek mümkündür.

İlgili sonuçlar ayrıntılı incelendiğinde işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde ortak kimlik koşulunda tehdit durumları arasında herhangi bir fark görülmemiştir. Ancak ayrık kimlik koşulunda ve olumsuz tehdit durumunda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum üzerinde diğer tehdit durumlarına (olumlu, nötr) göre çok yüksek olduğu görülmüştür. Yine ortak kimlik koşulunda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumların bütün tehdit durumlarında (olumlu, olumsuz, nötr) ayrık kimlik koşuluna göre düşük olduğu bireyin kimliklenme şekli ortak kimlikten ayrık kimliğe doğru gittikçe işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum düzeyinin de arttığı ve bu artışın bütün tehdit durumlarında anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durumda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar üzerinde kimliklenme şeklinin çok önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Ortak kimliğin belirginleştiği koşulda ayrık kimlik koşuluna göre çalışma yaşamında eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumların daha yumuşak olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada bu bulgu ışığında işyerlerinde yaşanan veya yaşanması muhtemel çatışmaların giderilmesi-azaltılmasında ortak kimliğin belirginleştirilmesi ve işyeri kimliğinin öncelenmesinin önemli bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar üzerinde tehdit durumunun kimliklenme ile etkileşiminin anlamlı olduğu bulunmuştur. Özellikle olumsuz koşulun (tehdit) ayrık kimlikle etkileşip işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumları tetikleyip artmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. İşyerlerinde olası çatışmaları kontrol altına alabilmek için tehdit ve kimliklenme süreçlerinin yönetilebilmesinin her iki durumun birlikte yaşanmaması için azami çaba gösterilmesinin önemli olduğunu söylenebilir. Kaldı ki ortak kimlik koşulunda bile olumsuz koşulun (tehdit) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumları diğer tehdit durumlarına (olumlu, nötr) göre arttırdığı gözlenmiştir. Bu durum işyerlerinde olası tehdit durumlarının her koşulda sorgulanmadan belirli gruplara atfedildiği ile açıklanabilir.

Eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı, kimliklenme şekli (ortak, ayrık) ve işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar üzerinden yapılan analizler sonucunda eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ile işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar arasında kimliklenmenin düzenleyici rol oynadığı görülmüştür. Elde edilen bu bulgu ilgili literatür (Banfield ve Dovidio 2013: 835; Riek ve ark. 2010) ile paraleldir. Başka bir deyişle eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı üzerinde kimliklenme ile işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum değişkenlerinin etkileşim etkisinin olduğu görülmüştür.

İlgili sonuçlar incelendiğinde, işyerlerinde ve toplumsal yaşam içerisinde eşcinsellerin ayrımcılığa maruz kaldıklarına dair inanç üzerinde kimliklenme durumuna göre ve işyerlerindeki ayrımcı tutumlara göre değişkenlikler gösterdiği görülmüştür. Zira işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar düşük iken ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının çok yüksek olduğu ancak işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar yükseldikçe eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının düştüğü görülmüş ve bu düşüşün istatistiksel olarak anlamlı olduğu ulaşılan sonuçlardandır. Aynı durum ayrık kimlik koşulunda da gözlenmektedir ancak ayrık kimlik koşulundaki düşüş istatistiksel olarak anlamlı değildir. İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumun düşük olduğu durumda ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ayrık kimlik koşuluna göre yüksektir. Ancak İEYAT'ın yüksek olduğu durumda ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı ayrık kimlik koşuluna göre daha düşüktür. Yani İEYAT düşük iken ortak kimlik koşulunda olan katılımcılar eşcinsellerin ayrımcılığa maruz kaldıklarına dair inançlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan ayrık kimlik koşulunda ise bu duruma dair inanç daha düşüktür. Diğer taraftan İEYAT yüksek iken ortak kimlik koşulundaki katılımcılar eşcinsellerin toplumsal yaşamda ayrımcılığa maruz kaldıklarına dair inançları düşüktür. İlgili sonuçlar ayrıntılı incelendiğinde işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar ile kimliklenme şekli arasındaki etkileşim daha çok ortak kimlik boyutunda ortaya çıkmıştır. Zira genel tablo içerisinde en dik eğim ortak kimliğe dairdir. Ayrıca bu eğim istatistiksel olarak da anlamlıdır.

İşyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumların (İEYAT) düşük olduğu durumda ulaşılan sonuç beklentilerle paraleldir ancak İEYAT yüksek iken ortaya çıkan tablo ilginçtir. Ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının düşük çıkmasında işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumların yüksek ve belirgin olması bireyleri etkilemiş olabilir ayrıca ortaya çıkan bu sonuç üzerinde sosyo-kültürel değişkenler, inanç sistemleri ve sosyal temas durumlarının etkili olması muhtemeldir.

#### 2.3.4. Aracı Regresyon Analizi Sonuçlarına İlişkin Tartışma (Kimliklenme, Tehdit durumu, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı, işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum)

Bu çalışmanın birinci deneyinde 2 (Kimlik manipülasyonu; ortak, ayrık) x 3 (Tehdit Manipülasyonu; olumsuz koşul, olumlu koşul, kontrol-nötr-) bir araştırma deseni kullanılmıştır. Diğer taraftan araştırma değişkenleri (Tehdit algısı, Kimliklenme şekli (ayrık, ortak) işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutum, eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı) arasında olabilecek olası ilişkilere bakılarak, ilişkilerin ayrıntılı incelenmesi ile değişkenler arasında olası aracı ilişkiler açıklayıcı olarak ele alınmıştır. Son durumda anlamlı olan ilişkiler rapor edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda tehdit durumu ile eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı arasındaki ilişkiye işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumların aracılık ettiği ve güçlendirdiği saptanmıştır. Ayrımcılığın temelini sınıflandırmadan kaynaklandığını ve kaçınılmaz son olduğunu belirten Tajfel (1981) ayrımcılığın ortaya çıkması için gruplar arasında çatışma veya rekabete gerek olmadığını sınıflandırmanın başlı başına yeterli olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Sherif (1961; akt. Hortaçsu 2007)'e göre ise ayrımcılığın ortaya çıkmasında sınıflandırmanın tek başına yeterli olmayabileceğini var olan kaynakların paylaşımı için rekabetinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Belirli dezavantajlı bir gruba yönelik ayrımcılık algısını artıracak birçok değişken olabilir ancak bu değişken bireyin durumunu risk altına atabilecek bir düzeyde ise yani bireyin ekonomik sosyal veya kültürel durumunu tehlikeye koyacak bir muhtevada ise o dezavantajlı gruba yönelik ayrımcı tutum davranış ve algının yükselmesi muhtemeldir. Bu noktada tehdit durumu başlı başına eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısının artmasına

yönelik önemli bir değişken iken işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumların devreye girmesiyle ve kendi içinde de ekonomik bir durum barındırması bakımından eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısını arttırması muhtemeldir.

Son olarak yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulardan bir tanesi de işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar ile eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı arasındaki ilişkiye kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık) aracılık etmesi ve güçlendirmesidir. Yani kimliklenme şekli ortak kimlikten ayrık kimliğe doğru yöneldikçe işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar artıp eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı azalır. Birçok neden kaynaklı ayrımcılık süreçleri yaşanabilir ancak temelde ayrımcılık bireyin algısı üzerinden şekillenir ve bu algı bireyin kendi grubunu kayırmasıyla başlar. Bu kayırma süreci bilinçli veya bilinçsiz şekilde hem duygu hem düşünce hem de davranışsal olarak ortaya çıkabilir (Hewstone, Rubin ve Willis, 2002). Kendi grubunu kayırma süreci daha çok karşıt olarak görülen grubun engellenmesi dışlanması veya damgalanması olarak yani davranışsal olarak ortaya çıkar. Bu kayırma sürecinin iki temel işlevi vardır. Birincisi birey kendi grubunu, statü ve değer bağlamında üstün görerek kendi öz değerini yükseltir. Diğer taraftan ikincil olarak kendisi ve grubu için çıkar ve üstünlük sağlamış olur (Scheepers, Doosje, Spears ve Manstead 2006; ). Bu doğrultuda elde edilen bu bulgu kimliklenmenin bireyin hem tutumları hem de algıları üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrık kimlik belirginleştğinde temel olarak bireyler iç grup kayırmacılığı yapıp kendilerini ait hissettikleri grup dışındakilere yönelik olumsuz tutumlar geliştirmiş olabilirler.

Sherif (1961; akt. Hortaçsu 2007)'e göre ayrımcılığın ortaya çıkmasında sınıflandırmanın tek başına yeterli olmayabileceğini var olan kaynakların paylaşımı için rekabetinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda işyerinde eşcinsellere yönelik ayrımcı tutumlar ile eşcinsellere yönelik ayrımcılık algısı arasında kimliklenme şeklinin aracı olması sonucu, işyerinde bireylerin kaynakların paylaşımı ve ekonomik nedenlerle olumsuz tutumlar geliştirmiş olması ile açıklanabilir. Nitekim üretim ve kazanç ortamı olan işyerlerinde bu tür rekabetlerin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu noktada birey ait olduğu grubu kayırmak adına dış grup olarak adlandırdığı eşcinsellere yönelik tutum geliştirmiş olabilir.



## III. BÖLÜM

### 3. DENEY II

Bu çalışmanın temel amacı; belirli kimlik koşullarında (ortak, ayrık) ayrımcılık biçimine (açık, örtük) göre eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, kolektif eylem yönelimi ve önyargı süreçlerini incelemektir. Bu çalışmada Deney-1 deki işleme benzer bir prosedür uygulanacaktır.

Birinci deneyde kimlik manipülasyonu ortak ve ayrık olarak tasarlanmıştır. Bu çalışmada kimlik manipülasyonuna bir de kontrol koşulu eklenerek hem ortak hem ayrık kimliğin kontrol koşulu ile de karşılaştırılmasına olanak sağlanmak istenmiştir. Önyargıların geçmişe kıyasla daha örtük bir düzlemde olmasından kaynaklı tespit edilmeleri veya tanımlanmaları daha da zorlaşmıştır (Dovidio ve Gaertner 2005: 231). Azınlık gruplara yönelik örtük ayrımcılığı açık ayrımcılığa göre belirlemek çok zordur. Örtük önyargının açık önyargıya göre fark edilmesi azınlık grup üyeleri için bile zordur (Ellemers ve Barreto 2009), ayrıca çoğunluk grup üyeleri azınlık grup üyelerine göre örtük ayrımcılık ipuçlarına daha az uyum sağlamışlardır (Salvatore ve Shelton 2007). Dolayısıyla ortak grup içi kimlik modeli tarafından önerildiği gibi, gruplar arasındaki ortak noktalara odaklanmak, çoğunluk grup üyelerinin azınlık grup üyelerine karşı, adaletsizliğin anlaşılması ve bunun giderilmesi bakımından özellikle de örtük önyargı biçimindeki önyargının azaltılması ihtimalini arttırabilir Deney 2'de, ortak kimliğin cinsel önyargı algılamalarına nasıl etki ettiğini incelemek için ayrımcılığın belirsizliği ortadan kaldırılıp açık ve örtük hale getirilerek irdelenecektir.

Deney 2'nin iki noktadan ortak grup kimliği ve kolektif eylem hakkındaki araştırmaları tamamlayacağı düşünülmektedir. Birincisi, farklı grup kimliklenmelerinin ayrımcılık algılamalarını nasıl etkilediğidir. İkincisi, ise daha çok azınlık grup

üyelerinin kolektif eylem davranışlarını inceleyen çalışmalardan (Dovido ve Tel 2014; Duncan 2012; Gezici Yalçın 2010; Ufkes, Lalonde ve Cameron 1994; Van Zomeren, Postmes, ve Spears 2008) farklı olarak Banfield ve Dovido'nun (2013: 834) çalışmasına paralel olarak; çoğunluk grup üyeleri tarafından bir azınlık grubu adına kolektif eyleme yönelmeyi ölçmesidir. Çoğunluk grup üyelerinin ne zaman ve neden azınlık gruplarının üyelerine fayda sağlayacak eylemleri desteklediğini anlamak hem kavramsal hem de pratik olarak önemlidir. Azınlık grup üyelerinin kolektif eylemleri önemli sosyal değişime sahip olsalar da, çoğunluk üyeleri tarafından yapılan kolektif eylemler sahip oldukları daha büyük kaynaklar gözetildiğinde sosyal değişim yaratma noktasında daha fazla etkili olabilir.

Yapılan çalışmalara göre çoğunluk grup üyeleri eşitlik ilkesini genel olarak onaylamalarına karşın, toplumdaki gruplar arasında somut bir sosyal değişim yaratmaya yönelik politikalar için tutarsız ve zayıf destek gösterirler (Dixon ve diğerleri 2005, 2007; Dovido ve Gaertner 1996: 57).

Ortak grup kimliğinin belirgin hale gelmesi gruplar arası sınırların silikleşmesini ve mesafenin azalmasını sağlar, bu durum gruplar arası dezavantajlara dikkatleri azalttığı için gruplar arası eşitsizliklerin giderilmesini beraberinde getirebilir (Saguy ve Chernyak-Hai 2012; Saguy ve diğerleri 2009, 2011). Oluşan bu ortam azınlık grup üyelerine daha fazla saygı duyulmasını sağlamasını beraberinde getirebilir. Ayrıca gruplar arasındaki eşitsizliklerin giderilmesine dikkatleri çeker (Van Zomeren ve ark. 2008; Wright ve Lubensky 2009).

Genel olarak çoğunluk grup üyeleri azınlıklarla iletişime geçerken daha çok ortaklığa ya da ortak değerlere vurgu yaparlar (Dovido ve ark. 2009). Bu odak, uyumu kolaylaştırabilir ve gruplar arasındaki tutumları geliştirebilir. Gruplar arasındaki problemleri görünür kılmasını sağlayabilir (Benfield 2013).

İlgili literatür incelendiğinde açık ayrımcılık durumunun birçok etiket veya kavramla çalışıldığı görülmektedir. Açık ayrımcılık; zorbalık (Fox ve Stallworth, 2005), ırkçılık (Virtanen ve Huddy, 1998), düşmanca cinsiyetçilik (Glick ve Fiske, 1997) ve

formel ayrımcılık (Hebl ve ark. 2002) kavramları ile çalışılmıştır. Araştırmacılara göre açık ayrımcılık durumu; kasıtlı bir şekilde farklı davranma ve haksız muamele olmaksızın açıkça görünür ve gizlenmemiş davranışlar biçimini alır, bu davranışlar kolayca tanınabilir ve bireyin karakterini damgalamak için de sergilenebilir (Van Laer ve Janssens 2011: 1205). Bu tür davranışlar genel olarak toplumsal yapı içerisinde kabul görülmez hatta çoğu kez lanetlenir. Birçok ülke de bu tür davranışlar ayrımcılık yasağı kapsamında ele alınır ve hukuken cezaya tabi tutulur. Diğer taraftan araştırmacılar, örtük ayrımcılığı, genellikle normal olmayan, doğal ya da kabul edilebilir görünen (Benokraitis, 1997), genellikle kayıtsız, önemsiz ve zararsız olarak algılanan ve yasadışı olmayan davranışları içeren kavramlar (Hebl vd. 2002; King, Dunleavy vd. 2011) olarak tanımlamışlardır. Örtük ayrımcılık ayrıca “bilinçsiz veya kasıtsız bir şekilde uygulanan ve ortak, günlük etkileşimler, taciz, şakalar, dokunulmazlık, kaçınma ve diğer saygısız muamele şeklini alan, kişiliğe dayalı ayrımcılık” olarak tanımlanmıştır. (Van Laer ve Janssens 2011: 1205). Bu doğrultuda açık ayrımcılık ile örtük ayrımcılığın birbirinden farklı olduğu düşünülmüştür. Çoğu zaman örtük olarak ayrımcı tutum sergileyen bireylerin farkına varmadan bilinçdışı olarak ayrımcı tutum sergileyebileceği gerçeğinden yola çıkarak birinci deneyden farklı olarak ikinci deneyde hem açık hem de örtük ayrımcılık koşulları kurgulanmıştır.

İkinci çalışmadaki amaçlardan bir tanesi de, kimliklenme şeklinin (ortak, ayırık) cinsel önyargı algılamalarına, haksızlık ve kolektif eylem süreçlerine nasıl etki ettiğini incelemektir. Ancak bu deneyde bir adım öteye gidilerek açık ve örtük ayrımcılık koşullarında bu sürecin nasıl işlediğini karşılaştırmak amaçlanmaktadır. Ortak grup içi kimlik modeli tarafından önerildiği gibi, gruplar arasındaki ortak noktalara odaklanmak, çoğunluk grup üyelerinin azınlık grup üyelerine karşı, adaletsizliğin anlaşılması ve bunun giderilmesi bakımından özellikle de örtük önyargı biçimindeki önyargının azaltılmasını sağlayabilir.

**Tablo 3.1:** Deney deseni ve örneklem sayıları [Kimliklenme şekli (ayırık, ortak), ayrımcılık biçimi (açık, örtük)]

	Açık Ayrımcılık	Örtük Ayrımcılık
Ortak kimlik	11	10
Ayrık kimlik	13	9
Kontrol	8	12

Bu çalışmada 3 (Kimlik manipülasyonu; ortak, ayrık, kontrol) x 2 (Ayrımcılık Manipülasyonu; açık, örtük) bir araştırma deseni kullanılmıştır (Tablo 3.1).

Genel olarak insanlar dış grup olarak algıladıkları bireylerden öte kendi iç gruplarındaki bireylere karşı empati (Whol, Hornsey 2012) ya da yardımseverlik (Dovido ve ark 1997) gösterirler. Ortak grup kimliğinin belirgin hale gelmesi gruplar arası sınırların bozulmasını ve mesafenin azalmasını sağlar, bu durum gruplar arası dezavantajlara dikkatleri azalttığı için gruplar arası eşitsizliklerin giderilmesini beraberinde getirebilir (Saguy ve Chernyak-Hai 2012; Saguy ve diğerleri 2009, 2011). Oluşan bu ortam en azından azınlık grup üyelerine daha fazla saygı duyulmasını sağlamasından kaynaklı eşitsizliklerin giderilmesini olası hale getirebilir (Van Zomeren ve ark. 2008; Wright ve Lubensky 2009). Bu doğrultuda belirginleşen kimlik koşuluna göre eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, kolektif eyleme yönelme eğilimi ve önyargı düzeyinin değişkenlik göstereceği düşünülmüştür. Bu bağlamda;

**H.1.** Ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik haksızlık algısı ayrık kimlik koşuluna göre daha yüksektir.

**H.2.** Ortak kimlik koşulunda kolektif eyleme yönelme, ayrık kimlik koşuluna göre daha yüksektir.

**H.3.** Ayrık kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi, ortak kimlik koşuluna göre daha yüksektir.

**H.4.** Ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik haksızlık algısı kontrol koşuluna göre daha yüksektir.

**H.5.** Ortak kimlik koşulunda kolektif eyleme yönelme eğilimi kontrol koşuluna göre daha yüksektir.

**H.6.** Ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi kontrol koşuluna göre daha düşüktür.

**H.7.** Ayrık kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik haksızlık algısı kontrol koşuluna göre daha düşüktür.

**H.8.** Ayrık kimlik koşulunda kolektif eyleme yönelme eğilimi kontrol koşuluna göre daha düşüktür.

**H.9.** Ayrık kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi kontrol koşuluna göre daha yüksektir.

Önyargıların geçmişe kıyasla daha örtük bir düzlemde olmasından kaynaklı tespit edilmeleri veya tanımlanmaları daha da zorlaşmıştır (Dovido ve Gaertner 2005: 242). Azınlık gruplara yönelik örtük ayrımcılığı açık ayrımcılığa göre belirlemek çok zordur. Öyle ki örtük ayrımcılığın açık ayrımcılığa göre fark edilmesi azınlık grup üyeleri için bile zordur (Ellemers ve Barreto 2009), ayrıca çoğunluk grup üyeleri azınlık grup üyelerine göre örtük ayrımcılık ipuçlarına daha az uyum sağlarlar (Salvatore ve Shelton 2007). Bu doğrultuda bireylerin eşcinsellere yönelik örtük ayrımcılık yapıldığında duyarlı davranmayacakları hatta önemsemeyecekleri ancak açık ayrımcılık olduğunda tepki verecekleri düşünülmüştür.

**H.10.** Ayrımcılık biçimi bireylerin haksızlık, kolektif eyleme yönelme ve önyargılı tutumlarını etkiler.

**H.10.1** Açık ayrımcılık durumunda eşcinsellere yönelik haksızlık algısı örtük ayrımcılık koşuluna göre daha yüksektir.

**H.10.2** Açık ayrımcılık durumunda kolektif eyleme yönelme eğilimi örtük ayrımcılık koşuluna göre daha yüksektir.

**H.10.3** Açık ayrımcılık durumunda eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi örtük ayrımcılık koşuluna göre daha düşüktür.

İnsanlar, iç grup ve dış grup üyeleriyle ilgili bilgiyi farklı şekillerde işler ve saklar. Dış grup üyeleriyle kıyaslandığında, iç grup üyeleri için bilgiyi daha detaylı biçimde işlerler (Park ve Rothbart 1982), iç grup üyelerinin kendine benzer ve dış grup üyelerinin kendinden farklı olduğunu gösteren bilgiyi hafızalarında daha iyi tutarlar (Wilder 1981) ve dış grup üyeleri ile ilgili olumlu bilgileri daha az hatırlarlar ve farkedirler (Howard ve Rothbart 1980). İlgili literatür ışığında bireylerin dış gruba ilişkin dikkat ve algılarının olumsuz olduğunu söyleyebiliriz. Dış gruba yönelik böylesi bir tavır var iken özellikle örtük ayrımcılık durumunda bireylerin dış gruba ilişkin duyarlılıklarının az ve mesafeli olacağı beklenmektedir. Bu doğrultuda belirginleşen farklı kimlik koşullarında eşcinsellere yönelik haksızlık algısının ayrımcılık biçimine göre değişeceği düşünülmüştür.

**H.11.** Ayrımcılık biçimi (örtük, açık) ve kimliklenme şekli eşcinsellere yönelik haksızlık algısını etkiler.

**H.11.1.** Ortak kimlik koşulunda olan bireylerin açık ayrımcılık durumunda, örtük ayrımcılık durumuna göre eşcinsellere yönelik haksızlık algıları daha yüksektir.

**H.11.2.** Ayrık kimlik koşulunda olan bireylerin açık ayrımcılık durumunda, örtük ayrımcılık durumuna göre eşcinsellere yönelik haksızlık algıları daha yüksektir.

**H.11.3.** Kontrol koşulunda olan bireylerin açık ayrımcılık durumunda, örtük ayrımcılık durumuna göre eşcinsellere yönelik haksızlık algıları daha yüksektir.

Bu çalışmanın ortak grup kimliği ve kolektif eylem hakkındaki araştırmaları tamamlayıp genişleteceği düşünülmektedir. Çünkü daha çok azınlık grup üyelerinin kolektif eylem davranışlarını inceleyen çalışmalardan (Van Zomeren, Postmes, ve Spears 2008. Gezici Yalçın 2010; Ufkes, Dovidio ve Tel 2014; Duncan 2012; Lalonde ve Cameron 1994) farklı olarak Banfield ve Dovidio (2013: 836)'nın çalışmasına paralel olarak; çoğunluk grup üyeleri tarafından bir azınlık grubu adına kolektif eyleme yönelmeyi ölçmektedir. Çoğunluk grup üyelerinin ne zaman ve neden azınlık gruplarının üyelerine fayda sağlayacak eylemleri desteklediğini anlamak hem kavramsal hem de pratik olarak önemlidir. Azınlık grup üyelerinin kolektif eylemleri önemli sosyal değişime sahip olsalar da, çoğunluk üyeleri tarafından yapılan kolektif eylemler sahip oldukları daha büyük kaynaklar ve genel olarak hakim grupların daha az direniş potansiyeli nedeniyle daha da etkili olabilir (Banfield ve Dovidio 2013: 840). Yapılan çalışmalara göre (Dixon ve diğerleri 2005, 2007; Dovidio ve Gaertner 1996: 57) çoğunluk grup üyeleri eşitlik ilkesini genel olarak onaylamalarına karşın, toplumdaki gruplar arasında somut bir sosyal değişim yaratmaya yönelik politikalar için tutarsız ve zayıf destek gösterirler. Banfield ve Dovidio (2013) açık ayrımcılık koşulundaki katılımcıların örtük ayrımcılığa göre dezavantajlı gruba yönelik yapılan ayrımcılığa karşı kolektif eyleme yöneldiklerini bulmuşlardır. Yine aynı çalışmada ortak kimlik koşulundaki katılımcıların açık ayrımcılık koşulunda diğer koşullara göre daha fazla kolektif eyleme yöneldikleri bulunmuştur. Bu doğrultuda: eşcinsellere yönelik yapılan ayrımcılığa karşı kolektif eyleme yönelme eğilimi hem kimliklenme şekline hem de ayrımcılığın ortaya çıkış şekline göre değişeceği beklenmiştir.

**H12.** Ayrımcılık biçimi ve kimliklenme şekli; kolektif eyleme yönelme davranışını etkiler.

**H.12.1.** Ortak kimlik koşulunda olan bireylerin açık ayrımcılık durumunda, örtük ayrımcılık durumuna göre kolektif eyleme yönelme eğilimleri daha yüksektir.

**H.12.2.** Ayrık kimlik koşulunda olan bireylerin örtük ayrımcılık durumunda, açık ayrımcılık durumuna göre kolektif eyleme yönelme eğilimleri daha yüksektir.

**H.12.3.** Kontrol koşulunda olan bireylerin açık ayrımcılık durumunda, örtük ayrımcılık durumuna göre kolektif eyleme yönelme eğilimleri daha yüksektir.

Önyargı, gruplar arası algılamalar ve motivasyonlar üzerine nüfuz eden etkilere neden olabilir (Fiske 1998), Statü bağlamında farklı olan grupların bir araya gelmesiyle gruplar arası kalıp yargı ve önyargıların derinleşmesi var olan durumun pekiştirilmesi muhtemeldir (Hogg ve Vaughan 2006). Ayrıca Brewer (1979), Hogg ve Abrams (1988), Messick ve Mackie (1989), Stephan (1985), Tajfel (1978, 1982), ve Wilder (1986), tarafından yapılan çalışmalar insanların farklı gruplara ayrılmasının, gruplar arası önyargı yaratmaya yeterli olduğunu ortaya koymaktadır. Gruplar arası ilişkilerde önyargının birçok ayrımcılık dezavantaj ve haksızlığı da beraberinde getirdiği bilinmektedir. Bu bağlamda kimliklenme şekli ve ayrımcılık biçiminin eşcinsellere yönelik haksızlık algısı ve önyargı düzeyini etkileyeceği düşünülmüştür.

**H.13.** Kimliklenme şekli (ortak, ayrık) ve ayrımcılık biçimi (açık, örtük) bireylerin eşcinsellere yönelik önyargı düzeyini etkiler

**H.13.1.** Ortak kimlik koşulunda ve açık ayrımcılık durumunda diğer koşullara göre (ayrık kimlik, kontrol) eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi düşüktür.

**H.13.2.** Ortak kimlik koşulunda ve örtük ayrımcılık durumunda diğer koşullara göre (ayrık kimlik, kontrol) eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi düşüktür.

**H.13.3.** Ayrık kimlik koşulunda ve açık ayrımcılık durumunda diğer koşullara göre (ortak kimlik, kontrol) eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi yüksektir.

**H.13.4.** Ayrık kimlik koşulunda ve örtük ayrımcılık durumunda diğer koşullara göre (ortak kimlik, kontrol) eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi yüksektir.

Bu çalışmada ele alınan önyargı, haksızlık, kimlik, tutum ve ayrımcılık kavramları gruplar arası ilişkilerde hayati önem taşımaktadır. Literatürde grup kimliğinin gruplar arası ilişkilerde en önemli değişkenlerden biri olduğu kabul edilmekle beraber kimliğin grup normlarını belirlediği ve düzenlediğine işaret edilir (Gannakakis ve Fritsche 2011: 83; Christensen ve ark. 2004: 1297; Mcneill ve ark. 2014: 103). Diğer taraftan önyargı, gruplar arası algılamalar ve motivasyonlar üzerine

nüfuz eden etkilere neden olabilir (Fiske 1998) Statü bağlamında farklı olan grupların bir araya gelmesiyle gruplar arası kalıp yargı ve önyargıların derinleşmesi var olan durumun pekiştirilmesi muhtemeldir (Hogg ve Vaughan 2006). Ayrıca sosyal kimlik bağlamında yapılmış birçok çalışma (Hogg ve Abrams 1988; Messick ve Mackie 1989; Tajfel 1982) insanların, herhangi bir değer ödül veya anlam içermeyen gruplara ayrılmasının bile başlı başına gruplar arasında önyargı yaratmaya yeterli olduğunu ortaya koymuştur.

Bu çalışmanın ikinci deneyinde 3 (Kimlik manipülasyonu; ortak, ayrık, kontrol) x 2 (Ayrımcılık Manipülasyonu: açık, örtük) bir araştırma deseni kullanılmıştır. Diğer taraftan araştırma değişkenleri (Kimliklenme şekli (ayrık, ortak, kontrol), ayrımcılık biçimi, eşcinsellere yönelik haksızlık, kolektif eyleme yönelme ve eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi) arasında olabilecek olası ilişkilere bakılarak, ilişkilerin ayrıntılı incelenmesi ile değişkenler arasında olası aracı ya da düzenleyici ilişkiler açıklayıcı olarak ele alınacaktır.

### 3.1. Yöntem

#### 3.1.1. Örneklem

Bu çalışmanın temel amacı; belirli kimlik koşullarında ayrımcılık biçimine (açık, örtük) göre eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, kolektif eylem yönelimi ve önyargı süreçlerini incelemektir. Çalışmanın evreni 18-25 yaş arası üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışmanın örnekleme kolay örneklem yöntemi ile; Abant İzzet Baysal Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşturulmuştur. Katılımcılar % 33'ü kadın, % 67'si erkek olmak üzere 63 bireyden oluşturulmuştur.

#### 3.1.2. Veri Toplama Araçları

##### 3.1.2.1. Kimlik Manipülasyonu Metni

Bu metin ortak kimlik kuramı bağlamında geliştirilmiştir. Katılımcıların ortak ve ayrık kimlik koşullarına atanmalarını sağlayacak iki yönergeden oluşmaktadır. Ortak



kimlik koşulunda toplumsal açıdan herkesin paylaşabileceği kimliğe vurgu yapılmıştır (insan olmak ve işyeri kimliği). Ayrık kimlik koşulunda bireylerin daha kişisel özelliklerine vurgu yapan kimliklere vurgu yapılmıştır (Eşcinsel olmak, kadın veya erkek olmak). Oluşturulan kontrol koşulunda herhangi bir cinsiyet veya cinsel kimlik vurgusu yapmadan iş hayatından bahsedilmiştir (EK-16,17 ve 18).

### 3.1.2.2. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ)

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin eşcinsellere yönelik haksızlık algılarını ölçmek amacıyla bir ölçek geliştirilmiştir. Çalışmada eşcinsel bir bireye yapılan ayrımcılığı içeren bir metin okutulup ardından bu sergilenen ayrımcı davranışın katılımcı tarafından değerlendirilmesi istenmiştir. Bu duruma yönelik 20 soruluk bir soru havuzu oluşturulmuş ölçme ve değerlendirme konusunda uzman olan üç akademisyenin soruları değerlendirmesi istenmiştir. Uzman görüşlerinden sonra benzer olduğu düşünülen 12 madde çıkarılmış kalan 8 maddelik ölçüm aracı geliştirilmesine karar verilmiştir. Ölçek 7 aralıklı (1= Hiç katılmıyorum, 7= Tamamen Katılıyorum) Likert tipi derecelendirme yöntemi ile değerlendirilmektedir. Hazırlanan ölçeğe yapılan faktör analizi sonucunda: ölçek maddelerinin tek faktöre yüklendiği görülmüştür. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği'ne yapılan güvenirlik analizinde; ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .86 iken ölçeğin varyans değeri %54.00 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan eşcinsellere yönelik haksızlığın varlığını ifade eder. Ölçeğe yönelik psikometrik analizler çalışmanın bulgular bölümünün "*Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Bulgu ve Sonuçları*" başlığı altında ayrıntılı olarak verilmiştir (EK-20).

### 3.1.2.3. Kolektif Eylem Ölçeği (KEÖ)

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin eşcinsellere yönelik yapılan ayrımcı tutum ve davranışı protesto etme tutumlarını değerlendirmek üzere bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Ölçek maddeleri oluşturulurken Kaya ve Mamatoğlu'nun (2017) kolektif eylem ölçeğinde kullandıkları ifadelerden esinlenmiş ve bazı sorular eşcinsellere yönelik olacak şekilde kurgulanmış ve düzenlenmiştir. Ölçek maddeleri alanında uzman

üç akademisyenin desteği ile son halini almıştır. Ölçek 7 aralıklı (1= hiç katılmıyorum, 7= çok katılıyorum) Likert tipi derecelendirme yöntemi ile değerlendirilmektedir. Hazırlanan ölçeğe yapılan faktör analizi sonucunda: ölçek maddelerinin tek faktöre yüklendiği görülmüştür. Kolektif eylem ölçeği (KEÖ) güvenilirlik analizinde; ölçeğin ilk maddesinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmüş ve analizden çıkarılmıştır/uzaklaştırılmıştır. Kalan 7 madde ile yapılan analizler sonucunda ölçeğe yönelik iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) .84 olarak hesaplanırken ölçeğin varyans değeri %51.56 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan eşcinsellere yapılan ayrımcılığı yüksek düzeyde protesto etme eğilimini ifade eder. Ölçeğe yönelik psikometrik analizler çalışmanın bulgular bölümünün “*Kolektif Eylem Ölçeği’ne (KEÖ) İlişkin Faktör Analizi Bulgu ve Sonuçları*” başlığı altında ayrıntılı olarak verilmiştir (EK-22).

#### 3.1.2.4. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği (EYÖÖ)

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin Eşcinsellere Yönelik Önyargı Algılarını ölçmek üzere bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Ölçek maddeleri oluşturulurken Benfield ve Dovidio (2013)’nin çalışmasında kullandığı 4 madde incelenmiş ve bu maddelere eşcinsellere yönelik olacak şekilde değiştirilip kurgulanmıştır (örn. Eşcinseller son birkaç yıldır hak ettiklerinden daha fazla ekonomik olanağa sahip olmuşlardır.). Ölçek 7 aralıklı (1=hiç katılmıyorum, 7=çok katılıyorum) Likert tipi derecelendirme yöntemi ile değerlendirilmektedir. Hazırlanan ölçeğe yapılan faktör analizi sonucunda: ölçek maddelerinin tek faktöre yüklendiği görülmüştür. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği (EYÖÖ güvenilirlik analizinde; ölçeğin ilk maddesinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmüş ve analizden çıkarılmıştır. Ölçeğe ait iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) .78 olarak hesaplanırken ölçeğin varyans değeri %70.02 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde önyargıyı ifade eder. Ölçeğe yönelik psikometrik analizler çalışmanın bulgular bölümünün “*Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği (EYÖÖ) İlişkin Faktör Analizi Bulgu ve Sonuçları*” başlığı altında ayrıntılı olarak verilmiştir (EK-23).

### 3.1.3. İşlem

Bu çalışmaya başlanmadan önce özellikle eşcinsellerin kimliklenme şekilleri ve boyutlarına dair bir ön çalışma yapılması planlanmıştır. Bu bağlamda İstanbul'da eşcinsellerin yoğunlukta olduğu Şişli ve Taksim bölgelerinde kartopu yöntemi ile toplamda 32 eşcinsel gay biseksüel trans ve lezbiyenle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sonrasında bütün görüşmelerin transkripti çıkarılmış ve ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Transkript metinleri öncelikle genel temalar oluşturularak o temalara göre sınıflandırılmıştır. Ortaya çıkan tema ve alt metinleri alanında uzman üç araştırmacı ile birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmacı ve uzmanlar tarafında yapılan analiz ve değerlendirmeler sonrasında bu çalışmada kullanılacak manipülasyon araçları tasarlanmıştır. Oluşturulan manipülasyon metinleri bu çalışmadan bihaber olan hem psikoloji bölümünden hem de farklı bölümlerden olan 12 kişiye ayrı ayrı okutulmuş ve okudukları metinlerden ne anladıklarını rapor etmeleri istenmiştir. Ortaya çıkan raporlar sonucunda manipülasyon metinleri son kez ele alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılarak hazır hale getirilmiştir.

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilere sınıflarda ve sosyal medya aracılığı ile duyurular yapılarak çalışmaya davet edilmiştir. Çalışmaya katılımcı olarak dahil olmak isteyen öğrencilere gerekli bilgilendirmeler yapıp onamlar alındıktan sonra çalışmanın uygulanacağı (önceden belirlenmiş) sınıfta katılımcılardan öncelikle Demografik Bilgi Formunu doldurmaları istenmiştir. Katılımcılara çalışmanın amacı hedefi ve önemine ilişkin kısa bir yönerge verildikten sonra kimlik bilgilerinin alınmayacağı, çalışmaya katılımın zorunlu olmadığı ve isterlerse çalışmayı yarıda bırakabileceklerine dair ve çalışmanın sonuçlarının yalnızca araştırmacılar tarafından ve bilimsel amaçla kullanılacağına dair bir bilgilendirme yapılmıştır. Son olarak çalışma kapsamında "okuduğunu anlama çalışması" yapıldığı ve birkaç makaleyi okuyup ne anladıklarının ölçüleceği söylenmiştir. Demografik bilgi formundan sonra katılımcılara çalışma kapsamında ve süresince "Nirvana şirketler grubunun bir çalışanıymış" gibi düşünmeleri ve çalışma süresince buna göre düşünmeleri belirtilen metin okutulmuş ardından kimlik manipülasyon metni rastgele bir şekilde dağıtılıp okutulmuştur ve bu metin üzerinde biraz düşünmeleri istenmiş ve metine ilişkin manipülasyon kontrol

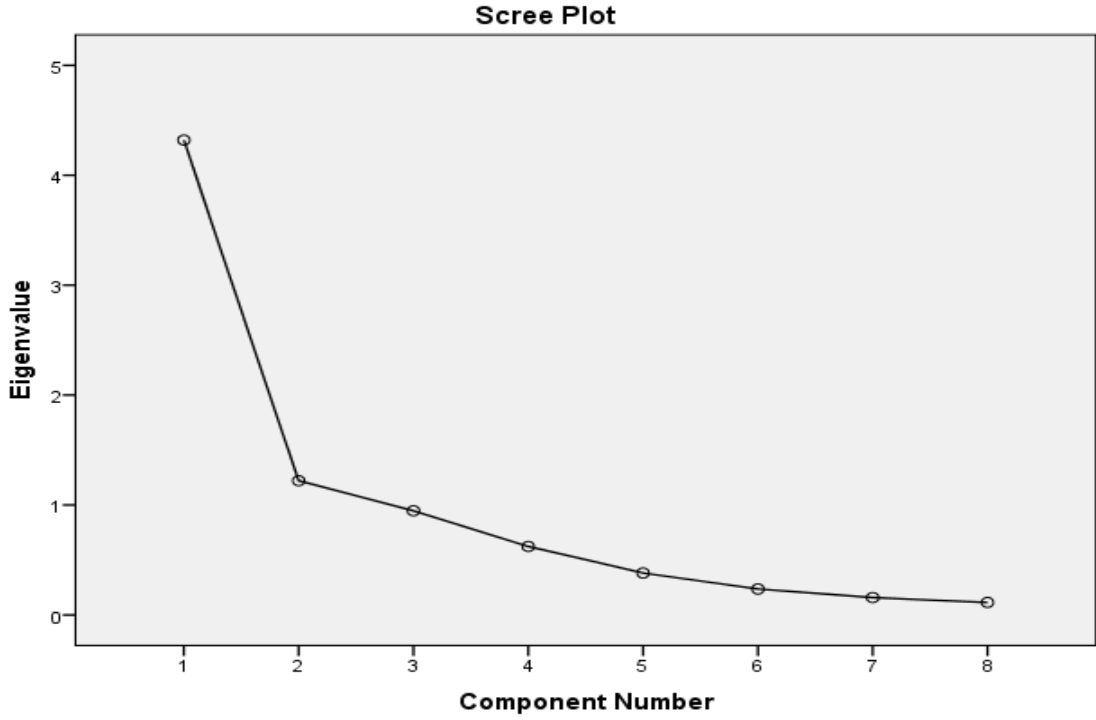
sorularını cevaplamaları istenmiştir. Daha sonra açık ayrımcılık ve örtük ayrımcılık metinlerine ilişkin olay ve manipülasyon metinleri yine rastgele bir şekilde dağıtılıp okumaları sağlanmıştır. Son olarak Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği (EYÖÖ), Kolektif Eylem Ölçeği (KEÖ) ve Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) dağıtılıp katılımcıların bu sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Katılımcıların çalışmanın süreci ve sonuçları hakkında bilgi alabilmeleri için gerekli iletişim bilgileri verilip çalışma sonlandırılmıştır.

## 3.2. Bulgular

### 3.2.1. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeğine (EYHÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri

#### 3.2.1.1. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeğinin Faktör Yapısı

Toplamda 8 maddeden oluşan ölçek 136 kişilik örnekleme uygulanmıştır. Söz konusu uygulamadan elde edilen veriler; Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeğinin faktör yapısını incelemek üzere faktör analizi yapılmıştır. EHYÖ'nün faktör yapısı scree plot analizi ile incelendiğinde özdeğeri (eigenvalue) 1 faktör olduğu görülmektedir (Grafik 3.1). Analiz de elde edilen Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri (.77), ölçeğin uygulandığı örneklem sayısının ilgili analizleri yapabilmek için yeterli olduğunu göstermiştir.



**Grafik 3.1:** Eşcinsellere yönelik haksızlık ölçeği (EYHÖ) faktör analizi Scree Plot grafiği

Yine analiz sonunda ölçek maddelerinin tek faktöre yüklendiği gözlenmiştir. Bütün maddelerin yüklendiği faktör toplam varyansın %54.00'ünü açıklamaktadır. Ölçek maddelerine herhangi bir rotasyon uygulanmadın faktör analizi yapılmıştır, maddelerin faktör yüklerine ilişkin sonuçlar Tablo 3.2'te görülebilir.

**Tablo 3.2:** Eşcinsellere yönelik haksızlık ölçeği (EYHÖ) faktör analizi sonuçları

Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Yüzdesi (%)	Toplam Açıklanan Birikimli Varyans Yüzdesi (%)
H1	.61	54.00	54.00
H2	.57		
H3	.43		
H4	.19		
H5	.78		
H6	.75		
H7	.68		
H8	.28		

N=63

### 3.2.1.2. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları

Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) güvenirlğine iç güvenirlik analizleri ile bakılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığına Cronbach Alfa değeri ile bakılmıştır. Tüm ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .86 olduğu analiz edilmiştir. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ) ait madde toplam korelasyonları ve Cronbach Alfa iç tutarlılık bilgileri Tablo 3.3’de görülebilir.

**Tablo 3.3:** Eşcinsellere yönelik haksızlık ölçeği (EYHÖ) maddelerine ait içsel tutarlılık analizleri

Madde	Ortalama	Standart Sapma	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Elenirse Tutarlılık	İçsel Tutarlılık Katsayısı (Cronbach Alpha)
H1	2.87	1.97	.679	.843	<b>.86</b>
H2	2.44	1.79	.653	.846	
H3	2.29	1.43	.553	.858	
H4	3.17	1.99	.356	.879	
H5	3.02	1.79	.814	.829	
H6	3.14	2.04	.796	.828	
H7	3.52	2.05	.710	.839	
H8	3.33	2.05	.445	.870	

N=63

### 3.2.2. Kolektif Eylem Ölçeği’ne (KEÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri

#### 3.2.2.1. Kolektif Eylem Ölçeği’ne (KEÖ) Faktör Yapısı

Toplamda 8 maddeden oluşan ölçek 63 kişilik örnekleme uygulanmıştır. Söz konusu uygulamadan elde edilen veriler; Kolektif Eylem Ölçeği’ne (KEÖ) faktör yapısını incelemek üzere faktör analizi yapılmıştır. KEÖ’nin faktör yapısı scree plot analizi ile incelendiğinde özdeğeri (eigenvalue) bir faktör olduğu görülmektedir (Grafik 3.2). Analiz de elde edilen Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri (.79), ölçeğin uygulandığı örneklem sayısının ilgili analizleri yapabilmek için yeterli olduğunu göstermiştir.



**Grafik 3.2:** Kolektif eylem ölçeği'ne (KEÖ) faktör analizi Scree Plot grafiği

Analiz sonucunda elde edilen veriler analize dahil edilen maddelerden 1 (1. Madde) tanesinin istatistiksel olarak anlamsız olduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda hazırlanan ölçeğin ilk maddesi analiz dışında bırakılmıştır. Analize dahil edilen 7 maddenin tek faktöre yüklendiği gözlenmiştir. Bütün maddelerin yüklendiği faktör toplam varyansın %51.56'ını açıklamaktadır. Ölçek maddelerine herhangi bir rotasyon uygulanmadın faktör analizi yapılmıştır, maddelerin faktör yüklerine ilişkin sonuçlar Tablo 3.4'te görülebilir.

**Tablo 3.4:** Kolektif eylem ölçeği'ne (KEÖ) faktör analizi sonuçları

Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Yüzdesi (%)	Toplam Açıklanan Birikimli Varyans Yüzdesi (%)
KE2	.589	51.56	51.56
KE3	.727		
KE4	.667		
KE5	.786		
KE6	.719		
KE7	.731		
KE8	.788		

N=63

### 3.2.2.2. Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları

Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) güvenirlğine iç güvenirlik analizleri ile bakılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığına Cronbach Alfa değeri ile bakılmıştır. Tüm ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .84 olduğu analiz edilmiştir. Kolektif Eylem Ölçeği'ne (KEÖ) ait madde toplam korelasyonları ve Cronbach Alfa iç tutarlılık bilgileri Tablo 3.5'de görülebilir.

**Tablo 3.5:** Kolektif eylem ölçeği'ne (KEÖ) maddelerine ait içsel tutarlılık analizleri

Madde	Ortalama	Standart Sapma	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Elenirse Tutarlılık	İçsel Tutarlılık Katsayısı (Cronbach Alpha)
KE2	3.03	2.11	.470	.838	
KE3	3.21	2.10	.606	.816	
KE4	4.44	2.01	.549	.825	
KE5	3.22	1.96	.674	.806	
KE6	3.38	1.97	.589	.819	
KE7	3.94	1.96	.597	.818	
KE8	3.54	1.99	.678	.805	<b>.84</b>

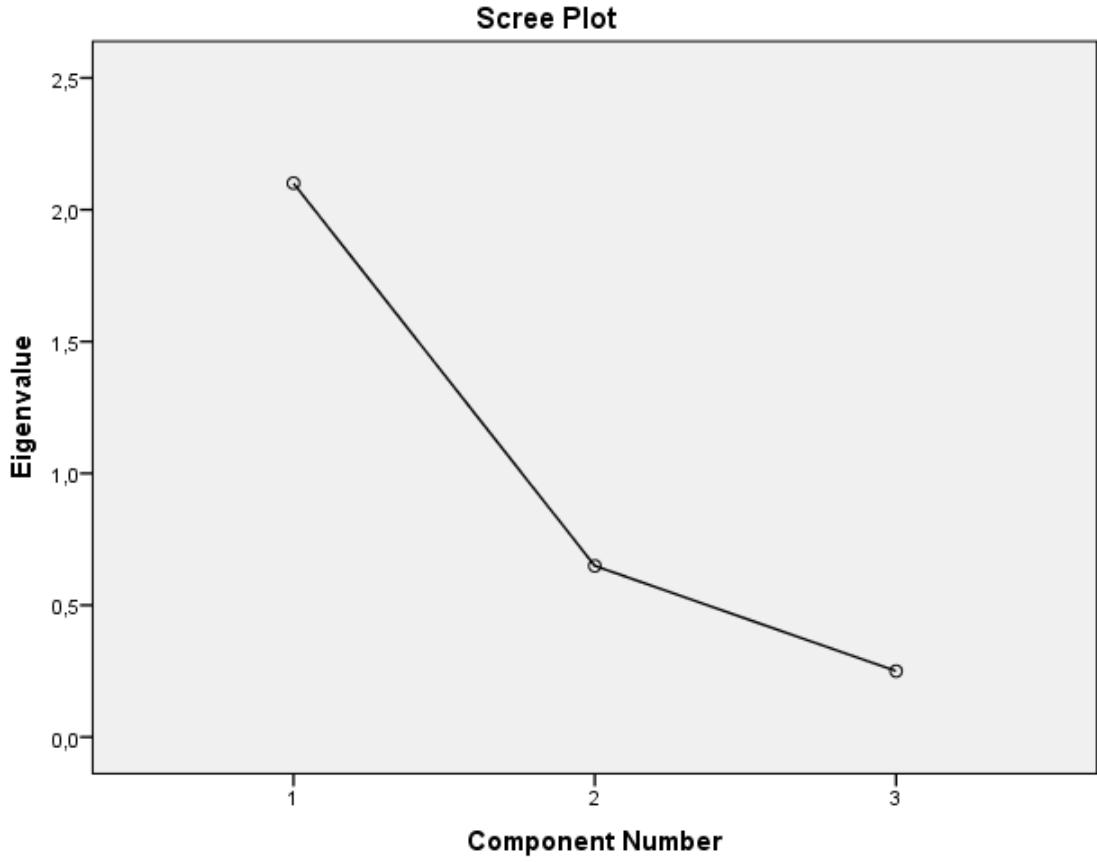
N=63

### 3.2.3. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizleri

#### 3.2.3.1. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) Faktör Yapısı

Toplamda 4 maddeden oluşan ölçek 63 kişilik örnekleme uygulanmıştır. Söz konusu uygulamadan elde edilen veriler; Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) faktör yapısını incelemek üzere faktör analizi yapılmıştır. EYÖÖ'nün faktör yapısı scree plot analizi ile incelendiğinde özdeğeri (eigenvalue) bir faktör olduğu görülmektedir (Grafik 3.3). Analiz de elde edilen Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri (.72), ölçeğin uygulandığı örnekleme sayısının ilgili analizleri yapabilmek için yeterli olduğunu göstermiştir.





**Grafik 3.3:** Eşcinsellere yönelik önyargı ölçeği'ne (EYÖÖ) faktör analizi Scree Plot grafiği

Analiz sonucunda elde edilen veriler ölçek maddelerinden 1 (1. Madde) tanesinin istatistiksel olarak anlamsız olduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda hazırlanan ölçeğin ilk maddesi analiz dışında bırakılmıştır. Analize dahil edilen 3 maddenin tek faktöre yüklendiği gözlenmiştir. Bütün maddelerin yüklendiği faktör toplam varyansın %70.02'ını açıklamaktadır. Ölçek maddelerine herhangi bir rotasyon uygulanmadın faktör analizi yapılmıştır, maddelerin faktör yüklerine ilişkin sonuçlar Tablo 3.6'da görülebilir.

**Tablo 3.6:** Eşcinsellere yönelik önyargı ölçeği'ne (EYÖÖ) faktör analizi sonuçları

Madde	Faktör Yükü	Açıklanan Varyans Yüzdesi (%)	Toplam Açıklanan Birikimli Varyans Yüzdesi (%)
Ö2	.905	70.02	70.02
Ö3	.875		
Ö4	.717		

N=63

### 3.2.3.2. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) Yapılan Güvenirlik Analizi Sonuçları

Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) güvenirligine iç güvenirlik analizleri ile bakılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığına Cronbach Alfa değeri ile bakılmıştır. Tüm ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .78 olduğu analiz edilmiştir. Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği'ne (EYÖÖ) ait madde toplam korelasyonları ve Cronbach Alfa iç tutarlılık bilgileri Tablo 3.7'de görülebilir.

**Tablo 3.7:** Eşcinsellere yönelik önyargı ölçeği'ne (EYÖÖ) maddelerine ait içsel tutarlılık analizleri

Madde	Ortalama	Standart Sapma	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Elenirse Tutarlılık	İçsel Tutarlılık Katsayısı (Cronbach Alpha)
Ö2	3.25	2.24	6.444	.573	
Ö3	3.46	2.17	6.238	.645	
Ö4	2.98	1.92	6.714	.853	<b>.78</b>

N=63

### 3.2.4. Kimlik, Ayrımcılık biçimi. EYHÖ, KEÖ, EYÖÖ ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkiler

#### 3.2.4.1. Korelasyon Analizi Sonuçları

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin demografik bilgileri, Kimliklenme biçimleri, ayrımcılık biçimi ve Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği (EYHÖ), Kolektif Eylem Ölçeği (KEÖ) ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı Ölçeği (EYÖÖ) ölçeklerinden aldıkları genel puanlarının betimleyici istatistikleri de yer almaktadır (Tablo 3.8).

**Tablo 3.8:** Betimleyici analiz sonuçları (Kimliklenme şekli, ayrımcılık biçimi. EYH, KE, EYÖ ve demografik özellikler)

	N	Min.	Max.	X	S.S	Skewness	Kurtosis
1-Yaş	63	19.00	26.00	22.286	1.549	.174	.253
2-Cinsiyet	63	1.00	2.00	1.159	0.368	1.914	1.716
3-Kimlik	63	1.00	3.00	1.984	0.813	.030	-1.484
4-Ayrımcılık Ş.	63	1.00	2.00	1.492	0.504	.033	-2.066
5-EYÖ	63	10.00	48.00	23.794	10.913	.782	-.703
6- KE	63	8.00	52.00	28.667	12.440	-.013	-1.008
7-EYÖ	63	5.00	28.00	17.063	7.191	.405	-1.270

EYH= Eşcinsellere yönelik haksızlık, KE= Kolektif Eylem, EYÖ= Eşcinsellere yönelik önyargı

Araştırmacı, ilk olarak araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri görebilmek üzere tüm değişkenlere korelasyon analizi uygulamıştır. Korelasyon analizi sonuçları Tablo 3.9’ da yer almaktadır. Analizlerden önce cinsiyet kategorik değişkeni kukla değişken olarak kodlanmıştır (1=Kadın, 2=Erkek).

Yapılan analizler, demografik değişkenlerden yaş ile cinsiyet ( $r = .224, p < .01$ ), ayrımcılık biçimi ile ( $r = .292, p < .05$ ) haksızlık ile ( $r = .336, p < .01$ ) ve önyargı ile ( $r = .297, p < .05$ ) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Demografik değişkenlerden cinsiyet ile ayrımcılık biçimi ile ( $r = .441, p < .01$ ) haksızlık ile ( $r = .221, p < .05$ ) ve önyargı ile ( $r = .395, p < .05$ ) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

**Tablo 3.9:** Korelasyon analizi sonuçları (demografik değişkenler, EYH, KE, EYÖ kimliklenme şekli ve ayrımcılık biçimi)

	1	2	3	4	5	6	7
1- Yaş	1						
2- Cinsiyet	.597**	1					
3- Kimliklenme Şekli	-.099	.116	1				
4- Ayrımcılık Biçimi	.292*	.441**	.098	1			
5- EYH	.336**	.321*	-.402**	.494**	1		
6- KE	.109	-.189	-.567**	-.012	.134	1	
7- EYÖ	.297*	.295*	.157	.129	.175	-.336**	1

\*\*  $p < .01$ , \*  $p < .05$  EYH= Eşcinsellere yönelik haksızlık, KE= Kolektif Eylem, EYÖ= Eşcinsellere yönelik önyargı

Kimlik değişkeni ile haksızlık ( $r = -.402, p < .01$ ) ve kolektif eylem ( $r = -.567, p < .01$ ) arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Diğer taraftan ayrımcılık biçimi ile haksızlık algısı arasında ( $r = .494, p < .01$ ) pozitif yönlü bir ilişki olduğu gözlenirken kolektif eylem ile önyargı arasında ( $r = -.336, p < .01$ ) negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

#### 3.2.4.2. Eşcinsellere Yönelik Haksızlık, Eşcinsellere Yönelik Önyargı ve Kolektif Eyleme Yönelmeye İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Bu çalışmada bireylerin işyerinde eşcinsel bireylere yönelik tutumlarını incelemek üzere kimlik (ortak, ayırık, kontrol) ve ayrımcılık biçimi (açık, örtük)

manipülasyonları oluşturulmuştur. Çalışmanın deseni; Eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, Eşcinsellere yönelik önyargı ve kolektif eylem bağımsız değişkenleri üzerinde 3 Kimliklenme şekli (ortak kimlik, ayrık kimlik, kontrol) x 2 Ayrımcılık biçiminin (açık ayrımcılık, örtük ayrımcılık) etkisi olarak tasarlanmıştır. Çalışma iki bağımsız Kimlik, Ayrımcılık biçimi) üç de bağımlı değişkenden (haksızlık algısı, kolektif eylem, önyargı) oluşmaktadır. Bu bağlamda bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini incelemek üzere çift yönlü Multivariate ANOVA analizi yapılmıştır. Ayrıca bu çözümlene yoluyla kimliklenme (ortak, ayrık) ve ayrımcılık biçiminin (açık, örtük, kontrol) eşcinsellere yönelik haksızlık algısı kolektif eylem ve eşcinsellere yönelik önyargı üzerinde ortak etkisinin olup olmadığı belirlenmiştir. Analizler yapılmadan önce çift yönlü MANOVA'nın normallik, varyansların ve kovaryans matrislerinin homojenliği varsayımları incelenmiştir. Gruplar için tek değişkenli normallik ve çoklu normallik varsayımları incelenmiştir (Tablo 3.10, 3.11 ,3.12 ve 3.13). Kovaryans matrislerinin eşitliği Box's M istatistiği ile ve varyansların homojenliği ise Levene's Testi ile incelenmiştir. Bu analizlere ilişkin sonuçlar her bir değişken için Tablo 3.14'de verilmiştir.

**Tablo 3.10:** Kimliklenme şekli (ayrık, ortak, kontrol) ile EYH algısı koşullarına ilişkin betimleyici analiz sonuçları

Değişken	Kimlik		Değer	S:H
Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Algısı (EYH)	Ortak	Mean	27.6667	2.39576
		Std. Deviation	10.97877	
		Minimum	14.00	
		Maximum	44.00	
		Skewness	.155	.501
		Kurtosis	-1.520	.972
	Ayrık	Mean	26.4545	2.53438
		Std. Deviation	11.88728	
		Minimum	10.00	
		Maximum	48.00	
		Skewness	.622	.491
		Kurtosis	-1.217	.953
	Kontrol	Mean	16.8000	1.21092
		Std. Deviation	5.41538	
		Minimum	10.00	
		Maximum	30.00	
		Skewness	.941	.512
		Kurtosis	1.066	.992

EYH= Eşcinsellere yönelik haksızlık

**Tablo 3.11:** Kimliklenme şekli (ayrık, ortak) ile EYÖ algısı koşullarına ilişkin betimleyici analiz sonuçları

Değişken	Kimlik		Değer	S:H
Eşcinsellere yönelik önyargı (EYÖ)	Ortak	Mean	13.6667	1.34578
		Std. Deviation	6.16712	
		Minimum	8.00	
		Maximum	28.00	
		Skewness	1.786	.501
		Kurtosis	2.052	.972
	Ayrık	Mean	20.9545	1.51683
		Std. Deviation	7.11455	
		Minimum	8.00	
		Maximum	28.00	
		Skewness	-.621	.491
		Kurtosis	-.982	.953
	Kontrol	Mean	16.3500	1.44782
		Std. Deviation	6.47485	
		Minimum	5.00	
Maximum		28.00		
Skewness		.497	.512	
Kurtosis		-.278	.992	

EYÖ= Eşcinsellere yönelik önyargı

**Tablo 3.12:** Kimliklenme şekli (ayrık, ortak) ile kolektif eylem koşullarına ilişkin betimleyici analiz sonuçları

Değişken	Kimlik		Değer	S:H
Kolektif Eylem	Ortak	Mean	41.5714	1.47127
		Std. Deviation	6.74219	
		Minimum	30.00	
		Maximum	52.00	
		Skewness	-.553	.501
		Kurtosis	-.877	.972
	Ayrık	Mean	20.1818	1.98657
		Std. Deviation	9.31786	
		Minimum	8.00	
		Maximum	40.00	
		Skewness	.291	.491
		Kurtosis	-.700	.953
	Kontrol	Mean	24.4500	1.93646
		Std. Deviation	8.66010	
		Minimum	10.00	
Maximum		36.00		
Skewness		-.353	.512	
Kurtosis		-1.355	.992	

**Tablo 3.13:** Ayrımcılık biçimi (açık, örtük) ile kolektif eylem, haksızlık algısı ve eşcinsellere yönelik önyargı koşullarına ilişkin betimleyici analiz sonuçları

Değişken	Ayrımcılık_şekli		Değer	S.H
Kolektif.eylem	Açık	Mean	28.8125	2.40984
		Std. Deviation	13.63212	
		Minimum	8.00	
		Maximum	52.00	
		Skewness	.022	.414
	Örtük	Kurtosis	-1.049	.809
		Mean	28.5161	2.02982
		Std. Deviation	11.30154	
		Minimum	10.00	
		Maximum	47.00	
Eşcinsellere yönelik haksızlık	Açık	Skewness	-.097	.421
		Kurtosis	-1.115	.821
		Mean	18.5313	.93970
		Std. Deviation	5.31574	
		Minimum	10.00	
	Örtük	Maximum	39.00	
		Skewness	2.234	.414
		Kurtosis	1.918	.809
		Mean	29.2258	2.24983
		Std. Deviation	12.52653	
Eşcinsellere yönelik önyargı	Açık	Minimum	10.00	
		Maximum	48.00	
		Skewness	-.216	.421
		Kurtosis	-1.374	.821
		Mean	16.1563	1.39636
	Örtük	Std. Deviation	7.89900	
		Minimum	5.00	
		Maximum	28.00	
		Skewness	.573	.414
		Kurtosis	-1.298	.809
Örtük	Mean	18.0000	1.14441	
	Std. Deviation	6.37181		
	Minimum	8.00		
	Maximum	28.00		
	Skewness	.369	.421	
		Kurtosis	-1.194	.821

**Tablo 3.14:** Manova varsayımlarına ilişkin analiz sonuçları

	Levene's Test (Hata Varyanslarının Eşitliği)				Box's M	Box's M Testi (Kovaryans Matrislerinin Eşitliği)			
	F	df1	df2	Sig.		F	df1	df2	Sig.
EYH Algısı	2.033	5	57	.088	42.682	1.219	30	5863.271	.190
Kolektif Eylem	2.153	5	57	.072					
EYÖ	1.139	5	57	.351					

EYH= Eşcinsellere yönelik haksızlık, EYÖ= Eşcinsellere yönelik önyargı

Varsayımlara ilişkin Levene's Testi ve Box's M istatistiği incelendiğinde bağımlı değişkenler için hata varyanslarının ve kovaryans matrislerinin eşit olduğu bulunmuştur

( $p > .05$ ) (Tablo 3.14). Yapılan çözümlenmelerde ortak etkinin belirlenmesinde Wilk's Lambda değeri yorumlanmış ve tüm çözümlenmelerde anlamlılık düzeyi olarak  $p < .01$  belirlenmiştir (Tablo 3.15)

**Tablo 3.15:** Ayrımcılık biçimi (açık, örtük) ve kimliklenme şekli (ayrık, ortak, kontrol) ilişkin iki yönlü MANOVA sonuçları

Çoklu Karşılaştırma		Değer	F	Hipotez s.d.	Hata s.d.	P	$\eta^2$
Intercept	Pillai's Trace	.975	710.580 <sup>b</sup>	3.000	55.000	.000	.975
	Wilks' Lambda	.025	710.580 <sup>b</sup>	3.000	55.000	.000	.975
	Hotelling's Trace	38.759	710.580 <sup>b</sup>	3.000	55.000	.000	.975
	Roy's Largest Root	38.759	710.580 <sup>b</sup>	3.000	55.000	.000	.975
Ayrımcılık_bıçımı	Pillai's Trace	.480	16.890 <sup>b</sup>	3.000	55.000	.000	.480
	Wilks' Lambda	.520	16.890 <sup>b</sup>	3.000	55.000	.000	.480
	Hotelling's Trace	.921	16.890 <sup>b</sup>	3.000	55.000	.000	.480
	Roy's Largest Root	.921	16.890 <sup>b</sup>	3.000	55.000	.000	.480
Kimliklenme şekli	Pillai's Trace	1.001	18.716	6.000	112.000	.000	.501
	Wilks' Lambda	.232	19.706 <sup>b</sup>	6.000	110.000	.000	.518
	Hotelling's Trace	2.299	20.694	6.000	108.000	.000	.535
	Roy's Largest Root	1.712	31.955 <sup>c</sup>	3.000	56.000	.000	.631
Ayrımcılık_bıçımı * Kimlik şekli	Pillai's Trace	.459	5.567	6.000	112.000	.000	.230
	Wilks' Lambda	.573	5.876 <sup>b</sup>	6.000	110.000	.000	.243
	Hotelling's Trace	.686	6.177	6.000	108.000	.000	.255
	Roy's Largest Root	.589	10.991 <sup>c</sup>	3.000	56.000	.000	.371

a. Design: Intercept + Ayrımcılık\_şekli + Kimlik + Ayrımcılık\_şekli \* Kimlik

b. Exact statistic

c. The statistic is an upper bound on F that yields a lower bound on the significance level.

d. Computed using alpha = .05

Yapılan çok yönlü MANOVA sonuçlarına göre %95 güvenle, "ayrımcılık bıçımı" ( $\lambda=0.52$ ,  $F_{(3)}=16.590$ ,  $p<.01$ ) ve "kimliklenme ( $\lambda=0.23$ ,  $F_{(6)}=19.706$ ,  $p<.01$ ) değişkenlerinin bağımlı değişkenler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Son olarak ayrımcılık bıçımı ve kimliklenmenin bağımlı değişkenler üzerinde ortak etkisinin de istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Kısmi eta kare değerleri incelendiğinde (Tablo 3.15) Wilk's lambda testine göre ayrımcılık biçimine (açık, örtük) ilişkin değerlerin etkisinin ( $\eta^2=0.480$ ) kuvvetli, kimliklenme şekline (ortak, ayrık) ilişkin değerlerin etkisinin ise ( $\eta^2=0.518$ ) kuvvetli ve son olarak her iki bağımsız değişkenin birlikte ortak etkisinin de ( $\eta^2=0.243$ ) kuvvetli olduğu bulunmuştur.

**Tablo 3.16:** Kimliklenme şekli ve ayrımcılık biçimine ilişkin varyans analizi sonuçları (MANOVA)

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p	$\eta^2$
Düzeltilmiş Model	EYH	4991.443 <sup>a</sup>	5	998.289	23.780	.000	.676
	Kolektif.eylem	5917.468 <sup>b</sup>	5	1183.494	18.349	.000	.617
	EYÖ	684.354 <sup>c</sup>	5	136.871	3.094	.015	.213
Intercept	EYH	36361.577	1	36361.577	866.159	.000	.938
	Kolektif.eylem	51847.354	1	51847.354	803.828	.000	.934
	EYÖ	17737.163	1	17737.163	400.976	.000	.876
Ayrımcılık_bıçımı	EYH	2190.751	1	2190.751	52.185	.000	.478
	Kolektif.eylem	5.559	1	5.559	.086	.770	.002
	EYÖ	87.032	1	87.032	1.967	.166	.033
Kimliklenme şekli	EYH	1661.600	2	830.800	19.790	.000	.410
	Kolektif.eylem	4992.172	2	2496.086	38.699	.000	.576
	EYÖ	629.346	2	314.673	7.114	.002	.200
Ayrımcılık_bıçımı * Kimliklenme şekli	EYH	1200.457	2	600.228	14.298	.000	.334
	Kolektif.eylem	477.866	2	238.933	3.704	.031	.115
	EYÖ	11.822	2	5.911	.134	.875	.005
Hata	Haksızlık	2392.874	57	41.980			
	Kolektif.eylem	3676.532	57	64.501			
	EYÖ	2521.392	57	44.235			
Toplam	Haksızlık	43051.000	63				
	Kolektif.eylem	61366.000	63				
	EYÖ	21549.000	63				
Düzeltilmiş toplam	Haksızlık	7384.317	62				
	Kolektif.eylem	9594.000	62				
	EYÖ	3205.746	62				

a. R Squared = .676 (Adjusted R Squared = .648) b. R Squared = .617 (Adjusted R Squared = .583).  
c. R Squared = .213 (Adjusted R Squared = .144), d. Computed using alpha = .05 **EYH**= Eşcinsellere yönelik haksızlık, **EYÖ**= Eşcinsellere yönelik önyargı

Varyans analizi tablosu (3.16) incelendiğinde, eşcinsellere yönelik haksızlık algısı üzerinde ayrımcılık biçimine (açık, örtük) göre gruplar arasında var olan farkın anlamlı olduğu görülmektedir ( $F_{(1-57)}=52.185$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2=.47$ ). Bu doğrultuda eşcinsellere yönelik haksızlık algısı bakımından açık ayrımcılık koşulundaki bireylerin ortalamaları ( $\bar{X}=45,62$ ) ile örtük ayrımcılık koşulundaki bireylerin ortalamaları ( $\bar{X}=33,66$ ) arasındaki fark anlamlıdır. Ayrıca haksızlık algısı üzerinde kimliklenme şekline (ayrık, ortak, kontrol) göre gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür ( $F_{(2-57)}=19.790$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2=.41$ ). Bu bağlamda yine eşcinsellere yönelik haksızlık algısı bakımından ortak kimlik ( $\bar{X}=38,92$ ), ayrık kimlik ( $\bar{X}=35,88$ ) ve kontrol ( $\bar{X}=16,80$ ) koşullarındaki katılımcıların ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır diyebilmekteyiz. Eşcinsellere yönelik haksızlık algısı üzerinde son olarak ayrımcılık biçimi ile kimliklenmenin ortak etkisinin olduğunu söyleyebiliriz ( $F_{(2-57)}=14.298$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2=.33$ ).



Elde edilen verilerin analizi sonucunda, kolektif eyleme yönelim üzerinde ayrımcılık biçimine (açık, örtük) göre gruplar arasında var olan farkın anlamlı olmadığı görülürken ( $F_{(1-57)}=0.86$ ,  $p>.05$   $\eta^2=.02$ ) kolektif eyleme yönelim üzerinde kimliklenme (ayrık, ortak) biçimi bakımından gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir ( $F_{(2-57)}=38.69$ ,  $p<.01$   $\eta^2=.57$ ). Bu durumda kolektif eyleme yönelim bakımından ortak kimlik ( $\bar{X}=41.47$ ), ayrık kimlik ( $\bar{X}=20.83$ ) ve kontrol ( $\bar{X}=24.93$ ) koşullarındaki katılımcıların ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır diyebilmekteyiz. Diğer taraftan analizlerden elde edilen sonuçlara göre kolektif eyleme yönelim üzerinde ayrımcılık biçimi ile kimliklenmenin ortak etkisinin olduğu görülmektedir ( $F_{(2-57)}=3.70$ ,  $p<.01$   $\eta^2=.11$ ).

Analizlerden elde edilen bir diğer sonuç ise eşcinsellere yönelik önyargı üzerinde ayrımcılık biçimine ilişkin ortalamalar açısından anlamlı bir fark elde edilemezken ( $F_{(1-57)}=1.96$ ,  $p>.05$ ,  $\eta^2=.03$ ) kimliklenme şekli bakımından önyargı algısı üzerinde ortalamalar bakımından fark olduğu görülmüştür ( $F_{(2-57)}=7.11$ ,  $p<.01$ ,  $\eta^2=.20$ ). Bu bulgu ışığında eşcinsellere yönelik önyargı algısı bakımından ortak kimlik ( $\bar{X}=13.69$ ), ayrık kimlik ( $\bar{X}=21.25$ ) ve kontrol ( $\bar{X}=16.08$ ) koşullarındaki katılımcıların ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır diyebiliriz. Son olarak ayrımcılık biçimi ile kimliklenmenin önyargı algısı üzerinde ortak etkisine rastlanmamıştır ( $F_{(1-57)}=.13$ ,  $p>.05$ ,  $\eta^2=.005$ ).

**Tablo 3.17:** Bağımlı değişkenler (EYH, KE, EYÖ) ve ayrımcılık biçimi (açık, örtük) koşullarına ilişkin ortalamalar tablosu

Bağımlı Değişkenler	Ayrımcılık şekli	Ort	S.H.	95% Confidence Interval	
				Lower Bound	Upper Bound
Eşcinsellere yönelik haksızlık	Açık	45,623	1,169	43,283	47,963
	Örtük	33,667	1,172	31,320	36,013
Kolektif eylem	Açık	29,384	1,449	26,483	32,285
	Örtük	28,781	1,453	25,873	31,690
Eşcinsellere yönelik önyargı	Açık	15,819	1,200	13,416	18,221
	Örtük	18,202	1,203	15,793	20,611

**EYH**= Eşcinsellere yönelik haksızlık, **EYÖ**= Eşcinsellere yönelik önyargı, **KE**=Kolektif Eylem

**Tablo 3.18:** Bağımlı değişkenler (EYH, KE, EYÖ) ve kimliklenme şekli (ayrık örtük kontrol) koşullarına ilişkin ortalamalar tablosu

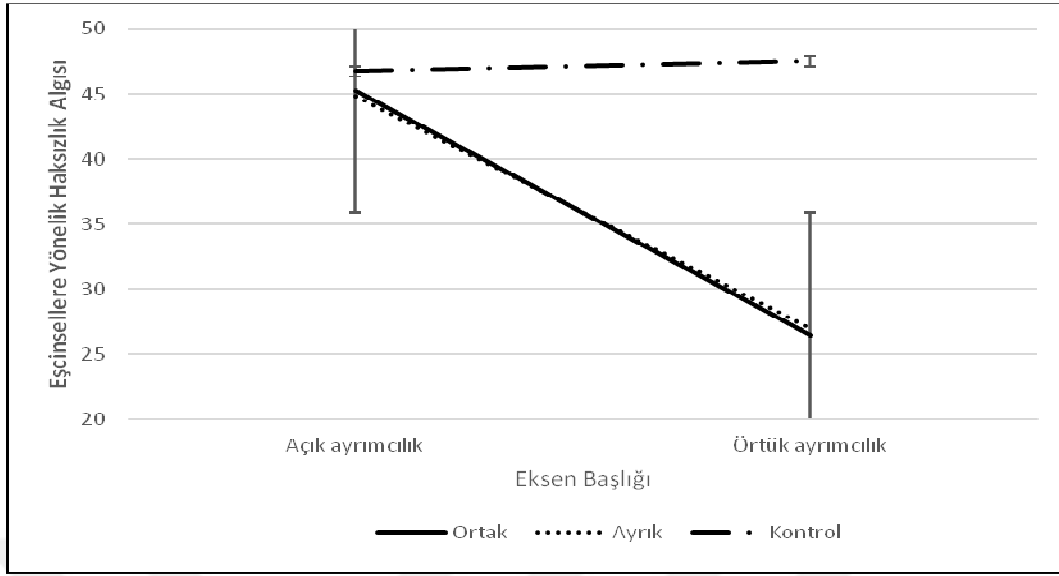
Bağımlı Değişkenler	Kimlik	Ort.	S.H.	95% Confidence Interval	
				Lower Bound	Upper Bound
Eşcinsellere yönelik haksızlık	Ortak	35,923	1,415	33,052	38,721
	Ayrık	35,886	1,405	33,110	38,736
	Kontrol	47,125	1,479	44,164	50,086
Kolektif eylem	Ortak	41,473	1,755	37,959	44,986
	Ayrık	20,838	1,741	17,351	24,324
	Kontrol	24,938	1,833	21,267	28,608
Eşcinsellere yönelik önyargı	Ortak	13,695	1,453	10,786	16,605
	Ayrık	21,252	1,442	18,365	24,140
	Kontrol	16,083	1,518	13,044	19,123

EYH= Eşcinsellere yönelik haksızlık, EYÖ= Eşcinsellere yönelik önyargı, KE=Kolektif Eylem

**Tablo 3.19:** Bağımlı değişkenler (EYH, KE, EYÖ), kimliklenme şekli (ayrık örtük kontrol) ve ayrımcılık biçimi (açık, örtük) koşullarına ilişkin ortalamalar tablosu

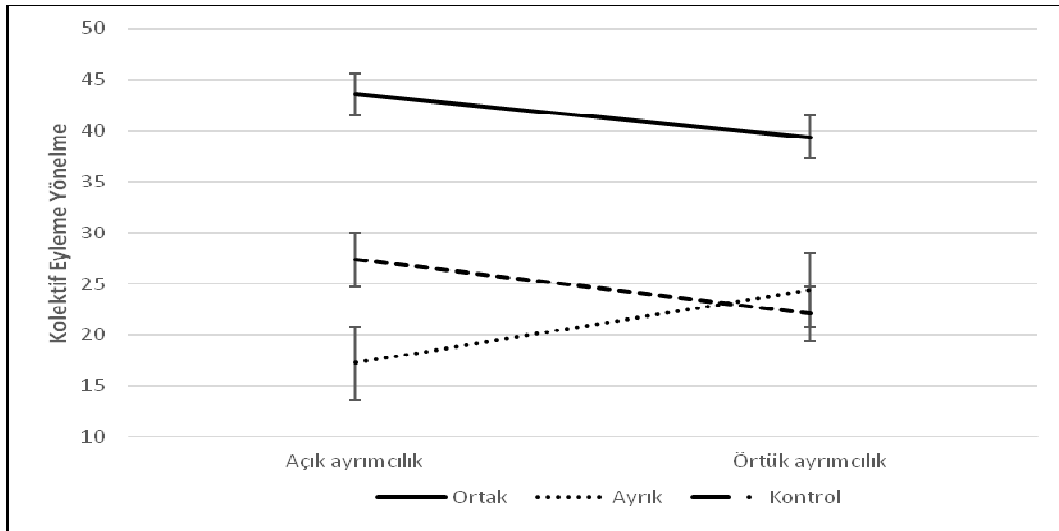
Bağımlı Değişkenler	Ayrımcılık şekli	Kimlik	Ort.	S.H.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Eşcinsellere yönelik haksızlık	Açık	Ortak	45,273	1,954	41,361	49,185
		Ayrık	44,846	1,797	41,248	48,445
		Kontrol	46,750	2,291	42,163	51,337
	Örtük	Ortak	26,500	2,049	22,397	30,603
		Ayrık	27,000	2,160	22,675	31,325
		Kontrol	47,500	1,870	43,755	51,245
Kolektif.eylem	Açık	Ortak	43,545	2,422	38,696	48,394
		Ayrık	17,231	2,227	12,770	21,691
		Kontrol	27,375	2,839	21,689	33,061
	Örtük	Ortak	39,400	2,540	34,314	44,486
		Ayrık	24,444	2,677	19,084	29,805
		Kontrol	22,500	2,318	17,857	27,143
Eşcinsellere yönelik önyargı	Açık	Ortak	13,091	2,005	9,075	17,107
		Ayrık	19,615	1,845	15,922	23,309
		Kontrol	14,750	2,351	10,041	19,459
	Örtük	Ortak	14,300	2,103	10,088	18,512
		Ayrık	22,889	2,217	18,449	27,328
		Kontrol	17,417	1,920	13,572	21,261

EYH= Eşcinsellere yönelik haksızlık, EYÖ= Eşcinsellere yönelik önyargı, KE=Kolektif Eylem



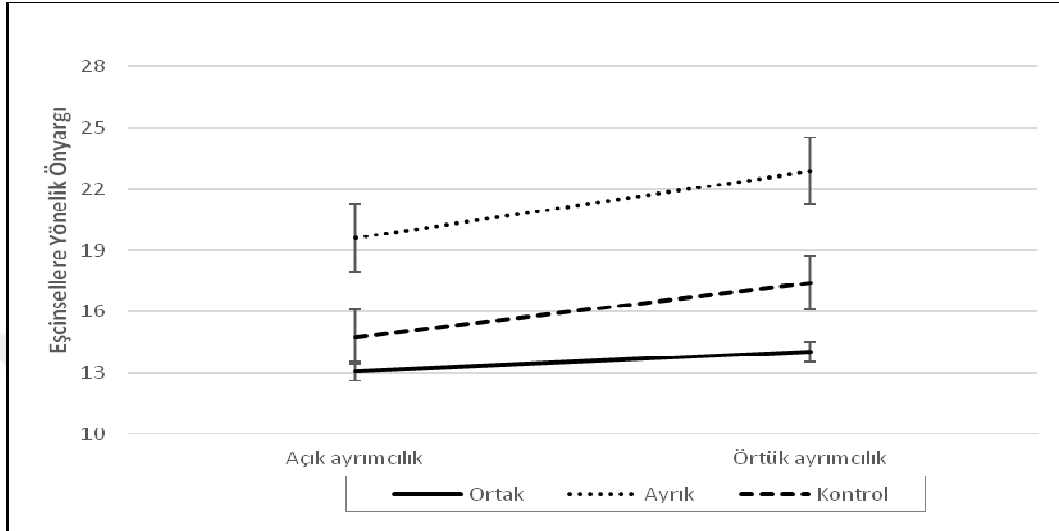
**Grafik 3.4:** Ayrımcılık biçimi ve kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık, kontrol) eşcinsellere yönelik haksızlık algısı üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar analizi grafiği

Ayrımcılık biçimi ve kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık, kontrol) eşcinsellere yönelik haksızlık algısı üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar analizi grafiği (Grafik 3.4) incelendiğinde H.11.1 ve H.11.2 hipotezlerinin desteklendiği ancak H.11.3 hipotezinin desteklenmediği görülmüştür.



**Grafik 3.5:** Ayrımcılık biçimi ve kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık, kontrol) kolektif eyleme yönelme üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar analizi grafiği

Ayrımcılık biçimi ve kimliklenme şeklinin (ortak, ayırık, kontrol) kolektif eyleme yönelme üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar analizi grafiği (Grafik 3.5) incelendiğinde H.12.1,H.12.2 ve H.12.3 hipotezlerinin desteklendiği görülmüştür



**Grafik 3.6:** Ayrımcılık biçimi ve kimliklenme şeklinin (ortak, ayırık, kontrol) eşçinsellere yönelik önyargı düzeyi üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar analizi grafiği

Ayrımcılık biçimi ve kimliklenme şeklinin (ortak, ayırık, kontrol) eşçinsellere yönelik önyargı düzeyi üzerindeki etkiye ilişkin ortalamalar analizi grafiği (Grafik 3.6) incelendiğinde H.13.1, H.13.2, H.13.3 ve H.13.4 hipotezlerinin desteklendiği görülmüştür

#### 3.2.4.3. Eşçinsel Bireylere Yönelik Haksızlık Algısı ve Kolektif Eyleme İlişkin Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları

Bu çalışmada eşçinsel bireylere yönelik haksızlık algısı, kolektif eylem ve önyargı algısını incelemek üzere kimlik (ortak, ayırık, nötr) ve ayrımcılık (açık, örtük) koşulları oluşturulmuştur. Çift yönlü MANOVA analizi sonucunda işyerinde eşçinsel bireylere yönelik haksızlık ve kolektif eylem üzerinde kimlik ile ayrımcılık biçiminin ortak etkisi olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda koşullar arasındaki farkların daha ayrıntılı incelenebilmesi açısından öncelikle betimleyici analizler (Tablo 3.20) yapılmış daha sonra tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır.

**Tablo 3.20:** Betimleyici analizler (Eşçinsellere yönelik haksızlık algısı ve kolektif eylem)

		N	X̄	S.S	Min.	Max.
Eşçinsellere yönelik haksızlık	Ortak-Açık	11	45.27	5.40538	14.00	30.00
	Ortak-Örtük	10	26.50	5.50252	29.00	44.00
	Ayrık-Örtük	9	27.00	9.66954	21.00	48.00
	Ayrık-Açık	13	44.84	6.61874	10.00	39.00
	Kontrol-Açık	8	46.75	2.37547	14.00	20.00
	Kontrol-Örtük	12	47.50	6.84238	10.00	30.00
	Toplam	63	23.7937	10.91338	10.00	48.00
Kolektif.eylem	Ortak-Açık	11	43.5455	6.75816	30.00	52.00
	Ortak-Örtük	10	39.4000	6.34560	30.00	47.00
	Ayrık-Örtük	9	24.4444	8.70504	11.00	40.00
	Ayrık-Açık	13	17.2308	8.85206	8.00	34.00
	Kontrol-Açık	8	27.3750	5.55331	17.00	34.00
	Kontrol-Örtük	12	22.5000	9.97725	10.00	36.00
	Toplam	63	28.6667	12.43953	8.00	52.00

Yapılan analizler sonucunda elde edilen sonuçlar işyerinde eşçinsel bireylere yönelik haksızlık ( $F= 23.782$ ,  $p < .01$ ) ve kolektif eylem ( $F= 18.349$ ,  $p < .01$ ) üzerinde grupların ortalamaları arasında farkın anlamlı olduğu görülmüştür (Tablo 3.21).

**Tablo 3.21:** Tek yönlü varyans analizi sonuçları (eşçinsellere yönelik haksızlık, kolektif eylem)

		KT	S.D	KO	F	p
Eşçinsellere yönelik haksızlık	Gruplararası	4991.443	5	998.289	23.780	.000
	Grupiçi	2392.874	57	41.980		
	Toplam	7384.317	62			
Kolektif eylem	Gruplararası	5917.468	5	1183.494	18.349	.000
	Grupiçi	3676.532	57	64.501		
	Toplam	9594.000	62			

Eşçinsel bireylere yönelik haksızlık algısı bakımından elde edilen gruplar arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu görebilmek için öncelikle homejenlik testi sonrada posthoc analizi yapılmıştır. Yapılan analizler varyansların homojen olduğunu göstermiştir (Tablo 3.22). Bu nedenle anlamlı farklılıkların hangi koşul düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 3.23’de görülmektedir.

**Tablo 3.22:** Varyanslara ilişkin homojenlik testi (eşçinsellere yönelik haksızlık, kolektif eylem)

	Levene Statistic	Sd.1	Sd.2	p.
Eşçinsellere yönelik haksızlık	2.033	5	57	.088
Kolektif.eylem	2.153	5	57	.072

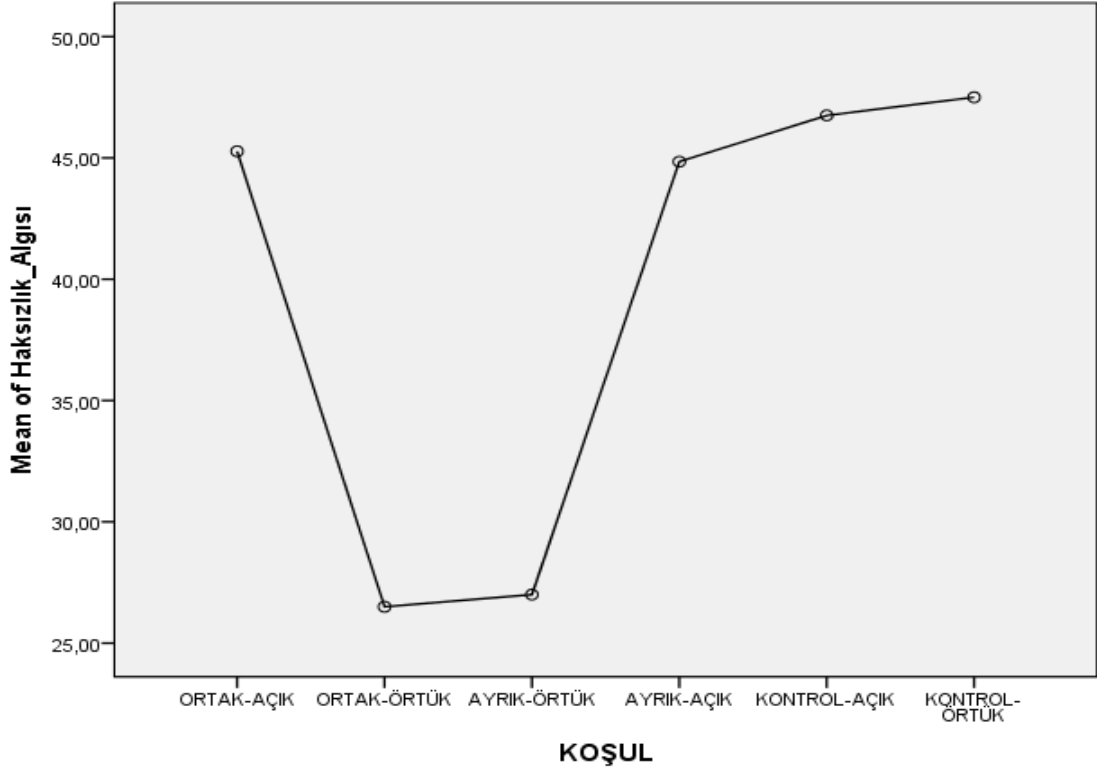
Eşcinsellere yönelik haksızlık algısı bakımından Tukey testi sonuçlarına göre, ortak kimlik ve açık ayrımcılık koşulu ( $\bar{X}=45.27$ ) ile ortak kimlik-örtük ayrımcılık ( $\bar{X}=26.50$ ) ve ayrık kimlik-örtük ayrımcılık ( $\bar{X}=27.00$ ) arasında ortalamalar bakımından var olan farklılığın anlamlı olduğu görülmüştür. Diğer taraftan ortak kimlik-örtük ayrımcılık ( $\bar{X}=26.50$ ) koşulu ile ayrık kimlik-açık ayrımcılık ( $\bar{X}=44.84$ ), kontrol- açık ayrımcılık ( $\bar{X}=46.75$ ) ve kontrol-örtük ayrımcılık ( $\bar{X}=47.50$ ) koşulu arasında ortalamalar bakımından farklılığın anlamlı olduğu görülmüştür.

**Tablo 3.23:** Eşcinsellere yönelik haksızlık algısına ilişkin çoklu karşılaştırma sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Ortalama Farkaları (I-J)	Std. Hata	p.	
Eşcinsellere yönelik haksızlık	Ortak-Açık	Ortak-Örtük	-18.77273*	2.83097	.000
		Ayrık-Örtük	-18.27273*	2.91219	.000
		Ayrık-Açık	-.42657	2.65436	1.000
		Kontrol-Açık	1.47727	3.01063	.996
		Kontrol-Örtük	2.22727	2.70458	.962
	Ortak-Örtük	Ortak-Açık	18.77273*	2.83097	.000
		Ayrık-Örtük	.50000	2.97699	1.000
		Ayrık-Açık	18.34615*	2.72530	.000
		Kontrol-Açık	20.25000*	3.07336	.000
		Kontrol-Örtük	21.00000*	2.77423	.000
	Ayrık-Örtük	Ortak-Açık	18.27273*	2.91219	.000
		Ortak-Örtük	-.50000	2.97699	1.000
		Ayrık-Açık	17.84615*	2.80958	.000
		Kontrol-Açık	19.75000*	3.14833	.000
		Kontrol-Örtük	20.50000*	2.85707	.000
	Ayrık-Açık	Ortak-Açık	.42657	2.65436	1.000
		Ortak-Örtük	-18.34615*	2.72530	.000
		Ayrık-Örtük	-17.84615*	2.80958	.000
		Kontrol-Açık	1.90385	2.91149	.986
		Kontrol-Örtük	2.65385	2.59376	.908
Kontrol-Açık	Ortak-Açık	-1.47727	3.01063	.996	
	Ortak-Örtük	-20.25000*	3.07336	.000	
	Ayrık-Örtük	-19.75000*	3.14833	.000	
	Ayrık-Açık	-1.90385	2.91149	.986	
	Kontrol-Örtük	.75000	2.95734	1.000	
Kontrol-Örtük	Ortak-Açık	-2.22727	2.70458	.962	
	Ortak-Örtük	-21.00000*	2.77423	.000	
	Ayrık-Örtük	-20.50000*	2.85707	.000	
	Ayrık-Açık	-2.65385	2.59376	.908	
	Kontrol-Açık	-.75000	2.95734	1.000	

Verilerin analizi sonucunda ayrık kimlik-örtük ayrımcılık ( $\bar{X}=27.00$ ) koşulu ile ayrık kimlik-açık ayrımcılık ( $\bar{X}=44.84$ ), kontrol-açık ayrımcılık ( $\bar{X}=46.75$ ) ve kontrol-örtük ayrımcılık ( $\bar{X}=47.50$ ) koşulu arasında eşcinsellere yönelik haksızlık algısı

üzerinde ortalamalar açısından var olan farklılığın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Sözkonusu farklılıklar grafik 3.7’de ayrıntılı görülmektedir.



**Grafik 3.7:** .Eşcinsellere yönelik haksızlık algısına ilişkin koşullar arasındaki farklılıklar

Kolektif eyleme yönelim bakımından Tukey testi sonuçlarına göre, ortak kimlik ve açık ayrımcılık koşulu ( $\bar{X} = 43.54$ ) ile ayrık kimlik-örtük ayrımcılık ( $\bar{X} = 24.44$ ), ayrık kimlik- açık ayrımcılık ( $\bar{X} = 17.23$ ), kontrol- açık ayrımcılık ( $\bar{X} = 27.37$ ) ve kontrol- örtük ayrımcılık ( $\bar{X} = 22.50$ ) arasında ortalamalar bakımından var olan farklılığın anlamlı olduğu görülmüştür (Tablo 3.24).

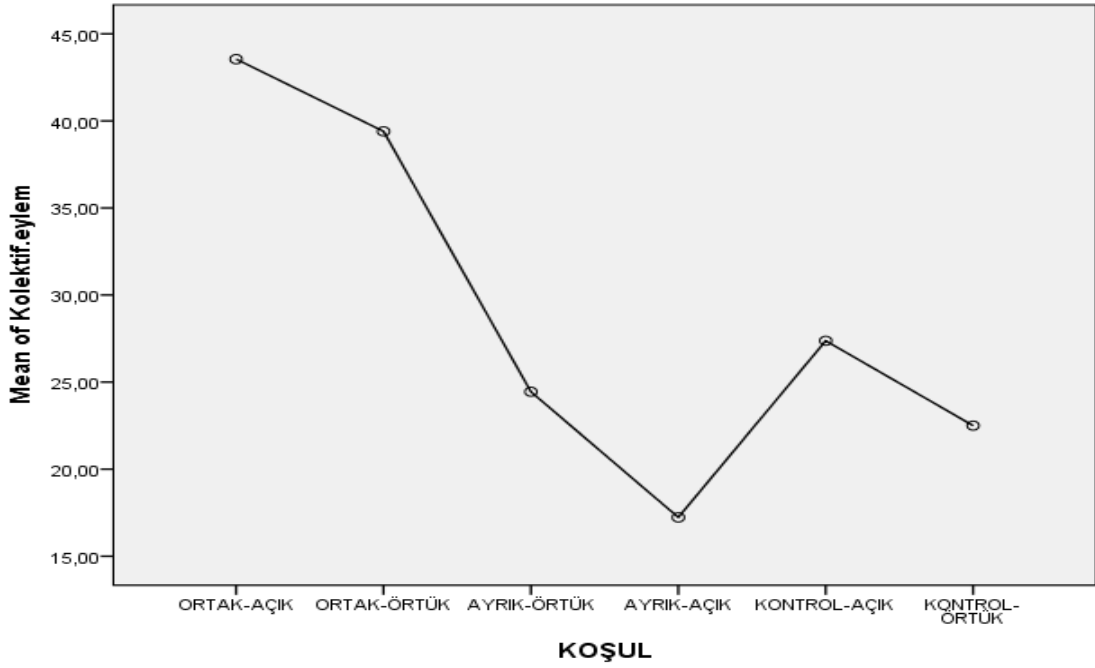
**Tablo 3.24:** Kolektif eylem yönelimine ilişkin çoklu karşılaştırma sonuçları

Bağımlı Değişkenler	I	J	Ortalama Farkları (I-J)	Std. Hata	p.
				3.50909	.844
		Ayrık-Örtük	19.10101*	3.60977	.000
		Ayrık-Açık	26.31469*	3.29018	.000
		Kontrol-Açık	16.17045*	3.73179	.001
		Kontrol-Örtük	21.04545*	3.35242	.000
	Ortak-Örtük	Ortak-Açık	-4.14545	3.50909	.844
		Ayrık-Örtük	14.95556*	3.69009	.002
		Ayrık-Açık	22.16923*	3.37811	.000
		Kontrol-Açık	12.02500*	3.80954	.029
		Kontrol-Örtük	16.90000*	3.43876	.000
	Ayrık-Örtük	Ortak-Açık	-19.10101*	3.60977	.000
		Ortak-Örtük	-14.95556*	3.69009	.002
		Ayrık-Açık	7.21368	3.48257	.317
		Kontrol-Açık	-2.93056	3.90247	.974
	Ayrık-Açık	Kontrol-Örtük	1.94444	3.54144	.994
		Ortak-Açık	-26.31469*	3.29018	.000
		Ortak-Örtük	-22.16923*	3.37811	.000
		Ayrık-Örtük	-7.21368	3.48257	.317
	Kontrol-Açık	Kontrol-Açık	-10.14423	3.60890	.070
		Kontrol-Örtük	-5.26923	3.21506	.577
		Ortak-Açık	-16.17045*	3.73179	.001
		Ortak-Örtük	-12.02500*	3.80954	.029
	Kontrol-Örtük	Ayrık-Örtük	2.93056	3.90247	.974
		Ayrık-Açık	10.14423	3.60890	.070
		Kontrol-Örtük	4.87500	3.66574	.767
		Ortak-Açık	-21.04545*	3.35242	.000
	Kontrol-Açık	Ortak-Örtük	-16.90000*	3.43876	.000
		Ayrık-Örtük	-1.94444	3.54144	.994
		Ayrık-Açık	5.26923	3.21506	.577
		Kontrol-Açık	-4.87500	3.66574	.767

\*. The Mean Difference Is Significant At The 0.05 Level.

Diğer taraftan ortak kimlik-örtük ayrımcılık ( $\bar{X} = 39.40$ ) koşulu ile ayrık kimlik-örtük ayrımcılık ( $\bar{X} = 24.44$ ), ayrık kimlik- açık ayrımcılık ( $\bar{X} = 17.23$ ), kontrol- açık ayrımcılık ( $\bar{X} = 27.37$ ) ve kontrol- örtük ayrımcılık ( $\bar{X} = 22.50$ ) arasında kolektif eyleme yönelim üzerinde ortalamalar bakımından var olan farklılığın anlamlı olduğu görülmüştür. Analizler sonucu ortaya çıkan farklılıklar grafik 3.8'de görülebilir.





**Grafik 3.8:** Kolektif eyleme yönelime ilişkin koşullar arasındaki farklılıklar

#### 3.2.4.4. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (kimliklenme, eşcinsellere yönelik haksızlık ve ayrımcılık biçimi )

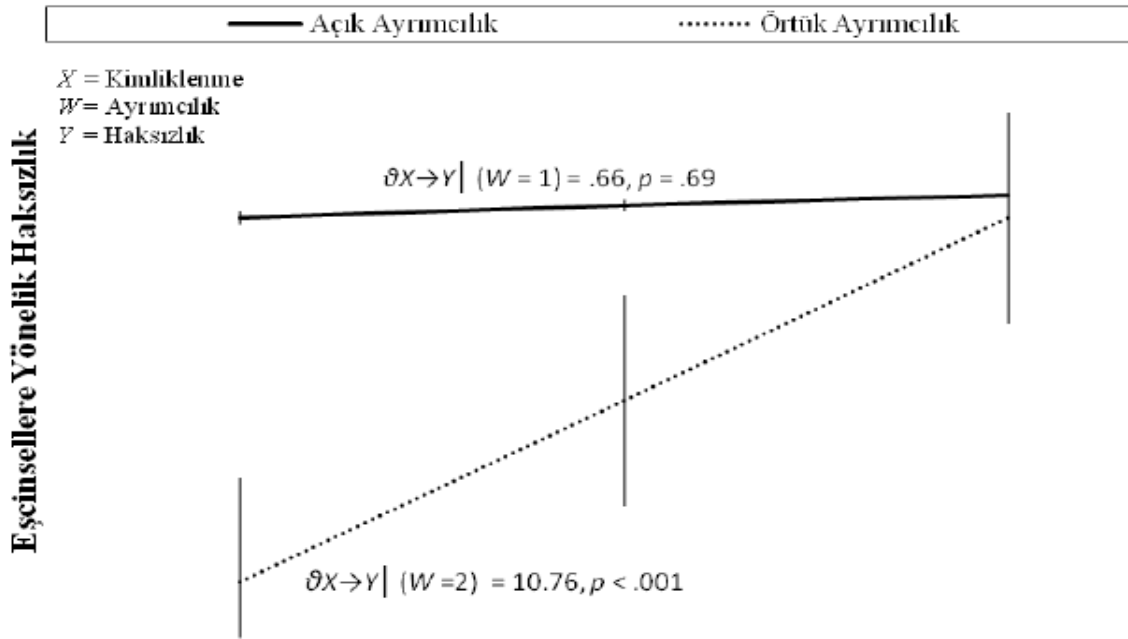
Eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, kimliklenme şekli (ortak, ayırık, kontrol) ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık biçimleri üzerinden yapılan analizler sonucunda eşcinsellere yönelik haksızlık algısı ile kimliklenme şekli arasında ayrımcılık biçiminin düzenleyici rol oynadığı görülmüştür (Tablo 3.25). Başka bir deyişle eşcinsellere yönelik haksızlık algısı üzerinde kimliklenme ile ayrımcılık biçimi değişkenlerinin etkileşim etkisinin olduğu görülmüştür.

**Tablo 3.25: Ayrımcılık biçimi ile kimliklenme şeklinin etkileşimi**

Model değişkenleri	b	SH	t	p	%95 CI		$\Delta R^2$	$R^2$
					Alt S.	Üst S.		
<b>Yordayıcı değişkenler</b>								
(sabit)	75.86	7.62	9.94**	0.000	60.60	91.12	-	-
<b>Temel etkiler</b>								
Kimliklenme şekli	-9.43	3.65	-2.58	0.01	-16.75	-2.12	-	-
Ayrımcılık biçimi	-31.65	4.82	-6.55	0.00	-41.31	-21.99	-	-
<b>İki yönlü etkileşimler</b>								
Kimlik * Ayrımcılık biçimi	10.10	2.16	4.46	0.00	5.57	14.62	-	-
<b>Model<sup>a</sup></b>	-	-	-	-	-	-	0.13**	0.58**
							$\Delta F: 19.97$	$F: 28.09$

<sup>+</sup>p < .10; \*p < .05; \*\*p < .01; Yordanan değişken = Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Algısı

Kimliklenme şekli ile ayrımcılık biçimi arasındaki bu etkileşimi derinlemesine incelemek amacıyla yapılan eğitim analizinde, eşcinsellere yönelik haksızlık algısı üzerinde örtük ayrımcılık etkisi anlamlıyken ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W = 2) = 10.76$ ,  $SH = 1.53$ ,  $p < .001$ , 95%CI [7.69, 13.82]) açık ayrımcılık etkisinin ( $\theta_{X \rightarrow Y} | (W = 1) = .66$ ,  $SH = 1.53$ ,  $p = .691$ , 95%CI [-2.65, 3.98]) anlamsız olduğu görülmüştür (Grafik 3.9).



**Grafik 3.9:** Kimliklenme şeklinin eşcinsellere yönelik haksızlık algısına etkisi

Genel olarak grafik incelendiğinde eşcinsellere yönelik haksızlık algısı üzerinde kimliklenme şekline göre açık ayrımcılık bakımından bir fark olmadığı görülmektedir. Her ne kadar açık ayrımcılık düzeyi ortak kimlik koşulunda en düşük kontrol koşulunda en yüksek olsa da koşullar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Diğer taraftan söz konusu örtük ayrımcılık olunca eşcinsellere yönelik haksızlık algısının ortak kimlik koşulunda en düşük ayrık kimlik koşulunda orta düzeyde ve kontrol koşulunda ise en yüksek olduğu görülmektedir.

### 3.3. Tartışma

Bu çalışmanın amacı işyeri ortamında, farklı kimlik koşullarında bireylerin eşcinsellere yönelik tutum ve algı süreçlerinin değişimini incelemektir. Diğer taraftan

belirginleşen farklı ayrımcılık biçimleri bağlamında eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, kolektif eyleme yönelme eğilimi ve genel önyargı düzeylerinin nasıl etkilendiğini ve değiştirdiğini analiz etmektir. Çalışmada kimliklenme süreçleri (ortak, ayrık, kontrol) ve ayrımcılık biçimi (açık örtük) bağımsız değişken, eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, kolektif eyleme yönelme ve eşcinsellere yönelik önyargı tutumları da bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda, uygun istatistikî analizler ışığında elde edilen bulgular bu bölümde tartışılmıştır.

### 3.3.1. Kimliklenme Şeklinin (ortak, ayrık, kontrol) Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Tutumu, Kolektif Eyleme Yönelme ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı Tutumu Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu çalışmada belirginleşen kimlik koşuluna göre eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, kolektif eyleme yönelme eğilimi ve önyargı düzeyinin değişkenlik göstereceği düşünülmüştür. Bu bağlamda bu çalışmada ortak kimlik koşulundaki katılımcıların eşcinsellere yönelik haksızlık algılarının, kolektif eyleme yönelme eğilimlerinin ayrık kimlik koşuluna göre yüksek olması beklenirken önyargı düzeylerinin düşük olması beklenmiştir. Verilerin analizi sonucunda elde edilen sonuçlar bütün bu beklentilerin karşılandığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan ortak kimlik koşulunda eşcinsellere yönelik haksızlık algısı ayrık kimlik koşuluna göre her ne kadar yüksek çıktıysa da puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir. Ancak kolektif eyleme yönelme eğilimi ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık tutumu bakımından ortak kimlik ile ayrık kimlik koşulu arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Ortak grup kimliğinin belirgin hale gelmesi gruplar arası sınırların bozulmasını ve mesafenin azalmasını sağlar, bu durum gruplar arası dezavantajlara dikkatleri azalttığı için gruplar arası eşitsizliklerin giderilmesini beraberinde getirebilir (Saguy ve Chernyak-Hai 2012; Saguy ve diğerleri 2009 2011). Oluşan bu ortam en azından azınlık grup üyelerine daha fazla saygı duyulmasını sağlamasından kaynaklı eşitsizliklerin giderilmesi olası hale gelebilir (Van Zomeren ve ark. 2008; Wright ve Lubensky 2009). İlgili literatürün ışığında ortak kimlik koşulundaki katılımcıların ortak değer ve sorumluluklar üzerine odaklandıkları ve eşcinsellere yönelik cinsel yönelim algı ve dikkatlerinin azaldığı söylenebilir. Bu doğrultuda eşcinsellerle olan fiziksel ve zihinsel

mesafenin azalmasıyla insani değerler üzerinden eşcinsellere yönelik saygının arttığını söylemek mümkündür. Ortaya çıkan tablo ışığında ortak kimlik koşulundaki katılımcıların eşcinsellere yönelik yapılan bir haksızlığa karşı duyarlı oldukları var olan haksızlığa karşı kolektif eyleme yönelme eğilimlerinin yüksek olduğu ve eşcinsellere yönelik önyargı düzeylerinin düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışmada ortak kimlik koşulunda olan katılımcıların kontrol koşuluna göre eşcinsellere yönelik haksızlık algısı ve kolektif eyleme yönelme eğiliminin düşük önyargı düzeyinin yüksek olması beklenmiştir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında kolektif eyleme yönelme ve önyargı değişkenlerine ilişkin beklentinin karşılandığı ancak ortak kimlik koşulundaki katılımcıların kontrol koşuluna göre eşcinsellere yönelik haksızlık algılarının düşük olduğu görülmüştür. Ortak grup kimliğinin belirgin hale gelmesi gruplar arası sınırların bozulmasını ve mesafenin azalmasını sağlar, bu durum gruplar arası dezavantajlara dikkatleri azalttığı için gruplar arası eşitsizliklerin giderilmesini beraberinde getirebilir (Saguy ve Chernyak-Hai 2012; Saguy ve diğerleri 2009, 2011). Ortaya çıkan bu ilginç sonuç ortak kimliğe ilişkin literatürle de paralellik göstermemektedir. İlgili literatür incelendiğinde ortak kimlik kuramı bağlamındaki çalışmaların hemen hepsi (Banfield ve Dovidio 2013; Beaton ve ark. 2011; İmamura ve Zhang 2014; Riek vd. 2010) etnik gruplar üzerine çalışılmıştır. Oysa bu çalışma eşcinsellere yönelik olarak kurgulanmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan bu sonuç çalışmanın temellendiği örneklemden kaynaklanıyor olabilir. Zira bu çalışma eşcinselleri damgalanmaya, dışlamaya ve hatta lanetlemeye müsait olan bir kültürel yapı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla söz konusu eşcinseller olunca katılımcıların ait oldukları inanç sistemleri, aile, iş ve diğer sosyal kimliklerine dair norm ve kaygıları harekete geçirmiş olabilir. Böylelikle eşcinsellere yönelik haksızlık algısı düzeyini kontrol koşulunun altına düşürmüş olabilir. Diğer taraftan Bolu da yaşayan bir katılımcının bir eşcinselle rastlaması, tanışması ve temas kurması zor olabilir. Böylesi bir katılımcının sadece normlar üzerinden düşünüp ona göre bir tavır sergilemesi olasıdır.

Genel olarak insanlar dış grup olarak algıladıkları bireylerden öte kendi iç gruplarındaki bireylere karşı empati (Whol, Hornsey 2012) ya da yardımseverlik

(Dovido ve ark 1997) gösterirler. Bu doğrultuda sosyal kimliklerin ayrıştırıldığı ve biz-onlar uçlarının ön plana çıkarıldığı ayrık kimliğin, belirgin hale geldiği koşulda kontrol koşuluna göre eşcinsellere yönelik haksızlık algısı ve kolektif eyleme yönelme eğiliminin düşük önyargı düzeyinin yüksek olması beklenmiştir. Sonuçlar belirgin bir şekilde beklentimizi karşılamıştır. Bu durumda ayrık kimlik koşulundaki katılımcıların eşcinsellerle aralarına kontrol koşulundan daha fazla mesafe koydukları ve eşcinsellerin yaşadıkları ayrımcılıkla ilgilenmediklerini üstelik önyargı düzeyinin de gittikçe arttığını ifade edebiliriz.

### 3.3.2. Ayrımcılık biçiminin (açık, örtük) Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Tutumu, Kolektif Eyleme Yönelme ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı Tutumu Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması

Söz konusu azınlık gruplar olunca örtük ayrımcılığı açık ayrımcılığa göre belirlemek çok zor hale gelir. Öyle ki örtük ayrımcılığın açık ayrımcılığa göre fark edilmesi azınlık grup üyeleri için bile zordur (Ellemers ve Barreto 2009), ayrıca çoğunluk grup üyeleri azınlık grup üyelerine göre örtük ayrımcılık ipuçlarına daha az dikkat ederler (Salvatore ve Shelton 2007). Bu çalışmanın sonuçlarına dair beklentilerden bir tanesi de ayrımcılık biçiminin bireylerin eşcinsellere yönelik haksızlık algılarını, kolektif eyleme yönelme eğilimlerini ve önyargı düzeylerini etkilemesidir. Örtük ayrımcılık “bilinçsiz veya kasıtsız bir şekilde uygulanan ve ortak, günlük etkileşimler, taciz, şakalar, dokunulmazlık, kaçınma ve diğer saygısız muamele şeklini alan, kişiliğe dayalı ayrımcılık” olarak tanımlanmıştır. (Van Laer ve Janssens , 2011: 1205). Bu bağlamda çalışmaya dahil edilen katılımcıların eşcinsellere yönelik örtük ayrımcılık yapıldığında duyarlı davranmayacakları hatta önemsemeyecekleri ancak açık ayrımcılık olduğunda ise tepki verecekleri düşünülmüştür. Elde edilen sonuçlar bu anlamdaki beklentileri karşılamıştır. Açık ayrımcılık durumunda katılımcıların eşcinsellere yönelik haksızlık algısının örtük koşula göre yüksek olduğu görülmüştür. Dovido ve Gaertner (2003: 8)’a göre önyargıların geçmişe kıyasla daha örtük bir düzlemde olmasından kaynaklı tespit edilmeleri veya tanımlanmaları daha da zorlaşmıştır. Açık ayrımcılık koşulunda bireylerin haksızlığa uğradığı bariz bir şekilde ortadadır. Böylesi bir durumda dezavantajlı bir grup olsa bile haksızlığı red etmek zor

olabilir. Dolayısıyla katılımcılar bariz bir ayrımcılık varken haksızlığa duyarlı olmuş olabilir. Araştırmacılar, örtük ayrımcılığı, genellikle normal olmayan, doğal ya da kabul edilebilir görünen (Benokraitis, 1997), genellikle kayıtsız, önemsiz ve zararsız olarak algılanan ve yasadışı olmayan davranışları içeren kavramlar olarak tanımlamışlardır (Hebl vd., 2002; King, Dunleavy vd. 2011). Bu doğrultuda katılımcılar yapılan örtük ayrımcılığı önemsiz görmüş olabilir ve yaşanan durumu haksızlık olarak tanımlamamış olabilirler.

Banfield ve Dovidio (2013) açık ayrımcılık koşulundaki katılımcıların örtük ayrımcılığa göre dezavantajlı gruba yönelik yapılan ayrımcılığa karşı kolektif eyleme yöneldiklerini bulmuşlardır. Yine aynı çalışmada açık ayrımcılık koşulundaki katılımcılar örtük ayrımcılık koşulundaki katılımcılardan daha fazla kolektif eyleme yönelme eğilimi göstermişlerdir. Bu çalışmada açık ayrımcılık koşulundaki katılımcıların eşcinsellere yönelik yapılan ayrımcılığa karşı tavır sergilemeleri ve kolektif eyleme yönelme düzeylerinin örtük ayrımcılık koşuluna göre yüksek olması beklenmiştir. Elde edilen sonuçlar bu beklentiyi karşılamıştır. Elde edilen bu sonuç ışığında katılımcıların açık ayrımcılık durumunda örtük ayrımcılık durumuna göre kendilerini ait hissetmedikleri bir gruba yönelik yapılan ayrımcılığı kabul etmedikleri hatta protesto etme eğilimlerinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Çoğunluk grup üyeleri azınlık grup üyelerine nazaran örtük ayrımcılık ipuçlarına daha az dikkat ederler (Salvatore ve Shelton 2007). Ayrıca araştırmacılar, örtük ayrımcılığı, genellikle normal olmayan, doğal ya da kabul edilebilir görünen (Benokraitis 1997), genellikle kayıtsız, önemsiz ve zararsız olarak algılanan ve yasadışı olmayan davranışları içeren kavramlar olarak tanımlamışlardır (Hebl vd. 2002; King, Dunleavy vd. 2011). Bu bağlamda örtük ayrımcılık koşulundaki katılımcılar dezavantajlı grup olan eşcinsellere yönelik yapılan ayrımcılığa dikkat etmemiş, gözardı etmiş hatta haklı görmüş olabilir. Oysa açık ayrımcılık koşulundaki katılımcılar daha duyarlı davranmışlardır. Bu durumun sebepleri çok çeşitli değişkenlerden kaynaklanıyor olabilir. Özellikle Türkiye'nin de içinde olduğu Ortadoğu kültürünün beraber yaşama ya da dayanışma kültürü bu sonuç üzerinde etkili olabilir. Diğer taraftan katılımcıların bariz bir şekilde yapılan bir ayrımcılığı göz ardı etmek katılımcıların değerlendirilme kaygılarını tetiklemiş olabilir.

Hogg ve Abrams (1988), Messick ve Mackie (1989), Mullen, Brown ve Smith (1992), Tajfel (1982) ve Wilder (1986), tarafından yapılan çalışmalar, herhangi bir grup insanın farklı gruplara ayrılmasının başlı başına gruplar arasında önyargı ve olumsuz tutumların oluşması için yeterli olduğunu göstermiştir. Bu literatür ışığında eşcinsellere yönelik önyargının varlığı bariz olarak kabul edilmiştir. Ancak açık ayrımcılık koşulunda eşcinsellere yönelik önyargı düzeyinin örtük ayrımcılık durumuna göre düşük olacağı beklenmiştir. Zira azınlık gruplara yönelik örtük ayrımcılığı açık ayrımcılığa göre belirlemek çok zordur. Öyle ki örtük ayrımcılığın açık ayrımcılığa göre fark edilmesi azınlık grup üyeleri için bile zordur (Ellemers ve Barreto 2009) bu bağlamda açık ayrımcılık koşulunda katılımcıların tutumlarını belirgin hale getirmeyecekleri düşünülmüştür. Önyargı durumunun örtük ölçümle ortaya çıktığı çalışmalarla tutarlı olarak (Hanson, Hawley ve Taylor 2011; Dovidio ve ark. 1997 ve beklenildiği gibi açık ayrımcılık koşulunda önyargı düzeyi örtük ayrımcılık koşuluna göre düşük çıkmıştır. Özellikle değerlendirilme kaygısı bu sonucun ortaya çıkmasında önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

### 3.3.3. Kimliklenme Şeklinin (Ortak, Ayrık, Kontrol) ve Ayrımcılık biçiminin (Açık, Örtük) Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Tutumu, Kolektif Eyleme Yönelme ve Eşcinsellere Yönelik Önyargı Tutumu Üzerindeki Etkilere İlişkin Bulguların Tartışılması

Park ve Rothbart (1982)'ın yaptığı çalışmalar iç grup ve dış gruba ilişkin tutumların sadece davranışsal değil zihinsel süreçlerde de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Park ve Rothbart (1982)'a göre; insanlar, iç grup ve dış grup üyeleriyle ilgili bilgiyi farklı şekillerde işler ve saklar. Dış grup üyeleriyle kıyaslandığında, iç grup üyeleri için bilgiyi daha detaylı biçimde işlerler. Diğer taraftan Wilder (1981)'e göre; iç grup üyelerinin kendine benzer ve dış grup üyelerinin kendinden farklı olduğunu gösteren bilgiyi hafızalarında daha iyi tutarlar ve Howard ve Rothbart (1980)'a göre dış grup üyeleri ile ilgili olumlu bilgileri daha az hatırlarlar ve farkedirler. İlgili literatür ışığında bireylerin dış gruba ilişkin ilgi dikkat ve algılarının olumsuz olduğunu söyleyebiliriz. Dış gruba yönelik böylesi bir tavır var iken özellikle

örtük ayrımcılık durumunda bireylerin dış gruba ilişkin duyarlılıklarının az ve mesafeli olacağı düşünülebilir.

Bu doğrultuda belirginleşen farklı kimlik koşullarında eşcinsellere yönelik haksızlık algısının ayrımcılık biçimine göre değişeceği beklenmiştir. İlgili analizler sonrasında bu beklentilerin büyük oranda karşılandığı görülmüştür. Özellikle kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık) her iki koşulunda da katılımcıların beklenildiği gibi açık ayrımcılık durumunda eşcinsellere yönelik haksızlık algılarının örtük ayrımcılık koşuluna göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan kontrol koşulunda beklenilenin aksine örtük ayrımcılık koşulunda eşcinsellere yönelik haksızlık algısının açık ayrımcılık koşuluna göre daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Kimliklenme süreçleri bu ilginç bulgunun ortaya çıkmasına katkı sunmuş olabilir. Zira ortak ve ayrık kimlik koşullarındaki katılımcılara kimliklenmeye ilişkin bir yönerge verilmiş ancak kontrol koşulundaki katılımcılara bu anlamda bir yönerge verilmemiştir. Bu durumda ortak ve ayrık kimlik koşullarındaki katılımcılarda kimliklenme belirgin hale getirilmişken kontrol koşulunda başka değişken ve kaygılar belirginleşmiş olabilir. Örneğin kontrol koşulundaki katılımcılar kimlikten öte daha çok inanç ve kültürel nedenlere dayalı dürtülerle hareket etmiş olabilirler.

Bu çalışmanın azınlık grup üyelerinin kolektif eylem davranışlarını inceleyen çalışmalardan (Duncan 2012; Gezici Yalçın 2010; Ufkes, Dovidio ve Tel 2014; Lalonde ve Cameron 1994 Van Zomeren, Postmes ve Spears 2008) farklı olarak Banfield ve Dovidio'nun (2013) çalışması gibi çoğunluk grup üyeleri tarafından bir azınlık grubu adına kolektif eyleme yönelmeyi kapsamaktadır. Bu anlamda bu çalışmanın ortak grup kimliği ve kolektif eylem hakkındaki araştırmaları tamamladığı ve genişlettiği düşünülmektedir. Çoğunluk grup üyelerinin ne zaman ve neden azınlık gruplarının üyelerine fayda sağlayacak eylemleri desteklediğini anlamak hem kavramsal hem de pratik olarak önemlidir. Azınlık grup üyelerinin kolektif eylemleri önemli sosyal değişime sahip olsalar da, çoğunluk üyeleri tarafından yapılan kolektif eylemler sahip oldukları daha büyük kaynaklar ve genel olarak hakim grupların daha az direniş potansiyeli nedeniyle daha da etkili olabilir (Banfield ve Dovidio 2013). Yapılan çalışmalara göre (Dixon ve diğerleri 2005, 2007; Dovidio ve Gaertner 1996: 66)



çoğunluk grup üyeleri eşitlik ilkesini genel olarak onaylamalarına karşın, toplumdaki gruplar arasında somut bir sosyal değişim yaratmaya yönelik politikalar için tutarsız ve zayıf destek gösterirler.

Banfield ve Dovidio (2013) açık ayrımcılık koşulundaki katılımcıların örtük ayrımcılığa göre dezavantajlı gruba yönelik yapılan ayrımcılığa karşı kolektif eyleme yöneldiklerini bulmuşlardır. Yine aynı çalışmada ortak kimlik koşulundaki katılımcıların açık ayrımcılık koşulunda diğer koşullara göre daha fazla kolektif eyleme yöneldikleri bulunmuştur. Bu doğrultuda: eşcinsellere yönelik yapılan ayrımcılığa karşı kolektif eyleme yönelme eğilimi hem kimliklenme şekline hem de ayrımcılığın ortaya çıkış şekline göre değişeceği beklenmiştir. Özellikle ortak kimlik ve kontrol koşulundaki katılımcıların eşcinsellere yönelik yapılan ayrımcılığa karşı kolektif eyleme yönelme eğilimleri beklendiği gibi bulunmuştur. Yani hem ortak kimlik koşulunda hem kontrol koşulunda açık ayrımcılık durumunda örtük ayrımcılık durumuna göre eşcinsellere yönelik yapılan ayrımcılığa karşı kolektif eyleme yönelme yüksek olarak bulunmuştur. Örtük ayrımcılık “bilinçsiz veya kasıtsız bir şekilde uygulanan ve ortak, günlük etkileşimler, taciz, şakalar, dokunulmazlık, kaçınma ve diğer saygısız muamele şeklini alan, kişiliğe dayalı ayrımcılık” olarak tanımlanmıştır. (Van Laer ve Janssens 2011: 1205). Örtük ayrımcılık koşulundaki katılımcılar ilgili literatür ile paralel olarak eşcinsel bireylere yönelik tutumu ayrımcılık olarak değerlendirmeyip görmezden gelmiş olabilirler. Diğer taraftan ayrık kimlik koşulunda elde edilen sonuçlar beklentiyi karşılamamakta ve ilgili literatür ile de örtüşmemektedir. Zira literatürde ayrık kimlik durumunda, açık ayrımcılık koşulunda örtük ayrımcılık koşuluna göre kolektif eyleme yönelmenin yüksek olduğu vurgulanırken bu çalışmada tam tersi olarak örtük ayrımcılık koşulunda kolektif eyleme yönelme açık ayrımcılık koşuluna göre daha yüksek olarak bulunmuştur. Ortaya çıkan bu ilginç sonucun ortaya çıkmasında sosyal ekonomik, kültürel ve dini birçok değişken etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada kimliklenme şeklinin (ortak, ayrık) ve ayrımcılık biçiminin (açık, örtük) bireylerin eşcinsellere yönelik önyargı düzeyini etkileyeceği beklenmiştir. Elde edilen verilerin analizleri sonrasında ortaya çıkan sonuçlar bu beklentiyi karşılamıştır. Önyargı, gruplar arası algılamalar ve motivasyonlar üzerine nüfuz eden etkilere neden

olabilir (Fiske 1998), Statü bağlamında farklı olan grupların bir araya gelmesiyle gruplar arası kalıp yargı ve önyargıların derinleşmesi var olan durumun pekiştirilmesi muhtemeldir (Hogg ve Vaughan 2006). Gruplar arası ilişkilerde önyargının birçok ayrımcılık dezavantaj ve haksızlığı da beraberinde getirdiği bilinmektedir. Bu bağlamda kimliklenme şekli ve ayrımcılık biçiminin eşcinsellere yönelik önyargı düzeyini etkileyeceği beklentisi karşılanmıştır. Çıkan sonuçlar incelendiğinde ortak kimlik koşulunda hem açık hem de örtük ayrımcılık durumlarında kontrol koşulundan çok daha düşük olduğu görülmüştür. Buna karşın ayırık kimlik koşulunda ise bu durumun tam tersi olarak hem açık hem de örtük ayrımcılık koşullarında ön yargı düzeyinin bütün koşullarda yüksek olduğu görülmüştür. Ortaya çıkan bu sonuç önemsenmelidir. Zira bu sonuç ortak kimlik belirginleştiğinde önyargı düzeyinin ayrımcılığın her koşulunda var olan gündelik yaşam ortamına göre bile düşük olduğunu gösterirken ayırık kimliğinde tam tersi bir sonucun ortaya çıkmasını sağladığını gösterir. Bu durumda ortak kimlik vurgusunun toplumsal barışın sağlanmasında önemli bir etken olduğunu işaret etmektedir.

Ortak kimlik koşulunda katılımcılar kontrol koşuluna göre eşcinsellere yönelik düşük düzeyde önyargılı tutum sergilerken ayırık kimlik koşulunda kontrol koşuluna göre yüksek düzeyde ön yargılı tutum sergilemişlerdir. Bu sonuç önyargının değişip dönüştürülebileceği bunda sosyal bağlamla alakalı olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Ayrıca standart toplumsal yaşamda bireylerin sosyal bağlama göre hareket ettiği ve tam tersini düşünse bile var olan sosyal bağlama uyum sağladığı (Hogg, Abrams, 1998) bilgisi ile de paraleldir.

#### 3.3.4. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (Ayrımcılık biçimi, kimliklenme şekli ve eşcinsellere yönelik önyargı)

Bu çalışmanın ikinci deneyinde 3 (Kimlik manipülasyonu; ortak, ayırık, kontrol) x 2 (Ayrımcılık Manipülasyonu: açık, örtük) bir araştırma deseni kullanılmıştır. Diğer taraftan araştırma değişkenleri (Kimliklenme şekli (ayırık, ortak, kontrol), ayrımcılık biçimi, eşcinsellere yönelik haksızlık, kolektif eyleme yönelme ve Eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi) arasında olabilecek olası ilişkilere bakılarak, ilişkilerin ayrıntılı

incelenmesi ile değişkenler arasında olası düzenleyici ilişkiler açımlayıcı olarak ele alınmış ve istatistiksel olarak anlamlı olan sonuçlar rapor edilmiştir.

Eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, kimliklenme şekli (ortak, ayırık, kontrol) ve eşcinsellere yönelik ayrımcılık biçimleri üzerinden yapılan analizler sonucunda eşcinsellere yönelik haksızlık algısı ile kimliklenme şekli arasında ayrımcılık biçiminin düzenleyici rol oynadığı görülmüştür.

Genel olarak sonuçlar incelendiğinde eşcinsellere yönelik haksızlık algısı üzerinde kimliklenme şekline göre açık ayrımcılık bakımından bir fark olmadığı görülmektedir. Her ne kadar açık ayrımcılık düzeyi ortak kimlik koşulunda en düşük kontrol koşulunda en yüksek olsa koşullar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Diğer taraftan söz konusu örtük ayrımcılık olunca eşcinsellere yönelik haksızlık algısının ortak kimlik koşulunda en düşük ayırık kimlik koşulunda orta düzeyde ve kontrol koşulunda ise en yüksek olduğu görülmektedir. Kimliğin gruplar arası ilişkilerde en önemli değişkenlerden biri olduğu kabul edilir ve kimliğin grup normlarını belirlediği ve düzenlediğine işaret edilir (Gannakakis ve Fritsche 2011: 83. Christensen ve ark. 2004: 1297, Mcneill ve ark. 2014: 103). Bu doğrultu da kimliklenme şeklinin ayrımcılık biçimi ile etkileşerek eşcinsellere yönelik haksızlık algısını düzenlediğini söylemek mümkündür. Ortaya çıkan bu sonuçta özellikle örtük ayrımcılığın kontrol koşulunda yüksek ortak kimlik koşulunda düşük çıkması ilginçtir. Bu durumda örtük ayrımcılık söz konusu olunca insanların değerlendirilme kaygılarının azaldığı ve düşüncelerini sansürlemeden ortaya koyduklarını söylemek mümkündür.

## IV. BÖLÜM

### 4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada kimliklenme şeklinin tehdit (olumlu, olumsuz, nötr) ve ayrımcılık durumlarında eşcinsellere yönelik tutum ve algılara etkisi incelenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda birbirini tamamlayan iki deney gerçekleştirilmiştir. İlk deney 136 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ortak ve ayrık olmak üzere iki farklı kimlik koşuluna atanmıştır. Daha sonra her iki koşula da ayrı ayrı tehdit yönergeleri verilmiştir. Son olarak eşcinsellere yönelik ayrımcılık senaryosu verilmiştir. Bu prosedürdeki amaç katılımcıların farklı kimlik koşullarında tehdidin olduğu ve olmadığı durumlarda (olumlu, olumsuz, nötr) eşcinsellere yönelik tutum ve algısal değişimlerini incelemektir.

Sonuç olarak bu çalışmada eşcinsellere yönelik tutumların farklı kimlik koşullarına ve farklı tehdit manipülasyonlarına göre değişim gösterdiğini söyleyebiliriz. Özellikle ayrık kimlik koşulundaki katılımcıların tepkilerinin çok uc düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Eşcinselliğin sosyal, kültürel, dini ve ekonomik normların dışında algılandığı bir ortamda ayrık kimliklenmenin de eklenmesiyle beraber tutumların etkilenmesi anlaşılabilir bir durumdur. Diğer taraftan ortak değerlere vurgunun yapıldığı ve beraber çalışmanın ve yaşamının vurgulandığı ortak kimlik koşulunda tepkiler daha yumuşak olarak ortaya çıkmıştır.

Eşcinsellere yönelik tutumların üzerinde tehdit algısının çok etkili olduğu bu çalışma sonrasında ortaya çıkan sonuçlardandır. Özellikle olumsuz koşul (tehdit) ile ayrık kimliklenmenin kesiştiği koşulda eşcinsellere yönelik tutumların çok daha negatif olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumda var olan tehdidin eşcinsellerle bağdaştırıldığı yorumunu yapmak mümkündür.

Sonuç itibari ile bu çalışma sonrasında herhangi bir gruba yönelik tutum ve davranışların bir şekilde değiştirilebileceği veya azaltılabileceği bir kez daha ortaya konmuştur. Tutum ve davranışların sosyal bağlamla çok ilişkili olduğu ve grup dinamiğinin bunun üzerinde etkili olduğu bu çalışma ile de onaylanan sonuçlardandır.

İlk çalışmada kimliklenme ve tehdit durumlarının tutumlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Şüphesiz ki davranışların ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden biri de önyargılardır. Bu doğrultu da yine farklı kimlik koşullarında, açık ayrımcılık ve örtük ayrımcılık durumlarında eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, algılanan önyargı ve kolektif eylem süreçlerini incelemek üzere ikinci bir deney tasarlanmıştır.

İkinci deneye 63 katılımcı dahil edilmiştir. Bu deneyde yine farklı kimlik koşullarında eşcinsellere yapılan açık ve örtük ayrımcılık durumlarında katılımcıların eşcinsellere yönelik haksızlık algısı, önyargılı tutumu ve kolektif eylem tutumları incelenmiştir. Bu çalışmada kolektif eylem; eşcinsel bireylere yapılan ayrımcı bir uygulamayı protesto etme durumu olarak ele alınmıştır. Çalışma sonrasında ortaya çıkan Tablo farklı kimlik koşullarının yanında yapılan ayrımcılığın şeklinin de eşcinsellere yönelik tutumları önemli düzeyde etkilediği ve koşullar arasında ciddi farkların olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci deneyde de birinci deneyde olduğu gibi ayrık kimlik koşulu çok ön plana çıkmaktadır. Bu koşuldaki katılımcılar diğer koşullara göre çok daha negatif tutumlar sergilemişlerdir. Diğer taraftan ortak kimlik koşulunda daha yumuşak ve pozitif tepkiler ortaya çıkmıştır.

Ayrımcılık biçiminin de eşcinsellere yönelik tutumlar üzerinde ciddi bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim örtük ayrımcılık durumunda eşcinsellere yönelik tutumların açık ayrımcılık durumuna göre çok daha düşük ve negatif olduğu söylenebilir. Özellikle ayrık kimlik ve örtük ayrımcılık koşullarının kesiştiği sonuçlar diğer koşullara göre çok büyük farklılıklar arz etmiştir.

Her iki deneyde de toplumsal yaşamda karşılaşılabilecek düzeyde manipülasyonlar yapılmıştır. Günlük yaşamda birçok noktadan çeşitli aygıt ve mekanizmalarla çeşitli yönergeler maruz kaldığımız bilinmektedir. Özellikle ulaşım ve

iletişim araçlarının insan yaşamına hükmettiği teknolojik bir çağda yaşamaktayız. Bu noktada neredeyse her an belirli bir kişiyi veya grubu hedef gösteren manipüle eden bir bilgiye maruz kalabiliyoruz. Bu doğrultuda da tutum davranış ve algılarımız şekillenebiliyor değişebiliyor. Böylece bu mekanizmalar doğru kullanılıp doğru yönetilebilirse dezavantajlı gruplara yönelik tutum ve davranışlar daha pozitif bir noktaya evrilebilir. Nitekim bu çalışmanın sonuçları kimliklenme süreçlerinin yönetilebileceği ve bu durumda verilen yönerge ve bilgiye göre bireylerin tutum ve davranışlarının önemli bir oranda değiştirilebileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç itibari ile bu çalışmanın; ortak kimlik ve ortak değerlerin dezavantajlı gruplara yönelik önyargı ve ayrımcılık ile başa çıkmada önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur.

#### 4.1. Sınırlılıklar

Mevcut çalışmanın barındırdığı temel sınırlılık örneklemeden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki bu çalışma Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'ndeki öğrencilerin katılımı ile yapılmıştır. Dolayısıyla bir şehirdeki üniversiteden elde edilen veri üzerinden genel yargılara ulaşmak imkansızdır. Diğer taraftan sadece gençlerle yapılan bu çalışma toplumun diğer kesimlerin göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Çalışmanın sınıf ortamında ve kağıt kalem üzerinden yapılmış olması diğer bir sınırlılık olarak kabul edilebilir. Zira katılımcılar okul ortamında ve kontrollü bir mekânda gerçek düşüncelerini yansıtmamış olabilirler. Ayrıca çalışma deneysel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem bağlamında çeşitli manipülasyon metinleri kullanılmıştır. Bu yolla katılımcılara yaşamadıkları bilmedikleri ve gerçek olmayan bazı olay ve durumları hayal etmeleri istenmiş sonrasında da somut olarak nasıl tepki verecekleri sorulmuştur. Bu yöntemin kendisi çeşitli sınırlılıklar barındırmaktadır. Zira gerçek yaşamda tutum ve davranışlarımızı etkileyen birçok değişken vardır.

Çalışma kapsamındaki bir diğer sınırlılık olarak da çalışmanın içeriğinde politik konular işlenmiştir. Katılımcılar okudukları metinlerden farklı bir şekilde etkilenip gerçek duygu düşünce ve tutumlarını yansıtmamış olabilirler. Diğer taraftan eşcinseller konusu birçok toplumda tabu olarak reddedilen, ötelenen gruptan bir tanesidir. Katılımcıların eşcinsellere ilişkin katı yaşanmışlık ve düşünceleri olabilir ve metinleri dikkate almayıp var olan düşünceleri üzerinden sorulara cevap vermiş olabilirler.

Eşcinsellere yönelik önyargı ve ayrımcılık süreçlerini besleyen ve tetikleyen inanç, kültür, aile ve yaşam deneyimleri gibi birçok değişken vardır. Bu çalışmada bu değişkenlerin hepsinin göz ardı edilmesi önemli bir sınırlılıktır.

#### 4.2. Katkılar

Bu çalışmanın literatüre ve toplumsal yaşama birçok noktada katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu çalışma öncelikle ortak kimlik bağlamında eşcinsellere yönelik tutum değişimi ve ayrımcılık süreçlerine ilişkin ilk çalışma olması bakımından, sosyal psikoloji alanından çokça tartışılan ayrımcılık süreçleri, kimlik ve dezavantajlı gruplar literatürüne önemli bir katkıda bulunmuştur.

Kolektif eyleme ilişkin literatür genel olarak dezavantajlı grupların durumlarını düzeltme veya daha iyi hale getirme üzerine kurulmuştur. Bu çalışmada dezavantajlı olmayan grupların dezavantajlı gruplara yapılan haksızlığa karşı tavır sergileme hatta bu haksızlığa karşı kolektif eyleme yönelme bulgusu sosyal değişime ilişkin literatüre önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcılık süreçlerinin hangi koşullarda ortaya çıktığını ve şekillendiğini tespit etmek ve var olan ayrımcılık tutumlarının nasıl değiştirilebileceğine dair de bir yöntem sunmaktadır. Ulaşılan bu sonuç dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcılığın azaltılmasında önemli bir anahtar olarak kullanılabilir. Dolayısıyla bu çalışmadan elde edilen bilgi ve bulgular ayrımcılık ile mücadelede geliştirilebilecek sosyal politikalara referans sağlayabilir.

Bu çalışmanın sonuçları ışığında oluşturulabilecek uygun ortam ile eşcinseller toplumsal yaşama ve çalışma ortamına dahil edilebilir. Bu bağlamda eşcinsellere kayıt dışı işlerden uzaklaşıp üretim süreçlerine dahil olarak ekonomiye katkı sunabilirler. Yine ortak kimlik ve ortak değerlerin belirgin hale getirilmesi ile nefret söylemi ve nefret cinayetlerinin önüne geçilebilir.

Bu çalışma temel olarak insanların tutum ve davranışlarının sabit ve kalıcı olmadığını çeşitli yollarla değiştirilip dönüştürülebileceğini onaylamakta ve kendi içinde bunun yöntemini de sunmaktadır. Ortaya konulan bu yöntem kullanılarak çalışma yaşamında tutum ve davranışlar yönetilebilir. Dolayısıyla iş yaşamında ki çatışmaların azaltılmasına katkı sunabilir.

Mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlar toplumsal yaşama uyarlanarak dezavantajlı gruplara yönelik önyargılarla mücadele edilebilir. Bu yöntemle toplumsal barışın sağlanması ve farklı grupların birarada yaşayabileceği ortamların artmasında bu çalışmanın sonuçları önemli bir rol oynayabilir.

#### 4.3. Öneriler

Bu çalışma üniversite de öğrenim gören gençlerin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla örneklem kısıtlılığından dolayı genel sonuçlara ulaşmak konusunda eksik kalmıştır. Toplumsal yaşamdaki diğer kesimleri de içine alan geniş örneklemlerle çalışmaların yapılması daha güvenilir sonuçların ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Mevcut çalışmada dezavantajlı grup olarak eşcinseller seçilmiştir ve sadece eşcinsellere ilişkin tutum ve davranışlara ilişkin ölçüm analiz ve sonuçlar sunmaktadır. Yapılacak çalışmalarda toplumun diğer dezavantajlı grupları dahil edilebilir. Bu doğrultuda farklı dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar analiz edilip karşılaştırılabilir.



Bu çalışma öğrencilerin bir çalışma ortamında olduklarını düşünmeleri istenerek işyerindeki ayrımcı tutum hipotetik olarak incelenmiştir. Oysa ileride yapılacak çalışmaların direkt çalışma ortamı ve üretim süreçlerinde yapılması bilimsel anlamda da daha geçerli sonuçların ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Önyargı ve ayrımcılığı besleyen ve tetikleyen birçok değişken vardır. Bu değişkenlerin başında kültür gelmektedir. Bu anlamda yapılacak çalışmalarda kültürel bir ölçüm alınması ve bu bağlamda da analizlerin yapılması daha genellenebilir sonuçlara ulaşılmasına katkı sunabilir.



## KAYNAKLAR

Abrams, Dominic ve Michael A. Hogg. (2006). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. Routledge,.

Adorno, Theodor W. (1950). *The Authoritarian Personality*. New York: Harper ve Row

Allport, Gordon (1958). *The Nature of Prejudice*. New York: Doubleday Anchor Books.

Allport, W. Gordon (1954). "The Nature of Prejudice. Cambridge", MA: Perseus Books

Altan, Ö. Z. (1997). "Cinsiyetler arasında Eşit Davranma, Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları ve Türkiye Semineri- 16-19 Mayıs 1997". *Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Dergisi, Ankara*.

Andersson, Lynne M.; Pearson, Christine M.(1999). Tit for tat? The spiraling effect of incivility in the workplace. *Academy of management review*, 24.3: 452-471.

Arkoñaç, Sibel A. (2008). *Sosyal Psikolojide İnsanları Anlamak*. Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Ankara

Arslan, Ömer Emre (2010). "İş gören Seçiminde ve Örgüt İçi İş Yaşamında Siyasi Ayrımcılık: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Arslan, G. Yekbun (2006). AİH Sözleşmesi ve AİH Mahkemesi Kararları Bağlamında Ayrımcılık Yasağı. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.

- Banfield, Jillian C.; Dovidio, John F. (2013) Whites' perceptions of discrimination against Blacks: The influence of common identity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 2013, 49.5: 833-841.
- Bargh, J.A. ve Chartrand, T.L. (1999). The unbearable automaticity of being. *American Psychologist*, 54 (7), 462-479.
- Beaton, Ann M. vd. (2012). "Crossing the divide: The common in-group identity model and intergroup affinity." *International Journal of Intercultural Relations* 36.3: 365-376. *Behavior* (pp. 213-57). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Benokraitis, Nijole Vaicaitis (1997). *Sex discrimination in the 21st century*. In N. V. Benokraitis (Ed.), *Subtle sexism: Current practice and prospects for change*: 5-33. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bilgin, Nuri (1994). Sosyal bilimlerin kavşağında kimlik sorunu. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bilgin, Nuri (1995). *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Boer, Diana,(2012). "Young People's Topography of Musical Functions: Personal, Social and Cultural Experiences With Music Across Genders and Six Societies", *International journal of psychology*, Sayı; 47, 355–369 S.
- Branscombe, R. Nyla; Scmitt, T. Michael ve Harvey, D. Richard (1999). Perceiving pervasive discrimination among African-Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 135–149.
- Braungart, M. Margaret, ve Braungart, G. Richard (1990). "The Life-Course Development Of Left- And Right-Wing Youth Activist Leaders From The 1960s". *Political Psychology*, 11, 243-282.

- Brewer, Marilyn B. (1979). In-group bias in the minimal intergroup situation: A cognitive-motivational analysis. *Psychological bulletin*, 86(2), 307.
- Brewer, Marilyn B. vd. (1987). Social identity and social distance among Hong Kong schoolchildren. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 13(2), 156-165.
- Brewer, Marilyn B. ve Miller, Norman (1984). Beyond the contact hypothesis: Theoretical perspectives on desegregation. *Groups in contact: The psychology of desegregation*, 281-302.
- Brown, D. Jonathan (1998). *The self*. California: McGraw-Hill.
- Brown, Rupert J. (1984). The effects of intergroup similarity and cooperative vs. competitive orientation on intergroup discrimination. *British journal of social psychology*, 23(1), 21-33.
- Brown, Rupert J. ve Abrams, Dominic (1986). The effects of intergroup similarity and goal interdependence on intergroup attitudes and task performance. *Journal of Experimental Social Psychology*, 1986, 22.1: 78-92.
- Brown, Rupert J. ve Turner, John C. (1981). Interpersonal and intergroup behavior. In J.C. Turner ve H. Giles (Eds), *Intergroup Behavior* (pp. 33-64). Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Brown, Rupert J., ve Turner, John. C. (1981). Interpersonal and intergroup behaviour. *Intergroup behavior*, 33-65.
- Brown, Rupert ve Hewstone, Miles (2005). "An Integrative Theory of Intergroup Contact". *Advances in Experimental Social Psychology*. Ed. M. P. Zanna. (Vol. 37, pp. 255-343). San Diego, CA: Elsevier Academic Press. DOI: 10.1016/S0065-2601(05)37005-5
- Budak, Selçuk (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara Bilim ve Sanat Yayınları.

- Byrne, Donn ve Clore, Gerald L. (1970). A reinforcement model of evaluative responses. *Personality: An international journal*.
- Campbell, Donald T. (1958). Common fate, similarity, and other indices of the status of aggregates of persons as social entities. *Behavioral science*, 3(1), 14-25.
- Christensen, P. Niels vd. (2004). Social norms and identity relevance: A motivational approach to normative behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30.10: 1295-1309.
- Cole Elizabeth R ve Stewart Abigail J (1996), "Meanings of political participation among black and white women: Political identity and social responsibility", *Journal of Personality and Social Psychology*, 21 (1), ss. 130-140.
- Commins, Barry ve Lockwood, John (1978). The effects on intergroup relations of mixing Roman Catholics and Protestants: An experimental investigation. *European Journal of Social Psychology*, 8(3), 383-386.
- Cook, Stuart W. (1985). Experimenting on social issues: The case of school desegregation. *American Psychologist*, 40,452-60.
- Coombs, Robert. H. (1966). "Value Consensus and Partner Satisfaction Among Dating Couples". *Journal of Marriage and The Family*, 28(2), 166-173.
- Coşkun, Hamit (2013). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Cüceloğlu, Doğan (1996). İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitapevi, 6. Baskı, İstanbul.
- Cüceloğlu, Doğan (2012). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitabevi, 25. Basım, İstanbul
- Das, James. P. ve Nanda, P. C. (1963). Mediated transfer of attitudes. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66(1), 12.

- Davies, P. G., Steele, C. M., ve Markus, H. R. (2008). A nation challenged: The impact of foreign threat on America's tolerance for diversity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 308–318, <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.95.2.308>.
- Demirtaş, Madran, Hanife A. (2012). Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık. *Çayır, K. ve. Ceyhan, MA*, 73-85.
- Deschamps, Jean Claude ve Doise, Willem (1978). Crossed category memberships in intergroup relations. *Differentiation between social groups. Studies in the social psychology of intergroup relations*, 141-158.
- Deutsch, Morton.; Collins, Mary Evans (1950). Interracial housing. III. Influence of integrated, segregated occupancy on racial attitudes measured. *Journal of Housing*, 1950, 7: 127-129.
- Dixon, John; Durrheim, Kevin; Tredoux, Colin (2005) Beyond the optimal contact strategy: A reality check for the contact hypothesis. *American psychologist*, 60.7: 697.
- Dixon, John; Durrheim, Kevin; Tredoux, Colin (2007) Intergroup contact and attitudes toward the principle and practice of racial equality. *Psychological science*, 18.10: 867-872.
- Doğan, E. Tuğba (2015). İşgücü piyasasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığının sosyal politika açısından değerlendirilmesi. *Çalışma Hayatında Ayrımcılık*, 57.
- Doise, Willem (1978). *Groups and individuals: Explanations in social psychology*. CUP Archive.
- Dovidio, John F. ve Gaertner, Samuel L. (1996). Affirmative action, unintentional racial biases, and intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 52, 51–75, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-4560.1996.tb01848.x>.

- Dovidio, John F., Gaertner, Samuel L. ve Saguy, T. (2009). Commonality and the complexity of “we”: Social attitudes and social change. *Personality and Social Psychology Review*, 13, 3–20, <http://dx.doi.org/10.1177/1088868308326751>.
- Dovidio, John F., Gaertner, Samuel L., Validzic, A., Matoka, K., Johnson, B., ve Frazier, S. (1997). Extending the benefits of recategorization: Evaluations, self-disclosure, and helping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33, 401–420, <http://dx.doi.org/10.1006/jesp.1997.1327>.
- Dovidio, John F., Gaertner, Samuel L. ve Kawakami, K. (2003). Intergroup contact: The past, present, and the future. *Group Processes ve Intergroup Relations*, 6 (1), 5-21.
- Dovidio, John F., Kawakami, K., Johnson, C., Johnson, B. ve Howard, A. (1997). On the nature of prejudice: Automatic and controlled processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33, 510-540.
- Dovidio, John F. vd. (2005). “Social identities and social context: social attitudes and personal well-being. In”: *Social Identification in Groups*. Emerald Group Publishing Limited. p. 231-260.
- Dovidio, John F. ve Gaertner, Samuel L. (1991). Changes in the nature and expression of racial prejudice. In H. Knopke, J. Norell, ve R. Rogers (Eds), *Opening Doors: An Appraisal of Race Relations in Contemporary America* (pp. 201-41). Tuscaloosa, AL University of Alabama Press.
- Drury, John ve Reicher, Steve (2005). “Explaining Enduring Empowerment: A Comparative Study Of Collective Action and Psychological Outcomes”. *European Journal of Social Psychology*, 35, 35-38.
- Duncan, E. Lauren (1999). “Motivation For Collective Action: Group Consciousness As Mediator of Personality, Life Experiences, And Women’s Rights Activism”. *Political Psychology*, 20, 611-635.

- Duncan, E. Lauren (2012). The Psychology of Collective Action., *Oxford Handbook of Personality and Social Psychology*. Ed. K. Deaux, ve M. Snyder. s.781-803. New York: Oxford University Press.
- Ellemers, Naomi vd. (1999). Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity. *European Journal of Social Psychology*, 29, 371-389.
- Ellemers, Naomi, ve Barreto, Manuella (2009). Collective action in modern times: How modern expressions of prejudice prevent collective action. *Journal of Social Issues*, 65, 749–768, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-4560.2009.01621.x>.
- Erdoğan, Mehtap (2013). *Bireysel ve Toplumsal Bir Durum Olarak Türkiye’de Önyargı ve Ayrımcılık*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Essed, Philomena (1991). *Understanding everyday racism: An interdisciplinary theory*. Sage.
- Fazio Russel H. vd. (1986). On the automatic activation of attitudes. *J. Pers. Soc. Psychol.* 50: 229–38
- Fazio, Russel H. (2001). On the automatic activation of associated evaluations: An overview. *Cognition and Emotion*, 15 (2), 115-141.
- Feagin, Joe R.; Feagin, Clairece Booher (1978) *Discrimination American style: Institutional racism and sexism*. Prentice Hall.
- Ferguson, Charles K.; Kelley, Harold H.(1964). Significant factors in overevaluation of own-group's product. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 69.2: 223.



- Feshbach, Seymour ve Singer, Robert (1957). The effects of personal and shared threats upon social prejudice. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 54(3), 411.
- Fiske, Susan T. (1998). "Interpersonal stratification: Status, power, and subordination". *Handbook of social psychology*.
- Flacks, Richard (1990). "Social Bases of Activist Identity: Comment on Braungart Article". *Political Psychology*, 11, 283-292.
- Fox, Suzy; Stallworth, Lamont E. (2005). Racial/ethnic bullying: Exploring links between bullying and racism in the US workplace. *Journal of Vocational Behavior*, 66.3: 438-456.
- Franzoi, L. Stephen (2000). *Social Psychology* (2nd ed.). Boston: Mc
- Gaertner, Samuel L. (1976). Nonreactive measures in racial attitude research: A focus on "Liberals". In P. Katz (Ed.), *Toward the Elimination of Racism* (pp. 183-211). New York: Pergamon Press.
- Gaertner, Samuel L. vd. (1994). The contact hypothesis: The role of a common ingroup identity on reducing intergroup bias. *Small group research*, 25(2), 224-249.
- Garstka, Teri vd. (2004). "How young and older adults differ in their responses to perceived age discrimination". *Psychology and Aging*, 19, 326–335.
- Gezici-Yalcin, Meral (2007). *Collective Action Of Immigrants From Turkey Living In Germany*. Doctoral dissertation, Philipps-Universität Marburg.
- Giannakakis, Andrew Erik; Fritsche, Immo (2011). "Social identities, group norms, and threat: On the malleability of ingroup bias". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2011, 37.1: 82-93.

- Glick, P. ve Fiske, S. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491-512.
- Göregenli, Melek (2012). Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar*, 175-187.
- Greenwald, A.G. ve Banaji, M.R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102 (1), 4-27.
- Greenwald, Anthony G.; Krieger, Linda Hamilton (2006). Implicit bias: Scientific foundations. *California Law Review*, 94.4: 945-967.
- Gujarati, Damodar (1970). "Use of Dummy Variables in Testing for Equality between Sets of Coefficients in Two Linear Regressions: A Note". *The American Statistician* 24 (1): 50-52.
- Gül, İ. Işıl (2006). *Fiziksel Engellilerin Uluslar arası Hukukta Korunması ve Uluslar arası Standartların İç Hukuka Yansımaları*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülmez Mesut (2009). "İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye". *Belediye İş Yayınları*, Ankara.
- Gündüz, Gökhan Sait (2007). *Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Hanson, Andrew; Hawley, Zackary; Taylor, Aryn (2011). Subtle discrimination in the rental housing market: Evidence from e-mail correspondence with landlords. *Journal of Housing Economics*, 20.4: 276-284.
- Harlak, Hacer (2000). *Önyargılar*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.

- Hayes, Andrew F. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York: The Guilford Press.
- Hebl, Michelle R., vd.(2002). Formal and interpersonal discrimination: A field study of bias toward homosexual applicants. *Personality and social psychology bulletin*, 28.6: 815-825.
- Hewstone, M., Rubin, M. ve Willis, H. (2002). Intergroup bias. *Annual review of psychology*, 53:575-604. <https://pdfs.semanticscholar.org/8b51/fd6e7ab1bc95498db0fd9df7f49ca714a8a.pdf>
- Hewstone, Miles, Jaspars, Jos ve Lalljee, Mansur (1982). Social representations, social attribution and social identity: The intergroup images of 'public' and 'comprehensive' schoolboys. *European Journal of Social Psychology*, 12(3), 241-269.
- Hewstone, Miles; Rubin, Mark ve Willis, Hazel (2002). "Intergroup Bias". *Annual Review of Psychology*, 53, 575–604.
- Hewstone, Miles; Bond, Michael H. ve Wan, Kwok- Choi (1983). Social facts and social attributions: The explanation of intergroup differences in Hong Kong. *Social Cognition*, 2(2), 142-157.
- Hogg, M. A. ve Vaughan, M. G. (2007). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Ütopya.
- Hogg, Michael A. (1993). "Group Cohesiveness: A Critical Review and Some New Directions". *European Review of Social Psychology*, 4(1), 85-111.
- Hogg, Michael A. ve Abrams, Dominic (1988) *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes* (9780415006958)

- Hogg, Michael A. ve Abrams, Dominic (1998). *A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. Routledge: New York.
- Hogg, Michael A. ve Vaughan Graham M. (2007). "Sosyal Psikoloji". Çev; İ. Yıldız ve A. Gelmez, 1. Basım, Ütopya Yayınevi, Ankara
- Hogg, Michael vd. (2007). "Uncertainty, Entitativity, And Group Identification". *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, 135-142.
- Hornsey, Matthew. J. (2008). "Social Identity Theory and Self Categorization Theory: A Historical Review". *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1), 204-222.
- Hornstein, Harvey A. (1976). Cruelty and kindness: A new look at aggression and altruism.
- Hortaçsu, Nuran (2007). *Ben, siz, biz, hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplar arası ilişkiler*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Hortaçsu, Nuran (2012). *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*, İmge Kitabevi, 1. Basım, Ankara
- Howard, John W. ve Rothbart, Myron (1980). Social categorization and memory for in-group and out-group behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(2), 301.
- Imamura, Makiko ve Yan Bing Zhang (2014). "Functions of the common ingroup identity model and acculturation strategies in intercultural communication: American host nationals' communication with Chinese international students." *International Journal of Intercultural Relations* 43: 227-238.

- Islam, M.R., ve Hewstone, M. (1993). Dimensions of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived outgroup variability, and outgroup attitude: An integrative model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19, 700- 710.
- İnceoğlu, Yasemin (2012). *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Jackson, Jay M. (2013) *Social psychology, past and present: an integrative orientation*. Psychology Press.
- Jarette, Christian (2013). *30 saniyede psikoloji*. Çin: Caretta. ISBN 9944702829.
- Jones, James M. (1976). Racism: A cultural analysis of the problem. In J.F. Dovidio ve S.L. Gaertner (Eds), *Prejudice, Discrimination, and Racism* (pp. 279-314). Orlando, FL: Academic Press.
- Kabacaoğlu, Gökhan (2015). *Gey ve Lezbiyenlerde Açılma Süreci: Nitel Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karabatan, Engin (2018) *Cinsel Yönelime ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Ayrımcılıkların Nefret Suçları Bağlamında İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Karan, Ulaş (2010). *Nefret Suçu ve Nefret Söyleminin Türkiye Yasalarında Karşılığı, Nefret Suçu ve Nefret Söylemi Konferansı*. [http://nefretsoylemi.org/rapor/nefret-soylemi\\_min.pdf](http://nefretsoylemi.org/rapor/nefret-soylemi_min.pdf) s.233 (03.01.2019 Tarihinde erişildi.)
- Karataş, Kasım (2002). “Özürllülere yönelik ayrımcılık ve ayrımcılıkla savaşım”. Ufku Ötesi *Bilim Dergisi Cilt. 2 Sayı. 1*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hiz. Y.O., Ankara.
- Kaya, Orhan (2015). *Kimlik Gücü, Kimlik İşlevleri ile Kolektif Eylem Arasındaki İlişkide Sosyal Adaletin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kaya, Orhan ve Mamatoğlu, Nihal (2017). Kolektif Eylem Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Nesne*, 5(9), 111-129.
- Kessler, T. ve Mummendey, A. (2008). Prejudice and intergroup relations. In Hewstone, M. Stroebe, W. ve Onas, K. (Eds.). *Introduction to Social Psychology: A European Perspective* (pp. 290-316). MA: Blackwell Publishing Ltd.
- King, Eden B., vd. (2011). Discrimination in the 21<sup>st</sup> century: Are science and the law aligned? *Psychology, Public Policy, and Law*, 17: 54-75.
- Klandermans Bert (2002), "How group identification helps to overcome the dilemma of collective action", *American Behavioral Scientist*, 45 (5), ss. 887-900.
- Klandermans Bert ve de Weerd Marga (2000), "Group identification and political protest", *Self, identity and social movements içinde*, ed. S. Stryker, T.J. Owens ve R.W. White, Minneapolis: University of Minnesota Press, ss. 68-92.
- Knippenberg, A. Van. ve Ellemers, N. (1990). Social identity and intergroup differentiation processes. *European review of social psychology*, 1(1), 137-169.
- Kovel, John (1970). *White Racism: A Psychohistory*. New York: Pantheon.
- Kramer, Roderick M. ve Brewer, Marilynn B. (1984). Effects of group identity on resource use in a simulated commons dilemma. *Journal of personality and social psychology*, 46(5), 1044.
- Lalonde, N. Richard ve Cameron, E. James (1994). "Behavioral Responses To Discrimination: A Focus On Action". In *The Psychology Of Prejudice: The Ontario Symposium* (Vol. 7, pp. 257-288). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Le Bon, Gustave (1997). *Kitleler psikolojisi*. Çev. Y. Ender. İstanbul: Hayat Yayınevi.

- Levinson, Justin D.; CAI, Huajian; YOUNG, Danielle (2010). Guilty by implicit racial bias: The guilty/not guilty Implicit Association Test. *Ohio St. J. Crim. L.*, 8: 187.
- Liss Miriam, Crawford Mary ve POPP Danielle (2004), "Predictors and correlates of collective action", *Sex Roles*, 50 (11/12), ss. 771-779.
- Lipponen, Jukka, Helkama, Klaus. ve Juslin Milla (2003). Subgroup identification, superordinate identification and intergroup bias between the subgroups. *Group Processes and Intergroup Relations*, 6, 239-250.
- Maass Anne-Luigi Castelli-Luciano Arcuri (2010) Measuring Prejudice: Implicit versus Explicit Techniques, *Handbook of Implicit Social Cognition Measurement, Theory, and Applications* içinde, 62-79, New York: Guilford.
- Mamatoğlu, Nihal (2010). Lider davranışları algıları ve örgütsel kimliklenme boyutları arasında çalışanın kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 82.
- Mamatoğlu, Nihal (2008). Öğretmenlerde kimliklenme ve kimliklenmenin işe yönelik tutum ve algıları yordayıcılığı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 47-62.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Mccoy, Shannon K.; Major (2003). "Brenda. Group identification moderates emotional responses to perceived prejudice". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29.8: 1005-1017.
- Mneill, Kathleen G.; Kerr, Annelise; Mavor, Kenneth I. (2014). "Identity and norms: the role of group membership in medical student wellbeing". *Perspectives on medical education*, 3.2: 101-112.
- Messick, David M.; Mackie, Diane M.(1989) Intergroup relations. *Annual review of psychology*, 40.1: 45-81.

- Miller, Norman; Brewer, Marliynn B. ve Edwards, Keith (1985). Cooperative interaction in desegregated settings: A laboratory analogue. *Journal of Social Issues*, 41(3), 63-79.
- Montes, F. Jose (2010). *Perceived Discrimination Among Indigenous and Non-Indigenous Mexican-Americans Living in The United States*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Alliant International University, Los Angeles.
- Morin, R., ve Deane, C. (March 11). Poll: Strong backing for Bush, war: Few Americans see easy end to conflict. : The Washington Post, A01.
- Muğan, Güliz (2005). Social Discrimination Against Teenagers in the mall Environment. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mullen, Brian; Brown, Rupert ve Smith, Colleen. (1992). Ingroup bias as a function of salience, relevance, and status: An integration. *European Journal of Social Psychology*, 22(2), 103-122.
- Mummendey, Amelie; Kessler, Thomas; Klink, Andreas ve Mielke, Rosemarie (1999). "Strategies to Cope with Negative Social Identity: Predictions by Social Identity Theory and Relative Deprivation Theory". *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 229-245.
- Noor, Masi, vd. (2010). Intergroup identity perceptions and their implications for intergroup forgiveness: The Common Ingroup Identity Model and its efficacy in the field. *The Irish Journal of Psychology*, 2010, 31.3-4: 151-170.
- North Adrian C., Hargreaves David J. (2007). "Lifestyle correlates of musical preference: 3. Travel, Money, Education, Employment and Health", *Psychology of Music*, Sayı; 35, 2007, 473-497 S.



- Ottaway, Scott A.; Hayden, Davis C.; Oakes, Mark A. (2001). Implicit attitudes and racism: Effects of word familiarity and frequency on the implicit association test. *Social Cognition*, 19.2: 97-144.
- Paker, Murat (2012). Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık. *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde*, 41-53.
- Park, Bernadette ve Rothbart, Myron (1982). Perception of out-group homogeneity and levels of social categorization: Memory for the subordinate attributes of in-group and out-group members. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(6), 1051.
- Parrillo, Vincent (2005). *Contemporary Social Problems* (Sixth Edition). U.S.: Pearson Education, Inc.
- Payne Keith B.-Bertram Gawronski (2010). A History of Implicit Social Cognition: Where is it Coming From? Where Is It Now? Where is it Going?, *Social Identity Processes Trends in Theory and Research içinde*, pp. 96-116, London, Sage.
- Perdue, Charles vd. (1990). Us and them: social categorization and the process of intergroup bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(3), 475.
- Pettigrew, F. Thomas (1998). "Intergroup Contact Theory". *Annual Review of Psychology*, 49, 65–85.
- Piliavin, Louis J. vd. (1981). *Emergency Intervention*. New York: Academic Press.111.
- Piştöf, Selim ve Şanlı, Esat (2013). "Bilişsel Davranışçı Terapide Metafor Kullanımı". *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2, 182-189.

- Pratt, Michael G. (2001). Social identity dynamics in modern organizations: An organizational psychology/ organizational behavior perspective. M. A. Hogg ve D. J. Terry, (Ed.), *Social identity processes in organizational context* (13-30). Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Rabbie, Jacob M. (1982). The effects of intergroup competition and cooperation on intragroup and intergroup relationships. In V.J. Derlega ve J. Grzelak (Eds), *Cooperation and Helping Behavior: Theories and Research* (pp. 128-51). New York: Academic Press.
- Rabbie, Jacob M. ve Horwitz, Murray (1969). Arousal of ingroup-outgroup bias by a chance win or loss. *Journal of personality and social psychology*, 13(3), 269.
- Reade, Carol (2001). Dual identification in multinational corporations: Local managers and their psychological attachment to the subsidiary versus the global organization. *International Journal of Human Resource Management*, 12, 405-424.
- Reicher, S. D. (1996). 'The battle of Westminster': Developing the social identity model of crowd behavior in order to explain the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology*. 26: 115–134.
- Riek, Blake M., vd. (2010). Does a common ingroup identity reduce intergroup threat?. *Group Processes ve Intergroup Relations*, 2010, 13.4: 403-423.
- Roediger, H.L. (1990). Implicit memory: Retention without remembering. *American Psychologist*, 45 (9), 1043-1056.
- Saguy, T., ve Chernyak-Hai, L. (2012). Intergroup contact can undermine disadvantaged group members' attributions to discrimination. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 714–720, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jesp.2012.01.003>.

- Salman, Feray (2007). *Hep Yenik Başlama Duygusu Türkiye’de Ayrımcılık Uygulamaları: Mağdurlar ve Uzmanlar Anlatıyor*. Odak Ofset Matbaacılık, Ankara.
- Salvatore, J., ve Shelton, J. N. (2007). Cognitive costs of exposure to racial prejudice. *Psychological Science*, 18, 810–815, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01984.x>.
- Schacter, D.L. (1987). Implicit memory- History and current status. *Journal of Experimental Psychology- Learning Memory and Cognition*, 13 (3), 501-518.
- Scheepers, Dean vd. (2006). “Diversity in ingroup bias: structural factors, situational features, and social functions”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 944-960.
- Schmitt, Michael T. vd. (2002). Perceiving discrimination against one’s gender group has different implications for women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 197–210.
- Scott, C. ve Safdar, S. (2017). Threat and prejudice against Syrian refugees in Canada: Assessing the moderating effects of multiculturalism, interculturalism, and assimilation. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 28-39. Doi: 10.1016/j.ijintrel.2017.06.003.
- Sellers, Robert M.; Shelton, J. Nicole (2003). “The role of racial identity in perceived racial discrimination”. *Journal of personality and social psychology*, 2003, 84.5: 1079.
- Sherif, M. (1966). In common predicament. *Social psychology of intergroup conflict and cooperation*. Boston:Houghton-Mifflin.
- Sherif, Muzaffer vd. (1961). “*Intergroup conflict and cooperation. The Robbers Cave experiment. Norman*”, OK: University of Oklahoma Book Exchange.

- Sherif, Muzaffer ve Sherif, Carolayn W. (1969). *Social Psychology*. New York: Harper ve Row.
- Simon, Bernd; Loewy, Michael; Stürmer, Stefan; Weber, Ulrike; Freytag, Peter; Habig, Corinna; Kampmeier, Claudia ve Spahlinger, Peter (1998). "Collective Identification and Social Movement Participation". *Journal Of Personality And Social Psychology*, 74 (3), 646z
- Smith, Timothy B.; Silva, Lynda (2011). "Ethnic identity and personal well-being of people of color: A meta-analysis". *Journal of Counseling Psychology*, 2011, 58.1: 42.
- Staats, Arthur W. (1968). *Language, Learning, and Cognition*. New York: Holt, Rinehart ve Winston.
- Staats, Arthur. W., ve Staats, Carolyn. K. (1958). Attitudes established by classical conditioning. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 57(1), 37.
- Stake Jayne E, Roades Laurie, Rose Suzanna ve Ellis Lisa (1994). "The women's studies experience: Impetus for feminist activism", *Psychology of Women Quarterly*, 18, ss. 17-24.
- Stein, David D.; Hardyck, Jane Allyn; Smith, M. Brewster (1965). Race and belief: An open and shut case. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1965, 1.4: 281.
- Stephan, Walter. G., ve Stephan, Cookie. W. (1996). Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(3-4), 409-426.
- Stephan, Walter., Ybarra, Oscar. ve Bachman, Guy. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29. 11,2221-2237.

- Stephan, Walter. G. (1985). Intergroup relations. in G. Lindzey ve E. Aronson (Ed). The handbook of Social Psychology (Vol. 3, pp. 599-658). New York: Random House.
- Stephan, Walter. G. ve Stephan, Cookie. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. Oskamp, S. (Ed). *Reducing prejudice and discrimination*. içinde (23-47) New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stephan, Walter. G. vd. (1998). Prejudice toward immigrants to Spain and Israel, an integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 559-576.
- Stephan, Walter G.; Stephan, Cookie White. (1984). The role of ignorance in intergroup relations. In: *Groups in contact*. 1984. p. 229-255.
- Stets, Jan E.; Burke, Peter J. (2005). "New directions in identity control theory. In": *Social identification in groups*. Emerald Group Publishing Limited. p. 43-64.
- Struch, Naomi; Schwartz, Shalom H. (1989). Intergroup aggression: Its predictors and distinctness from in-group bias. *Journal of personality and social psychology*, 1989, 56.3: 364.
- Sturmer, Stefan ve Simon, Bernd (2004). "Collective Action: Towards A Dual-Pathway Model". *European Review of Social Psychology*, 15 (1), 59-99.
- Sue, Derald Wing, vd. (1999). Racial microaggressions and the Asian American experience.
- Suits, Daniel B. (1957). "Use of Dummy Variables in Regression Equations." *Journal of The American Statistical Association* 52 (280): 548-551.

- Swim, Janet K., vd. (2001). Everyday sexism: Evidence for its incidence, nature, and psychological impact from three daily diary studies. *Journal of Social Issues*, 57.1: 31-53.
- Syed, Moin; Azmitia, Margarita (2008). "A narrative approach to ethnic identity in emerging adulthood: Bringing life to the identity status model". *Developmental Psychology*, 44.4: 1012.
- Şah, Umut (2012). Eşcinselliğe, biseksüelliğe ve transseksüelliğe ilişkin tanımlamaların homofobi ve LGBT bireylerle tanışıklık düzeyi ile ilişkisi. Psikoloji Çalışmaları/Studies in Psychology 32-2 23-49
- Şen, Ercan (2014). "Etnik gruplarda sosyal kimlik ve algılanan ayrımcılık: Türk ve Kürt etnik grupları üzerine bir çalışma". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Tajfel, Henri ve Turner, C. John (1979). "An Integrative Theory of Inter-Group Conflict". *The Social Psychology of Inter-Group Relations*. Ed. G. Austin ve S. Worchel. (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tajfel, Henry vd. (1971). Social categorisation and intergroup behavior. *European Journal of Social Psychology*, 1, 149-77.
- Tajfel, Henry ve Turner, C. Julianne (2004). The social identity of intergroup behaviour. J. T. Jost, J. Sidanus (Ed.), *Political Psychology* içinde (s. 367-390). New York: Psychology Press.
- Taylor, Donald M. ve Jaggi, Vaishna (1974). Ethnocentrism and causal attribution in a South Indian context. *Journal of cross-cultural Psychology*, 5(2), 162-171.
- Tekman, Hasan Gürkan ve Hortaçsu, Nuran (2002). "Music and Social Identity: Stylistic Identification as a Response to Musical Style" *International Journal of Psychology*, Sayı: 37, 277-285 S.

- Toi, Miho ve Batson, C. Daniel (1982). "More evidence that empathy is a source of altruistic motivation". *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 281-292.
- Turner, John C. (1985). Social categorization and the self-concept: A social cognitive theory of group behavior. In E.J. Lawler (Ed.), *Advances in Group Processes* (Vol.2, pp. 77-122). Greenwich, CR JAI Press.
- Turner, John.C. vd. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-categorization Theory*. Oxford: Blackwell.
- Turpçu Murat (2004). *Avrupa Birliği Hukukunda İşyerinde Ayrımcılık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ufkes, G. Elze; Dovidio F. John ve Tel, Gulizar (2014). Identity and Collective Action Among European Kurds. *British Journal of Social Psychology*.
- Van Knippenberg, D. ve van Schie, E. C. M. (2000). Foci and correlates of organizational identification. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73, 137- 147.
- Van Laer, Koen; Janssens, Maddy (2011). Ethnic minority professionals' experiences with subtle discrimination in the workplace. *Human Relations*, 64.9: 1203-1227.
- Van Zomeren, Martijn; Postmes, Tom ve Spears, Russel (2008). "Toward an Integrative Social Identity Model of Collective Action: A Quantitative Research Synthesis of Three Socio-Psychological Perspectives". *Psychological Bulletin*, 134 (4), 504-535.
- Vanbeselaere, Norbert (1987). The effects of dichotomous and crossed social categorizations upon intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 17(2), 143-156.

- Verkuyten, Maykel (2005). "Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: Testing the Multiculturalism Hypothesis". *Journal of Personality and Social Psychology*, 88 (1), 121-138.
- Virtanen, Simo V.; Huddy, Leonie (1998). Old-fashioned racism and new forms of racial prejudice. *The journal of politics*, 60.2: 311-332.
- Wang, Georgette ve McKillipl, Jack (1978). Ethnic identification and judgements of an accident. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4(2), 296-299.
- Watson, Ronald G. (1947). *Action for unity*. New York: Harper.
- Wills, Thomas A. (1981) Downward comparison principles in social psychology. *Psychological bulletin*, 90.2: 245.
- Wilder, David A. (1978). Reduction of intergroup discrimination through individuation of the out-group. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 1361-74.
- Wilder, David A. (1981). Perceiving persons as a group: Categorization and intergroup relations. In David L. Hamilton (Ed.), *Cognitive Processes in Stereotyping and Intergroup*
- Wilder, David A. (1984). Predictions of belief homogeneity and similarity following social categorization. *British Journal of Social Psychology*, 23,323-33.
- Williams JR, Robin M. (1947). The reduction of intergroup tensions: a survey of research on problems of ethnic, racial, and religious group relations. *Social Science Research Council Bulletin*.
- Wohl, M. J., Hornsey, M. J., ve Bennett, S. H. (2012). Why group apologies succeed and fail: Intergroup forgiveness and the role of primary and secondary emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 306–322, <http://dx.doi.org/10.1037/a0024838>.



- Worchel, Stephen vd. (1978). Determinants of the effect of intergroup cooperation on intergroup attraction. *Journal of Conflict resolution*, 22(3), 429-439.
- Wright, C. Stephen ve Tropp, R. Linda (2002). "Collective Action in Response to Disadvantage: Intergroup Perceptions, Social Identification, and Social Change". *Relative Deprivation: Specification, Development, and Integration*. Ed. I. Walker ve H. Smith. New York: Cambridge University Press
- Wright, C. Stephen; Taylor, M. Donald ve Moghaddam, M. Fathali (1990). Responding to Membership in A Disadvantaged Group: From Acceptance to Collective Protest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (6), 994.
- Wright, S. C., ve Lubensky, M. (2009). The struggle for social equality: Collective action vs. prejudice reduction. In S. Demoulin, J. P. Leyens ve J. F. Dovidio (Eds.), *Intergroup misunderstandings: Impact of divergent social realities* (pp. 291–310). New York: Psychology Press.
- Yanbolluoğlu, Özge (2018). "Suriyeli Mültecilere Yönelik Duygular ve Algılanan Sosyal Mesafede, Gruplar arası Pozitif ve Negatif Temas, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Gruplar arası Tehdit ve Gruplar arası Kaygının Rolü". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Bursa.
- Yıldırım, Filiz (2011). "Üniversite Gençliği Sosyal Adalet'ten Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkelerinin Sosyal Adalet Algısı Üzerindeki Etkisi". *Aile Ve Toplum: Eğitim, Kültür Ve Araştırma Dergisi*, 25 (7), 113-124
- Yıldırım, Filiz (2012) "Gençlerin Yaşamında Bir Sosyal Savunmasızlık Olarak "Sosyal Adaletsizlik": Yaşam Dönemi Yaklaşımı". *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 21-35.
- Yıldırım, Ömer (2005). Benlik, Kişilik ve Kimlik Nedir? ([http://www.felsefe.gen.tr/benlik\\_kisilik\\_ve\\_kimlik\\_nedir\\_ne\\_demektir.asp](http://www.felsefe.gen.tr/benlik_kisilik_ve_kimlik_nedir_ne_demektir.asp) 23.10.2018 'te erişildi)

Yzerbyt, Vincent vd. (2003). "I feel for us: The impact of categorization and identification on emotions and action tendencies". *British Journal of Social Psychology*, 42, 533-549.

Yzerbyt, Vincent ve Demoulin, Stephanie. (2010). "Intergroup relations.". *Handbook of Social Psychology*. Ed. S. Fiske, D. Gilbert ve G. Lindzey. New Jersey: John Wiley ve Sons. 1024-1083.

Zeligs, Rose ve Hendrickson, Gordon (1933). "Racial attitudes of 200 sixth grade children". *Sociology ve Social Research*.





**EKLER**

**Ek 1: Eşcinsellere Yönelik Sıfatlar Ölçeği**

*Lütfen aşağıda verilen sıfatları içerdikleri anlam bakımından eşcinsel bireylerle ne kadar uyduğunu düşünerek puanlayınız. En düşük olarak eşleşen sıfatlara “1” en yüksek olarak eşleşen sıfatlara “5” puan veriniz.*

**1= En düşük    5= En yüksek**

		<b><i>Eşcinsel bireyler için</i></b>				
1	<b>Sorumsuz</b>	1	2	3	4	5
2	<b>Sinirli</b>	1	2	3	4	5
3	<b>Düşünceli</b>	1	2	3	4	5
4	<b>Kibirli</b>	1	2	3	4	5
5	<b>Sevecen</b>	1	2	3	4	5
6	<b>Anlayışlı</b>	1	2	3	4	5
7	<b>Plansız</b>	1	2	3	4	5
8	<b>Tutarsız</b>	1	2	3	4	5
9	<b>Yaratıcı</b>	1	2	3	4	5
10	<b>Soğuk</b>	1	2	3	4	5
11	<b>Alçak gönüllü</b>	1	2	3	4	5
12	<b>Duyarsız</b>	1	2	3	4	5
13	<b>Sıcak</b>	1	2	3	4	5
14	<b>Güvenilir</b>	1	2	3	4	5
15	<b>Ahlaklı</b>	1	2	3	4	5
16	<b>Planlı</b>	1	2	3	4	5

Lütfen aşağıda verilen sıfatları içerdikleri anlam bakımından eşcinsel olmayan bireylerle ne kadar uyduğunu düşünerek puanlayınız. En düşük olarak eşleşen sıfatlara “1” en yüksek olarak eşleşen sıfatlara “5” puan veriniz.

1= En düşük 5= En yüksek

		<u>Eşcinsel olmayan bireyler için</u>				
1	<b>Anlayışlı</b>	1	2	3	4	5
2	<b>Güvenilir</b>	1	2	3	4	5
3	<b>Sevecen</b>	1	2	3	4	5
4	<b>Duyarsız</b>	1	2	3	4	5
5	<b>Yaratıcı</b>	1	2	3	4	5
6	<b>Düşünceli</b>	1	2	3	4	5
7	<b>Plansız</b>	1	2	3	4	5
8	<b>Tutarsız</b>	1	2	3	4	5
9	<b>Planlı</b>	1	2	3	4	5
10	<b>Kibirli</b>	1	2	3	4	5
11	<b>Alçak gönüllü</b>	1	2	3	4	5
12	<b>Sinirli</b>	1	2	3	4	5
13	<b>Soğuk</b>	1	2	3	4	5
14	<b>Sorumsuz</b>	1	2	3	4	5
15	<b>Ahlaklı</b>	1	2	3	4	5
16	<b>Sıcak</b>	1	2	3	4	5

**Ek 2: Beyin Fırtınası Uygulaması**

**Lütfen aşağıdaki işlemleri olabildiğince hızlı ve doğru bir şekilde yapınız.**

$$\begin{array}{r} 245 \\ \times 5 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 386 \\ + 115 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 432 \\ - 33 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 273 \\ + 17 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} 384 & 12 \\ \hline & \end{array}$$

**Ek 3: İş Yönergesi****Değerli Katılımcı:**

Çalışma kapsamında sizden karar vermeyle ilgili birkaç metin okumanızın yanında çeşitli görevleri tamamlamanız istenecektir. Lütfen bu çalışma süreci boyunca **5 yıldır Nirvana Şirketler Grubunda bir çalışan olduğunuzu düşünün** ve size verilen yönergeleri bu bağlamda yerine getirin.



**Ek 4: Ortak Kimlik Manipülasyonu****İş Hayatı**

İşyerlerinde birlikte çalıştığımız insanlarla çok fazla zaman geçirip çok şey paylaşmaktayız. Her ne kadar cinsel, etnik, dini ve cinsel yönelim gibi birçok noktada birbirimizden farklılaşsak da birlikte çalışma, fiziksel olarak ortak mekanları paylaşma ortak amaçlara sahip olma gibi nedenlerle bu farklılıklarımız zamanla anlamsızlaşmaktadır. Çalışma yaşamımızda etrafımızdaki insanlarla temel olarak cinsiyet ve cinsel yönelim bakımından farklılaştığımızı görürüz. Bir bireyin cinsel yönelimini öğrendiğimiz zaman o bireye olumsuz duygu ve tutumlar geliştirebilmekteyiz. Bireyi hiç tanımadan tamamen önyargılar aracılığıyla dışlayabilmekteyiz. Oysa bu durum çalışma yaşamındaki ortak çalışma ortak hedef ve birliktelik ile önlenabilir.

Yapılan bilimsel araştırmalar; işyerinde çalışanların kurumunu sahiplendiği, kurumun ortak değer ve hedeflerini kendi amaçları olarak ele aldığı ve kurum kimliğini benimsediği durumlarda; işyerinde başarı ve üretim düzeyinin yükseldiğini, çalışanların mutlu olduğunu göstermektedir.



**Ek 5: Ayrık Kimlik Manipülasyonu****İş Hayatı**

Çalışma yaşamında birçok farklı insan ile birlikte zaman geçirme durumunda kalabiliyoruz. Her ne kadar birlikte çalışma, fiziksel olarak ortak mekanları paylaşma ve ortak amaçlara sahip olsak da çalışma yaşamımızda etrafımızdaki bazı insanların temel olarak cinsiyet ve cinsel yönelim bakımından bizden farklılaştığını görürüz. Her farklılık önemli ve anlamlıdır dolayısıyla korunmalıdır. Her farklılık da olduğu gibi cinsiyet ve cinsel yönelim bağlamında ki farklılık beraberinde bambaşka bir karakter yapısının oluşmasını sağlar. Bu bağlamda farklı karakter farklı yaşam tarzı ve farklı fikir anlamına gelir. Çalışma ortamlarında farklı fikirlerin olması başarıyı beraberinde getirdiği bilinmektedir. Dolayısıyla farklılıklarımız çalışma hayatımızın başarılı geçmesine önemli bir etkidir.

Yapılan bilimsel çalışmalar kendi bünyesinde farklı çalışan kimliklerini barındıran ve bu farklılıkları koruyan işyerlerinin başarı ve üretim düzeyinin yükseldiğini ve çalışanların daha mutlu olduğunu göstermektedir.

**Ek 6: Tehdit Manipülasyonu (Olumsuz koşulunun koşulu)****Türkiye’de Neler Oluyor**

Dün ya daki bütün ülkelerin ekonomik durumunu birçok değişkene göre değerlendiren “Fortune” dergisinin son sayısındaki verilere göre Türkiye’nin ekonomi verileri çok riskli olarak kabul edilen kategoride yer almıştır. Hem kamu hem de özel sektördeki işletmelerin çalışmalarını takip eden dergiye göre Türkiye’de neredeyse her türlü alanda üretim eksikliği yaşanmış ve Türkiye dünya ülkeleri içerisinde ekonomik olarak gerileme yaşamıştır. Daha önceki yıllarda ekonomi bakımından 20, 21 gibi sıralarda yer alan Türkiye özellikle son iki yıldır ciddi bir gerileme yaşamış geçen yıl 27 bu yıl ise 30’uncu sırada yer almıştır. Dergiye göre dün ya daki birçok ülke ilerleme kaydederken Türkiye’deki gelişim ya yerinde saymış ya da çok düşük düzeyde artmıştır.

Özel işletmelerin ülke ekonomilerinde önemli bir etkisinin olduğunu vurgulayan derginin editörüne göre böyle devam ederse Türkiye’nin önümüzdeki yıllarda Afrika ülkelerinin bile gerisinde kalacaktır.

**Ek 7: Tehdit Manipülasyonu (Nötr koşulu)****Türkiye'nin Genel Özellikleri**

Kuzey yarım kürede Asya ile Avrupa'nın kesiştiği noktada bulunan Türkiye'nin yüzölçümü yaklaşık 780 bin km<sup>2</sup> dir. Üç tarafı denizlerle kaplıdır. Coğrafi yapısı ve yeryüzü özelliklerinden kaynaklı iklimsel değişiklikler gözlenmektedir. Yedi coğrafi bölgeden oluşan Türkiye'nin özellikle doğusunda karasal iklim sert bir şekilde yaşanmaktadır. 81 il merkezi olan Türkiye'de nüfus yoğunluğu açısından en büyük şehir İstanbul'dur. Başkenti Ankara'dır. Ekonomisinin temelini tarım, hayvancılık, sanayi ve turizm oluşturmaktadır.

**Ek 8: Tehdit Manipülasyonu (Olumlu koşul)****Bir Cennettir Türkiye**

Avrupa ile Asya'nın kesiştiği noktada olan ülkemiz sadece coğrafik olarak değil ekonomik, kültürel ve siyasi olarak da bir köprü durumundadır. Medeniyet insanlığın beşiği olan Anadolu'dan dünyaya yayılmıştır. Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemiz turizm açısından dünyanın gözbebeği mahiyetindedir. İklim özellikleri ve coğrafik yapısının çeşitliliğinin de etkisi ile dört mevsimi yaşayan cennet bir ülkedir Türkiye.



**Ek 9: Ayrımcılık Senaryosu****İş Yaşamı ve Vergiler**

Türkiye’de bilindiği kadarıyla; eşcinsel bireylerden yeterince vergi alınmamaktadır. Bu bireyler çoğu zaman toplumsal yaşamda üretim sistemi içerisinde yer almazlar, kazandıkları para ise kayıt dışıdır. Bu durum eşcinsel bireylerin sadece tüketen olmaları ile açıklanabileceği gibi iş bulma konusunda yaşadıkları sorunlarla da açıklanabilir.



**Ek 10: İşyerinde Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Tutum Ölçeği****İş Tutumları**

(1 hiç katılmıyorum 7 çok katılıyorum).

1	Eşcinsel bireyler kamuya açık işlerde çalıştırılmamalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
2	Eşcinsel bireylerin işyerlerinde yönetici pozisyona gelmeleri sakıncalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
3	Aynı işyerinde eşcinsel bireyler diğer çalışanlara göre daha az ücretle işe başlamalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
4	Eşcinsel bireylerin, kademe artışı ve terfi ettirilmesi işyerinde olumsuz örnek oluşturur.	1	2	3	4	5	6	7
5	İşveren olsam eşcinsel bir bireyi işe almam.	1	2	3	4	5	6	7
6	Eşcinsel bireylerin varlığı işyerinde ahlaki çökmeye neden olur.	1	2	3	4	5	6	7
7	Eşcinsel bireyler işyerinde kültürü olumsuz etkiler.	1	2	3	4	5	6	7
8	İşverenler eşcinsel bireyleri işe almamalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
9	Eşcinsel bireyler, işyerinde iş dışı faaliyetlerle daha çok ilgilidir.	1	2	3	4	5	6	7
10	Aynı işyerinde eşcinsel bireyler üretim süreçlerine diğer çalışanlara göre daha az katkı sağlarlar.	1	2	3	4	5	6	7
11	Aynı işyerinde eşcinsel bireyler diğer çalışanlara göre daha az performans sergilerler.	1	2	3	4	5	6	7
12	Eşcinseller işyerinde hastalık yayar.	1	2	3	4	5	6	7
13	Eşcinseller işyerinden uzaklaştırılmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7

**Ek 11: Eşcinsellere Yönelik Ayrımcı Algısı Ölçeği****Genel Tutumlar**

(1 ayrımcılıktan dolayı değil 7 tamamen ayrımcılıktan dolayı)

1	Eşcinsel bireyler ayrımcılığa uğradıkları için daha az vergi verir.	1	2	3	4	5	6	7
2	Eşcinsel bireyler ayrımcılığa uğradıkları için üretim süreçlerine katılamazlar.	1	2	3	4	5	6	7
3	Eşcinsel bireyler sosyal yaşamdan dışlandıkları için çalışmazlar.	1	2	3	4	5	6	7
4	Eşcinsel bireyler ayrımcılığa uğradıkları için kayıt dışı işlerde çalışırlar.	1	2	3	4	5	6	7

**Ek 12:** Olumsuz koşulunun koşuluna ilişkin manipülasyon kontrolü

(1 Hiç etkili değil ----- 7 Çok etkili)

1	Okuduğunuz " <u><i>İş Hayatı</i></u> " metninin bu çalışmada aldığımız kararlarda etkisinin ne kadar olduğunu düşünüyorsunuz.	1	2	3	4	5	6	7
2	Okuduğunuz " <u><i>Türkiye'de Neler Oluyor?</i></u> " metninin bu çalışmada aldığımız kararlarda etkisinin ne kadar olduğunu düşünüyorsunuz.	1	2	3	4	5	6	7



**Ek 13:** Nötr koşuluna ilişkin manipülasyon kontrolü

(1 Hiç etkili değil ----- 7 Çok etkili)

1	Okuduğunuz " <u><i>İş Hayatı</i></u> " metninin bu çalışmada aldığımız kararlarda etkisinin ne kadar olduğunu düşünüyorsunuz.	1	2	3	4	5	6	7
2	Okuduğunuz " <u><i>Türkiye'nin Genel Özellikleri</i></u> " metninin bu çalışmada aldığımız kararlarda etkisinin ne kadar olduğunu düşünüyorsunuz.	1	2	3	4	5	6	7

**Ek 14:** Olumlu koşul ilişkin manipölasyon kontrolü

(1 Hiç etkili değil ----- 7 Çok etkili)

1	Okuduđunuz " <b><i>İř Hayatı</i></b> " metninin bu çalışmada aldığımız kararlarda etkisinin ne kadar olduğunu dűřünüyorsunuz.	1	2	3	4	5	6	7
2	Okuduđunuz " <b><i>Bir Cennettir Türkiye?</i></b> " metninin bu çalıřmada aldıđımız kararlarda etkisinin ne kadar olduđunu dűřünüyorsunuz.	1	2	3	4	5	6	7



**Ek 15: Demografik Bilgi Formu****Demografik Bilgi Formu****Değerli Katılımcı,**

Bu araştırma; Abant İzzet Baysal Üniversitesi “Genel Psikoloji Doktora Programı’nda yürütülmekte olan doktora tez çalışması için gerçekleştirilmektedir. Çalışma kapsamında sizden karar vermeye ilgili çeşitli görevleri tamamlamanızın yanı sıra birkaç metin okumanız istenecektir. Ayrıca demografik bilgilerle ilgili soruların yanında, toplumsal hayattaki tutum, algı ve düşüncelerinizi ölçmeye yönelik oluşan ölçekler yer almaktadır. Hiçbir sorunun doğru veya yanlış cevabı yoktur. En doğru cevap aklınıza ilk gelendir. Lütfen ölçekleri kendi düşünceleriniz doğrultusunda ve tamamen doldurunuz; zira eksik olan ölçekler değerlendirmeye alınamayacaktır. Formların hiçbir yerinde adınız kimliğiniz veya iletişim bilgileriniz sorulmamaktadır. Doldurmuş olduğunuz ölçekler sadece araştırmacı tarafından bilimsel amaçla değerlendirilecek ve kesinlikle üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır.

İlgi ve desteğiniz için teşekkür ederim.

**Arş. Gör. Orhan KAYA**

Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Psikoloji Bölümü

1. **Rumuz:** .....
2. **Yaşınız:** .....
3. **Cinsiyetiniz:** (.....)
4. **Üniversite** .....
5. **Fakülte / MYO** .....
6. **Bölüm..... Sınıf.....**

**Ek 16: 2. Çalışma (Ortak kimlik manipülasyonu)****İş Hayatı**

İşyerlerinde birlikte çalıştığımız insanlarla birçok noktada birbirimizden farklılaşabiliyoruz. Çalışma yaşamımızda etrafımızdaki insanlarla cinsel yönelim bakımından farklılaştığımızı da görürüz. Yapılan bilimsel araştırmalar; çalışanların farklı cinsel yönelim kimliklerine rağmen kurumun ortak değerlerini ve hedeflerini benimsediği durumlarda; işyerinde başarı ve üretim düzeyinin yükseldiğini göstermektedir.

Sizce yukarıdaki metne göre işyerlerinde başarı için önemli olan nedir?

- Kurumun faaliyet gösterdiği alan
- Kurumun ortak hedefleri
- Kurumun farklı cinsel yönelimden insanları barındırması
- Bunlardan hiçbirinden bahsedilmemektedir

**Ek 17: 2. Çalışma (Ayrık kimlik manipülasyonu)****İş Hayatı**

İşyerlerinde birlikte çalıştığımız insanlarla birçok noktada birbirimizden farklılaşabiliyoruz. Çalışma yaşamımızda etrafımızdaki insanlarla cinsel yönelim bakımından farklılaştığımızı da görürüz. Yapılan bilimsel çalışmalar; kendi bünyesinde farklı cinsel yönelim kimliklerini barındıran işyerlerinin başarı ve üretim düzeyinin yükseldiğini göstermektedir.

Sizce yukarıdaki metne göre işyerlerinde başarı için önemli olan nedir?

- Kurumun faaliyet gösterdiği alan
- Kurumun ortak hedefleri
- Kurumun farklı cinsel yönelimden insanları barındırması
- Bunlardan hiçbirinden bahsedilmemektedir

**Ek 18: 2. Çalışma (Kontrol Grubu)****İş Hayatı**

İşyerlerinde birlikte çalıştığımız insanlarla birçok noktada birbirimizden farklılaşabiliyoruz. Çalışma yaşamımızda etrafımızdaki insanlarla cinsiyet ve cinsel yönelim bakımından farklılaştığımızı da görürüz.

Sizce yukarıdaki metne göre işyerlerinde başarı için önemli olan nedir?

- Kurumun faaliyet gösterdiği alan
- Kurumun ortak hedefleri
- Kurumun farklı cinsel yönelimden insanları barındırması
- Bunlardan hiçbirinden bahsedilmemektedir

**Ek 19: 2. Çalışma (Vaka)****Olay**

B.A.İ.B.Ü. Psikoloji bölümünde öğretim görevlisi olarak çalıştırılmak üzere bir iş ilanı verilmiştir. Bu ilanda iş tanımı ve gerekli şartlar ayrıntılı bir şekilde sıralanmıştır. Söz konusu ilana iki kişi başvurmuştur. M.Y. adındaki aday iş ilanında bahsi geçen bütün şartları karşılamasına rağmen işe alınmamıştır. Birçok şartı yerine getirmemesine rağmen A.D. isimli aday işe alınmıştır.



**Ek 20: 2. Çalışma (Açık Ayrımcılık Manipülasyonu-Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği)**

**Karardan bir hafta sonra üniversite yönetimi bir açıklama yayınlamıştır. Açıklama şöyledir.**

Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji bölümünde açık iş pozisyonuna başvuran iki adaydan Ahmet D.'nin işe alınmasına karar verilmiştir. Adayların CV'leri incelendiğinde Ahmet D.'nin yakın ilişkiler konusunda yayınlarının olduğu belirlenmiştir. Diğer aday Mehmet Y.'nin de yakın ilişkiler konusunda yayınlarının olduğu, aynı zamanda LGBTİ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks) Derneği'ne üye olduğu görülmüştür. Mehmet Y'nin eşcinsel olabileceği düşünüldüğünden bu pozisyon için uygun olmadığına karar verilmiştir.

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derece katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

1	Bu karar ikna edicidir.	1	2	3	4	5	6	7
2	Bu karar adildir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Bu karar tatminkardır.	1	2	3	4	5	6	7
4	Bu karar önyargılıdır	1	2	3	4	5	6	7
5	Bu karar doğrudur.	1	2	3	4	5	6	7
6	Ben de olsam böyle karar verirdim.	1	2	3	4	5	6	7
7	Bu karar kabul edilebilirdir.	1	2	3	4	5	6	7
8	Bu karar haksızdır.	1	2	3	4	5	6	7



**Ek 21: 2. Çalışma (Örtük Ayrımcılık Manipülasyonu-Eşcinsellere Yönelik Haksızlık Ölçeği)**

**Karardan bir hafta sonra üniversite yönetimi bir açıklama yayınlamıştır. Açıklama şöyledir.**

Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji bölümünde açık iş pozisyonuna başvuran iki adaydan Ahmet D.'nin işe alınmasına karar verilmiştir. Adayların CV'leri incelendiğinde Ahmet D.'nin yakın ilişkiler konusunda yayınlarının olduğu belirlenmiştir. Diğer aday Mehmet Y.'nin de yakın ilişkiler konusunda yayınlarının olduğu, aynı zamanda LGBTİ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks) Derneği'ne üye olduğu görülmüştür. Mehmet Y.'nin bu pozisyon için uygun olmadığına karar verilmiştir.

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derece katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

1	Bu karar ikna edicidir.	1	2	3	4	5	6	7
2	Bu karar adildir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Bu karar tatminkardır.	1	2	3	4	5	6	7
4	Bu karar önyargılıdır	1	2	3	4	5	6	7
5	Bu karar doğrudur.	1	2	3	4	5	6	7
6	Ben de olsam böyle karar verirdim.	1	2	3	4	5	6	7
7	Bu karar kabul edilebilirdir.	1	2	3	4	5	6	7
8	Bu karar haksızdır.	1	2	3	4	5	6	7

**Ek 22: 2. Çalışma (Kolektif Eylem Ölçeği)**

(1 hiç katılmıyorum 7 çok katılıyorum)

1	Karardan şikayet etmek için sosyal medyayı kullanarak bir yazı yazabilirim	1	2	3	4	5	6	7
2	Arkadaşlarıma bu üniversiteye gelmemelerini (tercih etmemelerini) söylerim.	1	2	3	4	5	6	7
3	Şahsen böyle bir fakültede okumak/ çalışmak istemem.	1	2	3	4	5	6	7
4	Üniversitede ayrımcılığa karşı yapılacak eylemlere katılırım.	1	2	3	4	5	6	7
5	Üniversite yönetiminin değişmesi için yapılacak imza kampanyasına katılırım.	1	2	3	4	5	6	7
6	Üniversitede yapılacak boykot (derse girmeme) eylemlerine katılırım.	1	2	3	4	5	6	7
7	Ayrımcılık yapan yöneticiyi dilekçe ile şikayet ederim.	1	2	3	4	5	6	7
8	Üniversitede yapılan ayrımcılığı ifşa etmek için bildiri dağıtma etkinliğine katılırım.	1	2	3	4	5	6	7

**Ek 23: 2. Çalışma (Eşcinsellere Yönelik Genel Önyargı Ölçümü)**

(1 katılmıyorum 7 katılıyorum)

1	Eşcinsel bireyler özel haklara sahip olmak için çok fazla çaba sarf ediyorlar.	1	2	3	4	5	6	7
2	Eşcinsel bireylere karşı ayrımcılık artık Türkiye'nin bir sorunu değildir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Eşcinsel bireyler son birkaç yıldır hak ettiklerinden daha fazla ekonomik olanağa sahip olmuşlardır.	1	2	3	4	5	6	7
4	Eğer eşcinsel bireyler daha fazla uğraşsalar diğer insanlar kadar iyi koşullara sahip olabilirler	1	2	3	4	5	6	7

## Ek 24: Katılımcı Bilgilendirme Formu

### Katılımcı Bilgilendirme Formu

Araştırmanın amacı Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi örneklemini üzerinden üniversite öğrencilerinin eşcinsellere yönelik önyargı ve ayrımcılık ve kolektif eyleme yönelme düzeylerini farklı kimlik koşullarında ve farklı tehdit koşullarında ölçmektir. Araştırma kapsamında deneysel desen ile kurgulanmış iki çalışma yapılacaktır.

Birinci çalışmada üniversite öğrencilerinin farklı kimlik ve tehdit koşullarında (olumlu, olumsuz, nötr) işyerinde eşcinsellere yönelik tutum ve davranışları incelenecektir. İkinci çalışmada ise yine farklı kimlik koşullarındaki katılımcıların olası ayrımcılık süreçlerinde nasıl tutum aldıkları ve önyargı düzeyleri incelenecektir.

Bu çalışmada genel olarak üniversite öğrencilerinin çeşitli yönlendirmelerle eşcinsellere yönelik önyargı, ayrımcılık ve kolektif eylem düzeylerinin kontrol grubuna göre nasıl değiştiğini tespit etmek amaçlanmaktadır.

Ortaya çıkması muhtemel sonuçların psikoloji literatürü bağlamında değerlendirilmesi ve başta eşcinseller olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcılığın azaltılması ve tespitine ilişkin geliştirilebilecek çalışma ve sosyal politikalara referans sağlamak hedeflenmektedir.

Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU ve Genel Psikoloji Doktora Öğrencisi Orhan KAYA gözetiminde sürdürülen bu çalışmada size verilecek bazı metinleri okumanız istenerek ardından genel ayrımcılık süreçlerine ilişkin hazırlanmış iki soru formunu doldurmanız istenecektir. Araştırmada doğru ya da yanlış cevap yoktur. Araştırma, yaklaşık 20 dakika sürmektedir.

Araştırma önceden hazırlanmış ve düzenlenmiş bir kişisel bilgi formu eşcinsellere yönelik tutum ölçeği 4 ayrı metin ve iki soru formundan oluşmaktadır. Kişisel bilgi formu bu çalışmanın kısa bir tanıtımı ve sizin ile ilgili bazı sorulardan oluşmaktadır bu sorular arasında adınız soyadınız veya kimliğinizi ortaya çıkaracak herhangi bir şey sorulmamaktadır. Cinsiyet, yaş, üniversite, bölüm ve sınıf gibi genel demografik bilgiler sorulmaktadır. Okumanız istenecek metinler günlük yaşama

ilişkindir. Soru formları ise sizin toplumsal hayattaki bazı durumlarla ilgili algı tutum ve düşünceleriniz ile ilgili 17 ölçek sorusundan oluşmaktadır.

Bu araştırmaya katılım, gönüllülük esasına bağlıdır ve araştırmanın tümünden elde edilen veriler ve kimlik bilgileri saklı olarak kalacaktır. Bu araştırma sırasında herhangi bir nedenden ötürü rahatsızlık hissederseniz katılımdan araştırmanın herhangi bir zamanına vazgeçebilirsiniz. Bunun için hiçbir gerekçe veya özür belirtmeniz gerekmemektedir ve bu durum sizin için olumsuz bir sonuç yaratmayacaktır.

Araştırmaya yönelik sorularınızı Abant İzzet Baysal Üniversitesi Genel Psikoloji Doktora öğrencisi Orhan KAYA'ya iletebilirsiniz (0554 985 55 44; orhankaya21@gmail.com)

Çalışma, Abant İzzet Baysal Üniversitesi (AİBÜ) Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır. Araştırma ile ilgili herhangi bir şikayetiniz varsa Abant İzzet Baysal Üniversitesi (AİBÜ) Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na (0 374 254 1000/1310) bildirebilirsiniz. Her türlü şikayetiniz gizlilikle değerlendirilecek, araştırılacak ve sonuç hakkında tarafınıza bilgi verilecektir.

## Ek: 25 Onam Formu

**ONAM FORMU**  
(Araştırmacı Nüshası)

**Araştırmanın Adı:** Kolektif Eylem ve Ayrımcılık Üzerinde Tehdit ve Sosyal Kimliğin Etkisi

	Evet	Hayır
Bilgilendirme Formunu okudunuz mu?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Araştırma projesi size sözlü olarak da anlatıldı mı?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Size araştırmayla ilgili soru sorma, tartışma fırsatı tanındı mı?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sorduğunuz tüm sorulara tatmin edici yanıtlar alabildiniz mi?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Araştırma hakkında yeterli bilgi aldınız mı?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Herhangi bir zamanda herhangi bir nedenle ya da neden göstermeksizin araştırmadan çekilme hakkına sahip olduğunuzu anladınız mı?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Araştırma sonuçlarının uygun bir yolla yayınlanacağına katılıyor musunuz?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Yukarıdaki soruların yanıtları size kim tarafından açıklandı? <i>Lütfen ismini yazınız....</i>		

**Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda bırakabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı olarak kullanılmasını kabul ediyorum.**

İmza:

Tarih:

**ONAM FORMU**  
**(Katılımcı Nüshası)**

**Araştırmanın Adı:** Kolektif Eylem ile Ayrımcılık Üzerinde Tehdit ve Sosyal Kimliğin Etkisi

	Evet	Hayır
Bilgilendirme Formunu okudunuz mu?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Araştırma projesi size sözlü olarak da anlatıldı mı?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Size araştırmayla ilgili soru sorma, tartışma fırsatı tanındı mı?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sorduğunuz tüm sorulara tatmin edici yanıtlar alabildiniz mi?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Araştırma hakkında yeterli bilgi aldınız mı?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Herhangi bir zamanda herhangi bir nedenle ya da neden göstermeksizin araştırmadan çekilme hakkına sahip olduğunuzu anladınız mı?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Araştırma sonuçlarının uygun bir yolla yayınlanacağına katılıyor musunuz?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Yukarıdaki soruların yanıtları size kim tarafından açıklandı? <i>Lütfen ismini yazınız....</i>		

İmza:

Tarih:

**Ek 26: Geri Bildirim Formları****BİRİNCİ ÇALIŞMA SONRASI GERİ BİLDİRİM METNİ**

Bu araştırmada okuduğunuz bütün metinler araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve kurgulanmıştır. Çalışma sürecinde okuduğunuz metin ve bilgilendirmeler tamamen bilimsel çalışmaya uygun bir şekilde kurgulanmış olup gerçeklikle alakası yoktur.

Bu çalışmada hazırlanmış metin, soru ve yönlendirmelerin hiçbirinin gerçek kişi kurum veya kuruluşla alakası yoktur ve bu süreç tamamen bir senaryo olarak kurgulanmıştır. Çalışmada varolan "Türkiye'de Neler Oluyor" ile "İş Yaşamı ve Vergiler" başlıklı ve aşağıda paylaşılan metinlerin içinde geçen istatistiki veriler, isimler, dergi, çalışma, tespit ve bulguların hepsi kurgudur ve gerçek yaşamda bu bilgilerin hiçbirinin karşılığı olmayıp araştırma kapsamında oluşturulmuş birer senaryodur.

Yapılan araştırmalar bu tür çalışma ve konulardaki çalışmalar sonrası psikolojik bir rahatsızlık yaşanmadığını göstermektedir. Sizi olumsuz etkileyebilecek herhangi bir durum olmayacaktır.

Bu tür çalışmalar katılımcılar tarafından genel olarak eğlenceli ve dikkat çekici olarak görülmektedir. Araştırmada kişisel olarak verdiğiniz cevaplardan öte grup sonuçlarıyla ilgilenilmektedir. Sizden elde edilen veriler, sadece araştırma amacıyla grup olarak kullanılıp değerlendirilecektir.



## İKİNCİ ÇALIŞMA SONRASI GERİ BİLDİRİM METNİ

Bu araştırmada okuduğunuz bütün metinler araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve kurgulanmıştır. Çalışma sürecinde okuduğunuz metin ve bilgilendirmeler tamamen bilimsel çalışmaya uygun bir şekilde kurgulanmış olup gerçeklikle alakası yoktur.

Bu çalışmada hazırlanmış metin, soru ve yönlendirmelerin hiçbirinin gerçek kişi kurum veya kuruluşla alakası yoktur ve bu süreç tamamen bir senaryo olarak kurgulanmıştır. Çalışmada size sunulan metinlerden “*Olay*” ile “*niversite yönetiminin açıklaması*” başlıklı ve metinlerin içinde geçen kurumlar, ünvanlar, açıklamalar, istatistiki veriler, isimler, tespit ve bulguların hepsi kurgudur ve gerçek yaşamda bu bilgilerin hiçbirinin karşılığı olmayıp araştırma kapsamında oluşturulmuş birer senaryodur.

Yapılan araştırmalar bu tür çalışma ve konulardaki çalışmalar sonrası psikolojik bir rahatsızlık yaşanmadığını göstermektedir. Sizi olumsuz etkileyebilecek herhangi bir durum olmayacaktır.

Bu tür çalışmalar katılımcılar tarafından genel olarak eğlenceli ve dikkat gekici olarak görülmektedir. Araştırmada kişisel olarak verdiğiniz cevaplardan öte grup sonuçlarıyla ilgilenilmektedir. Sizden elde edilen veriler, sadece araştırma amacıyla grup olarak kullanılıp değerlendirilecektir.

## Ek 27: Tez Başlığı Değişiklik Belgesi

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı ve Soyadı:	Orhan KAYA
Numarası:	19813299822
Anabilim Dalı:	Psikoloji
Programı:	Psikoloji
Program Türü:	Yüksek Lisans ( )                      Doktora ( x )

TEZ BİLGİLERİ	
Tez Danışmanının Unvanı, Adı ve Soyadı:	Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU
Tez Başlığı:*	<b>Tehdit Algısı ve Sosyal Kimliğin Kolektif Eylem ile Algılanan Ayrımcılık Üzerindeki Etkisi</b>

SINAV BİLGİLERİ		
Tez Savunma Sınav Tarihi	Tez Savunma Sınav Saati	Sınav Yeri
21.02.2019	13:00	Fen.Edb.Fak. 138 No'lu Salon Alper Karakaş Seminer Salonu


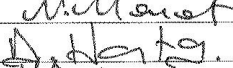

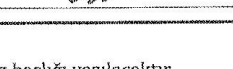
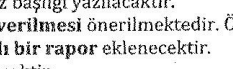
TEZ BAŞLIĞI DÜZENLEMESİ	
<input checked="" type="checkbox"/> ( X )	Tez başlığının <b>değiştirilmesine</b> karar verilmiş olup işbu forma yeni tez başlığı işlenmiştir.
<input type="checkbox"/> ( )	Tez başlığının savunma sınavına girildiği şekli ile <b>aynı kalmasına</b> karar verilmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	
<input checked="" type="checkbox"/> ( X )	Yapılan tez savunması sonucunda tezin <b>KABUL EDİLMESİNE,</b>
<input type="checkbox"/> ( )	Yapılan tez savunması sonucunda tezin <b>DÜZELTİLMESİNE, **</b>
<input type="checkbox"/> ( )	Yapılan tez savunması sonucunda tezin <b>REDDİLMESİNE, ***</b>

OY BİRLİĞİ  ( X )                      OY ÇOKLUĞU  ( )                      ile karar verilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Meltem NURTANIŞ VELİOĞLU	
Üye	Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU (Tez Danışmanı)	
Üye	Doç.Dr. Derya HASTA	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Meral GEZİCİ YALÇIN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi. Ahmet YASİN ŞENYURT	

## AÇIKLAMA:

\* Jüri tarafından tez başlığının değiştirilmesine karar verilmiş ise bu kısma yeni tez başlığı yazılacaktır.

\*\* Öğrenciye tezindeki düzeltme ve tamamlamaları yapması için ..... ay ek süre verilmesi önerilmektedir. Öğrenciye düzeltme verilmesi halinde bu forma, düzeltme istenilen hususları gösterir ayrıntılı bir rapor eklenecektir.

\*\*\* Reddedilmesi halinde, jüri üyelerinin kişisel raporları sınav tutanağına eklenecektir.

## Ek 28: Etik Kurul Belgesi



**Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi**  
**Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu**

**Orhan KAYA**  
 Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi  
 Sosyal Bilimler Enstitüsü  
 Psikoloji ABD

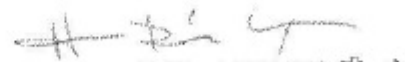
Sayın **Orhan KAYA,**

“**Kollektif Eylem ve Ayrımcılık Üzerinde Tehdit ve Sosyal Kimliğin Etkisi**” adlı İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO. 2018/284) kurulumuzun 13.12.2018 tarihli ve 2018/10 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur/~~bulunmamıştır~~. Bilgilerinize sunarız.

  
 Prof. Dr. Hamit COŞKUN (Başkan)

  
 Prof. Dr. Mehmet ERYİĞİT (Üye)

  
 Prof. Dr. Altay EREN (Üye)

  
 Doç. Dr. H. Birol YALÇIN (Üye)

  
 Doç. Dr. Seval ALKOY (Üye)

  
 Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU (Üye)

  
 Av. Zühal Demirci (Üye)